OSMAN BALCIGİL

Her devrimin kurdu kendinden olur… Güç zehirlenmesi ve adanmışlık ikiz kardeşlerdir… Cumhuriyet'in kuruluşuna dair nefes kesen bir karşı casusluk romanı.

DEVRİMCİLER VE SÜS BEBEKLERİ

DESTEK yayınları

DESTEK @ EDEBİYAT

OSMAN BALCIGİL

DEVRİMCİLER VE SÜS BEBEKLERİ

DESTEK yayınları

DESTEK YAYINLARI: 2341
EDEBİYAT: 369

OSMAN BALCIGİL / DEVRİMCİLER VE SÜS BEBEKLERİ

Her hakkı saklıdır. Bu eserin aynen ya da özet olarak hiçbir bölümü, yayınevinin yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

İmtiyaz Sahibi: Destek Yapım Prodüksiyon Dış Tic. A.Ş.
Genel Yayın Yönetmeni: Ertürk Akşun
Editör: Devrim Yalkut
Kapak Tasarımı: Banu Akparmak
Sayfa Düzeni: Cansu Poroy

Destek Yayınları: Mayıs 2026
Yayıncı Sertifika No. 43196

ISBN 978-625-8594-59-1

© Destek Yayınları
Abdi İpekçi Caddesi No. 31/5 Nişantaşı/İstanbul
Tel. (0) 212 252 22 42
Faks: (0) 212 252 22 43
www.destekdukkan.com
info@destekyayinlari.com
facebook.com/DestekYayinevi
twitter.com/destekyayinlari
instagram.com/destekyayinlari

Destek Dukkan

My Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Maltepe Mah. Yılanlı Ayazma Sk.
No. 8/F Zeytinburnu/İstanbul
Tel. (0) 212 674 85 28
Sertifika No: 47939
mymatbaa34@gmail.com

Referans alınan yazım kılavuzu: Ana Yazım Kılavuzu (Ömer Asım Aksoy)

OSMAN BALCIGİL

DEVRİMCİLER VE SÜS BEBEKLERİ

Her devrimin kurdu kendinden olur…
Güç zehirlenmesi ve adanmışlık ikiz kardeşlerdir…
Cumhuriyet'in kuruluşuna dair nefes kesen bir karşı casusluk romanı.

DESTEK yayınları

Yazar Hakkında

(www.osmanbalcigil.net)

Osman Balcıgil 1955'te İstanbul'da doğdu. Ekonomi eğitimi gördü. Ulusal dergi, gazete ve televizyonların haber bölümlerinde muhabir, editör, yönetici olarak otuz yıla yakın çalıştı. Pek çok ödül aldı. Latin Amerika'da yaptığı çalışmayla, 1988 yılında Türkiye Gazeteciler Cemiyeti tarafından "Yılın Gazetecisi" seçildi. Sürekli Basın Kartı sahibi.

Çalışmaları:

Birikim Yayınları, 1977-1980: Yayınevi yöneticisi

İletişim Yayınları, 1980-1983: Yazar ve Editör (*Yeni Gündem*, *Video Sinema*, *Tarih ve Toplum*, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*)

Cumhuriyet gazetesi ve *Cumhuriyet Dergi*, 1983-1985: Yazılar, Röportajlar ve Oxford Mektupları

Hürriyet, *Hürriyet Pazar* ve *Tempo* dergisi, 1986-1988: Yazar, Editör

Hürriyet Production, 1989: Araştırmacı, Yapımcı, Koordinatör ("Hodri Meydan", "Tele-Vizyon", "Tempo", "Basın Kulübü" programları)

Show TV, 1993: Haber Müdürü, "Baş Sayfa" programı yapımcısı

ATV, 1994: Haber Programları Genel Koordinatörü, "Üçüncü Sayfa", "41 Dakika" programlarını hazırladı ve sundu.

Kanal 6, 1996: Haber Dairesi Başkanı

Star TV, 1996: Haber Müdürü, "Kırmızı Koltuk", "Osman Balcıgil ile Gece Hattı", "Dobra Dobra" programlarını hazırladı ve sundu.

HBB TV, 1997-2000: Haber Dairesi Başkanı, Anchorman, "Şeytanın Avukatı" programını hazırladı ve sundu.

Ottoman Medya, 2000-2013: Kurucu ortak

Araştırma Kitapları:

- *Birleşmiş Milletler, Uluslararası Af Örgütü ve Ölüm Cezası*, Birikim Yayınları
- *1960 Anayasası Üzerine*, Birikim Yayınları
- *İdamın Günlüğü*, Onur Yayınları
- *Toplum: Layığı Bu Değil*, Haziran Yayınları
- *Latin Amerika'nın Atar Damarları*, Belge Yayınları
- *50 Maddede Ezoterizm*, Karakarga Yayınları

- *İzcilik: Bir Memleket Meselesi*, Destek Yayınları
- *Gilwell Elkitabı,* Destek Yayınları
- *İzcilik 2: Ciddi Bir Mesele,* Destek Yayınları

Romanları:

- *Ters Kanatlı Şahin*, Destek Yayınları
- *Bilginin Efendisi*, Destek Yayınları
- *Zerdüşt'ün Sırrı*, Destek Yayınları
- *Dante'nin İstanbul Cehennemi*, Destek Yayınları
- *Pisagor Tepkisi*, Destek Yayınları
- *Mason Locasında Aşk ve Kılıç*, Destek Yayınları
- *53. Risale*, Destek Yayınları
- *Ela Gözlü Pars: Celile*, Destek Yayınları
- *Yeşil Mürekkep*, Destek Yayınları
- *İpek Sabahlık*, Destek Yayınları
- *Nefesi Tutku Olan Kadın: Afife Jale*, Destek Yayınları
- *Putlar Yıkılırken*, Destek Yayınları
- *En Hüzünlü Eylül*, Destek Yayınları
- *Avuçlarımda Hâlâ Sıcaklığın Var,* Destek Yayınları
- *Melek, Terörist, Fahişe,* Destek Yayınları
- *Kızıl Çengi,* Destek Yayınları
- *Yağmur Çiseliyor,* Destek Yayınları
- *Cumhuriyet Gibi Bir Kadın Nahit Hanım,* Destek Yayınları

Gençler İçin Biyografik Romanlar:

- *Ben Celile, Nâzım Hikmet'in Annesi,* Genç Destek Yayınları
- *Ben Sabahattin Ali,* Genç Destek Yayınları
- *Ben Suat Derviş,* Genç Destek Yayınları

Hikâye:

- *İstanbullu Hikâyeler*, Karakarga Yayınları

Novella:

- *Kara İblis Firarda*, Destek Yayınları

Deneme:

- *Karanlık Oda*, Karakarga Yayınları

Edebiyat Kuramı:

- *Kurgu İle Gerçeğin Aşkı*, Destek Yayınları

Gerçek kişilerden ve olaylardan yararlanılmış, yer yer yaratılmış karakterlere başvurulmuştur.

Anlatımda kolaylık sağlamak amacıyla, zamanda az da olsa kaydırmalarda bulunulmuştur.

Ters Kanatlı Şahin isimli romandan bağımsız, kendi başına bir kitap olarak tasarlanmışsa da zaman akışı ve karakterler açısından iki çalışma arasında mümkün olduğunca uyum sağlanmaya çalışılmıştır.

*"Beyefendiler..." demişti konuşmacı. "Burada bir teşkilat kurmak için toplanmış bulunuyoruz. Bu teşkilatın kuruluş gayesini sizlere iki kelimeyle özetleyeceğim: Gayrinizami harp! Kuracağımız teşkilatın adı Ters Kanatlı Şahin olacak. Şahin'in iki kanadından düz olup uçmayı sağlayan ve özgürlüğü sembolize eden 'icracılar' demek. Ters olup denge anlamı taşıyan kanat ise, içlerinde benim de olduğum 'kurmaylar heyetini' sembolize ediyor. Ayrıca özgürlük TKŞ'nin kısa vadeli hedefleri, denge ise Türkiye Cumhuriyeti'nin uzun vadeli hedefleri anlamına geliyor."***

O'nun, Saffet Bey'in Sarıyer'deki konağında 16 Haziran 1926 günü gerçekleşen toplantıda bu sözleri söylemesinin üzerinden sadece on altı ay geçmişti.

---

* *Ters Kanatlı Şahin*, Osman Balcıgil, Destek Yayınları, s. 12

1927 sonları 1928

-1-

Ters Kanatlı Şahin'in ikinci adamı Saffet Bey, konuşmasına "Ermeni çeteciler meselesini iyi toparladık" diye başlayacakken, dünyalar güzeli Raya tepelerinde bitti ve elindeki tepsiyi masaya yerleştirdi.

Orta yaşlarında olmakla birlikte pek çok genç kıza taş çıkartacak kadar diri görünen Raya, üzerinde parmak izi olmayan kadehleri kar beyazı bir peçeteyle tutarak iki misafirin önlerine koydu ve tekrar tepsiye uzandı. Doğu Slav ırkının en güzel yönlerini almış olan Raya, kadehlerin hemen ardından bu kez de şapkadan tavşan çıkarmakta olan bir sihirbaz edasıyla, Smirnoff şişesini iki adamın tam ortasına bıraktı. Sonra işinin en önemli kısmına gelmiş gibi yapıp, son derece zarif bir hareketle ince parmaklarını cebine soktu, not defterini ve kalemini aldı, Rus olduğunu eleveren, kırık ama akıcı Türkçesiyle adeta şakıdı.

"Bu akşam ne yemek isterlerdi acaba beyefendiler?"

***

Saffet Bey konuşmasına devam etmeden önce, biraz da Raya'nın etkisiyle votka şişesine uzandı, iki kadehi özenle doldurdu.

Doktor Zeki Bey kadehini içkinin ve mekânın ruhuna uygun olarak "Zdarovye!" diyerek kaldırdı.

İki TKŞ kurmayının alabildiğine önemli bir meseleyi konuşmak üzere buluştukları Rus lokantası Rejans,* yetmiş iki milletten casusu ağırlayan sıra dışı bir mekândı. Saffet Bey ve Doktor Zeki Bey'i öteki ülke casuslarından farklı kılan, kendi ülkelerini korumak üzere bir buçuk yıl önce kurulan Türk karşı casusluk teşkilatı TKŞ için faaliyet gösteriyor olmalarıydı.

Saffet Bey arkadaşını bekletmemek için hızlı davrandı, birkaç saniye önce doldurmuş olduğu kadehini eline aldı, beklemekte olan arkadaşının kadehine yaklaştırdı "Zdarovye!" dedi ve hafifçe dokundurdu.

TKŞ'nin iki numarası, votkasından ilk yudumu alır almaz, az önce başlamış olduğu cümleye kaldığı yerden devam etti.

"Ermeni çeteciler meselesini iyi toparladığımızı söylemiştim. Bizim evde yapılacak toplantıdan önce seni bilgilendirmem lazım. Biliyorsun, toplantıya o da katılacak ve olup bitenlere bütün boyutlarıyla hâkim. Olayın, toplantıda konuşulamayacak cephelerinin olduğunu tahmin ediyorsundur. Sadece TKŞ-Komünist'ten birkaç kişinin bilmesiyle yetinilmesini gerektiren yanları var. İstersen, sana birkaç gün önce gazetelerde okuduğun ama arka planı bilinmeyen olayı kısaca anlatayım..."

Doktor Zeki Bey arkadaşının anlattıklarını gözleri fal taşı gibi açılmış olarak dinliyor, Saffet Bey'in meseleyi nereye bağlayacağını merak ediyordu.

---

* 1931 yılında, Rusya'da gerçekleşen Ekim Devrimi'nden kaçıp Türkiye'ye sığınan Mihail Mihailoviç tarafından Beyoğlu'nda, Olivio Geçidi'nde, Rus lokantası olarak açıldı. Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün ve dönemin neredeyse bütün önemli isimlerinin uğrak yeriydi. Giderek sanatçıların lokantası oldu. 1976'da bir yangın geçirdi. Bugün aynı yerinde, yine bir Rus lokantası olarak 1924 İstanbul adıyla hizmet vermektedir.

"Öyle veya böyle, meseleyi tam da ihtiyacımız olan bir zaman diliminde, komünistlere fatura etmiş olduk. Bu arada, Rus dostlarımızı rencide etmemeye tabiatıyla alabildiğine özen gösterdik..."

Doktor Zeki Bey arkadaşının sözünü kesecekti ki Raya elinde genişçe bir tepsiyle geldi, masayı Rus yemekleriyle donattı.

***

"Çok güzel görünüyorlar değil mi doktor?"

"Evet. Özellikle de Beef Stroganoff. Ama ben önce biraz havyar alacağım. Votkanın ve havyarın keyfine varmayacaksak Rus lokantasında işimiz ne, öyle değil mi?"

"Biz yine de çabuk yiyelim ve Pera Palas'a, benim odama geçelim. Yerin kulağı var biliyorsun. Ayrıca, senin son vapura yetişmen de lazım."

Doktor Zeki Bey İstanbul'a geldiğinde, valilikte işleri olacaksa Pera Palas'ı tercih ederdi. Eski bir İstanbullu olarak, bayılırdı Tünel'le Karaköy'e inip Galata Köprüsü'nün üzerinden geçerek Babıâli'ye tırmanmaya. Valilikte işi olmayacaksa, gecelerini arkadaşı Saffet Bey'in Sarıyer'deki konağında geçirmeyi tercih ederdi.

"Resmi Efendi nasıl? Keyfi yerinde mi?"

"Evet. Bizde kalmayacaksın diye gönül koydu biraz."

Çok sever ve sayardı Doktor Zeki Bey, arkadaşının kâhyası Resmi Efendi'yi. Balkan Harbi'nde ve Milli Mücadele'de, özellikle de muhteşem İstanbul direnişinin örgütlenmesinde büyük yararlılıklar göstermişti yaşlı adam. Doğal olarak, kurulduğu ilk günden itibaren bir TKŞ mensubuydu.

Resmi Efendi Saffet Bey'e Saffet Bey de Resmi Efendi'ye aile emanetiydi. Allah'ı var, anne ve babasını küçük sayılabilecek

yaşta kaybettikten sonra, yadigâr Saffet'in arkasında bir anne hem de bir baba gibi durmuştu Resmi Efendi.

Doktor Zeki Bey, biri genç öteki yaşlı iki adam arasındaki bu çok özel durumu hatırladıkça duygulanırdı.

"Bir dahaki sefere mutlaka gelirim. Söyle kendisine. Gelirken Bitlis tütünü getiririm."

Güldü Saffet Bey. Kâhyası Resmi Efendi ile Doktor Zeki Bey'in, hangimizin Bitlis tütünü gerçek diye tanımlanabilecek sözde atışmasını zevkle takip ederdi.

"Söylerim. O da bana, senin için bir kenarda gerçek Bitlis tütünü bulundurduğunu söyler mutlaka."

İki TKŞ kurmayı gülüştüler.

***

Yemeklerini yiyen iki arkadaş, faturalarına yanlarında götürülmek üzere bir şişe votka ilave ettirdiler, Rejans'ın sahibi Mihail Mihailoviç'le ve Raya ile vedalaşıp kendilerini sokağa attılar.

-2-

Cadde-i Kebir'in tüm kalabalığı üzerlerine doğru akmaya başlayınca, iki TKŞ kurmayı birbirlerine biraz daha sokuldular.

"Yani ortada ne fol ne de yumurta varken, üç Ermeni ve iki polis komiserinin ölmesine mi yol açtık?"

"Tabii ki hayır! TKŞ'nin olup bitenle bir alakası yok. Emniyet teşkilatının içindeki çürük yumurtaların neden olduğu bu tatsızlığı, halletmemiz gereken çok önemli bir işin kaldıracı olarak kullanmaya karar verdik o kadar."

Doktor Zeki Bey bir yandan kimseye çarpmamaya dikkat ederken aynı zamanda arkadaşının yüzüne ikna olmadığını hissettirecek biçimde baktı.

***

Saffet Bey olup biteni detaylandırdıkça mesele daha anlaşılır hale gelecekti.

TKŞ'nin yaptığı plana uygun olarak çalıştırılan dedikodu gazetesi, meseleyi İstanbulluların kulağına şu şekilde fısıldamıştı:

Gazi Mustafa Kemal'i, Tokatlıyan Oteli'ne* giderken öldürmeyi planlayan Mercan Altunyan ve kendisi gibi komünist iki

* Tokatlıyan Oteli, 1883 yılında Tokat'tan İstanbul'a gelen Mıgırdiç ve Bedros Tokatlıyan tarafından kuruldu. Lokantacılık da yapan Tokatlıyan kardeşlerin ilk kurduğu otelin ismi Hotel Splendide'di ve Taksim Üç Horan Kilisesi'nin boş arazisi üzerine, 1897 yılında kurulmuştu. Mıgırdiç Tokatlıyan 1906 yılında Tarabya'da bulunan Hotel Angelterre'yi de aldı, ismini değiştirip oteller zincirine dahil etti. Bedros Tokatlıyan 1910 yılında Paris'e göçtü, lokantacılık mesleğini burada sürdürdü.

arkadaşı, İstanbul Emniyeti'nin dikkati sayesinde, otele çok yakın bir binada, çatışma sonucu öldürüldüler.

Oysa emniyetin içindeki kaynaklara göre olup biten tamamıyla farklıydı:

Çatışmaya yol açan ve üç Ermeni'yi öldürürken hayatını kaybeden iki komiser pek de sağlam ayakkabı sayılmazlardı. Öldürülen Mercan Altunyan ve arkadaşları Vahan ile Ohannes fuhuş işindeydiler. Polis baskınına uğradıklarında, Tiyatro Sokağı'nda,* emniyet tarafından önceden kapatılmış bir genelevde bulunuyorlardı. Aslında, dikkatli bir göz polislerin genelevin parsasından paylarını almaya çalıştıklarını daha ilk bakışta anlardı. İki komiser, Ermeni pezevenklerle anlaşamama halini de göz önünde bulundurmuş, çatışma çıkarsa, bunu bir kahramanlık hikâyesine çevirmeye karar vermişlerdi. Böylelikle amirlerinin gözüne girecek, hatta belki prim bile alabileceklerdi. Evdeki hesap çarşıya uymamış, fuhuş sektöründe çalışan Mercan, Vahan ve Ohannes çetin ceviz çıkmış, nalları dikmeden önce iki komiseri haklamışlardı. Olup bitenin görgü tanıkları son derece kuvvetliydi. İki komiserle birlikte çatışmaya katılıp kimileri yaralanan polis memurları, başlarından geçeni üstlerine tam gerçekleştiği gibi anlatmışlardı.

TKŞ duruma mesele ayyuka çıkmadan vaziyet etmiş, 14 Eylül 1927 günü gerçekleşen, beş ölü ve çok sayıda yaralıyla sonuçlanan çatışmanın, bir gün sonra yayımlanan gazetelere çok farklı aksetmesini sağlamıştı.

---

* Çiçek Pasajı'nın yanında, Galatasaray Lisesi'nin karşısında bulunan Sahne Sokak'ın eski adı.

"Mercan Altunyan ve kendisi gibi Ermeni olan iki arkadaşı, Tiyatro Sokağı'nda bulunan bir binada, Yıldız Kumarhanesi'ni* soyma hazırlığı yaparken, fedakâr İstanbul Emniyeti polisleri tarafından ölü olarak ele geçirildiler."

***

Saffet Bey sözünü tamamlarken Asmalı Mescit'ten sağa döndüler. Doktor Zeki Bey ilerideki kuruyemişçiyi işaret etti.

"Biraz şamfıstığı, biraz da badem, fındık da koy, leblebi, tuzlu fıstık filan istemez. Bu kadar yeter... Teşekkürler."

Nevalenin tamamlanmış olması Doktor Zeki Bey'in hoşuna gitti. Yeniden yürümeye başladıklarında aklındaki soruyu en şaşkın ses tonuyla sordu.

"Ve siz de kumarhane soygunu yalanını alıp başka bir yalana, Komintern'e** bağlı komünist Ermenilerin Gazi'ye suikast hazırlığı yaparlarken öldürüldükleri biçimine çevirdiniz. Tabiri caizse, bir şehir efsanesinden, daha heyecan verici bir başka şehir efsanesi ürettiniz. Bu efsane fısıltı gazetesi tarafından etrafa

* Yıldız Sarayı ve Çırağan Sarayı, 1925 yılında, İtalyan iş insanı Mario Serra tarafından otuzar yıllığına kiralandı. İstanbul Belediyesi ile yapılan anlaşmaya göre, Bay Serra kumar gelirlerinin yüzde on beşini belediyeye verecekti. Daha çok yabancıların gideceği düşünülen kumarhaneye Türkler de büyük ilgi göstermeye başlayıp tatsız hadiseler meydana gelince, 1927 yılında mühürlendiler. 1938 yılında Mario Serra'ya büyük bir tazminat ödenerek sözleşme feshedildi.

** Komünist Enternasyonal (Komintern) ya da Üçüncü Enternasyonal adıyla, 1919'da Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin önderliğinde kuruldu. Amacı Uluslararası Sovyet Cumhuriyeti'ni kurmaktı. Organizasyon, değişik ülkelerdeki komünist partilerin birleşik komünist partisi olarak çalışıyordu. Türkiye Komünist Partisi bu birliğe kurulduğu 10 Eylül 1920 itibariyle katıldı. Komintern'in son uluslararası kongresi 1935'te gerçekleşti. 1943 yılında çözülme sürecine girdi.

o kadar iyi anlatıldı ve yayıldı ki Amerikan büyükelçisi* ve hatta Sovyet büyükelçisi bile inandı. Öyle mi?"

Saffet Bey arkadaşını biraz utanarak cevapladı.

"Evet ama gerçekleştirmeye çalıştığımız projeyi biliyorsun. Bunun için TKŞ'ye bir kaldıraç lazımdı, biz de kullanalım dedik."

"Öldürülenler Ermeni'ydi ama siz isimlerinin başına küçücük bir komünist kelimesi eklemekte hiçbir beis görmediniz. Böylelikle bir taşla üç kuş birden vurmuş oldunuz. Ermenilerin, Gazi'yi öldürerek Türklerden ulusal anlamda intikam almak isteyebileceklerine dikkat çektiniz, genç Türkiye Cumhuriyeti'nin temellerinden sarsılıp istikrarsızlığa sürüklenmek istenebileceğinin farkında olunduğunu gösterdiniz, ülkede komünizme uygun zemin yaratmak isteyenlere aman verilmeyeceğine, bunun önünün gerekirse şiddet kullanarak ama mutlaka alınacağına dair vurgu yapmış oldunuz. Pes doğrusu!"

Saffet Bey arkadaşının formülasyonuna tebessümle karşılık verdi. Bu arada saatine göz attı, konuşmak için yeterince vakitlerinin kaldığını görünce rahatladı.

"Gayrinizami harp doktor. Bunu sadece biz yapmıyoruz. Bütün öteki ülkeler de yapıyor. Dünya yeni büyük harbe yıldırım hızıyla sürüklenirken, hiçbir ulus elinden geleni ardına koymuyor."

---

* Joseph C. Grew 1880-1965 yılları arasında yaşadı. Bu olayı ülkesine derhal rapor etti. Büyükelçi emekli olduktan sonra kaleme aldığı *Turbulent Era* (Çalkantılı Dönem) isimli anı kitabında bu konuya "Atatürk'e Beyoğlu'nda Suikast Hazırlığı" başlığı altında yer verdi. Joseph C. Grew'un bir önemi de Lozan Konferansı'na gözlemci olarak katılmasından geliyor. Türkiye'de beş yıl görev yapan Grew, az önce ismini zikrettiğimiz hatıralarında Lozan Konferansı'ndan da bahsediyor. Büyükelçinin kitabındaki bu bölümler Türkçeye "Lozan Günlüğü" ve "Atatürk ve Yeni Türkiye" isimleri altında çevrildi, kitap olarak yayımlandı.

-3-

Doktor Zeki Bey İstanbul'dayken Pera Palas'ta kalıyordu, çünkü otelde bütün öteki milletvekilleri gibi önemli bir indirimi vardı.

Otelin eski sahibi Bodossaki* İstanbul kurtarılana kadar işgalcilerle birlikte hareket etmiş, davranışının faturasını onlarla kaçarak ödemek zorunda kalmıştı. Geride büyük bir borç bıraktığı için ünlü otel derhal satılamamış, geçici olarak Hazine'ye devredilmişti. Hazine'nin bir bürokratı tarafından çekip çevrilen otelin yönetimi, biraz da cazibesini artırmak üzere milletvekillerine hatırı sayılır bir indirim yapmayı uygun bulmuştu.

Buna karşılık, Saffet Bey, Doktor Zeki Bey'in bir lokma bir hırka yaşadığının gayet iyi farkındaydı.

Bazı milletvekillerinin, bakanların, bürokratların, mevkilerini kullanarak büyük servetler edindikleri, bununla apartmanlar, hatta yalılar aldıkları bir dönemden geçiliyordu.

İmparatorluğun yıkılmasıyla birlikte, eski zenginler birer ikişer işlerini, evlerini yeni muktedirlere terk etmeye başlamışlardı. Saffet Bey'i şaşırtan bu değildi. Kuşkusuz, her yeni siyasal iktidar

* Prodromos Athanassiades 1891-1979 yılları arasında yaşadı. Niğde'de doğdu. Fakir ailesiyle birlikte Mersin'e göçtü, servetini burada yaptı. Bir İstanbul ziyaretinde Pera Palas'ta kalmak istedi ama pejmürde kıyafeti nedeniyle içeriye alınmadı. Kızdı, beş milyon frank vererek oteli satın aldı. Rum milliyetçisiydi. Yunanlılar başta olmak üzere işgal kuvvetlerine yardım etti. Savaş bitince Yunanistan'a göçmek zorunda kaldı. Orada da ülkenin en zengin iş insanlarından biri oldu. Servetiyle kurulan vakıf Yunanistan'da hizmet vermeyi sürdürüyor.

kendi zenginlerini yaratırdı. Onu şaşırtan, Milli Mücadele'nin en kanlı geçtiği yerlerde çatışmış, bu davranışlarıyla genç Türkiye Cumhuriyeti'nin en kilit mevkilerinde yer edinmeyi hak etmiş kimi milletvekillerinin, bakanların, bürokratların, devlete denizmiş gibi yaklaşıyor olmalarıydı.

Saffet Bey'e göre ne devletin malı deniz olmalıydı ne de bal tutan parmağını yalamalıydı.

Bunun en güzel örneği ise, şu anda Pera Palas'ın kapısından içeriye birlikte girmekte olduğu Doktor Zeki Bey'di.

Saffet Bey'in kendisine gelince, o zaten varlıklı bir ailenin çocuğu olarak doğmuş, ailesinden yadigâr kalan kâhyası Resmi Efendi'nin yardımıyla bütün eğitimini yurtdışında ve en iyi okullarda tamamlamıştı.

Yurtdışında okumasının elbette büyük bir faturası olmuştu Saffet Bey'e. Öldüğünde ülkenin en zengini değilse de en zenginlerinden biri olan babasından geriye kalanlar elden çıkartılmış, geriye Resmi Efendi ile başlarını soktukları, üflense yıkılacak gibi duran bir konak ve Karaköy'de kendi ofisinin de içinde bulunduğu bir iş hanından başka bir şey kalmamıştı.

Saffet Bey maddi meselelerle ilgili dertlendiği zamanlarda kendisine Doktor Zeki Bey gibi vatanseverleri örnek alır, yalnız olmadığını hissederek bir nebze de olsa içini soğuturdu.

***

Doktor Zeki Bey votka şişesini ve içinde kuruyemiş olan kesekâğıdını sehpaya koyduktan sonra resepsiyonu aradı, bir buz kovası, birkaç dilim limon ve iki votka kadehi istedi. Sonra arkadaşına döndü ve sokakta yarım bıraktıkları yerden konuşmayı sürdürdü.

"Evet, az önce de söylediğim gibi, Gazi'nin yaşamıyor olduğunu hayal bile edemiyorum. Bu hepimizin, hatta bütün ülkenin sonu olur..."

Saffet Bey bu sözlerin retorikten ibaret olmadığından alabildiğine emindi. Zeki Bey devletin kimi politikalarını eleştirse de ülkesinin muasır medeniyet yolculuğuna katkı vermekten bir an olsun geri durmamıştı. TKŞ'nin ikinci adamının aklına, İzmir Suikastı sonrasında tutuklananlardan bazılarının idamının, Doktor Zeki Bey'i ve kendisini ne çok üzdüğü geldi. İçten içe, babasının arkadaşı ve Resmi Efendi'nin de yakından tanıdığı İsmail Canbolat'ı* andı.

O düşünürken otel görevlisi kapıya vurdu.

***

Davranışlarıyla, kendisini tanıyan herkeste saygı uyandıran Doktor Zeki Bey, cerrahlığını Büyük Harp'te en ön cephelerde icra ederek ün kazanmıştı. Sıra ülkenin yeniden kuruluşu aşamasına gelince, özellikle tıp alanında yaptığı çalışmalarla göz doldurmuştu. Çeşitli hükümetlerde milletvekili olarak yer

* İsmail Hakkı Canbulat 1880-1926 yılları arasında yaşadı. Harp Okulu'nu bitirdi. Meşrutiyetin ilanı için Makedonya'da önemli rol oynadı. İlan edilince İstanbul'a geldi. Harp Okulu'nda öğretmenlik, Büyükada'da kaymakamlık yaptı. 1912'de İzmir'den milletvekili oldu. Balkan Savaşı'na gönüllü yedek subay olarak katıldı. Savaştan sonra İstanbul'da emniyet müdürü, vali, belediye başkanı olarak görev yaptı. 1918'de içişleri bakanı oldu. İttihat ve Terakki Partisi kendisini feshedince Teceddüt Fırkası'nın (Yenilenme Partisi) kurucuları arasında bulundu. Damat Ferit Paşa hükümeti tarafından tutuklandı, İngilizler tarafından Malta'ya sürüldü. Sürgünden sonra, 1923 yılında TBMM'de ikinci dönem milletvekili oldu. Rauf Bey'le Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nı kurdu. 1926 yılında, İzmir Suikastı'nın ardından tutuklandı, İstiklal Mahkemesi tarafından idamına karar verildi.

almasının ve son hükümette bakan olarak görev yapıyor olmasının arkasında yatan tam olarak buydu.

O'nun tarafından TKŞ'ye davet edilmiş olmasının ve teşkilatın en önemli kurmaylarından biri olarak faaliyet göstermesinin arkasında yatan başka nedenler de vardı. Zeki Bey muhteşem bir beyne sahipti ve ülkenin yönetiminde söz sahibi olduğu ilk günden itibaren parayla pulla arasına mesafe koymayı gayet iyi becermişti.

Saffet Bey'e göre, Doktor Zeki Bey'i ötekilerden ayıran ne bilgi ne cesaret ne de adanmışlıktı.

Cesarete pek pabuç bırakmazdı TKŞ'nin ikinci adamı. Çünkü, havasından mıdır suyundan mı bilinmez, cesur insan yaratmakta son derece mahir bir ülkeydi Türkiye.

Birinin bilgili ya da kafasının çok çalışıyor olmasına da pek aldırmazdı Saffet Bey. Biri eğitim öteki genetik meselesiydi. Olursa olurdu, olmazsa olmaz.

"Marifet, sacayağında" derdi bu tür konuşmalar geçtiğinde arkadaşlarına ve şöyle sürdürürdü konuşmasını:

"Evet cesaret, evet bilgi ve zekâ ama asıl tamahkâr olmamak! Ben devlet hizmetinde bulunacaklarda bu üç özelliğe bakarım. Bunlardan birinde sorun varsa, çekiverin kuyruğunu."

İşe yaramasına en baştan karar verilmiş ve bu amaçla eğitime tabi tutulmuş zekânın öngörüyü beraberinde getirdiğinin tabiatıyla farkındaydı Saffet Bey. Ama öngörü her şey demek değildi. Yanında cesaret yoksa, havanda su dövmekten öteye gidemezdi. Tıpkı yalnız kalmış cesaretin kaba kuvvetten öteye gidemediği gibi. Saffet Bey cesur insanları severdi sevmesine ama istisnasız hepsine kuşkuyla yaklaşırdı. Çünkü, vatanseverlerde olduğu kadar sergüzeştlerde ve ahmaklarda fazlasıyla

olurdu bu özellik. Özellikle de memleket meseleleri söz konusu olduğunda, maceracılara ve salaklara tahammül edemezdi TKŞ'nin ikinci adamı. Böylesi durumlarda tehlikeye atılacak, zarar görecek vatan olurdu.

Saffet Bey'e göre, üç ayaktan en önemlisi, tamahkâr olmamaktı.

Doktor Zeki Bey'i TKŞ'nin ikinci adamına sevdiren ve saydıran tam da bu özellikleriydi.

Akıllı, cesur ve tamahkârlar, ne yazık ki Osmanlı'yı yiyip bitirmişlerdi. Şimdi de yeni Türkiye'nin, genç Cumhuriyet'in en önemli problemlerinden biri haline gelmiş bulunuyorlardı.

***

Doktor, otel görevlisinin getirdiklerini alırken kısa bir es vermişti. Sözlerine devam etmeden önce, zamanı ekonomik kullanması gerekip gerekmediğine karar vermek için saatine baktı.

"Daha epey var vapura... Gazi'nin yaşıyor olmasını, başımızda bulunmasını en çok neden önemsiyorum biliyor musun Saffet? Ülkenin bütün dengelerini yerli yerinde tutan sadece o da ondan. Anadolu ve Trakya Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'ni Sivas Kongresi'nde bir araya getirdiği günden bu yana hep böyle. Eylül 1919'dan Eylül 1927'ye kadar, bu durum hiç değişmedi. Dile kolay tam sekiz yıldır, güzel ülkemizin kilit taşı olma özelliğini, Gazi tek başına elinde tutuyor. Çıkar kilit taşını, kubbe yıkılır. Hepimiz altında kalırız..."

Zeki Bey anlatırken, Saffet Bey'in beyni yıldırım süratiyle çalışıyordu.

Gazi'nin olmaması halinde birbiriyle ölesiye ve öldüresiye çatışmaya girecek kişi, kesim ve kuruluşlar... Her biri bir diğerinin

boğazını sıkmakta zerrece tereddüt etmeyecek yüzlerce etkin isim, onlarca kuruluş, siyasi, dini ya da mezhebi eğilim... Ve tabii aportta bekleyen kuzeydeki koca dev ve batıdaki emperyalist ülkeler...

Saffet Bey'in beyni çalışmayı sürdüredursun, Zeki Bey, Gazi'nin yaşamıyor olduğunu düşünemeyeceğine dair sözlerine noktayı koydu ve arkadaşına canı sıkılmış gibi baktı. Vakitten çalmaması gerektiğinin farkında olduğunu hissettirecek biçimde konuşmasına devam etti.

"Neyse, dağıtmayalım şimdi konuyu. Vakit süratle ilerliyor. TKŞ-K üzerine konuşmak istediğini söylemiştin. Beni O'nun da katılacağı toplantıdan önce bilgilendirmek istiyordun. Orada konuşulmayacak bazı meselelerden söz etmiştin. Başla istersen Saffet."

Saffet Bey arkadaşının bu sözleriyle düşüncelerinden sıyrıldı ve gecenin konusunu masaya sürdü.

"TKŞ olarak biliyorsun bir sürü alanda at koşturuyoruz. Bunlardan sadece bir tanesi komünistler. Komünistler deyince hem bizimkileri hem de SSCB'yi kastediyorum. TKP'nin içinde çalışan bir ajanımızın olduğunu biliyorsun. Getirdiği bilgilere göre, parti büyük çalkantı içinde. Başa güreşenlerin bir kısmı Komintern'den rahatsız. Dışarıdan yönetilen bir parti olmak fikri hoşlarına gitmiyor."

Doktor Zeki Bey "Emin ol, partinin kafası en çok çalışan adamları bunlardır" diyerek arkadaşına yardımcı oldu.

"Evet. Öyle. Zaten *Aydınlık*'ta yazdıkları yazılardan ve yayımladıkları kitap ve broşürlerden de anlaşılıyor bu. Aslında, herhangi bir ideolojiyle zapturapt altına alınamayacak, bir siyasi akıma teslim olmayacak kadar büyük beyinlere sahipler. Büyük

mazruflarını* küçücük bir zarfa sığdırmaya çalışmaktan helak oluyor muhteremler."

Doktor Zeki Bey yeniden araya girdi.

"Ne yazık ki ideolojiler çağında yaşıyoruz. Dünyanın en iyi üniversitelerinde oku, bilimlerin, sanatların, felsefelerin en uç sınırlarında dolaş, sonra öğrendiklerini olabilecek en dar kalıplara sıkıştırmak zorunda kal. Bunu senden daha iyi kimse bilemez Saffet kardeşim. Kaç kişiye nasip olur senin aldığın eğitim? İngiltere, Fransa ve Almanya'da hem hukuk hem iktisat okudun. Öyle değil mi?"

"Sözünü ettiğim komünistlerin bir kısmıyla tanışıklığım da o ülkelere dayanıyor. Mesela Burhan Asaf. Varlıklı bir aileden geldiği ve çok iyi bir eğitim aldığı için, bulunduğu her yerde bir yüzük taşı gibi parıldar. Ötekiler de öyledir. Aslında bizden önceki kuşaklar da böyle değil miydi? Mithat Paşa, Ziya Paşa, Namık Kemal gibi aydınlar, Jöntürkler, İttihat Terakki, Teşebbüs-i Şahsi ve Ademimerkeziyet gibi düşünce akımları hep Batı'nın zengin düşünce pınarlarından beslenmediler mi? Sonra, bizim kurak topraklarımızda, maharetle buharlaştırıldılar. Zindanlar, idam sehpaları, suikastlar, arka sokaklarda boğdurulmalar... Çocukluğumuz ve gençliğimiz, yaşamaları halinde ülkelerinin en parlak beyinleri olarak hizmet verecek o şahane insanların başlarından geçenleri birer ibret vesikası gibi izlemekle geçmedi mi?"

"Doğru söylüyorsun Saffet. Padişahlık döneminde örneğine sıkça rastlanan aydın kıyımının da sonunu getirmeliyiz. İyi eğitim görmüş vatan evlatlarının ülkeyi yönetenlerden alacakları karşılık horlanmak, aşağılanmak ve hatta can vermek olmamalı.

* Mazruf, zarfa konulan şey demektir.

Kurunun yanında yaş da yanmamalı. İstiklal Mahkemeleri'ne* damgasını vuran toptancı zihniyete dur dememiz lazım."

"Evet doktor. Hatta bu kıyımı tersine çevirmemiz, aydınlarımızdan en fazla verimi nasıl alabileceğimizin yollarını aramamız gerekiyor. TKP'ye vuracağımız darbenin asıl önemli yanı da bu olacak? Ellerindeki en kıymetli beyinleri alacağız, onlara başka bir ülke için değil, kendi vatanları için çalışma imkânı yaratacağız. Göreceksin."

"Saffet kardeşim, az önce söylediğim sözü unutma. O kıymetli beyinlere iyi de bakmamız gerekiyor. Gelişmeleri, konuşmaları, faydalı olmaları için üzerlerine kol kanat germeliyiz. Biliyorsun, aydınlarını sıkıp suyunu çıkartmak, posasını çöpe atmak gibi iflah olmaz bir özelliğimiz var."

Saffet Bey saatine son kez baktı. Tünel'i yakalayamasa bile, Köprü'ye kadar yürüyecek zamanı vardı. Zengin kalkışı yaptı, "Haydi bana müsaade!" diyerek arkadaşının elini sıktı.

Doktor Zeki Bey arkasından "Bana aydın meselesi üzerine bir sohbet borçlusun kardeşim!" diye seslendi.

Saffet Bey "Haklısın! Toplantıyı unutma!" diye hatırlatmada bulundu ve kendini Pera Palas'ın sanat eseri misali asansörüne telaş içinde attı.

---

* İlk dönem İstiklal Mahkemeleri, Kurtuluş Savaşı esnasında ayaklanma çıkartmaya, yağmacılığa, askeri malzeme hırsızlığına, casusluğa ve asker kaçaklığına karşı 18 Eylül 1920'de kuruldu. Ankara hariç 17 Şubat 1921'de kapatıldı. İkinci dönem İstiklal Mahkemeleri Temmuz 1921'den Eylül 1923'e kadar çalıştılar. Üçüncü ve son dönem İstiklal Mahkemeleri 1923-1927 yılları arasında faaliyet gösterdiler. İkinci ve üçüncü dönem İstiklal Mahkemeleri daha çok "devrim mahkemesi" özelliği taşırlar. Türkiye Cumhuriyeti tarihine antidemokratik infaz kurulları olarak geçtiler.

-4-

"Şimdi size partinin içindeki çalkantının nedenini anlatacağım. Ardından, kimlere nasıl oynarsak ne tür sonuçlar alırız onu konuşuruz."

Saffet Bey'in baş işaretini alınca, uzun boylu, esmer, zayıf, kalın kaşlı adam, altın dişlerini göstererek konuşmasını sürdürdü.

"Şefik Hüsnü, 1921'de yapılan Üçüncü Kongre'den bu yana Komintern'in TKP delegesi. Bir başka deyişle, Büyükelçi Suritis'i saymazsak, Sovyetlerin Türkiye'deki birinci adamı. Türkiye'deki komünistleri ve *Aydınlık** dergisini 1925'e kadar o yönetiyordu. Biliyorsunuz, TKP'liler dergi ve yayımladıkları broşürler nedeniyle çeşitli zamanlarda gözaltına alındılar, bazıları on beş yıla yakın cezalara çarptırıldı. Şefik Hüsnü 1925'te Takrir-i Sükûn'la** gözaltına alınacağını anlayınca yurtdışına kaçtı, yerine Vedat Nedim'i bıraktı. On sekiz ay geçmeden yasada bir değişiklik yapıldı, hüküm giymiş olanlar serbest bırakıldı. Değişiklikten sonra, Şefik Hüsnü dizginleri ele almak için geriye döndü. Geçen zaman içinde köprülerin altından çok sular akmış, Vedat Nedim ve Şevket Süreyya Komintern'e cephe almışlardı. Zaten Şefik Hüsnü de Komintern tarafından Türkiye'ye, bu ekibi tasfiye

* *Aydınlık* dergisi 1921-1925 yılları arasında Şefik Hüsnü liderliğinde yayımlandı. Nâzım Hikmet, Şevket Süreyya Aydemir, Vedat Nedim Tör, Kerim Sadi, Burhan Belge yazarları arasındaydı. 1925'te, Şeyh Sait İsyanı'na karşı çıkmasına rağmen Takrir-i Sükûn Yasası gereğince kapatıldı.

** Huzurun Sağlanması Yasası. 4 Mart 1925'te ilan edildi, 4 Mart 1929'da kaldırıldı.

etmek için gönderilmişti. O gün bugündür, parti düdüklü tencere misali kaynıyor..."

Saffet Bey'in Karaköy'de bulunan, epeydir avukat yazıhanesi olmaktan çok TKŞ merkezi olarak işlev gören ofisindeydiler. TKP içindeki ajanının verdiği bilgiler, TKP-Komünist masasının kurmayları tarafından ilgiyle dinleniyordu.

***

O'nu ve bütün öteki TKŞ kurmaylarını asıl ilgilendiren ne komünistlerin kendi aralarındaki çatışmalar ne de yayımladıkları broşürler, kitaplar, kimileri illegal basılıp dağıtılan bildirilerdi. Asıl üzerinde durulan, Adana'da gerçekleşen demiryolu greviydi.

Genç Türkiye Cumhuriyeti, ülke sathındaki demiryollarını kısmen kendisi işletmeye başlasa da Mersin, Adana, Akçakale, Ceylanpınar, Nusaybin hattı henüz Fransızların elindeydi. Bu hatta, 1927'nin 10 Ağustos günü patlayan grev hükümetin başını çok ağrıtmıştı. Yabancı şirketin yetkilileriyle yöredeki emniyet kuvvetleri son derece tatsız biçimde karşı karşıya gelmiş, ortaya çıkan huzursuzluk tarafların birbirlerine olan güvenlerinin sarsılmasına yol açmıştı.

Grevin arkasındaki en önemli gücün TKP olduğu anlaşılınca, durumun ülke çapında yaygınlaşmasından endişe edilmiş, Komünist Parti'ye, uzun bir süre toparlanamayacak büyüklükte bir darbe vurulması gerektiği görüşünde fikir birliğine varılmıştı.

Bu arada, partinin içindeki uzlaşılabilecek, yararlanılabilecek unsurların ayıklanması da masaya ciddiyetle yatırılmış, son derece umut verici sonuçlara ulaşılmıştı.

***

Saffet Bey geçmişte yaşananları düşünürken TKP'nin içindeki ajanın anlattıklarını dikkatle dinlemiş, konuşması sona erince sıranın kendisine geldiğini düşünmüştü.

"Bence, tasarladığımız operasyona en yakın noktadayız. Tüm toplumda değilse de önemli kesimlerde, Ermeni komünistlerin Gazi'ye suikastta bulunacağına dair yaygın bir kanaat oluştu..."

Saffet Bey'in uzun sayılabilecek durum değerlendirmesinden sonra, Doktor Zeki Bey konuya dahil olmasının zamanının geldiğine kanaat getirdi.

"Gerçekten de Vedat Nedim Bey'le temasınız tam da anlattığınız gibi mi? Bu çok önemli. Vedat Nedim'in partinin etkin isimlerinden Şevket Süreyya'nın tüm desteğini arkasına alıp almadığı da aynı derecede önemli. Eğer eminsek, hiç beklemeyelim derim."

Doktor Zeki Bey'in bu sözleri üzerine TKP'nin içindeki ajan tekrar söz aldı.

"Şu anda hapiste olmasına rağmen, Şevket Süreyya partinin hâlâ en ağır topu. Çünkü entelektüel kapasitesi sahiden yüksek. Özellikle de iktisat konularında alabildiğine donanımlı. 1925'te Merkez Komitesi'ne seçilmişti. O yıl gerçekleşen tevkifatla hapse atıldı, 1926'nın Ekim ayında bırakıldı, sonra tekrar alındı. Şefik Hüsnü en çok ondan çekiniyor. Şevket Süreyya Bey partinin şu anda birinci adamı olan Vedat Nedim'le temas halinde. Şefik Hüsnü'nün ekibine karşı çıkıyor, Vedat Nedim'in arkasında duruyor. Şevket Süreyya Bey ve Vedat Nedim Bey'in ortak özellikleri, Kominterndeden nefret etmeleri. Dediğim gibi, Şevket Süreyya Bey şu aralar Afyon Cezaevi'nde ve *Muasır Türkiye'nin İktisadi İnkişaf İstikametleri* isimli bir kitap yazmaya başlamış, onu bitirmeye çalışıyor."

***

Saffet Bey'in ofisinde gerçekleşen TKŞ-K toplantısı, Köprü'den Sarıyer'e kalkacak son vapurun saati gözetilerek bitirildi.

Geceyi Saffet Bey'in konağında geçirecek olan Doktor Zeki Bey vapura binerlerken arkadaşına zihnini en çok meşgul eden soruyu sordu.

"Yarın sabah O'nun onayını alır almaz basıyor muyuz yani düğmeye?"

"Evet. Seni rahatsız eden bir şey mi var?"

"Hayır yok. İşin nasıl olup da bu kıvama gelmiş olduğuna şaşıyorum, o kadar."

"Gelmiş değil doktor, getirilmiş. Kendimizi hafife almayalım. TKŞ-A'nın neler yapabiliyor olduğunu en iyi bilenlerden biri sensin. Hitler'in Türkiye'deki temsilcisi Baron Sebottendorff'u parmağımızda nasıl oynattığımıza ben de şaşıyorum. Almanlardan gelen altınlarla dünya kadar milliyetçi çevreyi ve yayını finanse etmeye başladık."

"Doğru. Onu yapan bunu da yapar öğle değil mi?"

Kuğu misali vapurun merdivenlerini tırmanmaya başlayan iki arkadaş sahanlığa ulaşınca Doktor Zeki Bey arkadaşını "Öyle!" diyerek yanıtladı ve bir de soru sordu.

"Eylülün sonuna yaklaştık ama hava hâlâ çok güzel. *Tarzınevin*'e de bayılırım zaten. Başüstünde oturmaya ne dersin Saffet kardeşim?"

"Ankara bozkırının tozlu havalarından kopup gelen sevgili dostum için daha iyi bir hazırlığım var."

Saffet Bey arkadaşının koluna girdi ve önce üst kata oradan da kaptan köşküne çıkarttı.

"Kaptanla sabahleyin İstanbul'a inerken konuştum. Sarıyer'den çocukluk arkadaşım. Saygıdeğer bakanımızı *Tarzınevin*'de nasıl

ağırlarsak iyi olur diye sordum. Bu şerefli işi kendisine bırakmamı söyledi."

Saffet Bey önce konuğuyla kaptan arkadaşını tanıştırdı. Sonra, kendileri için köşkün sancak güvertesine kurulan çilingir sofrasına geçtiler.

"Ankara'da özlediğim tam da bu lezzetler. Lakerda, midye dolması, tarama, kadınbudu köfte ve tabii beraberinde rakı. Ve senin muhteşem sohbetin. Şimdiden çok teşekkür ederim Saffet. Birlikte gerçekleştireceğimiz bu güzel Boğaziçi yolculuğunu ömrüm oldukça hatırlayacağım."

***

İki TKŞ kurmayı, *Tarzınevin*'in palamarları çözülüp pruvası Boğaziçi istikametine çevrilinceye kadar ilk dubleyi yarıladılar.

"Saffet, senin büronda yaptığımız toplantıda, bizi bilgilendiren TKŞ ajanı ne kadar güvenilirdir?"

"Altındiş Faik bir Arnavut. Harpte Kafkas Cephesi'nde savaşmış, çarlık kuvvetlerine esir düşmüş. Bir fırsatını bulunca Bolşevik harekete katılmış. Stalin'in yakın çevresinin itimadını kazanmış. Becerikli bir adam olduğu için TKP ile Komintern arasında irtibat sağlamakla görevlendirilmiş ve gizli olarak Türkiye'ye sokulmuş. İstanbul'a gelir gelmez soluğu Emniyet Müdürlüğü'nde almış, her şeyi olduğu gibi anlatmış. Emniyet bu çok özel durumu gayet iyi değerlendirmiş. Bu vesileyle Komintern'in TKP'ye verdiği bütün direktifler bizimkilerin eline de geçmeye başlamış."*

Doktor Zeki arkadaşının anlattıklarını dikkatle dinledi. Saffet Bey sözlerini tamamlayınca aklına gelen ilk soruyu sordu:

* Mete Tunçay, *Türkiye'de Sol Akımlar 1925-1936*, Cilt 2, İletişim Yayınları

"Peki, tevkifat gerçekleşince anlamayacak mı komünistler bütün bu işlerin Altındiş Faik'in başının altından çıktığını?"

Saffet Bey hınzır bir biçimde tebessüm etti.

"Mesele biraz daha karmaşık doktor. Altındiş'in verdiği bilgiler üzerine, matbaacı Şükrü Bey aracılığıyla Vedat Nedim Bey'e ulaştık. Kendisine, TKP'nin içinde savunmakta olduğu düşüncelerinin Komintern ya da SBKP'den veya her iki oluşumun türevi olan TKP'den çok Ankara'ya yakın olduğunu anlattık. O da bizim gibi düşünüyormuş. Aynı durum Şevket Süreyya Bey için de geçerli. Onunla da akademi çevrelerinde bulunan bazı TKŞ elemanları üzerinden temas kurduk. O da düşüncelerimize hak verdi."

"Peki nasıl çalışacak mekanizma Saffet?"

"Vedat Nedim Bey Emniyet Müdürlüğü'ne gidecek ve elindeki TKP'ye dair bütün belgeleri ve isim listelerini teslim edecek. Bu belgelerin içinde Şefik Hüsnü'nün Moskova'dan TKP Merkez Heyeti'ne hitaben yazdığı Fransızca mektup da yer alacak. Bu mektup ve başka dokümanlar sayesinde, TKP'nin Moskova'dan emir ve direktif aldığı doğrulanacak.* Az önce sorduğun sorunun cevabına gelince, Altındiş Faik de Vedat Nedim Bey'in vereceği listedeki bir isim olarak gözaltına alınacak, böylelikle TKP içindeki varlığını sürdürmeye devam edecek."

Doktor Zeki Bey içtenlikle güldü ve kadehini kaldırıp "Korkulur sizden!" dedi.

Saffet Bey kadehini arkadaşının kadehine dokundururken "Sizden değil doktor, bizden!" diye karşılık verdi.

***

* *Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler (1910- 1960)*, Fethi Tevetoğlu, Ayyıldız Matbaası, 1967, Ankara

O'nun Doktor Zeki Bey'i TKŞ'ye dahil ederken söyledikleri dün gibi aklındaydı.

"Zeki Bey silahşordur, gözünü budaktan sakınmaz. Aynı zamanda muazzam bir beyin ve lekesiz bir vatanperverdir. Sadece bizim ülkemizde değil, tüm dünyada bu üç özelliği bir arada taşıyan insan bulmak ne yazık ki zor Saffet Bey."

Saffet Bey'in tam da o anda aklına "Peki neden o zaman devletin en önemli mevkilerine silahşor olmaktan başka özelliği olmayanlar yerleştiriliyor?" demek gelmişse de vazgeçmişti. Her zaman olduğu gibi "Davulu elinde tutan tokmağı nereye vuracağını bilir" diyerek kafasındaki soruyu savuşturmuş, sadece savuşturmakla kalmamış, sonsuzluğun en karanlık noktasına göndermişti.

Arada bir olurdu Saffet Bey böyle. Aklına geldikçe içini sızlatan düşünceler kemirir dururdu beynini. Tıpkı İsmail Canbolat'ın idamında olduğu gibi.

"Neden? Neden? Neden?"

Bu soru da tıpkı ötekiler gibi, beyninde evirip çevirdiği, bin bir hale soktuğu ama sormaya dilinin varmadığı sorular arasında yer almıştı.

İsmail Canbolat'la ilgili olana gelince...

Kendisi sormasa da O cevap vermişti zaten sorusuna.*

Saffet Bey, aradan geçen bir buçuk yıla yakın süre zarfında, aldığı cevaptan tatmin olup olmadığını yüzlerce kez sormuştu kendisine.

Cevabı her defasında "Evet!" olmuştu.

---

* *Ters Kanatlı Şahin*, s. 29

-5-

20 Kasım sabahı, kâhyasının, ayak uçlarına basarak gelip, başucuna koyduğu gazete manşetlerinden ilkine göz atan Saffet Bey yataktan apar topar çıktı.

Cumhuriyet gazetesindeki yazıyı pencerenin kenarına yaklaşıp ayakta okumaya başlarken "Demek basınla paylaşıldı!" diye düşündü.

"(...) Hepsi tevkif edilmiş olan şebekenin otuza yakın azası fikir adamı değil, para mukabilinde her nev'i iş görecek tıynette adamlardır. Haklarındaki tahkikat bitirilmiştir, muhakemelerine yakında başlanacaktır. Komünizm fikrinin asıl beşiği olan memlekette bir teşkilat-ı ecnebiye bürosu vardır..."

Saffet Bey "Sovyetleri ve Komintern'i kastediyor gazete. İstediğimiz gibi isim vermeden geçiştirmişler" diye düşündü. Haberi okumaya devam etti.

"Her ülkenin yedi kişiyle temsil edildiği bu büronun Türkiye kesiminde Doktor Şefik Hüsnü, Şair Nâzım Hikmet, Halim, Baytarzade Mehmet, sabık Tıbbiye talebesi Hasan Ali ve daha iki kişi vardır..."

Saffet Bey son cümleyi okuyunca, burada da Altındiş Faik deşifre edilmemiş diye düşündü. Okumayı sürdürdü.

"(...) Yine yedi kişiden oluşan Türkiye'deki parti merkez komitesinin üyeleri ise, İktisat Doktoru Vedat Nedim, Muallim Şevket Süreyya, Elektrikçi Nuri, Vanlı Kâzım, Hamdi Şamilof, Doktor Mülazım Mümtaz ve Tıbbiyeli Hikmet Beylerdir."

Saffet Bey *Cumhuriyet*'teki yazıyı okuduktan sonra gazeteyi derleyip toparladı. Geri kalanları kahvaltı masasında okuyacaktı.

***

Saffet Bey'le aynı saatlerde, Renseignements Généraux'nun* Türkiye masası şefi Bay Bernard, Galatasaray Lisesi'nin arkasındaki sokakta bulunan evinde, kahvaltıda, günün gazetelerini Fransız Haber Ajansı Havas'ın İstanbul temsilcisi Yvonne Desagulier'e tercüme ediyordu.

Yvonne, ajan sevgilisinin yaptığı çeviriyi önündeki not defterine aktarırken duraksadı ve bir soru sordu.

"Türkiye'de komünistler ne kadar kuvvetli Bernard?"

"Yüz kişiyi geçmez Yvonne. Ama biliyorsun, Türkiye Sovyetler Birliği'nin sınır komşusu. Ankara en çok da bu nedenle sıkı durması gerektiğinin farkında. Bir taraftan kuzeyindeki devasa büyüklüğe ve güce ulaşmış komşusunu hoş tutmaya çalışıyor, öte yandan içeride ipleri sıkı tutmaya çalışıyor."

Yvonne aldığı bu bilgiyi de notlarının arasına ekledi. Kahvaltı masasını toplama işini Bernard'a bıraktı, saatine baktı, yarım

* Fransız polis teşkilatına bağlı casusluk organizasyonuydu. 2008'de İç İstihbarat Müdürlüğü'yle birleştirildi.

saatten kısa bir süre içinde haberini ajansa göndermeliydi. Bernard'ın verdiği bilgilerle, yine onun daktilosunun başına oturdu.

*"20 Kasım 1927, İstanbul..."**

***

İstanbul'da gerçekleşen komünist tevkifatlarına kulak kabartanlar sadece Fransızlar değildi. Türk gazetelerinde çıkan haberler üzerine ABD Büyükelçiliği büyük kulaklarını harekete geçirmiş, Fransız ajan Bernard'dan daha fazla bilgiye ulaşmıştı.

Büyükelçi Joseph C. Grew'a gelen bilgilere göre, İstanbul Emniyeti TKP'lileri, bizzat TKP'nin genel sekreterinin verdiği bilgilerle vurmuştu. Genel Sekreter Vedat Nedim, partinin bütün belgelerini ve isim listelerini içeren dosyayla Emniyet Müdürlüğü'ne gitmiş, yasadışı partiyi polise kendi elleriyle teslim etmişti.

Büyükelçi bu tür durumlarda en çok yardım aldığı gazeteciye, J. Walter Collins'e** haber saldı...

United Press'in Ortadoğu Masası'nı yöneten Collins, İstanbul ve Ankara'da kurduğu geniş yerel ağ ile bir yandan ajansının önemseyeceği haberleri toparlıyor öte yandan büyükelçiliğe istihbarat açısından destek oluyordu. Bu da Bay Collins'i rahatlıkla tamzamanlı gazeteci yarızamanlı casus haline getirirdi.

* Havas Haber Ajansı'nın servis ettiği bu yazı 21 Kasım 1927 tarihli *Le Temps*'in yanı sıra birçok gazete ve dergide yer aldı.

** James Walter Collins'in adına Milli İstihbarat Teşkilatı belgelerinde rastlıyoruz. Bu belgelerden MİT'in Collins'in nefes alışını bile izlediğini anlıyoruz. Collins'in Nurettin isimli bir Türk gazeteciden, kendisine göndereceği haberlerde Atatürk yerine Robertson, İsmet İnönü yerine Smith, Mareşal Fevzi yerine Brown isimlerinin kullanılmasını istediğini biliyoruz.

Dünya çok özel bir dönemden geçerken, bir casus yuvası olan İstanbul'da bulunan gazeteci, iş insanı ve özellikle de diplomatlar, tüm güçleriyle kendi ülkelerini desteklemenin peşindeydiler.

***

Kaldığı Fındıklı Exelsior Otel'den çağrılan James, kendisi için açılan kapıdan içeriye akşamdan kalma bir havayla girdi, büyükelçiyi selamladı ve Amerikalılara özgü o rahat tavırla kendisine gösterilen koltuğa yayıldı.

"Ne yapıyor Türkler James? Nedir bu komünist tutuklamaları böyle?"

"Bugün Türk gazetelerinde okuduğunuzdan daha fazlasını dün United Press'e yolladım ekselans. Aldığım habere göre, yazım bugünkü *New York Times*'da çıkmış. Durum dışa vurulandan biraz daha karışık. Emniyet Müdürlüğü İstanbul'da faaliyet gösteren bir Rus şirketinin kirli çamaşırlarını ortaya çıkartmış ve burada görev yapan TKP'li iki komünistten, çok değerli bazı bilgilere ulaşmış. Sovyetler Birliği'ne ait olan, merkezi İstanbul'da bulunan Arcos isimli şirket sadece ticaretle uğraşmıyor, Türkiye'ye rejim ihraç etmeye de çalışıyormuş. Bu şirketin başındaki adamın ismi Akunov'muş ve üzerinde Türkiye-Irak sınırıyla ilgili bilgilerle yakalanmış. TKP davasına bakan savcı, Akunov ve şirketin iki Türk çalışanından hareketle, Arcos'u, bünyesinde profesyonel olarak çalıştırdığı Türk komünistler aracılığıyla komünizmi yaymak ve propaganda yapmakla suçlamış. Üstelik bu ilk kez de olmuyor. Arcos bu tür davranışlarda bulunmakla daha önce de suçlanmıştı."*

* *New York Times*, 20 Kasım 1927

Büyükelçi Grew, Gazeteci Collins'i büyük bir dikkatle dinledi. Alttan alta fena halde içerledi. Haber *New York Times*'da çıktıysa, aldığı notlar hiçbir işe yaramayacak, yazacağı rapor, başına "Çok Gizli" ibaresini düşmeyi hak etmeyecekti. "Neyse, ben yine de yazayım!" diye düşündü, verdiği bilgiler için gazeteciye teşekkür etti.

Gazeteci Collins büyükelçiliğin kapısından, özgüveni tavan yapmış olarak "Sadece öteki gazetecilere değil, büyükelçiliğin istihbarat ekibine de tur bindirdim" diye düşünerek çıktı.

Gazetecilik de tam böyle bir meslek değil miydi zaten?

***

Bir pazar gününe rastlamış olmasına rağmen, 20 Kasım günü, sadece ABD Elçiliği değil, SSCB Elçiliği de ayaktaydı.

Büyükelçi Suritis odasına çağırttığı ilgili personeli alabildiğine yüksek perdeden azarladıktan sonra "Çıkın!" diye haykırdı. Hemen arkasından, yardımcısını "Yoldaş Aleksei sen kal!" diye uyardı.

"Arcos'un bu hatayı nasıl yaptığını anlamakta zorlanıyorum yoldaş Aleksei. Bu şirket yeni kurulmadı ki! Türklerle 1920'den bu yana, ithalat ve ihracat yapıyoruz. Bu yıl için üç buçuk milyon dolardan fazla ithalat ve ihracat yapmak üzere sözleştik. İki milyon dolar kadarını gerçekleştirdik bile. Akunov kim oluyor da başımıza bu işleri açıyor? Yarından tezi yok Türklerle konuşmamız ve aramızı düzeltmemiz lazım. Amerikalılar, Fransızlar, İngilizler atlamışlardır bile Türklerle aramıza giren güven bunalımının üzerine. Gazetelerinde bir facia varmış gibi dillendirirler şimdi haberi. Bu işi düzeltmekten sen sorumlusun yoldaş Aleksei. Hemen başla."

"Emredersiniz yoldaş büyükelçi!"

Büyükelçiliğin ikinci adamı Aleksei, Büyükelçi Suritis'i sert bir topuk ve baş hareketiyle selamladı.

-6-

Saffet Bey elindeki elli altı kişilik listeyi, tekrar tekrar okumaktan ezberlemiş olarak çantasına koydu, kalemini cebine yerleştirdi. O kadar ki listedeki isimlerden kimin hangi sırada olduğunu gözü kapalı söyleyebilirdi.

TKŞ'nin ikinci adamı, savcıyla yapacağı özel görüşmede öncelikle yirmi beş kişinin beraat edeceğini öğrendi. Onu ilgilendirenler öteki yani halen gözaltında olan otuz komünistin içindeydi.

***

Genç savcı, Saffet Bey'in derdinin ne olduğunu bildiği için "Vatana ihanetten suçlamayacağım kendilerini. Müsterih olun Saffet Bey" dedi ve göz kırptı.

Daha önce defalarca konuşmuşlardı. Saffet Bey, isteklerinin insanları hapse tıkmak değil, ayrıştırmak olduğunu mümkün olduğunca açık anlatmıştı savcı beye.

Son olarak bir kez daha "En son isteyeceğimiz, Vedat Nedim ve Şevket Süreyya Beylerin hapis cezası almaları olur" dedi.

Savcı ayağa kalktı, arkasındaki kilitli dolabı açtı, üzerinde Komünist Tevkifatı/19 Kasım 1927 yazan dosyayı aldı, masasının üzerine koyarken muhatabının yüzüne sıkkın bir yüz ifadesiyle baktı.

"Bir de Tanrı gelse onun için çıkartırım bu dosyayı Saffet Bey."

Hiçbir hukuk insanı daha iyi vurgulayamazdı, iddianamenin gizliliğine dair bu son derece önemli hukuk kuralını.

Saffet Bey'in aklına Türkiye Cumhuriyeti'nin sadece dört yaşında olduğu geldi. Kuşkusuz bir geçiş dönemindeydi ülke. Ya herrü ya merrü* denilerek girilen savaş kazanılmış, sıra, ülkeyi bütün kurumlarıyla yeniden tesis etmeye gelmişti. Karşısında oturmakta olan savcının halden anlamasının, önüne koyduğu dosyayı bir de Tanrı için çıkartacağını söylemesinin nedeni tam olarak buydu.

Bir ülkenin en baştan tesis edilmesinin hiç de kolay bir iş olmadığının gayet iyi farkındaydı genç savcı. TKŞ'nin ikinci adamı, alttan alta da olsa büyük bir mutluluk ve gurur duydu. Keşke bütün savcılar senin gibi olsalar diye düşündü.

Saray'a rağmen, padişaha rağmen, şu anda Saffet Bey'in karşısında bulunan savcı gibi donanımlı ve dirayetli kadroların intikal etmiş olması, genç Cumhuriyet'in elini kuvvetlendirmişti. "Yoksa.." diye düşündü Saffet Bey. "Savaş da kazanılamazdı ki zaten." Milli Mücadele'yi başarıya ulaştıran kurmay aklı da gökten zembille inmemiş, o da Osmanlı subayının eğitiminden, mesleğine olan saygısı ve hâkimiyetinden süzülüp boy vermişti.

Saffet Bey düşünürken, her hareketiyle güven veren genç savcı dosyanın ipini çözdü, birçok evrakın en üstünde bulunan, davaya bakacak hâkime dönük kaleme aldığı müzekkereyi çıkardı, muhatabının önüne doğru itti.

Hakikaten de durum tam da savcının söylediği gibiydi. Genç hukuk insanı, yazdığı metinde, "af" ve "barış" gibi sözcükleri defalarca telaffuz etmişti.

* Kürtçenin yaygınlıkla kullanılan lehçesinden bir deyim. Türkçede "Ya hep ya hiç" gibi kullanılsa da tam çevirisi: "Ya git ya gitme."

Saffet Bey, genç adamın karşısında kullanageldiği utangaç tonlamasıyla, meselenin onu asıl ilgilendiren kısmını yeniden masaya yatırdı.

"Peki, ceza durumları ne olur sizce? Hukuk tahsil etmiş, avukat ama memleket meselelerine savrulduğu için asıl işini epeydir ihmal eden bir meslektaşınız olarak soruyorum bu soruyu size."

"Şefik Hüsnü, Doktor Hikmet Bey ve yurtdışında bulunan Nâzım Hikmet Bey üçer ay alırlar. Hapiste daha fazla kalmaları gerekiyordu ama Vedat Nedim ve Şevket Süreyya Beyleri beraat ettireceğimiz için ısık durmazdı."

Duydukları Saffet Bey'in üzerinden büyük bir yükün kalkmasını sağladı. Adliyenin kapısından çıkarken, içten içe çok samimi bir dilekte bulundu.

"Tanrım, lütfen bana, güzel ülkemde, hukuka müdahale etmeden yaşayabileceğimiz günleri görmeyi nasip et. İyi niyetle ya da kötü niyetle olsun, hukuka müdahale edilmeden yaşanacak hayatı Türkiye hak ediyor."

***

Vedat Nedim ile daha birkaç ay önce çıkan afla* serbest kalmış Şevket Süreyya, aynı cezaevi aracına konulurken birbirlerine baktılar. Eğer tahmin ettikleri gibi çıkarsa, bu Sultanahmet Hapishanesi'nde geçirdikleri son gün olacaktı.

Öteki TKP mensupları, Sultanahmet Cezaevi'nden adliyeye götürülmekte oldukları araçta, yol boyu, başlarına nelerin gelebileceğini konuştular. Onlar da tıpkı Vedat Nedim ve Şevket Süreyya

* 29 Ekim 1927 genel affı.

gibi, İstanbul Ağır Ceza Mahkemesi Hâkimi Sabri Bey'in o gün nihai kararını vereceğini gayet iyi biliyorlardı.

Yargılama dört ay sürmüş, Sabri Bey'in önündeki dosyalar şişkinlikten patlayacak hale gelmişti.

***

Vedat Nedim, arkadaşı Şevket Süreyya'ya bilmem kaçıncı kez, Hâkim Sabri Bey'in çok güvenilir bir hukuk insanı olduğunu, vereceği kararlarda isabetli davranacağını söyledi.

Öteki araçta durum biraz farklıydı. Başta Şefik Hüsnü olmak üzere tutukluların hepsinin yüzleri asıktı. Vedat Nedim ve Şevket Süreyya'nın kendilerine ve partiye ihanet etmeleri yüzünden yıllarca hapis yatacaklarına dair düşünce giderek daha fazla ağırlık kazanıyordu.

***

"Tam da savcı beyin tahmin ettiği gibi oldu..."

TKŞ kurmayı Matbaacı Şükrü Bey, *Cumhuriyet* gazetesinde çalışan bir arkadaşından gelen telefonu dikkatle dinledi. Karargâh haline dönüşmüş avukat bürosunda, aldığı bu haberi, öteki TKŞ üyeleriyle paylaştı. Şükrü Bey telefonu kapatır kapatmaz, TKŞ'nin iki numarası Saffet Bey Ankara'yı aradı ve gelen haberi Doktor Zeki Bey'le paylaştı.

Zeki Bey'le konuşmasını tamamlayan Saffet Bey, arkadaşlarına, "Doktor, asıl bundan sonrasının mühim olduğunu söyledi" dedi.

Ötekiler de aynı fikirdeydiler.

TKŞ-Alman masasının birinci adamı olan Matbaacı Şükrü Bey, "Komünist masasındaki arkadaşlarımın işine karışmak

istemem ama bundan sonrasını nadide bir halı gibi, sabırla dokumak lazım" diyerek düşüncelerini dile getirdi.

***

Parti mensubu kırktan fazla komünist, İstanbul Ağır Ceza Mahkemesi'nin duruşma salonundan ayrılırken, artık hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağının farkındaydılar. 1927 Komünist Tevkifatı ve verilen hükümlerle birlikte, TKP ve o gün itibariyle eski komünist halini almış kimi parti mensupları yollarını ayırmış bulunuyorlardı.

Bundan böyle, Şevket Süreyya ve Vedat Nedim için artık ne parti vardı ne de giderek nefret eder hale geldikleri Komintern ve SSCB.

Düşünceleri aynı olan bu iki arkadaşla muhtelif yollardan temas kurmuş olan TKŞ'nin kurmayları için asıl görev şimdi başlıyordu. Bu iki ismin kulaklarına, önceden kullandıkları kanallar kullanılarak, bu kez "Ankara'ya gidin!" cümlesi fısıldanmalıydı. Hatta kendilerine, temasa geçmelerinde yarar olacak kimselerden de bahsedilmeliydi. Bunlardan en önemlisi, kuşkusuz Doktor Zeki Bey olacaktı.

Hem Vedat Nedim hem de Şevket Süreyya, şahsen değilse de icraatlarından Doktor Zeki Bey'i zaten tanıyorlardı.

-7-

Şevket Süreyya Bey, Haydarpaşa Garı'nda trene binerken, kulağına bazı isimlerin fısıldanmış olmasına rağmen bir bilinmeze doğru yola çıktığının gayet iyi farkındaydı.

Otuz yaşına birkaç ay önce elveda demişti. Biraz yaşadığı ülkenin çok özel durumundan, daha çok dünyanın içine girdiği altüst oluş sürecinden alabildiğine etkilenmişti. Geçen on küsur yıl boyunca, başından geçmeyenin kalmamasının sorumlusu, kendinden çok dünyanın durumuydu.

Şevket Süreyya, Edirne Öğretmen Okulu'ndan, ağabeyinin Sarıkamış'ta şehit olduğu haberini alınca ayrılmış, Birinci Dünya Savaşı'na gönüllü katılmıştı. Delikanlı, savaşın kaybedildiğinin açıklandığı güne kadar Kafkas Cephesi'nde savaşmış, sonra dönüp okulunu bitirmiş, öğretmen olmuştu.

Cıva misali Şevket Süreyya, Yunanlılar Edirne'yi işgal edince direniş hareketine katılmış, Turancı düşünceleri nedeniyle rotasını Azerbaycan'a kırmıştı. 1920'de Azerbaycan'da Ermenilere karşı kurulan gönüllü birliğin komutanlığına kadar yükselmiş, kahramanlıkları dilden dile dolaşır olmuştu.

***

1920'ler, sınıfsız bir toplum olmayı vaat eden Sovyetler Birliği'nin başarıdan başarıya koştuğu yıllardı...

Yoksulluğun ortadan kaldırılması, iktidarın aristokratlardan ve burjuvalardan alınıp işçi sınıfının eline verilmesi, üretenlerin yönetime katılması, aracı, tefeci, bezirgân sınıflarının yok edilmesi, dinin bir sömürü aracı olmaktan çıkartılması, hatta tümüyle ortadan kaldırılması ve benzeri düşünceler, pek çok genç insanı olduğu gibi Şevket Süreyya'yı da etkilemişti.

Kahramanımız, esmekte olan rüzgârların etkisiyle, Azerbaycan'da toplanan Doğu Halkları Kurultayı'na Nuha delegesi olarak katılmış, on gün sonra da kendisini Bakü'de, Türkiye Komünist Fırkası'nın toplantısında bulmuştu.

***

Tren rayların üzerinden oflaya puflaya ilerleyedursun, genç adam tebessüm ederek, nereden nereye, Turancılıktan komünistliğe diye düşündü.

Şevket Süreyya'nın, özellikle de yeni bir yola girmenin arifesindeyken, önceden yaşamış olduğu bu düşünsel eksen kaymasını değerlendirmek istemesi anlayışla karşılanmalıydı.

Turancılık bir ırkı yüceltmeyi hedeflerken, sosyalizm bütün halkların kardeşliğinden söz ediyordu.

Bir başka deyişle Şevket Süreyya'nın şu anda kafa yorduğu, taban tabana zıt iki dünya görüşüydü.

Dünyanın inanılmaz süratli döndüğü bir dönemden geçiliyordu. Adı üstündeydi, Büyük Harp sonucunda dünya yıkılmış, yeniden ve çok farklı bir dünya kurulmaya başlanmıştı.

Artık ortada ne Osmanlı ne Rus ne de Alman imparatorlukları vardı. Onların yerini irili ufaklı dünya kadar ulus devlet doldurmuştu.

Yaşanan büyük değişikliğe bakınca, Şevket Süreyya'nın içine girdiği türbülans devede kulak bile sayılmazdı.

***

Tren İstanbul'dan Ankara'ya doğru yol kat etmeye devam ededursun, hayatı, Şevket Süreyya'nın gözlerinin önünden bir film şeridi gibi geçmeye devam ediyordu.

1920'li yılların başlarında, kendisini ülkesinin ve dünyanın gidişatından sorumlu hisseden pek çok genç insan gibi onun için de bir umut belirmişti: Komünizm.

Eskişehir'e yaklaşırken, Şevket Süreyya'nın aklına Lenin'in o yıllarda sağ olduğu geldi. "Acaba..." diye düşündü. "Rus Devrimi'nin büyük önderi 1924 yılında ölmeseydi, bugün her şey farklı olur muydu?"

Genç adam, daha önce de düşünmüş olduğu bu konuyu bilmem kaçıncı kez kafasından silip attı.

Hiçbir şeyin kitapta yazdığı gibi gerçekleşmediğini yaşayarak görmüştü Şevket Süreyya.

Yine de *Ulusların Kendi Kaderlerini Tayin Hakkı** isimli kitabın, en azından isminin etkileyici olduğu fikrinden vazgeçemedi.

Azerbaycan'da ne evi barkı, ne annesi kardeşi, ne eşi ve çocuğu olduğu halde, sadece ama sadece Türklüğü yüceltmek için savaşan Şevket Süreyya'nın, sahip olduğu düşünce sistematiğinin altüst olmasına yol açan, sadece Lenin'in kitabının ismi de değildi üstelik.

* Vladimir İlyiç Lenin tarafından 1914'ün Şubat-Mart ayları arasında yazıldı. *Prosveşceniye* dergisinde 1914'ün Nisan-Haziran ayları arasında yayımlandı. Kitap Türkçeye ilk kez 1968 yılında Sol Yayınları tarafından kazandırıldı.

İnsanlığı iyiye doğru götürmek şöyle dursun, bataklığa sürüklediği kesin olan kapitalizmin savunucularına karşı, Marx'ın ve Engels'in açtıkları bayrak yükseldikçe yükseliyordu. İki düşünce insanının giriştikleri fikir mücadelesi, dünyanın her yerinden ses getirmeye başlamıştı.

Önce yüzlerce, sonra binlerce hatta yüz binlerce okumuş ya da okumamış genç insan, Marx ve Engels'in fikirlerini harekete dönüştürme çabası içine girmişlerdi.

Şevket Süreyya onlardan sadece biri olmuştu.

***

İlerleyen kilometrelerde, "Önemli olan felsefe, tarih, siyaset ve iktisat üzerine düşünmeye başlamam, giderek bir tarz geliştirmem, bir dünya görüşüne sahip olmamdı. İtiraf etmeliyim ki bunu Marx'tan öğrendim" diye düşündü Şevket Süreyya.

Batum geldi aklına. Orada, kendisi gibi öğretmen olan bir arkadaşının kız kardeşi Leman Hanım'la evlenmişti. Kadınlı erkekli, gece gündüz, Marx, Engels, Lenin konuştukları yıllardı.

Şevket Süreyya savaşçı bir kişiliğe sahipti. Silahsa silah, fikirse fikir, fark etmezdi. Her ikisine de vardı ve mücadelenin ne doruklarının görünmez ne de ufuklarının sonsuz olması onu ileriye gitmekten caydırabilirdi.

Genç adam, kendisini fikren daha savaşkan hale getirmek için Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi'nin yolunu tutmuştu. Rusçasını iyice geliştirmiş, İktisat ve Sosyal Bilimler Okulu'nda ekonomiyi derinlemesine öğrenmişti.

O yıllarda, edindiği bilgilerin ve etkisine gireceği düşüncelerin dünyayı yüz yıla yakın, hatta daha da fazla etkileyebileceğinin farkında mıydı, bilinmez.

***

Şevket Süreyya Moskova'daki yüksek eğitimini tamamlayıp İstanbul'a döndüğünde öğretmenliğinin yanı sıra artık ekonomistti de. Düşüncelerini *Aydınlık* dergisinde yayımlamaya başladı. Yakın arkadaşı Sadrettin'le yazdığı, *Lenin ve Leninizm** isimli bir kitapta görüşlerini dile getirdi.

Şöyle bir düşündü Şevket Süreyya, birkaç yazı ve bir kitaptan sonra, TKP'nin 1925'te gerçekleşen üçüncü kongresinde yedi kişilik Merkez Komitesi'ne seçildiğini hatırladı. "Sadece iki yıl kadar önce" diye söylendi.

Elde ettiği konum sayesinde, TKP'nin, daha önemlisi Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin içini artık daha iyi görebiliyordu. Umutlarının yeşerdiği ve kırılmaya başladığı yıllar üst üste gelmişti.

Genç adam, SBKP'yi yönetenlerin, öteki sosyalist ülkeleri birer uydu devlet, komünist parti liderlerini de emirleri yerine getirecek birer piyon gibi gördüklerini fark etmekte gecikmeyecekti.

Bir anladığı da hiçbir ülkenin bir başka ülkeye benzemediği, farklı gelişim dinamiklerine ve kültürlere sahip olduğuydu.

---

* Aydınlık Külliyatı'ndan 1924'te yayımlandı. 69 sayfa olmasına rağmen, alanında ilk başvuru kitabı olma özelliği taşır. İçinde Pierre Pascal, Zinoviyev ve Luzovsky tarafından kaleme alınan makaleler de var.

Şevket Süreyya Türkiye'ye döndüğü günden itibaren, işçi sınıfının neredeyse hiç olmadığı bir ülkede, proletarya ihtilalinin nasıl yapılacağını kafasında evirip çevirmeye başlamıştı.

Yine de "Dünyanın Bütün İşçileri Birleşiniz" isimli broşürün yurt sathında yaygın bir biçimde dağıtılmasına önayak olacaktı.

Bugün, Ankara treninde bulunmasının nedeni, bazı meselelerde istimin arkadan gelemeyeceğinin* ayırdına varmış olmasıydı.

* Önce iş yapılsın, gereken koşullar ardından gelir mealinde atasözü.

-8-

Ankara'ya yaklaşırken, Şevket Süreyya'nın aklındaki asıl büyük mesele, cebinde sadece bir gece otelde kalacak ve bir öğün yemek yiyecek kadar para olmasıydı. Bir de İstanbul'da bıraktığı sevgili eşi Leman tabii.

Gardan inşaat halindeki şehre doğru yürürken de aklında Leman Hanım vardı. Bir an önce iş bulmalı, para kazanmalı, eşini Ankara'ya getirmeliydi.

Yoksa?

Bu ihtimali düşünmek bile istemiyordu Şevket Süreyya.

Genç adamın ilk çalacağı kapı, İstanbul'dan tanıdığı, hayranı olduğu Ahmet Cevat Bey'inki olacaktı.

***

Ahmet Cevat Bey* kendisinden yirmi yaş küçük Şevket Süreyya'yı ofisinde, ayakta karşıladı.

"Hoş geldin. Ne güzel seni Ankara'da görmek. Burada sana ve senin gibi eğitimli, çalışkan ve fedakâr gençlere ne çok ihtiyaç var bir bilsen."

---

* Ahmet Cevat Emre 1871-1961 yılları arasında yaşadı. İttihat ve Terakki Partisi mensubu olduğu için Trablusgarp'a sürgün edildi. İkinci Meşrutiyet'le birlikte İstanbul'a döndü, muhtelif gazetelerde yazdı. 1910'da *Lisan-ı Osmanî* adlı eseri, İbrahim Hilmi Kitabevi'nden yayımlanınca adı Gramerci Cevat'a çıktı. Bu kitap ilerleyen yıllarda öğretmen okullarında ve liselerde okutuldu. Birçok dilbilgisi ders kitabı vardır.

Biraz İstanbul'dan, en çok Şevket Süreyya'nın çantasındaki bir çalışmadan, para kıymetlerini ve kıymet dalgalanmalarını ayarlama bakımından bir merkez bankasının işlevlerinin neler olması gerektiğinden söz ettiler.

Düşüncelerini uzun uzun dile getirirken, heyecan içindeydi Şevket Süreyya.

"Türkiye'de bir merkez bankasının olmamasının ne büyük bir eksiklik olduğunu bilmem anlatabildim mi?"

Aklı başına, sorusunu sorarken geldi genç adamın. Derhal gerçek dünyaya dönüş yaptı.

"Ama önce bir iş bulmalıyım. Öyle değil mi?"

Ahmet Cevat Bey, elli altı yaşın verdiği olgunlukla tebessüm etti.

"O zaman hemen kalk, Maarif Vekâleti Müsteşarı Kemal Zaim Bey'in kapısını çal. Ankara'ya geleceğinden haberi varmış. Doktor Zeki Bey senden söz etmiş galiba. Beni aradı, seninle ilgili uzunca sohbet ettik. Heyecan içinde bekliyor."

Şaşırmıştı Şevket Süreyya, demek ki kendisinden evvel ismi ulaşmıştı Ankara'ya.

***

Hakikaten de Ahmet Cevat Bey'in söylediği gibiydi. Kemal Zaim Bey, Şevket Süreyya'yı bekliyordu. Hatta tanıyordu da. Yazılarından, Lenin üzerine yaptığı çalışmadan haberdardı. Önce sade bir kahve söyledi, sonra anlatmaya koyuldu.

"Eğer maksat proletarya davası ise, biz milliyetçi proleteriz. Hangi memleket çocuklarına bizimki kadar muhtaçtır? Hangi millet bizimki kadar fakirdir? Öyle bir işin içindeyiz ki herkes dağarcığında ne varsa ortaya dökmelidir.."*

* Şevket Süreyya Aydemir, *Suyu Arayan Adam*, s. 349

Laf lafı açacak, Şevket Süreyya'nın kulağına İstanbul'da fısıldanan, kendi düşüncelerini en iyi Ankara'da değerlendirebileceğine dair sözler, Kemal Zaim Bey'in anlattıklarıyla ete kemiğe bürünecek, yerli yerine oturacaktı.

Şevket Süreyya, tane tane ve son derece açık konuşan Milli Eğitim Bakanlığı Müsteşarı Kemal Zaim Bey'in heyecanına, hevesine ve ülkesine olan düşkünlüğüne hayran oldu.

"Peki..." dedi nihayetinde müsteşar bey ve düşünceli bir ses tonuyla Şevket Süreyya'ya en kritik sorusunu yöneltti.

"Sizi şimdilik vekâlette değerlendirsek, Yüksek ve Teknik Öğretim genel müdürüne muavinlik yapmanızı istesek? Mehmet Rüştü* Bey şu anda yurtdışında, araştırmalar yapıyor. Onun, tam da sizin gibi bir yardımcıya ihtiyacı olduğundan adım gibi eminim. Görevi kabul ederseniz çok sevinecektir."

Şevket Süreyya ne diyeceğini şaşırdı, zorlukla "Rica ederim. Teveccühünüz efendim!" diyebildi.

Bir anda sosyal statüsünde önemli bir değişiklik olmuş, eski mahkûmluktan bürokratlığa terfi etmişti. Üstelik bir hayli yüksek pozisyonda işi vardı artık. Otel yerine misafirhanede konaklayabilir, tabiatıyla bir miktar avans alabilirdi.

***

Şevket Süreyya, Genel Müdürlük Dairesi'nde, genel müdür muavini olarak ilk kez çalışma masasına oturdu. Gün boyu kendisini tebrike gelen ve müdür bey diye hitap eden personeli kabul etti. Kalan zamanlarda koltuğuna yaslandı ve şöyle düşündü:

* Mehmet Rüştü Uzel 1891-1965 yılları arasında yaşadı. Fransa'da genel kimya, sınai kimya, zirai kimya öğrenimi gördü. Öğretmenlik ve eğitimcilik yaptı. Türkiye'de mesleki ve teknik öğretimin gerçek kurucusudur.

"Kendimi yeniden bizim olan bir toprak üstünde ve bizden olan insanlar arasında hissediyorum. Bugün ne güzel bir gün."

***

Şevket Süreyya'nın Milli Eğitim camiasına intibakı hiç de zor olmayacaktı. Çalışkan, kendisini ülkesine adamış insanları severdi. İçinde bulunduğu camia sanki tam olarak bu anlayışla kurgulanmış gibiydi.

Eğitim işlerinin valilerin kontrolünden çıkartılıp bakanlığın kontrolüne alındığı günlerden geçiyorlardı. Bakanlığın her seviyesinde, en önemli unsurun öğretmenlik olduğu konuşuluyor, yayımlanan kanun metninde de bundan söz ediliyordu. On bölge merkezinde öğretmen okulu inşaatı sürüyordu. Kendisi de bir öğretmen olan Şevket Süreyya'yı etkileyen bir dolu başka gelişme de vardı. Uzman yetiştirmek için Avrupa'ya öğrenci gönderilmesine ağırlık verilmişti. "İlkokul Programı" hazırlanmış, Avrupa ile aynı zamanda, Türkiye'de de toplu eğitimden söz edilmeye, programlar geliştirilmeye başlanmıştı. Ortaöğretimin parasız hale getirilmesi, okul kitaplarının bakanlıkça basılıp parasız olarak dağıtılması başarıyla uygulanıyordu. Köy Öğretmen Okulları modeli üzerinde çalışılıyor, Denizli ve Kayseri'de pilot uygulamalar yapılıyordu.

Şevket Süreyya'nın bir parçası olduğu Mesleki ve Teknik Öğretim Okulları bu eğitimin bir parçasıydı ve üzerinde titizlikle duruluyordu.

***

Sıra öteki ilgi alanı olan ekonomiye gelmişti. Arada bir çıkartıp gözden geçirdiği, Türk parasının periyodik fiyat dalgalanmalarının

karakteri ve bu dalgalanışın düzenlenmesi için bir merkez bankasının kurulmasına dair tezi, kendisini durmadan dürtüp duruyordu.

Bunun için kulağına fısıldanan isim Nurullah Esat Bey'inkiydi.

Vakit geçirmeden Yüksek İktisat Meclisi'nin genel sekreterliğini yürüten Nurullah Esat Bey'in kapısını çaldı ve çalışmasından söz etti.

"Şevket Süreyya Bey, bir yardımcıya ihtiyacım var. Milli Eğitim'deki işinizin yanı sıra, sözünü ettiğiniz konuları da içine alacak bir şekilde, benim de yardımcım olur musunuz?"

İktisatla ilgili çalışmak üzere, iktisat işlerinin tam merkezinde bulunan bir kurumda, son derece etkili bir pozisyonun kendisi için hazır olduğu söylenmişti Şevket Süreyya'ya. Kulaklarına inanamadı genç adam.

***

İlerleyen zamanlarda, hatıralarını kaleme alırken *"Sanki havada, güçlü ama görünmeyen bir el, benim garip yalnızlığımın üstüne kanat germiş gibiydi"** diye yazacaktı Şevket Süreyya.

Haklıydı bu düşüncesinde. Tek farkla, sanki değil hakikaten, görünmez bir el genç adamın üstüne kanat germişti.

Sadece onun değil, bütün Türkiye'nin üzerine gerilmişti Ters Kanatlı Şahin'in kanatları.

Biri ters, öteki düz olan iki kanat, bir yandan ülkeye mesafe kat ettirmeye çalışırken, öbür yandan ülke çapında bir denge, ahenk kurmaya çabalıyordu.

---

* Şevket Süreyya Aydemir, *Suyu Arayan Adam*, s. 350

-9-

Türkiye Cumhuriyeti'nin idaresi, 1 Kasım 1923'ten 1 Kasım 1927'ye kadar ağırlıklı olarak İsmet Paşa'ya emanet edilmişti. Arada yüz bir gün süreyle Fethi Bey vaziyet etse de olmamış, İsmet Paşa'ya geri dönülmüştü. Epey sonra, paşa yeniden ve hükümetiyle birlikte istifa etmeyi uygun bulmuştu.

Son günlerde herkesin kafasını kurcalayan, İsmet Paşa'nın üstelik hükümetiyle birlikte, neden istifa ettiğiydi.

***

İsmet Paşa yeni hükümetini kurduktan sonra bir araya gelen iki TKŞ kurmayı durumu Siyah Gül'de değerlendireceklerdi.

"Hükümette, değişen bir üye var dikkatini çekmesi gereken" diyerek gülümsedi Doktor Zeki Bey.

Siyah Gül'e, Vertinskiy'i dinlemek için gelmişlerdi.

Vertinskiy İstanbul'a kapağı 1920'de Sivastopol üzerinden atmıştı. Aleksandr Nikolayeviç Vertinskiy'in şöhreti İstanbul'da değil Rusya'da yakaladığı biliniyordu. Moskova'da çıkan çatışmalarda Bolşevik karşıtı üç yüz askerin ölmesini konu alan şarkısı* nedeniyle, komünist rejimi savunan Olağanüstü Komite'nin hedefi olmuştu. Sonra bir daha Moskova'da görünmemişti. Dilden dile, ülkenin güneyine göç ettiği dolanmıştı. Ünlü Rus sanatçı

* Rusça ismi "To, Cto ya dolijen skazat" olan, "Söylemem Gerekiyordu" anlamına gelen bu şarkıyı ve Vertinskiy'in öteki şarkılarını YouTube'dan dinleyebilirsiniz.

Vertinskiy'in İstanbul'da ortaya çıkması, kentin nüfusunu bir hayli artıran Rus göçmenler arasında büyük bir sevinç yaratmıştı.

Saffet Bey, İsmet Paşa'nın eski ve yeni hükümet kadrosunu zihninde yan yana getirdi, düşündü taşındı ama Doktor Zeki Bey'in kimden söz ettiğini çıkartamadı.

Vertinskiy'in sahneden inmesini fırsat bilen Doktor Zeki Bey, arkadaşının bilgi derecesini ölçmek ister gibi sordu.

"Türkiye'nin ilk özel savunma sanayii fabrikasının sahibi kim?"

"Şakir Zümre!"

"Milli savunma bakanımız kimdi düne kadar?"

"Mehmet Recep."*

"Gazi Paşa, Şakir Zümre'nin kendisine çok pahalı bir hediye getirmesine ve Mehmet Recep Bey ile arasından su sızmıyor oluşuna sinirlenmiş. Meseleyi İsmet Paşa'yla konuşmuş. Tek başına milli savunma bakanını istifa ettirmelerinin yakışık almayacağını düşünmüşler. Hükümetin istifa etmesinin daha uygun olacağına karar vermişler."

Saffet Bey canının çok sıkıldığını hissettirecek biçimde öfledi. "Ah şu akçalı işler, ah şu daha daha zenginleşme güdüsü" diye mırıldandı.

***

* Mehmet Recep Peker 1889-1950 yılları arasında yaşadı. Asker kökenli, politikacı. Birinci Dünya Savaşı'nda savaştı, Kurtuluş Savaşı'nda Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın yanındaydı. İçişleri, milli savunma, bayındırlık bakanlığı yaptı. CHF'nin genel sekreterliğini yürüttü. İstanbul Üniversitesi'nde inkılap tarihi dersleri verdi. İsmet İnönü ile birlikte tek parti rejiminin en güçlü adamı oldu. 1946'da çok partili dönemin ilk hükümetini kurdu. Halkevleri'nin çıkardığı *Ülkü* dergisinde inkılap tarihi üzerine yazdı. 1937-1938 yıllarında Beşiktaş Jimnastik Kulübü'nün başkanlığını yaptı.

Herkesin içinde konuşulamayacak kadar önemli meseleleri olan iki arkadaş, Vertinskiy'in sahnesi bitince Siyah Gül'den ayrıldılar, her zaman olduğu gibi Pera Palas'a doğru yürüdüler.

"Seni otele bıraktıktan sonra geri dönüp vapura yetişmem lazım. Merak ettiğim birkaç şey var. Bunlardan biri Burhan Asaf'ın durumu. Ne oldu, Burhan Bey'le Şevket Süreyya yan yana gelebildiler mi?"

"Burhan Asaf, biliyorsun daha çok Vedat Nedim'in arkadaşı. Hem Galatasaray'dan hem de Almanya'dan."

Saffet Bey gayet iyi biliyordu Almanya'daki Türklerin kimler olduğunu ve neler yaptıklarını.

"Ben de vardım o takımın içinde. Vedat Nedim'in Berlin'de çıkarttığı *Kurtuluş* gazetesinin etrafında toplanmıştık. Burhan Asaf'ı o günlerde tanımıştım. Çalışmalara katılmak için Münih'ten gelmişti. Benim bitirme sınavlarımın ağır bastığı bir dönemdi. Çok içlerine giremediysem de uzaktan izledim. Sonra da zaten İstanbul'a dönmem gerekti. Burada yollarımız pek kesişmedi. Vedat Nedim'le Burhan Asaf, *Aydınlık* dergisinde birlikte çalıştılar. Uzaktan uzağa, yazdıkları yazıları takip ettim. Devletin bana verdiği bir sürü görev vardı biliyorsun. Milli Olimpiyat Komitesi, Turing Otomobil Kurumu filan derken sonunda yolum Ters Kanatlı Şahin'e kadar çıktı."

Sonra Saffet Bey duraksadı. Aklına bir soru geldi.

"Burhan Asaf'ın ne kadar zamandır Ankara'da olduğunu biliyor musun?"

"1923'te, bir süre Devlet Demiryolları'nın Eskişehir'deki bürosunda tercüman olarak çalışmış..."

Saffet Bey arkadaşının anlattıklarını dikkatle dinledi. Önce Burhan Asaf'ın dönemin ünlü yazarı ve politikacısı Yakup Kadri

ile Kadıköy vapurunda nasıl tanıştığını öğrendi. Sonra sıra kız kardeşi Leman Hanım'ın Yakup Kadri ile bir ev toplantısında nasıl karşılaştıklarına geldi.

"Burhan Asaf Anadolu Ajansı için Bükreş'te çalışmaya Yakup Kadri sayesinde başlamış olmalı.."

"Öyle. Zaten çok geçmeden Ankara'ya gelmiş ve Dışişleri'nde işbaşı yapmış. Bildiği diller göz önünde bulundurulursa, son derece uygun. Fransızca, Almanca, İngilizce, Arapça gibi önemli dillerin hepsini birden konuşabilen ve yazabilen kaç kişi vardır dersin Ankara'da?"

Doktor Zeki Bey, Burhan Asaf'ın 1927 Komünist Tevkifatı'ndan nasıl sıyırdığını da anlatacak, epeydir devletin kanatları altında olduğuna vurgu yapacaktı.

"Cumhurbaşkanlığı Kalemi'nde görev yapan Falih Rıfkı, Burhan Asaf'ın Galatasaray'dan arkadaşı. Tevkifattan kurtulmasını sağlamak için Gazi'ye neler söylemiş olabileceğini tahmin edebiliyorum."

İki arkadaş, Pera Palas'ın kapısına kadar, durmaksızın Şevket Süreyya, Vedat Nedim ve Burhan Asaf'tan oluşacak bir düşünce kulübünün ülkeye nasıl yararlı olabileceğini konuştular.

Doktor Zeki Bey, Saffet Bey'den ayrılmadan, önemli bir noktaya daha dikkat çekti.

"Bu arada, Şevket Süreyya'nın, içinde bir merkez bankası kurulması önerisinin de bulunduğu çalışmasını okudum. Hayran kaldığımı söylemem lazım. Yüksek İktisat Meclisi'nde şimdilerde en çok bu konu konuşuluyor."

-10-

"Eksiğimiz, düşünen insan sayısının az olması..."

Saffet Bey O'nu dikkatle dinliyor, arada bir akıl defterine notlar alıyordu. Şimdi de düşünce dünyasına dair başını alıp gitmişti birinci adam.

"Nereye baksam, savaşçı gözler, işaret bekleyen fedailer görüyorum. Kurmay da olsalar, neticede asker kökenliler. Biliyorum, ülkemizin onlara can borcu var. Öte yandan bize büyük beyinler lazım Saffet Bey. Dünyayı anlayan, ülkemizi yeni gelişmelere göre konumlandırmayı becerebilecek kalibrede genç insanlara ihtiyacımız var. Tamam, yurtdışına eğitim için giden gençler birer ikişer geri dönecekler ama sözünü ettiğim akıllı insanlara hemen ihtiyacımız var."

Saffet Bey kelimelerini idareli, cümlelerini kısa tutarak, böyle bir takımın Ankara'da toparlanmaya başladığını anlattı.

O aralara girdi, nerelerde hatalar yapılabileceğine dikkat çekti.

Sonra öteki meselelere geçildi. Saffet Bey kalın kösele çantasından üzerinde TKŞ-Alman yazan dosyayı çekip aldı.

"Almanlardan gelen altınlar vardı biliyorsunuz. Onlarla dünya kadar milliyetçi yayın yaptık, sürdürüyoruz. Nazi Partisi'nin Ortadoğu, Anadolu ve Balkanlardaki bir numaralı ajanı Sebottendorff, Türkiye'deki bütün milliyetçi çevrelere, kendi başlarına hükmettiklerini zannediyor. Almanya'ya gönderdiği raporları da okuyoruz. İplerin bizim elimizde olduğunun, istediğimiz zaman daraltıp genişletebileceğimizin farkında değil..."

"American Board Okulları'nda durum nasıl Saffet Bey?"

"İçerideki pislikleri ortaya çıkartarak, Milli Eğitim'in ve Dışişleri'nin ellerini kuvvetlendiriyoruz."

***

TKŞ'nin kurmayları, Saffet Bey'in bürosunda birer ikişer toplanıyorlardı.

İkinci adam, her birine ayrı ayrı, O'nunla konuştuğunu bildirdiği için, herkes zamanından önce ve merak içinde geldi.

Gözleri üzerinde toplayan Saffet Bey çantasından akıl defterini, cebinden kalemini çıkardı.

"Üzerinde çalıştığımız bütün konulardan söz ettim, hepsiyle ilgili birtakım değerlendirmeleri oldu. Onlardan size tek tek bahsedeceğim ama öncelik verdiği bir konuyla başlamak istiyorum."

Saffet Bey bir itirazlarının olup olmadığını anlamak için gözlerini arkadaşlarının gözlerinde gezdirdi. Onay almış olarak konuşmasını sürdürdü.

"Türk Ocakları, değerli arkadaşlarım. O, Türk Ocakları'nın bugün değilse de yarın ülkenin başına iş açabileceği kanaatinde."

Kurmaylar toplantısında mırıldanmalar oldu. Sükûnet sağlanınca Saffet Bey konuşmasını sürdürdü.

"Türk Ocakları'nın şube ve üye sayısının artıyor olması kuşkusuz artı bir puan. İki yüz elliden fazla şubenin etrafında toplanmış yirmi beş binden fazla gençten söz ediliyor. O'na göre, bu güç olumlu bir amaç ve hedefe kilitlenmezse, zaman içinde tehlike oluşturabilir..."

Söyleyeceklerinde biraz tereddüt etti ikinci adam. Laflarını ayarlı kullanmaya özen gösterdi.

"Bu yolda girişimler, çalışmalar olduğuna dair izlenim edinmiş..."

***

Kendisi orada olmamakla birlikte, TKŞ'nin birinci adamı, kurmaylar heyetinin önüne devasa büyüklükte bir iş bırakmıştı.

Katılımcılar, arada bir TKŞ-A bağlamında ve milliyetçilik meselesinden hareketle ele aldıkları Türk Ocakları'nı, bu kez cemaziyülevvelinden* başlayarak masaya yatırdılar.

Sonunda, konu yine ideoloji meselesine gelip düğümlendi.

Doktor Zeki Bey yapacağı konuşmayla meselenin açılmasına yardımcı olacaktı.

"Devletimizin bir rotası kuşkusuz var. Bu rota Cumhuriyet Halk Fırkası'nın kurulduğu tarih olan 9 Eylül 1923'te kayıt altına alındı. Ülke cumhuriyetçi, milliyetçi ve halkçı** bir parti eliyle yönetilecekti. Anlaşılan o ki bu üç prensip ülkeyi yönetmek için yetersiz kalıyor."

Saffet Bey arkadaşından sözü devraldı. Açıklık getirdi.

"Milli Mücadele 1919'da başlamıştı. Karakteri sivil direniş, itici gücü Müdafaa-i Hukuk örgütleri oldu. Bunlar prensiplere milliyetçilik ve halkçılık olarak yansıdı. 1924'te hilafet kaldırıldı. Bu önemli değişimin de prensiplere girmesi geriyordu. Laiklik prensibi devreye sokuldu."

* Bir kişi ya da kurumun, içinde lekeler de bulunan geçmişi.

** Cumhuriyet Halk Partisi'nin altı oku Cumhuriyet'in ilanının onuncu yılında, İsmail Hakkı Tonguç tarafından çizildi: Oklar, cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, laiklik ve devrimciliği (inkılapçılık) sembolize ediyordu. Başlangıçtaki milliyetçilik, halkçılık, cumhuriyetçilik prensiplerinin yanına 15 Mayıs 1931'de gerçekleşen Üçüncü Büyük Kurultay'da devrimcilik ve devletçilik ilkeleri eklenmişti.

Doktor Zeki Bey ikinci adama yardımı için teşekkür etti. Konuya, en azından başlangıç olarak noktayı o koyacaktı.

"Düşünsel anlamda, elbise vücuda dar geliyor arkadaşlar. Hannibal'in bir sözü var: Ya bir yol bulacağız ya bir yol yapacağız!* Bizim için de geçerli bu söz. Yeni yollara ihtiyacımız var. Bizden istenen, zaten tespit edilmiş prensiplerle yetinmeyip onlara yenilerini eklemenin yollarını bulmak. Eğer olmuyorsa, Hannibal gibi davranacağız. Sağlam bir ideoloji oluşturmanın kolay bir iş olmadığını hepimiz biliyoruz. Şu ana kadar çizilmiş rotaların, bugün üzerlerinden yürümekte olduğumuz yolların bir bölümü daha biz doğmadan hazırda bekliyordu, önemli bir kısmını ise Gazi'ye borçluyuz. Öte yandan büyük yolculuğumuzun sadece başında olduğumuzu da kabul etmemiz gerekiyor. Hedeflerimizin neler olması gerektiği üzerinde çok iyi düşünmeli, kılı kırk yarmalıyız. Hiçbir prensip, düstur ya da yol haritası, toplumun önüne, durup dururken konulmaz. Önce koşulların analizinin yapılması, sonra bunlara uygun durumların yaratılması, en önemlisiyse bu işleri yapma kabiliyetine sahip olanların yollarının açılması gerekir. Gördüğünüz gibi, mesele sadece Türk Ocakları değil. Türk Ocakları ipin ucu. Sadece bir başlangıç noktası."

---

* Hannibal Barca MÖ 247-MÖ 183 yılları arasında yaşadı. Kartacalı komutan ve devlet adamı. Latincesi "Aut viam inveniam aut faciam" olan bu sözleri, fillerle Alpleri geçmenin imkânsız olduğunu söyleyen komutanlara cevaben söyledi.

-11-

Saffet Bey ve Doktor Zeki Bey sabahleyin Taksim Meydanı'nda buluşmak üzere sözleşmişlerdi.

Meydanın hıncahınç dolu olacağını, bu nedenle birbirlerini bulmakta zorlanabileceklerini kestirememişlerdi.

O kadar ki ertesi gün yayımlanacak gazetelerde, törene kırk bin İstanbullunun katılmış olduğu yazılacaktı.

İki TKŞ kurmayı buluştuklarında, ilk konuşan Saffet Bey oldu.

"Hakikaten kalabalık doktor. Sence de öyle değil mi?"

"Öyle. Bu kadarını beklemiyordum doğrusu. Trafik tıkandığı için polis yolları kesmek zorunda kalmış."

***

Taksim Meydanı'na dikilecek anıt epeydir konuşuluyordu.

İtalyan heykeltıraş Pietro Canonica'nın* ismini gazete okuyan herkes ezberlemişti. Çünkü, Ankara'yı ve hatta tüm dünyayı heykellerle buluşturan adamdı Bay Canonica.

---

* Pietro Canonica 1869-1959 yılları arasında yaşadı, heykeltıraş, ressam ve besteci. Taksim Cumhuriyet Anıtı'nın yanı sıra Ankara'daki Atlı Atatürk Anıtı'nın ve Sıhhiye'de bulunan Mareşal Atatürk Anıtı'nın da heykeltıraşıdır. Ayrıca İzmir'deki Atlı Atatürk Anıtı da onun eseridir. Sanatçı, St. Petersburg'da bulunan Çar II. Aleksandr Atlı Anıtı'nı, Buenos Aires'te bulunan Arjantin Cumhurbaşkanı Figueroa Malacorta Anıtı'nı, Kolombiya'da bulunan Simon Bolivar Anıtı'nı da yapmıştır.

Seksen dört ton ağırlığında olduğu söylenen anıt, yapıldığı İtalya'dan Türkiye'ye gemi ile getirilmişti ve şu anda Taksim Meydanı'nda üzeri yıldızlarla kaplı bir kumaşla örtülü bulunuyordu.

Herkes merak ve heyecan içinde örtünün kalkacağı saniyeyi bekliyordu.

***

Törende, İstanbul'u yöneten bürokratların yanı sıra Ankara'dan gelenler de dikkat çekiyordu.

"Bir şey soracağım, vali beyin hemen yanında duran Recep Zühtü değil mi? Dikkatli bakar mısın lütfen?"

"Evet o. Yanındaki kadın da güzelliğiyle herkesin dilinde olan Fatma Medeniye Hanım olmalı. Babası, sağlığında sarayın hat hocasıymış. Fatma Medeniye saray çevresinin en güzel kızıymış. İlk evliliğini on dört yaşında Hintli bir mihraceyle yapmış. Evliliğinin üzerinden bir yıl ancak geçmiş ki İstanbul işgal edilmiş. Hintli Mihrace ülkesine kaçmış, kadıncağız on beş yaşında kocasız birkaç yıl sonra da babasız kalmış. Sonra kendisinden çok yaşlı bir ressamla evlenmiş."

Saffet Bey şaşırdı Doktor Zeki Bey'den duyduklarına. Son zamanlarda ne sık duyuyordu Fatma Medeniye Hanım'ın adını.

Saffet Bey az önce yeterince dikkatli incelemediğini düşünüp, gözlerini tekrar Fatma Medeniye Hanım'a çevirdi. Son derece güzel, biçimli bir yüzü vardı. Buğday tenliydi, siyah, derin, büyük gözlere sahipti. Kaşları derin gözlerinin ortaya çıkmasına daha da yardımcı oluyordu. Botticelli'nin *Venüs*'ünden çıkıp gelmiş gibi minicik bir çeneye, son derece biçimli, güzel dudaklara sahipti. Saç ve makyajının çok usta ellerden çıktığı belli oluyordu. Boylu bir kadındı ayrıca. Bu nedenle, üzerindeki uçuk mor ipekli

elbiseyi alabildiğine iyi taşıyor, bir bakanın bir daha bakmasına yol açıyordu. Fatma Medeniye Hanım'la ilgili olarak, tam bir süs bebeği diye düşündü Saffet Bey.

Fatma Medeniye Hanım, sosyetede epeydir Recep Zühtü Bey'le birlikte anılır olmuştu. Esas şöhretine, adı pek bilinmeyen bir ressam olan yaşlı eşi öldükten sonra ulaşmış, kısa süre içinde bir tür sosyete gülü halini almıştı. Beyoğlu'nda, eşinden miras kalan apartman dairesinde, ondan kalan resimleri satarak yaşıyordu. Resimden anlayanlar, satılıyor olmalarını daha çok Fatma Medeniye Hanım'ın cazibesi ve cerbezesine yoruyorlardı.

İşte bu Fatma Medeniye Hanım'dı, Recep Zühtü tarafından kelimenin tam anlamıyla ele geçirilen, zapturapt altına alınan, sahiplenilen. Şimdilerde, bir süs bebeği misali sağda solda onunla görünüyor olmasının nedeni de tam olarak buydu.

"Evlendi mi peki Recep Zühtü Bey'le?"

Güldü Saffet Bey'in bu sorusu üzerine Doktor Zeki Bey.

"Törenden sonra bir yerde oturalım da sana fedai olmanın kurallarından söz edeyim. Belli ki farkında değilsin ne anlama geldiğinin. Avrupa'da tahsil edip Ankara kulislerinden uzak olunca, pirüpak kaldığın belli oluyor. Anlatacaklarımı, daha önce O'ndan duyduklarınla birleştirince, bir başka memleketim tablosuyla karşı karşıya olduğunu anlayacaksın."

Şaşırdı Saffet Bey. Doktor Zeki Bey'in anlatacaklarını gerçekten merak etmişti.

***

"Bak, şu karşıda duranlar bizim Ruslar. Ermeni teröristler meselesinde paçaları tutuşmuştu ya hani, onlar. Hâlâ büyükelçilikteki sızıntıyı arıyorlar."

Saffet Bey, Türk bürokratların arasında bulunan iki kişiyi gülümseyen gözleriyle işaret edince Doktor Zeki Bey dikkatle baktı.

"Açılacak anıtta Rus subayların da heykellerinin olacağını duymuştum. Belki de onun için gelmişlerdir."

"Bence de. Biri Büyükelçi Suritis, öteki Birinci Kâtip Aleksei Aleseviç. Aleksei sıradan bir dışişleri görevlisi değil. Sovyetler Birliği'nde, her şeye egemen olan Devlet Siyasi İdaresi'nin yani OGPU'nun Türkiye'deki bir numarası. Bir tür siyasi komiser anlayacağın. Suritis'i komünist rejim adına gözleyen adam da diyebiliriz. TKŞ-K, bu beyefendinin Rejans'ın güzel garsonu Raya ile kırıştırdığını rapor etti. Seninle gittiğimiz Siyah Gül var ya hani, orada birlikte görülmüşler. Bay Vertinskiy'i dinlemeye gittiler anlaşılan. Raporu yazan arkadaşımız, Raya için, süs bebeği kadar güzel notunu düşmüş. Al sana bizim Recep Zühtü misali bir devrimci ve bir süs bebeği daha."

Şaşırma sırası Doktor Zeki Bey'e gelmişti.

"Yemekte bize de hizmet eden Rus kadından söz ediyorsun değil mi?"

"Evet. Ondan söz ediyorum. Rusların az ötesinde Fransız ajan Bay Bernard var. Yanındaki şık hanımın Havas Haber Ajansı muhabiri Yvonne Desagulier olduğunu biliyoruz. En yakın arkadaşının Fransız istihbaratının Türkiye'deki bir numarası olmasından hareketle, gazeteci kimliğiyle ajanlık yaptığını varsayabiliriz."

"Anıtın açılışı değil de casuslar toplantısı gibi desene."

"Bizi de hesaba katarsan hakikaten öyle."

***

Doktor Zeki Bey ve Saffet Bey'in fısıldaşmaları anıtın açılış töreninin başlamasıyla kesildi.

Meclis Başkanı Kâzım Bey yaptığı konuşmanın ardından, anıtın üzerindeki yıldızlarla bezeli kumaş parçasını tutan ipi çekti ve ortaya bir şaheser çıktı.

"Yaşa, yaşa, yaşa!"

Sevinç çığlıklarından yer gök inledi.

İkinci konuşmacı aynı zamanda anıtın hazırlanmasına göz kulak olan komisyonun başkanı İstanbul Milletvekili Hakkı Şinasi Paşa'ydı. Anıtın üzerindeki heykellerin neleri ifade ettiğini anlatmaya girişti.

"Kuzey ve güney yönlerinde bulunan toplu heykeller Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Türkiye'sini sembolize ediyor. Kuzey yönünde, başlarında Gazi Mustafa Kemal Hazretleri olmak üzere askerleri görüyorsunuz. Güney yönünde ise bu kez sivil kıyafetleri içinde Gazi Hazretleri ve iki yanında Başbakanımız İsmet Bey ile Mareşal Fevzi Bey var. Hemen arkalarında Sovyet General Mihail Frunze ve Kliment Voroşilov bulunuyor. Bu da Kurtuluş Savaşı yıllarında Sovyetlerden gelen desteğe minnettarlığımızı simgeliyor..."

Konuşma esnasında, Sovyetlerden bahsedilen kısımda, SSCB büyükelçisinin ve yanındaki ajan arkadaşının göğüslerinin kabardığını hissetmemek için kör olmak gerekiyordu. İki Rus'un, konsolosluk binasına gider gitmez ayrıntılı bir rapor kaleme alacakları ve acele olarak Moskova'ya gönderecekleri belliydi.

-12-

"Önce şu Taksim Meydanı'nda verdiğin sözü yerine getir. Türk Ocakları meselesine yemekten sonra bakarız."

Hacı Abdullah Lokantası'nda* öğle yemeklerini beklerken, Saffet Bey, arkadaşı Doktor Zeki Bey'e birkaç saat önce vermiş olduğu sözü hatırlatmıştı.

"Hangi söz?"

"Fedaileri anlatacaktın ya hani! Taksim Meydanı'nda dünyanın en çirkin adamı yarışmasında birinciliği kimseye kaptırmayacak Recep Zühtü Bey'i, yanında süs bebeği misali sevgilisi Fatma Medeniye Hanım'la görmüştük de onun üzerine söylemiştin. Hatırlamadın mı?"

"Hatırladım, hatırladım."

Doktor Zeki Bey önündeki su bardağından bir yudum su içtikten sonra arkadaşının sorusunu cevaplamaya girişti.

---

* Lokanta 1888 yılında Karaköy Rıhtımı'nda, Sultan II. Abdülhamit'in isteğiyle açılmış, adı Victoria konulmuştu. İlk Türk lokantası unvanını taşır. Başında saray mutfağı aşçılarından Abdullah Efendi vardı. Müdavimleri Hacı Abdullah Lokantası ismini kullanmayı tercih etti. 1905'te İstiklal Caddesi'ndeki Rumeli Han'ın zemin katına taşındı. Abdullah Efendi'nin ölümünden sonra oğlu Hikmet Abdullah tarafından işletildi. Bir dönem Emirgân'da geniş bir bahçe içinde hizmet verdi. 1980'lere doğru kapandı. Abdullah Efendi'nin yetiştirmesi Hacı Salih Efendi 1943'te Hacı Salih Lokantası'nı açtı, aynı geleneği sürdürdü. Hacı Salih Efendi yaşlanınca, işletmeyi çırakları devraldı. Lokantanın adı yeniden Hacı Abdullah Lokantası oldu. Beyoğlu'nun yanı sıra İstanbul'da Zorlu Center, Ankara'da Orman Genel Müdürlüğü'nde şubeleri var.

"Ne demişti O geçen buluşmanızda? Ülkenin savaşçılarıyla, fedaileriyle ilgili bir şeyler söylemişti ya hani, o sözlerini tekrarlamanı istiyorum."

Saffet Bey biraz düşündü ve O'ndan duyduklarını olduğu gibi nakletti.

"Nereye baksam, savaşçı gözlerle bakan fedailer görüyorum..."

Saffet Bey aktarma işini tamamlayınca sustu. Konuşma sırası Doktor Zeki Bey'deydi.

"O'nun sözünü ettiği savaşçılardan sadece bir tanesi Recep Zühtü. Amasya'dan bu yana Gazi'nin yanında. Biliyorsun, işgal kuvvetleri ve padişah, Gazi'nin ölüm fermanını Samsun'a çıktıktan kısa bir süre sonra imzalamışlardı.* Bu yolda kendisine görev yazısı gönderilenlerden biri de Ali Galip'ti.** Eğer o kritik günlerde dikkatli ve atik davranılmasaydı, Ali Galip Sivas Kongresi'ni basacak, Gazi'yi öldürecekti. Hedeflenen, Milli Kurtuluş Savaşı'nı daha başlamadan bitirmekti. Gazi'nin Ali Galip'in üzerine gönderdiği en önemli isim Recep Zühtü'dür. Etrafında büyük bir kuvvet biriktirmeyi becermiş olsa da Ali Galip onun gözü pekliği ve savaşçılığı sayesinde Halep'e kaçmak zorunda kaldı. Sivas Kongresi bu sayede kazasız belasız yapılabildi."

* Nemrut Mustafa Paşa başkanlığında toplanan 1 numaralı Divanı Harp, 11 Mayıs 1920'de, Mustafa Kemal Paşa ve bazı arkadaşlarının gıyaben idamlarına ve mallarının haczine karar verdi. Karara göre suç, Kuvayı Milliye adı altında fitne ve fesat düzenlemek, buna özendirmek, ayrıca anayasaya aykırı olarak halktan zorla para ve asker toplamaktı. Bkz. Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, Cilt 3

** Ali Galip 1871-1932 yılları arasında yaşadı. Harp Okulu mezunu, asker. 1908 Devrimi sonrası İttihat ve Terakki ile arası açıldı, ordudan istifa etti. 1912'de Kayseri milletvekili oldu. 1919'da Elazığ'ı da içine alan Harput'a vali tayin edildi. Sivas Kongresi'ni dağıtma görevi kendisine burada verildi. Lozan Barış Antlaşması'ndan sonra Divanı Harp'te yargılandı, beraat etti. Yine de Yüzellilikler listesine alındı ve sürgüne gönderildi. Sürgünde öldü.

Doktor Zeki Bey'in birkaç cümlede özetlediği Ali Galip Olayı kuşkusuz hafife alınacak bir mesele değildi. Recep Zühtü ve beraberindekiler tehlikeyi savuşturmamış olsalardı, Saffet ve Zeki Beyler de içlerinde olmak üzere koca bir ulus şu anda düşman çizmeleri altında yaşıyor olacaktı.

"Fedailer dedin ya hani, kastedilenlerin içinde Muzaffer Bey, Nuri Bey, Kılıç Ali Bey, Salih Bey, Kâzım Bey ve öteki Ali Bey* de var. Bu isimlerden bazıları 1919'dan itibaren Gazi'nin yanındalar. Bak sana bir olay anlatayım: Gazi bir gün Park Otel'de yemekteyken yanında bu zevat da var. Birden elektrikler sönüyor. Kısa bir süre sonra elektrikler geri gelince görülüyor ki Kılıç Ali ve ötekiler, ellerinde tabancaları olmak üzere Gazi'nin üzerindeler ve vücutlarını siper etmiş, herhangi bir saldırıyı savuşturmak üzere bekliyorlar..."

Saffet Bey arkadaşının söylediklerinden etkilendi. Gayriihtiyari "Vay canına!" dedi. Doktorun başka anlatacakları da vardı.

"Daha Milli Mücadele sürerken, Gazi, Recep Zühtü'yü, önce Kurtuluş Savaşı'nın ve sonra da hükümetin sözcülüğünü yapan *Hâkimiyeti Milliye* gazetesinin başına getirdi. Ne gazeteciydi ne de yazardı Recep Zühtü. Ama güvenilir bir adamdı, fedaiydi. İstiklal Mahkemeleri'nin başlarına da güvendiği öteki fedailerin isimlerini yazdı. Mahkemelere var olma ya da yok olma meselesi olarak bakıyordu çünkü. Recep Zühtü ve Kılıç Ali o fedailerin en bilinenleridir."

Saffet Bey, arkadaşının ses tonunda eleştirel bir yaklaşım sezince sorusunu sordu.

---

* Muzaffer Kılıç, üsteğmenken *Bandırma* vapurunda, Mustafa Kemal'in yanındaydı. Kılıç Ali'nin kuzenidir. Nuri Conker ve Salih Bozok, Mustafa Kemal'in Selanik'ten arkadaşlarıdır. Kılıç Ali, Kâzım Özalp, Ali Çetinkaya da hayatı boyunca Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün yanından ayrılmadılar.

"Sen de olsan aynı kararları vermez miydin doktor?"

Doktor Zeki Bey içini çekerek konuştu.

"O zaman galiba verirdim. Ama köprülerin altından çok sular aktı. Artık normale dönmemiz lazım. Öyle değil mi? Buna karşılık, mesela Recep Zühtü hâlâ savaşta olduğumuza inanıyor, savaşın kurallarına göre davranıyor."

"Nasıl yani?"

"Astığı astık, kestiği kestik. İstanbul'un parsasını o topluyor. Savaş nedeniyle kaçan azınlıkların mallarına o el koyuyor, üzerine çöktüğü ne varsa keyfine göre dağıtıyor, bu arada en büyük payı da kendine alıyor. Karun kadar zengin oldu. Recep Zühtü ve ötekilerin yeni kurulan bazı fabrikalarda ve bankalarda yönetim kurulu azalıklarına bir itirazım yok. Olsa olsa maaşlarını birkaç katına çıkartırlar. Ama durum ürkütücü boyutlarda Saffet kardeşim. Recep Zühtü, Türkiye'nin en zengin adamlarından biri olma yolunda hızla ilerliyor. Ele geçirdiği apartmanların, hanların, arazilerin haddi hesabı yok."

Doktor Zeki Bey, garsonun elinde tepsiyle yaklaşması üzerine sustu.

"Beyefendiler için karnıyarık ve pilav getirdim. Yanında hoşaf da var."

***

Karnıyarıklarını yarıladıklarında Saffet Bey az önce konuşmaya başladıkları konuya geri döndü.

"Gazi'nin arkasında duran güçleri tasnif etmeye kalksan, ortaya nasıl bir tablo çıkartırsın?"

Doktor Zeki Bey, arkadaşının zehir misali zekâsına içten içe bir kez daha şapka çıkardı. O'nun tarafından TKŞ gibi önemli

bir organizasyonun başına getirilmiş olmasının arkasında yatan neden tam olarak bu olmalıydı.

"TKŞ'nin kurulmuş olmasının, komünistlere karşı gerçekleştirdiğiniz ayrıştırma operasyonunun, Türk Ocakları üzerine sürdürdüğümüz konuşmaların arkasında yatan neden bence hep aynı. Türkiye, Milli Mücadele ve sonrasındaki üç beş yıldan çok farklı bir noktaya geldi. Şimdi ince ayar yapılmasının zamanı. Artık, eskiden kullandığımız kestirmeleri kullanamayız Saffet."

"Nasıl yani?"

"Ülkemiz ne kurucu silahşorlar ne de Osmanlı artığı üç beş bürokrat eliyle yönetilemeyecek kadar önemli bir dönüm noktasında. Meselelere daha doktriner yaklaşmamızın vakti geldi de geçiyor bile. Önümüze yeni hedefler koymamız, yeni ufuklara yelken açmamız lazım. Sanıyorum, O'nun bizden beklentisi de bu istikamette."

-13-

"Üç önemli cenah var: Birincisi, güç marifetiyle zenginleşip hayatlarını bu şekilde devam ettirmek isteyenler, ikincisi, ekonominin kurallarını –isterseniz cambazlıklarını da diyebilirsiniz– kullanarak servetlerine servet katma arzusu duyanlar ve üçüncüsü, içinde hiçbir zenginlik hırsı olmayıp ülkesini müreffeh ülkeler seviyesine çıkartmanın hayaliyle yanıp tutuşanlar. Çatışma, aslında şundan beş yıl öncesine kadar hepsi sapına kadar devrimci olan bu üç cenah arasında geçiyor. Bir başka deyişle, devrimin çocukları, bugün büyük bir imtihandan geçiyor azizim Saffet Bey."

Kılıç şişler Resmi Efendi'nin yaktığı mangalda cazırdayadursun, birkaç TKŞ kurmayı güzel bir eylül akşamüstünün keyfini çıkartmaya çalışıyorlardı.

"Yok mu Allah aşkına konuşacağımız başka konu? Masada bin bir çeşit meze, kadehlerde buz gibi rakı, mangalda mis gibi kokan kılıç şiş... Yine, yeniden, hep birlikte, ne olacak bu memleketin hali? Bu soruyu sormaktan bıkıp usanmadık mı? Hayatımız bitiyor hayatımız!"

Doktor Zeki Bey'in derin analizine Matbaacı Şükrü Bey'in bu yürekten karşı çıkışı gülüşmelere yol açtı.

1928 yılının Eylül ayında, Türkiye gibi savaşı görece yeni geride bırakmış bir ülkede, nerede ve hangi koşulda olursa olsun, lafın dönüp dolaşıp siyasete ulaşması Allah'ın emri gibiydi. Doktor Zeki Bey de, Matbaacı Şükrü Bey de, Saffet Bey de, diğerleri de gayet iyi biliyorlardı neyin ne olduğunu.

Saffet Bey arkadaşının şakasına gülümseyerek karşılık verdi ve elindeki rakı kadehini masaya hafifçe değdirdi. Bakışların

kendisine döndüğünü görünce elindeki kadehi TKŞ'nin kurmay kadrosuna doğru kaldırdı, kallavi bir yudum aldı, genzini temizledi. Saffet Bey'in, Doktor Zeki Bey'in sözlerine açıklık getirmeye çalışacağı daha ilk kelimesinde anlaşılacaktı.

"Çatışmanın iki bacağından birinde, süs bebeğini ve tüm servetini bileğinin hakkıyla kazanan ve elinde tutan Recep Zühtü gibiler var bence. Onların Milli Mücadele'den sonra aldıkları pozisyonu gayet iyi biliyoruz. Hep iktidar olmak ve semirdikçe semirmek istiyorlar. Dur noktaları yok ve korkarım olmayacak. İkinci bacağın başını, İş Bankası grubunun önderi Mahmut Celal Bey* çekiyor. Bu grup, bankanın kurulduğu günden bu yana, piyasa ekonomisiyle yatıp onunla kalkıyor. Çevreleri eski ve yeni zenginlerle dolu. Onların hikâyesindeki başat enstrüman, ellerindeki altın yumurtlayan tavuk sayesinde zenginleşmek. Eğer böyleyse ve bir yer arayacak olursak, TKŞ olarak kendimizi üçüncü bacağa yani derdi vatan olanlara daha mı yakın hissetmeliyiz? Can alıcı sorum da şu olsun: Sizce Gazi bu bacaklardan en çok hangisini önemsiyor?"

Saffet Bey'in sorusu mangal başındaki Resmi Efendi dahil olmak üzere hepsini düşünceye sevk etti. Görmüş geçirmiş, bu süre zarfında pek çok bu tür konuşmaya tanık olmuş yaşlı adam, gidişata endişeyle müdahale etti.

"Önce kılıç şişleri tabaklarınıza koyayım, sonra soğur bu mübarek. Saffet Bey nasıl olsa unutmaz sözlerini. Tekrarlar, yeniden başlarsınız konuşmaya."

---

* Mahmut Celalettin Bayar 1883-1986 yılları arasında yaşadı. Üçüncü cumhurbaşkanıdır. Kuruluşundan itibaren CHP üyesiydi. 1946'da Demokrat Parti'yi kurdu. 1950'ye kadar bu partinin genel başkanlığını yaptı. Liberal ekonomiye geçilmesi ve NATO'ya girilmesi için büyük çaba gösterdi. 27 Mayıs 1960'ta gerçekleşen darbeyle görevden alındı, yargılandı.

Saffet Bey'in kâhyası olan Resmi Efendi'nin sözleri masada oturanları kendine getirdi. İstisnasız hepsi kıpırdandı. İçlerinden bir ikisi kalktı ve ihtiyar adama yardım etmeye koyuldu.

"İlle de şu aralara itinayla sıralanmış defne yaprakları. Yanarken kılıcı nasıl da güzel tütsülemiş ve şahane bir rayiha aksettirmiş mübareğe."

Göbeğiyle meşhur Matbaacı Şükrü Bey'in ağzına attığı ilk balık parçasından sonraki bu betimlemesi masadaki herkesin hoşuna gitti.

***

Saffet Bey analizini tekrarladıktan sonra, ilk sözü Doktor Zeki Bey alacaktı.

"Bence her üç bacağın da lideri Gazi, Saffet kardeşim. Bence, en çok, düşünce üretenleri önemsiyor."

Matbaacı Şükrü Bey, Doktor Zeki Bey'in sözlerine itiraz etti.

"Ama, para da silah da ötekilerde. Gazi en çok düşünce üretenleri önemsese kaç yazar?"

"Normalde çok yazmaz Şükrü Bey ama bu sefer gücün asıl sahibi, yani Gazi, daha çok da konjonktürel nedenlerle, ağırlığını düşünce üretenlerden yana koyuyor gibi."

Duydukları Saffet Bey'in hoşuna gitti. Duygusunu sözüne yansıttı.

"Bu durumda, çalışmalarımıza dört elle sarılmamız gerekmiyor mu sizce de? Öteki cephelere nasıl yükleniyorsak, düşünce üretenler cephesine de öyle yüklenmeliyiz. Almanları, İngilizleri, Fransızları parmağımızda oynatıyoruz. Ağırlık koyarsak, dış cephede kaydettiğimiz başarıyı iç cephede de sağlayabiliriz."

"Nasıl olacak peki?"

Matbaacı Şükrü Bey'in sorusunu Doktor Zeki Bey cevaplayacaktı.

"Ankara'da Nurullah Esat* var. Berlin Üniversitesi ve Frankfurt Üniversitesi'nde iktisat ve hukuk okumuş. Saffet Bey iyi tanıyor kendisini. Ondan rica ettim, Şevket Süreyya Bey gibi Vedat Nedim Bey'in de Ankara'ya gelmesi için kolları sıvamış vaziyette. Sona yaklaşılıyor gibi. Başka gelişmeler de var."

Resmi Efendi dahil olmak üzere, masada bulunan herkes bakışlarını merak içinde Doktor Zeki Bey'e çevirdi.

"Burhan Asaf, Ziraat Bankası'nın Ekonomik Tetkikler Servisi'nde çalışmaya başladı. Nisan ayında *Hâkimiyeti Milliye* gazetesinde köşe yazmaya başladı. Birtakım aksilikler oldu, ilk yazısından sonra devam edemedi. Neyse ki aştık bu tatsızlığı. Bu ay yeniden yazmaya başladı. Biliyorsunuz *Hâkimiyeti Milliye* demek hükümetin sesi demek. Gazeteyi bir tür ideoloji üretim merkezi olarak da düşünebiliriz. Gazetede Falih Rıfkı ve Yakup Kadri gibi ağır toplar var. Yakup Kadri ile durumu konuştum. Burhan Asaf'ın dört dil bilmesinin ve yaşının çok genç olmasının kıskançlıklara yol açtığını ama onun zekâ, ruh ve fikir hamleleriyle durumun üstesinden geleceğinden emin olduğunu söyledi."**

---

* Nurullah Esat Sümer 1899-1973 yılları arasında yaşadı. Sümerbank genel müdürlüğü yaptı, Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası ve Uluslararası Para Fonu'nda Türkiye temsilciliğinde bulundu. Üç dönem Antalya milletvekilliğinin yanı sıra Cumhuriyet Senatosu üyeliği, devlet bakanlığı ve maliye bakanlığı görevlerini yerine getirdi.

** Burhan Asaf Belge'nin özel arşivinden, Yakup Kadri'nin "Burhan Belge'nin Dramı" başlıklı yayımlanmamış notu. Aktaran, Aytaç Yıldız. Burhan Asaf Belge: "Cumhuriyetin Erken Döneminde Aydın ve İktidar İlişkisi", doktora tezi

-14-

Saffet Bey'in konağında akşam yemeği yenilmiş, kahveler içilmişti.

TKŞ kurmayları, toplantının geri kalan kısmını, konağın Boğaziçi'ni harita gibi gören kameriyesinde yapmaya karar verdiler.

"Biraz esmeye başladı" dedi Matbaacı Şükrü Bey mendiliyle ensesinde ve alnında birikmiş terleri kurularken.

Saffet Bey arkadaşına takıldı.

"Göbek azizim göbek. Onu biraz hafifletsen diyorum."

"Bırak Allah'ını seversen Saffet kardeşim. On yaşından beri göbeğimi hafifletmenin peşindeyim. Zatı muhterem tıpkı Amerikan doları gibi, öldürsen çıktığı yerden aşağı inmiyor."

Matbaacı Şükrü Bey'in benzetmesi herkesi güldürdü.

Gülüşmelerin ardından, Doktor Zeki Bey Matbaacı Şükrü Bey'e bir itirazda bulunacaktı.

"Bu sefer söylediğin doğru çıkmayacak Şükrü Bey. Çünkü Amerika'dan hiç de iyi haberler gelmiyor. Büyük bir buhranın yolda olduğu söyleniyor. Bugün değilse yarın kapıyı çalacakmış. Öyle ki sadece Amerikalıları değil bizi bile etkileyeceğinden söz ediliyor. Amerikan doları da senin göbek de buhranda fikrini değiştirebilir. Bence kıymetini bil."

***

Resmi Efendi'nin, mangaldan artan kömürlerle yaktığı semaver kaynamaya başlamıştı bile.

"28 Nisan'da başlayan Türk Ocakları kurultayını izlemiştim. Başkanlığa Mahmut Esat Bey seçilmişti. Önceki döneme dair kaleme alınmış olan raporda yapılanlar sıralanmış, yapılamayanlar kısmında, konferansların sadece büyük şehirlerle sınırlı kalmasından söz edilmişti. *Türk Yurdu* dergisi üzerine de fikir tartışmalarında bulunulmuştu, Vatandaş Türkçe Konuş kampanyası ve tersine, doğu vilayetlerinde Türk olmayan ve Türkçe bilmeyenler için Türk Ocakları'nın çözüm üretmesinin gerektiği de konuşulan konular arasındaydı..."

Doktor Zeki Bey'in katılmış olduğu kurultayla ilgili masanın etrafındakileri bilgilendirmesinden sonra, Saffet Bey meseleyi güncele taşıdı.

"Benim anladığım, Türk Ocakları'nın üye sayısının çoğalması hoşa gidiyorsa da etkilere açık hale gelmesinden ve bu yolda girişimlerde bulunuluyor olmasından tedirginlik duyuluyor."

Saffet Bey konuşmasının bu noktasında biraz sustu. Çok önemli bir şey söyleyeceğine dikkat çekmek ister gibi, kameriyede bulunan arkadaşlarının gözlerine baktı.

"Şöyle düşünün lütfen: 1927'de yapılan seçimlere katılım yüzde yirmiydi. Bu da kullanılan oy miktarının kabaca iki buçuk milyona yakın olduğu anlamına geliyor. Böyleyse, Türk Ocakları'nın üye sayısı seçmenlerin yüzde birine denk geliyor. Organize bir kuvvet olduğu için, etki gücünün yüksek olacağını da göz önünde bulundurmamız gerekiyor. Bu durumda, mesele dramatik bir hal alıyor."

Matbaacı Şükrü Bey'in Saffet Bey'e itirazı olacaktı.

"Ocaklara bir yönlendirmede bulunuluyorsa, hükümetin düşünceleri istikametinde oluyordur. Öyle değil mi? Çok partili düzene geçtik de benim mi haberim yok?"

Saffet Bey arkadaşının hınzırlığına güldü.

"Söylemeyi unuttum, Türk Ocakları'nın üye sayısı yirmi beş binin üzerinde ama Cumhuriyet Halk Fırkası'nın üye sayısı üç binin altında. Çok partili düzen meselesine bir de bu açıdan bak. Henüz o aşamaya gelmedik ama geldiğimizde ne olacak? Soruyu böyle sorarsak, duruma neden dikkat edilmesi gerektiği açık seçik ortaya çıkar. Ayrıca şunu da söylemem lazım. Bana anlatılanlardan, kimilerinin Türk Ocakları bünyesinde muhalefet organize etmeye başladığına dair işaretler de aldım."

Saffet Bey'in son söyledikleri Doktor Zeki Bey'i sinirlendirecekti.

"Sonsuza kadar tek parti ile ilerleyemeyiz ki Saffet kardeşim. Hedefimizde samimiysek, yani muasır medeniyetler düzeyini gerçekten yakalamak hatta onu geçmek istiyorsak, çok partili rejime geçmemiz ve onu hazmetmemiz lazım."

Doktor Zeki Bey'in bu sözleri, gece boyu sürecek yeni bir tartışmanın fitilini ateşleyecekti.

***

"Hepimiz kazanın alttan alta fokurdadığını biliyoruz. Doğu meselesi önemli. Şeyh Sait İsyanı'nı takiben çıkartılan Takrir-i Sükûn Kanunu'nun Ocakları nasıl hareketlendirdiğini hatırlayın. Mesele Ocaklarda, Büyük Millet Meclisi'nden bile fazla tartışılmıştı. Kabul etmeliyiz ki Türk Ocakları ile ülkeyi yöneten parti et ile tırnak halini bir türlü alamadı."

Doktor Zeki Bey, Saffet Bey'in konuşmasının arasına girdi.

"Tersinin söylendiğini, Türk Ocakları'nın Cumhuriyet Halk Fırkası'nın gençlik kolları gibi davranması gerektiğinin altının çizildiğini hatırlıyorum."

"Evet ama bu bir temenniden ibaret kaldı. Milliyetçi kesimlerin lideri Yusuf Akçura mesela, alan bizimdir demeyi sürdürüyor. Ayrıca, Türk Ocakları'nın öteki Türk devletlerine yol gösteren bir yapı gibi davranması da mesele halini almış durumda."

Doktor Zeki Bey arkadaşının bu sözlerini doğrulayacaktı.

"Sovyetler uyarı üstüne uyarı yapıyor. Türkiye'nin de Ocakların da elini eteğini sosyalist birliğe bağlı Türk cumhuriyetlerinden çekmesini istiyor."

Saffet Bey konunun yeterince tartışılmış olduğunu düşünmüş olsa gerek, meseleyi sonlandıracak biçimde konuştu.

"Hasılı kelam, bir gözümüzün Türk Ocakları'nın üzerinde olması gerekiyor. Kim bilir, belki üzerinde çalışmakta olduğumuz, adına Düşünce Kulübü, İdeoloji Oluşturma Merkezi, Kadro Hareketi her ne diyeceksek diyelim onun da Türk Ocakları'nın üzerinden ilerlemesini sağlayabiliriz."

-15-

Vedat Nedim Bey, Haydarpaşa Garı'ndan kalkan trenin penceresinden eşi Alice'e son kez el salladı.

Almanya'da tanışıp evlendiği Alice'i peronda geride bırakırken, kulağına çok yakın zamanda Ankara'da buluşacaklarını fısıldamıştı. Bunu hem kendisi hem de eşi gerçekten çok istiyorlardı.

On yıla yakın bir süredir kaçak göçek yaşamaktan bıkıp usanmıştı Alice. Başlangıçta eşinin devrimci davranışlarından haz duysa da süregelen polis baskınları, saklanmalar, hapisler yormuştu genç kadını.

Şimdi Haydarpaşa'da, eşi Vedat'ın arkasından, bu duygularla ve gözleri nemli olmak üzere el sallıyordu Alice.

***

Vedat Nedim, uzun sürecek yolculuk için hazırlıklıydı. Trende harcayacağı sürenin tümünü okuyup yazmayla geçirecek, böylece zamana dair hiçbir kaybı olmayacaktı.

Genç adam yol boyu okuyacaklarını yanı başına koydu, en üstteki dosyayı açtı, içindeki telgrafı çıkardı. İki satırlık telgraf Ankara'dan gönderilmişti. Berlin'de birlikte oldukları Nurullah Esat'ın adına yeniden baktı. Şöyle yazmıştı arkadaşı:

"Yeni kurulan Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin müdürlüğüne seni tavsiye ettim. Kabul eder misin?"

Vedat Nedim Bey'in aklına derhal cevap verdiği geldi:

"Büyük bir memnunlukla."

Cevabın cevabı tez elden, yine telgraf olarak gelmişti:

"O halde hemen gel. Seni bekliyorum."

***

Dünya, ABD'den patlak vereceği epeydir belli olan bunalıma hiç de hazırlıklı değil.

Vedat Nedim elinde tuttuğu telgrafa bakıp derin düşüncelere daldı.

"Türkiye tam manası ile bir açık pazar. İthal ettiği malların başında en büyük kalem olarak pamuklu mensucat geliyor. Çimento, kâğıt, şeker, kömür, patates, pirinç, portakal, limon hatta çiçek bile ithal ediyoruz. Ticaret dengemiz büyük açık veriyor. Türk parasının değeri düştükçe düşüyor."*

Vedat Nedim Bey düşüncelerinde haklıydı. TBMM'nin halkı yeni bir tasarruf seferberliğine teşvik için Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'ni hayata geçirmek istemesinin nedeni de tam olarak buydu.

---

* Vedat Nedim Tör, *Yıllar Böyle Geçti*, s. 12, Milliyet Yayınları 1976

Cemiyetin genel sekreterliği Rahmi Bey'e emanet edilmiş durumdaydı. Beklendiği gibi olursa, Vedat Nedim Bey, kurumun müşavir müdürü olacaktı.

***

Vedat Nedim Bey arkadaşı Nurullah Esat'ı Kambiyo Murakabe Heyeti'nin çalıştığı binada dağ gibi dosyaların arasında buldu.

Epeydir görüşmemiş olan iki arkadaş sarmaş dolaş kucaklaştılar. Şakacı bir kişiliği olan Nurullah Esat, sevgiyle iki omzundan yakaladı Vedat Nedim'i.

"Moskova'dan pek hazzetmedin izleyebildiğim ve anlayabildiğim kadarıyla. Ankara'yı seveceğinden eminim. Göreceksin, her şey istediğin gibi olacak."

Geçen on yıl zarfında hiçbir şeyin istediği gibi olmadığı aklına gelince, güldü Vedat Nedim.

"Bırak beni de sen söyle, bu kadar dosya ile nasıl başa çıkabiliyorsun?"

"Tek işim Kambiyo Murakabe Heyeti başkanlığı olsa neyse. Aynı zamanda Bankalar Konsorsiyumu başkanlığı da yapıyorum. Bu arada, Osmanlı'dan kalan borçları da tasfiye etmeye çalışıyorum."

Vedat Nedim şaşırdı arkadaşının sözleri üzerine.

"Ankara'da iş çok desene."

"Hem de nasıl! Ne yazık ki iyi eğitim görmüş kimse yok. Senin gibi iyi eğitimli, aydın özellikleri taşıyan vatanseverlerin macera peşinde koşmayı bırakıp Ankara'ya gelmeleri gerekiyor dostum."

Vedat Nedim arkadaşının ses tonunda az da olsa serzeniş sezdi. Üzüldüyse de hak verdi. Hem kendi adına hem de ülkesi için ne çok vakit kaybetmişti.

***

Nurullah Esat arkadaşını öğlen yemeği için Taşhan Meydanı'ndaki* Karpiç'e götürdü.

Kentin ilk modern lokantası olan Karpiç'i, İstanbul'dan getirtilen Rus göçmen Juri Georges Karpovitch çalıştırıyordu.

Yemekler servis edilip garsonlar masanın etrafından çekilince, Nurullah Esat arkadaşına, başlamak üzere olduğu işiyle ilgili bilgi verdi.

"Ayrıntılara İzmir Milletvekili Rahmi Bey'le dalarsınız. Adam bütün beynini ve bedenini koydu bu işin altına. Bu nedenle seni dört gözle bekliyor. *Cumhuriyet* gazetesindeki yazılarını okuyormuş ve görüşlerine çok değer veriyor, haberin olsun."

"*Cumhuriyet*'teki yazılarım nihayet bir işe yaradı desene."

Vedat Nedim'in sözleri, arkadaşının gülümsemesine yol açtı. Pozitif bir insandı Nurullah Esat.

"Bir gün, bir yerde, iyi bir şey yapıyoruz, sonra hiç kastetmediğimiz bir yerden iyilik olarak dönüveriyor. Öyle değil mi arkadaşım?"

* Meydanın ismi sonradan Ulus oldu. Lokanta, Taşhan 1933'te istimlak edilince Belediye Dükkânları Sitesi'ne, sonraki adıyla 100. Yıl Çarşısı'na taşındı.

-16-

Doktor Zeki Bey İstanbul'a gelemediği zamanlarda, Saffet Bey'i mektupla bilgilendirmeyi âdet haline getirmişti.

TKŞ'nin iki numarası, yazıhanesinin posta kutusunda o mektuplardan birini bulunca merak içinde açtı.

***

Sevgili Kardeşim Saffet,

*Sanıyorum mektup yazmaktan yakında kurtulacağım. Çünkü, masamın üzerine bir telefon yerleştirileceği söyleniyor. Kablolar çekilmeye başlandı bile.**

İstanbul burnumda tütüyor. Özellikle de sohbetlerin.

Kararlaştırdığımız üzere, sana Ankara'dan bazı bilgiler vereceğim:

Önce Şevket Süreyya ve Ardından Vedat Nedim işlerine yerleştiler. Hararetle çalışıyorlar. Gözümün üzerinde olduğu Burhan Asaf da onlara keza.

---

* Ericson şirketi tarafından Ankara'ya kurulan otomatik telefon santrali sayesinde, 1 Temmuz 1928'de İstanbul-Ankara arasında ilk konuşma yapıldı.

Bu üçlü, şimdiye kadar bir araya geldi mi bilmiyorum. Geldiyse de benim haberim olmadı.

Vedat Nedim Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'ni çekip çevirmeye başladı. Etraftan onunla ilgili çok olumlu sözler duyuyorum. "Vatandaş! Yerli Malı Kullan" isimli hareketi o başlatmış. Bir de Tasarruf ve Yerli Mallar Haftası'na ağırlık veriyormuş. Yakın zamanda iki kongre düzenleyecekmiş. Biri Sanayi Kongresi, öteki Ziraat Kongresi. Düşün ne kadar önemli olduklarını. Duyduğuma göre, devletin öncülüğünde, planlı, programlı bir millet iktisadiyatı fikrinin doğması için çaba gösteriyormuş.

Şevket Süreyya da Vedat Nedim gibi dişini tırnağına takmış çalışıyor. Yüksek ve Teknik Öğretim Okulu'nun yanı sıra Âli İktisat Meclisi'ne de katkı veriyor. Bu arada İnkılabımızın İdeolojisi konulu bir konferans hazırlığında olduğunu da duydum. Türk Ocakları istemiş böyle bir çalışma yapmasını. Anladığım kadarıyla biraz tedirginmiş, yanlış anlaşılmaktan korkuyormuş. Doğrusu, başına gelen bunca kötülükten sonra ben de olsam korkardım. Etrafındaki arkadaşlarından tanıdıklarıma Şevket Bey'i cesaretlendirmelerini tavsiye ettim. Nasıl bir netice vereceğini yaşayıp göreceğiz.

Bu arada hem Vedat Nedim'in hem de Şevket Süreyya'nın eşlerini Ankara'ya getirdiklerini duydum ve çok mutlu oldum. Eşleri de çok zorluk çekmişti malum.

Burhan Asaf'ın keyfinin yerinde olduğuna bizzat tanık oluyorum. Bir hayli dışadönük bir yapısı var biliyorsun. Sen de farkındasındır, dünya görmüşlüğü, Avrupa'yı iyi bilmesi

*yazılarına fazlasıyla yansıyor. Hâkimiyeti Milliye'de yazdığı makalelerde, sürekli olarak Avrupalı olma fikrini işliyor. Geçenlerde kadın meselesiyle ilgili yazdıkları ilgimi çekti. Şöyle demiş yazısının bir yerinde: "Kadın yalnız Şark'ta bir sırdır. Şarklı erkek, dişisini zarf derununda üç balmumlu bir mektup gibi muhafaza eder. Avrupa'daysa kadının açık havada dolaşma hakkı verilmiştir."**

Bu arada Burhan Asaf ile ilgili bir de gelişme var. Burhan Asaf'ın kız kardeşi Leman Hanım'ın yalancısıyım. Biliyorsun Leman Hanım Yakup Kadri'nin eşidir. Hikâyeyi bizzat kendisinden dinledim. Doğru olduğuna kalıbımı basarım.

*Burhan Asaf bir gün Budapeşte'de bijuteri satan bir dükkâna girmiş. Önce bir kız ilgilenmiş kendisiyle. Derken üç kız olmuşlar. Üç kardeş... Burhan kızları akşam yemeğine davet etmiş. Üçü de birbirinden güzelmiş kızların. Jojo,** Burhan'ı, kendisini de yanında götürmesi için ikna etmiş. Bizimki kabul etmiş. Jojo yanına küçük köpeğini de almış. Neşeli, hoppa küçük bir kız. Pantolon giyip sokağa çıkıyor. Şu aralar, İsmet Paşa ve eşi Mevhibe Hanım bile Jojo'ya çaya gider olmuşlar.****

---

* Burhan Asaf, "Sır" başlıklı makale, *Hâkimiyeti Milliye* gazetesi, 28 Aralık 1928

** Zsa Zsa Gábor 1917-2016 yılları arasında yaşadı. Macar asıllı Amerikalı oyuncu ve televizyon yıldızı. 1991 yılında, CNN'de Larry King'e on dört yaşındayken Burhan Asaf Belge ile evlendiğini, on beş yaşındayken Mustafa Kemal Atatürk ile aşk yaşadığını söylemişti. Zsa Zsa Gábor 1936 yılında Macaristan Güzeli seçildi. 1956 yılında En Göz Alıcı Oyuncu dalında Altın Küre'yi kazandı.

*** Yılmaz Çetiner, *Nefes Nefese Bir Ömür*, Epsilon Yayınevi

Değerli Saffet Kardeşim,

Mahşerin üç atlısını Ankara'da dikkatle takip ediyorum. Senin dördüncü atlı olabileceğini söylediğin İsmail Hüsrev şu aralar Devlet Demiryolları İdaresi Ticaret Şubesi'nde çalışıyor ve aynı zamanda muhtelif yayınlarda iktisat konularında yazılar kaleme alıyor. Ötekilerle temas kurup kurmadığını henüz bilmiyorum. Kuşlar bana söyleyince, ben de sana söyleyeceğim.*

Bu vesileyle iki gözünden öperim, değerli kardeşim.

Doktor Zeki

Hamiş: Resmi Efendi'ye hassaten selamlarımı gönderiyorum.

* İsmail Hüsrev Tökin 1902-1992 yılları arasında yaşadı. Yüksek eğitimini Moskova'da gördü. Burada eğitmen olarak görev aldı. Türkiye'ye dönünce Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası'na katıldı. 1925 ve 1927 komünist tevkifatlarında tutuklandı. Hapisliği bitince, önce bir Alman ihracat firmasının Türkiye temsilcisi oldu, sonra Ziraat Bankası'nın kredi kooperatifleri için çalıştı. Buradan edindiği bilgilerle *Türkiye Köy İktisadiyatı* kitabını yazdı. Çok sayıda makaleye ve kitaba imza attı. Devletin pek çok kademesinde görev yaptı. Mason'du. Masonik bir yayın olan *Mimar Sinan* dergisinde yazılar yazdı. Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle özel sektöre geçti.

-17-

"Devletin istihbarat birimleri dördümüzün bu kulübede bir araya geldiğimizi haber alsaydı, mal bulmuş Mağribi gibi üzerimize atlardı. Gazeteciler de ona keza. Ertesi günün gazetelerinde, kelepçeli fotoğraflarımızla, sekiz sütuna manşet olurduk. Manşeti de söyleyeyim isterseniz: Eski komünistler, yeni bir komünist parti kurmak üzereyken ele geçirildi!"

Burhan Asaf'ın tüm ciddiyetini takınarak attığı manşet, küçük kulübede gülüşmelere yol açtı.

Bir doğa tutkunu olan Şevket Süreyya'nın, Balgat köyünün alt yanında, üç beş kuruşa kiralayıp yaz kış kullandığı, civarın köylüsü Hadiye Hala'nın kulübesindeydiler.

***

"Bir de ne var biliyor musunuz? Gazi'nin kulübesine çok yakınız üstelik. Bir taş atımlık mesafedeyiz. Punduna getirmişken, suikast hazırlığında bulunduğumuzu bile söyleyebilirlerdi."

Burhan Asaf döktürdükçe döktürüyordu.

Şevket Süreyya sobayı harlarken "Ne yaptığımızı bilmiyorlar mı zannediyorsun Burhan?" diye sordu. Arkadaşları meraklı bakışlarını kendisine çevirince elindeki maşayı bir kenara bıraktı.

"Bal gibi biliyorlar komünistlikten vazgeçtiğimizi. Tersini düşünseler önümüzdeki taşları temizleyip, devletin kapılarını ardına kadar açarlar mıydı?"

Ötekiler başlarını sallayarak kendisine destek verdiler.

***

Bir yanını yatak olarak da kullanılan tahta kerevete öteki yanını tahta iki sandalyeye vermiş masanın üzerinde mükellef bir rakı sofrası vardı.

Kerevete oturdukları için arkadaşlarına yardımcı olamayan Burhan Asaf ve İsmail Hüsrev, sobayla meşgul olan Şevket Süreyya ve tas kebabına göz kulak olan Vedat Nedim'e, haydi gelin, siz de oturun der gibi bakıyorlardı.

Vedat Nedim sobanın üzerindeki bir tencerede fokurdamakta olan tas kebabının kapağını bir kez daha kaldırdı, elindeki tahta kaşıkla karıştırdı, küçük bir et parçasını ağzına attı.

"Vallahi helva gibi olmuş. Özellikle de sarmısağın tadı muhteşem."

Genç adam, eline geçirdiği bir havlu marifetiyle tencereyi sobanın üzerinden aldı, masada duran nihaleye yerleştirdi.

Şevket Süreyya, duvarda, öteki araç gerecin arasında asılı olan kepçeyi İsmail Hüsrev'e uzattı.

"İsmail, dışarıdan rakıyı ve suyu getireceğim. Buz gibi olmuşlardır. Sen de tas kebabını tabaklara dağıt."

Hakikaten tam da Şevket Süreyya'nın söylediği gibiydi. Rakı şişesi ve su güğümü soğuktan buz kesmişti.

***

"Eski günleri yâd etmek, hatalarıyla sevaplarıyla üzerlerine konuşmak iyi güzel de biraz da bugünden ve gelecekten söz etsek ya?"

Bu sözlerin sahibi İsmail Hüsrev'di.

"Sen kaşınıyorsun galiba İsmail? Ben yatmadım ama Şevket de Vedat da biliyor hapishanenin tadını. Eminim ikisi de biraz soluk almak isteyeceklerdir. Bundan sonra, birlikte bir iş yapmak için kimseye yanaşacaklarını sanmıyorum."

Burhan Asaf'ın sözleri küçük kulübede kısa süren bir suskunluğa yol açtı. Suskunluğu Şevket Süreyya bozacaktı.

"Bir şey yapmak, ille de kitlelere ulaşıp onlarla bir şey yapmak manasına gelmez."

Şevket Süreyya'nın sözleri ötekileri düşünmeye sevk etti.

"Kitle değilse kadro diye" mırıldandı Vedat Nedim.

"Kadro ama nasıl?" diye karşılık verdi İsmail Hüsrev.

Şevket Süreyya konuşmasını az önce kalmış olduğu yerden sürdürdü.

"Şimdi söyleyeceklerimi başka yerlerde de söyledim. Türkiye Cumhuriyeti, ihtilalini başarıyla gerçekleştirdi ve kendisine olabilecek en iyi rotayı çizdi. Buna karşılık, en azından bana soracak olursanız, henüz inkılap tamamlanmadı. Ne seçilen milletvekilleri ne de onlar tarafından atanan bürokratlar, yapmaları gerekenin ne olduğu konusunda tam olarak aydınlanmış durumdalar. Diyeceğim o ki bugün için ancak, ideolojisi henüz yerli yerine oturmamış bir devletten söz edebiliriz."

Şevket Süreyya, arkadaşlarının söylediklerine ilgili ne düşündüğünü anlamak için tek tek yüzlerine baktı.

Vedat Nedim "Açıklık getirmen lazım sözlerine" diye karşılık verdi. Ötekiler de ona katıldılar.

"Hepimiz iktisatla ilgili alanlarda çalışıyoruz. Tam olarak biliyor musunuz devletimizin iktisatla ilgili temel politikasının ne olduğunu? Biraz ondan, biraz bundan, kulağa ne iyi geliyorsa

öyle yürüyüp gidiyoruz. Oysa böyle olmamalı. En azından bence, dünyanın bütün azgelişmiş, sömürge olmuş ve varlıklarını halen sömürge olarak sürdüren ülkelerine örnek teşkil edecek bir devrim yaptık. Şimdi bunu bir iktisat devrimiyle taçlandırmamız gerekiyor. Bu yolda atılacak en iyi adım, devletçilik olacaktır. Bence çok vakit kaybetmeden devletçiliğin ideolojisini üretmemiz lazım."

Vedat Nedim, Şevket Süreyya'nın düşüncesini destekleyen ilk isim oldu.

"Özellikle de dünya iktisadi bunalımının eli kulağındayken."

İsmail Hüsrev ve Burhan Asaf da Şevket Süreyya'nın görüşüne katıldılar.

Şevket Süreyya, düşüncesinin kabul görmüş olmasından cesaret alarak konuşmasını sürdürdü.

"Bu düşünceyi işlemenin tek yolu bir dergi çıkartmak. Çıkacak dergi marifetiyle, devleti yönetmekte olan kadroları ideolojik olarak desteklemeli, onlara doğru yolu göstermeliyiz."

Arkadaşı sözlerine nokta koyar koymaz, Vedat Nedim birbiri ardına dört zor soru soracaktı.

"Ama nasıl? Bizim gibi namlı eski dört komünistin bir derginin etrafında toplanmalarına kim izin verir? Derhal basmazlar mı komünist yaftasını? Daha ilk sayıyı çıkartmadan hapsi boylamaz mıyız?"

-18-

"Felaket, tam anlamıyla felaket!"

O yıl çekilmiş telefon hatlarını kullanarak konuşuyordu iki arkadaş. Saffet Bey İstanbul'da Karaköy'deki ofisinde, Doktor Zeki Bey ise Ankara'da bakanlıktaki makamındaydı.

"Tam da bizimkilerin tahmin ettiği zaman aralığına denk geldi. Bakalım etkileri de onların tahmin ettikleri kadar yıkıcı olacak mı?"

Saffet Bey arkadaşının sorusuna temkinli yaklaşacaktı.

"Bekleyip görmemiz lazım. Eğer Türkiye'yi de ABD kadar etkilerse, yıkımın altından kalkmamız hakikaten zor olacak."

"Yarın İstanbul'a geliyorum, valilikte işlerim var. Trenden inip, ilk senin ofisine uğrarım, sonrasına bakarız."

"Anlaştık."

***

29 Ekim 1929 günü New York Borsası çökünce, birbirini tanıyan herkes bu konuyu konuşur olmuştu.

Trenden inip Saffet Bey'in ofisine gelen Doktor Zeki Bey de merhaba der demez bu konuya girecekti.

Saffet Bey saatine baktı, paltosunu çıkarmak üzere olan arkadaşına "Yolda konuşalım istersen" dedi.

İki arkadaş Tünel marifetiyle İstiklal Caddesi'ne çıkarlarken daha çok New York Borsası'nın çöküşü üzerine laflayacaklardı.

Ünlü mücevherci Franguli'nin önünden geçerlerken, Saffet Bey arkadaşını dirseğiyle dürterek vitrininden parıltılar saçan dükkânı gösterdi.

"Bu mücevherciye iyi bak. Recep Zühtü'nün sevgilisi Fatma Medeniye Hanım burayı bakkal dükkânına çevirmiş. Canı sıkıldıkça gelip alışveriş yapıyormuş."

Duydukları Doktor Zeki Bey'in canını sıktı.

"Utanmıyor azizim. Dün akşam beraberdik Gazi'nin sofrasında. Herkesin her şeyi bildiğinin farkında ama umurunda değil. Çünkü eşeğini sağlam kazığa bağlamış durumda."

"Nasıl yani?"

"Recep Zühtü'nün 1926'da Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yaptığı bir konuşma var.* Meclis'in kayıtlarına geçti. Orada Ermenileri kastederek şöyle diyor bu kıymetli zat: Siz herhangi bir Türk'e suikast icra eder ve öldürebilirsiniz! Fakat biz onun evladını, yarın sizin gözünüzü çıkarmak, kafanızı kırmak için yine sizin paranızla yetiştiririz."

"Şimdi İstanbul'da yaptığı bu mu?"

"Evet bu. Ermenilerin mallarına çöküp bunun bir kısmını fakir fukaraya dağıtıp geri kalanıyla kendini zenginleştirmeyi sanki o zaman planlamış gibi."

"Peki kimse dur demiyor mu bu talana?"

Doktor Zeki Bey arkadaşının kimse sözcüğüyle kimi kastettiğini gayet iyi anladı.

"Ben bu tür konuları konuşacak kadar yakın değilim. Çok yakınındaki arkadaşlarının da söz ettiklerini sanmıyorum. Nihayetinde, hepsi birbirinin arkasında duruyor. Kimse kimseyi

* Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 29. 05. 1926, Cilt 2, s. 602

gammazlamak istemiyor. Duysa farklı davranırdı diye düşünüyorum. Ya da ne bileyim, belki de duymazlıktan geliyordur. Gazi bu! Ne zaman, nasıl patlayacağı belli olmaz."

Saffet Bey arkadaşının anlattıklarını dikkatle dinlerken içini çekti. Biraz da Franguli'yi geride bırakmış oldukları için konuyu değiştirdi.

İki TKŞ kurmayı için gece uzun olacaktı...

-19-

Saffet Bey, kâhyası tarafından başucuna bırakılan gazetelerden birinde Thomas Mann'ın Nobel Edebiyat Ödülü aldığını görünce çok sevindi. Üstelik yazara ödül çok beğendiği, severek okuduğu *Buddenbrooks* isimli kitabından dolayı verilmişti.

Saffet Bey, Nobel Edebiyat Ödülü'nün tek kitap üzerinden değil külliyat göz önünde bulundurularak verildiğini gayet iyi biliyordu. Buna rağmen, Mann'a ödül verilirken *Buddenbrooks* adı özellikle zikredilmişti. Yazar bu kitabını sadece yirmi altı yaşındayken yazmıştı. Mann romanında, varlıklı ailesinin dört jenerasyon süresince yaşadığı değişiklikleri anlatmış, burjuvazinin zenginleştikçe ahlaksızlaştığına özellikle vurgu yapmıştı.

***

Otuzlu yaşlarının ilk yarısını sürmekte olan Saffet Bey, Thomas Mann'ın ailesini düşünürken aklı kendininkine kaydı.

Buddenbrooks ailesinin anlatıldığı zamanla karşılaştıracaksa, geriye doğru en azından beş, hatta altı nesil gitmesi gerekiyordu. Her nesil için çeyrek yüzyıl düşünse, en azından yüz elli yıl ederdi. "Yani..." dedi kendi kendine. "1700'lerin ortalarından biraz sonra..."

1699 yılında imzalanan Karlofça Antlaşması Osmanlı'nın geriye doğru saymaya başladığı tarih olmuştu. Kaybedilen topaklar, imparatorluğun en çok vergi getiren yerleriydi. Etkisi de o ölçüde büyük olacaktı.

Karlofça sıradan bir yenilgi olmakla kalmayacak, yenilerini tetikleyecekti.

Avrupa'nın Rönesans ve Reform hareketleriyle, gündelik hayatında bilime ve sanatlara her geçen gün biraz daha fazla alan

açtığı bir zaman diliminde, Osmanlı ters istikamette yol alacaktı. İmparatorluğu mali ve idari açılardan ayakta tutan tımar sistemi bozulacak, büyük nüfus hareketleri başlayacaktı.

Felaket ki ne felaket!

***

Yine de iyi direnmiş ailem diye düşündü Saffet Bey.

1878 yılında, Silistre Savaşı'ndan kaçarak gelmişti Saffet Bey'in ailesi İstanbul'a. Daha doğrusu, ailenin kadınları için Sarıyer'de bir konak alınmış, erkekler vatan bildikleri topraklarda kanlarının son damlasına kadar savaşmışlardı.

Konağın kâhyası Resmi Efendi o savaştan sağ kurtulan ender Silistreli erkeklerden biriydi.

Genç Resmi, savaştan kurtulmuş olarak konağın kapısına geldiğinde, Saffet Bey'in savaş gazisi babası, onu evine kabul etmekte bir an bile tereddüt etmemişti.

Ne çok benzerdi iki adam birbirine. Zümrüt tanesi misali yeşil gözlerini, dalgalı sarı saçlarını ve uzun boylarını genlerine yazarak kopup gelmişlerdi Balkanlardan.

Saffet Bey'in babası 1893'te, İstanbul'da, kendisi gibi göçmen bir hanımla evlenmişti. Balkanlarda gönüllü olarak savaşmayı da sürdürmüştü bu arada.

Sonra o korkunç veba günleri* gelmişti. Saffet Bey annesini ve babasını, birer yıl arayla 1906'da başlayan veba salgınında

* İstanbul, tarihi boyunca üç veba salgınına tanık oldu. İlk salgın dönemi Justinianus'un hükümdar olduğu yıllara rastlar (541-750), ikinci salgın dönemine Kara Ölüm ismi yakıştırılmıştı (1346-1850). Üçüncü salgın dönemi 1860'lardan sonra başladı. Çin'de patlak vermişti, 1900'lerin ortalarında San Francisco'ya ulaştı, oradan deniz taşımacılığı yapılan bütün liman kentlerine yayıldı. İstanbul, üçüncü dönem veba salgınından en az etkilenen kentlerden biri oldu.

kaybetmişti. Konak halkından kurtulan sadece kendisi ve Resmi Efendi olmuştu.

Saffet Bey yatağından ailesinin geçmişini düşünerek çıktı. Yazılsa, Buddenbrook ailesinin başından geçenleri geride bırakırdı kendi ailesinin yaşadığı serüven.

Ayakları Saffet Bey'i geniş bir kütüphanesinin olduğu salona götürdü. Yıllar önce okumuş olduğu, sırtında *Buddenbrooks* yazan Almanca kitabı aldı ve kahvaltıya onunla indi.

***

Gazeteleri Büyük Bunalım'la ilgili neler bulacağını düşünerek açmışken, *Buddenbrooks*'un, daha doğrusu Thomas Mann'ın ödül aldığına dair haberle karşılaşmış olmasını iyiye yordu Saffet Bey.

Genç adamın mutluluğu, Resmi Efendi karşısına oturup çarşı pazardan haberler verene kadar sürebilmişti. Saffet Bey, *Buddenbrooks*'u bir daha okuma fikrinden o dakika vazgeçti.

"Pazarda neye elimi sürsem ateş pahası. Kiminle konuşsam, bunalım deyip duruyor. Sen ne diyorsun bu konuda?"

"Amerika'da başladı. Bütün Avrupa fena halde etkilenmiş durumda, çünkü ABD'den aldığı krediler kesildi. Hem Amerika'da hem de Avrupa'da önce büyük bir işsizlik ve beraberinde benzeri görülmemiş bir yoksulluk furyası başlayacak. Durum ülkemize de yansıyacak haliyle. Dışarıya sattığımız üç beş kalem mal vardı, onlara da müşteri bulamayacağız. Anlayacağın, göz göre göre, bir felakete doğru yuvarlanıyoruz."

Resmi Efendi'nin yüzündeki çizgiler aldığı haberle daha da derinleşti.

"Allah sonumuzu iyi etsin!"

"Âmin!" diyerek karşılık verdi Saffet Bey kâhyasına.

-20-

O, Ankara'da bir araya gelen iktisatla ilgili düşünce insanları konusunu Fethi Bey'le ilgili konuşmasının arkasına takmıştı.

İki konu da TKŞ kurmaylarını çok yakından ilgilendiriyordu. Birine önayak oluyorlardı, ötekine doğrudan destek vereceklerdi.

***

TKŞ kurmayları, her iki konuya da hakikaten büyük önem veriyorlardı.

Doktor Zeki Bey, bu kez Fethi Bey konusunda neler konuşulmuş olduğunu merak ettiği için gelmişti Ankara'dan. "Bu arada..." diye düşünmüştü yola çıkmadan önce. "Valilikte birikmiş birkaç işimi de hallederim."

Temmuz sıcaklarının İstanbul'u yakıp kavurduğu günlerdi. Doktor Zeki Bey, Matbaacı Şükrü Bey ve Saffet Bey arada bir uğradıkları, görece serin bir mekân olan Pandelli'de öğle yemeği için buluşmuşlardı.

"Burayı, en çok üçümüze de yakın olduğu için seviyorum" dedi Şükrü Bey. Kendisi Cağaloğlu'ndaki matbaasından, Zeki Bey valilikten, Saffet Bey Karaköy'deki ofisinden geldiği için böyle demişti.

Yemeklerini sipariş verir vermez konuya girdiler.

"Önce Fethi Bey meselesini konuşalım isterseniz. Gazi Paşa gerekli konuşmayı yapmış. Paris Başkonsolosu Fethi Bey, görevi biraz tedirgin de olsa kabul etmiş."

Duydukları Doktor Zeki Bey'in hoşuna gitti.

"Kabul ettiğine göre, Fethi Bey'i arayabilirim."

Öteki iki TKŞ kurmayı onunla aynı fikirdeydiler. Aramasının iyi olacağını söylediler.

Türkiye'nin, şu tek parti rezaletinden bir an önce kurtulması gerekiyordu. Doktor Zeki Bey'in Fethi Bey'in yanında durması iyi olacaktı.

"Ne zaman açıklayacak peki Fethi Bey ikinci partiyi kuracağını?"

Saffet Bey'in bu soruya verebileceği net bir cevap yoktu. Sadece bir tahminde bulunabilirdi.

"Fethi Bey Paris başkonsolosluğu görevinden istifa edince anlayacağız."

***

"Peki, öteki konuda neler söyledi?"

O'nun öteki konuda neler söylediği her üçü için de büyük önem taşıyordu. Çünkü harekât planlarını ona göre yapacaklardı.

"Mutlaka ilerlenmesinden ve hatta çabuk olunmasından yana. Yalnız bazı çekinceleri var."

Doktor Zeki Bey merak içinde "Nelermiş onlar?" diye sordu.

"İsimleri malum dört arkadaşın komünizmle bütün alakalarını kestiğine inancı tam. İktisat konusuna hâkim olduklarından da emin. Çekincesi, onların öne çıkması halinde, şu anda iktisadın dümenini elinde tutanların göstereceği reaksiyon."

Doktor Zeki ve Matbaacı Şükrü Beyler aynı anda "Bunu biz de düşünmüştük" dediler.

"Evet. Bu nedenle, kendilerine uygun müttefikler bulmalarının, paratoner görevi görebilecek birileriyle işbirliğine gitmelerinin uygun olacağını düşünüyor."

"Kim ya da kimler?"

Saffet Bey Doktor Zeki Bey'in sorusunu kısa yoldan cevapladı.

"Bir şey söylemedi."

"O halde, dişimizi sıkıp 27 Eylül'e kadar beklememiz gerekiyor. Biliyorsunuz o tarihte 6. Hükümet işbaşı yapmış olacak. Başbakanın, iktisat ve maliye bakanlarının kimler olacağını görmeden harekete geçmemiz doğru olmaz."

"Çok da bir şey kalmadı zaten. Bir aydan sadece biraz fazla zaman var."

***

Üç TKŞ kurmayı yemeğin geri kalan kısmında üzerinde çalışmakta oldukları öteki işleri gözden geçirdiler.

Matbaacı Şükrü Bey, başını çektiği TKŞ-Alman'la ilgili gelişmeleri anlattı. İzmir'de ve Trakya'da yayımlanan gazete ve dergilerin milliyetçilik dozlarını nasıl ayarlamaya çalıştıklarından söz etti. Konuşmasının arasında Hüseyin Nihal ve Profesör Zeki Velidi'nin adını sıklıkla geçirdi. Cevat Rıfat tarafından İzmir'de yayımlanan *Anadolu* gazetesinin etki düzeyinin ne kadar yüksek olduğunun altını çizdi.

Doktor Zeki Bey, Matbaacı Şükrü Bey'i dikkatle dinledikten sonra önemli bir saptamada bulundu.

"İplerini çektiğimizde durdurabilecek miyiz? Önemli olan bu. Tamam, bu sayede Almanların Türkiye'de Nazi yanlısı propaganda yapılması isteğini kontrol altına almış oluyoruz. Bu

sayede, Türkiye'deki ajanları başkalarıyla ya da doğrudan adı geçen zevatla işbirliğine gitmiyorlar ama doz çok önemli. Sokaktaki insan, milliyetçi yayınların etkisiyle harekete geçecek noktaya asla gelmemeli. Sonra, hiçbirimiz ayıklayamayız pirincin taşını."

Saffet Bey arkadaşının uyarısına katıldığını söyledi.

Matbaacı Şükrü Bey güldü iki TKŞ kurmayının bu sözleri üzerine.

"Arkadaşlar durun, evet Türkiye'deki Alman ajanlarıyla ve Türk milliyetçileriyle düşüp kalkıyorum ama Nazi Partisi'nin taraftarı olmuş değilim. Benzeştiğim yerler yok değil. Ben de anti Marksist'im. Ayrıca ben de Versailles Antlaşması'yla Almanya'ya büyük haksızlık yapıldığını düşünüyorum ama hangimiz tersini düşünüyor Allah'ınızı severseniz? Öte yandan ben de sizler gibi, henüz ne pancermenist oldum ne de antisemitist. Korkmayın. İpler sağlam ellerde. Çekeriz, durur."

Matbaacı Şükrü Bey'in göbeğini hoplatarak hem anlatıp hem gülmesi öteki iki TKŞ kurmayının hoşuna gitti.

-21-

Pandelli'de gerçekleşen konuşmada kararlaştırılan konulardan biri de bir yolunu bulup Burhan Asaf'ı Saffet Bey'e doğru itmek olmuştu.

Saffet Bey, epeydir uzak kalmış olduklarını, tekrar yakınlaşmalarının pek kolay olmayacağını söylemişti.

Doktor Zeki Bey onunla aynı fikirde değildi. Bir yolunun bulunabileceğine dair düşüncesini ısrarla savundu.

Matbaacı Şükrü Bey kilidi açacak anahtarı kullanınca, durum makul bir hal alacaktı.

"Adam *Hâkimiyeti Milliye*'ye neredeyse her gün yazıyor. Neden düşüncelerinden birini beğendiğini yazmayasın ki? Hem mutlu da olur."

Saffet Bey ikna olmuştu. Burhan Asaf'a, *Hâkimiyeti Milliye*'de yayımladığı yazılardan birini çok beğendiğini kuşkusuz yazabilirdi.

***

Sevgili Kardeşim Burhan,

Uzunca bir süredir sana yazmak istiyordum.

Görüşemediysek de seni ilgiyle takip ediyorum.

Hâkimiyeti Milliye'den kestiğim bir yazın masamın üzerinde. Taksim Anıtı'nı gündeme başka bir açıdan taşıdığın için sana teşekkür etmek istiyorum.

Pietro Canonica'nın İstanbul, Taksim Meydanı'ndaki anıtı, sende olduğu gibi bende de sanatsal etkiye yol açmadı. Tıpkı senin gibi düşünüyorum. Taksim Meydanı için çok daha farklı bir anıt ya da heykel tasarlanmalıydı.

Yazında dediğin gibi, anıtta "ne modernizmin nefesi ne de akademik sanatın dakik kalemi"nden eser var.

Ayrıca, şu sözlerine çok katıldığımı da özellikle bilmeni isterim.

*"Çünkü modernizm, o her tarafı düzgün ve mastarla çekilmiş süslü kutunun ortasından fırlayan tesirsiz ve ifadesiz grupları reddeder, akademik sanat o boyalı mermerleri tasvip etmez."**

Sevgili Kardeşim,

Yazılarını merakla takip etmeye devam edeceğim.

Bana gelince, Milli Olimpiyat Komitesi, Turing Otomobil Kurumu ve benzeri birçok işin peşinden koşmaya, Türkiye'yi Batılı bir ülke haline getirme savaşıma devam ediyorum.

İstanbul'a geldiğinde mutlaka uğra. Büromun adresini aşağıda yazacağım. Ayrıca seni Sarıyer'deki evimde yemekte ağırlamaktan da büyük mutluluk duyarım.

Geleceğin zaman birkaç gün önceden bildirirsen sevinirim.

Kendine çok iyi bak lütfen.

Saffet

***

* Burhan Asaf, "Geçerken İstanbul'dan", *Hâkimiyeti Milliye*, 25 Aralık 1928

Burhan Asaf uzunca bir zamandır temas edemediği, Almanya'dayken muhabbetinden büyük mutluluk duyduğu Saffet'in mektubuna pek sevindi.

İlerleyen günlerde, her şey TKŞ kurmaylarının Pandelli'de düşündükleri gibi gelişecekti.

***

Sevgili Kardeşim Saffet,

Mektubun için çok teşekkür ederim. Aynı fikirde olmamıza sevindim.

Bu mektubu, lütfen küçük bir not olarak kabul et.

Önümüzdeki hafta İstanbul'a geleceğim, sana mutlaka uğramak istiyorum.

Konuşacağımız çok şey birikti.

Sevgiler.
Burhan Asaf

***

Saffet Bey Burhan Asaf'tan gelen mektubu alır almaz öteki TKŞ kurmaylarını aradı ve duruma dair bilgi verdi.

-22-

Saffet Bey kapıdan çıkarken "Çarşıdan alınacak bir şey var mı?" diye sordu.

Resmi Efendi şöyle bir düşündü.

"Bir eksiğimiz yok. Sen arkadaşlarını al gel, gerisini merak etme."

***

Vapur iskelesine kadar, Saffet Bey'in aklında hep Burhan Asaf vardı.

Cuma günü çok neşeli görünmüştü gözüne. Her zamanki gibi yakışıklı, iyi giyimli ve çenebazdı.

Öte yandan, anlattıkları hep içi dolu konular olduğu için, Burhan'ın çenebazlığı Saffet Bey'e de başkalarına da gevezelik gibi görünmezdi.

Ayrıca, çok rahat bir adamdı Burhan. Saffet Bey, arkadaşının bu yönüne hep imrenmişti. Kendisindeki zaman, mekân telaşı onda hiç olmamıştı. Buluşmalarına bir kere bile zamanında geldiğini hatırlamıyordu mesela. Kendisiyse, hiçbir toplantısına bir dakika olsun geç kalmamıştı.

Şimdi yine, Sarıyer İskelesi'ne, Burhan ve Jojo'yu getirecek vapura geç kalır mıyım telaşı içinde koşturuyordu.

Vapur saatlerini arkadaşının eline cuma günü yazılı olarak vermiş, en uygun olanını birlikte seçmişlerdi.

Saffet Bey yürümekte olduğu kuzey istikametinden başını güneye doğru çevirdi. Tarabya'dan gelmesini beklediği vapur görünmüştü. Acele etmesine gerek yoktu. Güneşin ve denizin tadını çıkartacak kadar zamanı vardı.

***

Saffet Bey, Burhan'la eşinin vapurdan inişlerini gözleri fal taşı gibi açılmış olarak izledi.

Arkadaşı açık renk, çok şık keten bir takım elbise giymişti. Kahverengi ve bej renkli, İtalyan işi olduğu her halinden belli ayakkabıları elbisesine çok uygundu. Yine uygun renk gömlek giymiş ve kravat takmıştı. Panama şapkası da kendisine çok yakışmıştı.

Jojo ise cart sarı renkte, sırtı beline kadar açık, omuzdan askılı, vücudunun bütün hatlarını ortaya çıkartan bir elbise giymişti. Ayağında sarı iskarpinler vardı. Başındaki hasır şapkasının kenarından iki kiraz sarkıyordu. Her haliyle, bir moda mecmuasından kopup gelmiş gibiydi.

Jojo vapurdan iner inmez omzundaki hasır çantasından güneş gözlüğünü çıkardı, itinayla taktı. Boylu boslu bir adam olan Burhan Asaf'ın yanında, topuksuz ayakkabı giymiş olmasına rağmen hiç de ufak tefek kalmıyordu.

Bakanlar dönüp bir kere daha bakıyordu çifte. Kuşkusuz önce güzellikleriyle ama daha çok kıyafetleriyle ilgi çekiyorlardı.

Saffet Bey'in gözünden, ikilinin arasındaki yaş farkının epey fazla olduğu kaçmadı. Burhan kendisiyle aynı yaştaydı. Bu durumda Jojo, tıpkı söylendiği gibi, on dört, bilemedin on beş yaşında olmalıydı.

Yirmi yaş fark hiç de az değil diye düşündü Saffet Bey. Orta yaşa ulaşmış, kazık kadar bir adam olan Burhan'ın yanında, Jojo çocuğu gibi kalmıştı.

Neyse ne diye düşündü Saffet Bey. Herkes kendi işine bakmalıydı. Kimse kendisinin neredeyse münzevi sayılacak hayat tarzına bir şey diyor muydu? Hayır. O halde o da kimsenin gönlüne gölge etmemeliydi.

***

Burhan Asaf ile Saffet sarılıp öpüştüler.

"Yüz yıl olmuş mudur?"

Güldü arkadaşının sorusuna Saffet Bey.

"Cumayı saymazsak, olmadıysa da olmak üzeredir."

"Not Turkish gentlemen. Not Turkish."

Jojo'nun uyarısı gayet yerinde olmuştu. Saffet Bey İngilizce olarak hangi dille daha rahat ettiğini sordu. Gelen cevaba haliyle gülecekti.

"Macarca."

İngilizcede karar kıldılar. Jojo kırık İngilizcesiyle, Saffet ve Burhan Asaf Beyler ise iyi İngilizceleriyle, Saffet Bey'in konağına doğru yürümeye koyuldular.

Jojo iki erkeğin yan yana yürümesine de izin vermeyecek, ortalarına girecek, böylece siyasetten, ekonomiden değil havadan sudan konuşmalarını sağlayacaktı.

***

Resmi Efendi misafirleri büyük bir içtenlikle karşıladı. Yer gösterip ne içmek istediklerini sorduğunda, Burhan Asaf arkadaşına baktı.

"Yemekte ne içeceksek ondan içerim. Burnuma balık kokuları geliyor."

Resmi Efendi almıştı mesajı. Az sonra, bir tepsinin içinde iki rakı kadehi ve bir limonata bardağıyla dönecekti.

Yaşlı adam servis yaparken önce Burhan Asaf'ın sonra Jojo'nun yüzüne baktı.

"Kızınızın limonata içeceğini düşündüm. Yoksa başka bir şey mi tercih ederdin çocuğum?"

Saffet Bey yerin dibine girdiyse de belli etmedi.

Burhan Asaf arkadaşına dönüp "Neyse ki Macarca ya da İngilizce sormadı" dedi ve güldü.

Resmi Efendi şaşırdı. Saffet Bey, kâhyası başka bir pot kırılmadan duruma acilen müdahale etmesi gerektiğini düşündü.

"Gayet memnunlar Resmi Efendi. Seninle mutfağa kadar gidelim mi?"

-23-

Saffet Bey, telefonda kendisinden haberler almaya çalışan Doktor Zeki Bey'e, hafta sonunda, konağında yaşananları biraz utanarak ama daha çok gülerek anlattı.

Duydukları Doktor Zeki Bey'i çok eğlendirecekti.

"Kabahat sende azizim. Önceden uyarsaydın ya Resmi Efendi'yi."

"Ne deseydim? Arkadaşım Burhan on küsur yaşında bir çocukla gelecek, aman karıştırıp kızı zannetme, eşi olur kendileri mi deseydim?"

İki erkek, biri Ankara öteki İstanbul'da, telefonlarının başında, gülmekten kırıldılar.

Saffet Bey sonunda dayanamadı ve konuşmalarının iyice erkek muhabbetine döndüğünü söyledi ve kendilerini ayıpladı.

Doktor Zeki Bey de ona katıldı.

***

Doktor Zeki Bey, arkadaşının öteki anlatacaklarını, koltuğuna yaslanmış olarak dinleyecekti.

"Tabiri caizse, Mahşerin Dört Atlısı* halini almışlar bile. Lafın gelişi olarak söylüyorum bunu. Tahmin edebileceğin

* Hıristiyanlıkta, kıyamet alameti olarak ortaya çıkacaklarına inanılır. Yeni Ahit'in sonuncu kitabı Vahiy'dir. Vahiy'in birinci bölümü olan Kıyamet (Apocalypse) bölümünde, yedi mührün açılmasıyla birlikte Mahşerin Dört Atlısı'nın ortaya çıkacağı yazılıdır. Beyaz ata binen İsa'dır. Kızıl atın binicisi kan ve savaşı, siyah atın binicisi kıtlığı, soluk renkli atın binicisi ise salgın hastalıkları ve ölümü sembolize eder.

gibi, dinsel ve felsefi bir anlam yüklediğim yok. Dördü bir araya geldiği için bir çağrışım yaptı, o kadar. Neyse, dördü arada bir toplanıp laflıyorlarmış. Şevket Süreyya bir dergi çıkartmalarını önermiş. Ötekiler de aynı fikirdelermiş ama yanlış anlaşılmaktan korkuyorlarmış. Onun bana tavsiye ettiği gibi, kendilerine bir paratoner bulmaları gerektiğini düşünmüşler."

"Paratoner olarak düşündükleri kimse var mıymış?"

"Burhan'la konuşurken kayınbiraderi Yakup Kadri'den de söz ettik. Sıradan bir adam değildir malumun. Yazıları, romanları okunur cinstendir. Kalibresi yüksek bir aydındır. Milletvekilidir ama sıradan bir politikacı tablosu çizmez. Oldukça derindir. Ben, onu da işin içine çekmelerinin gayet iyi olacağını söyledim. O da bakacaklarını söyledi."

"Yakup Kadri Bey'le konuşmaları yönünde iyice yüreklendirseydin."

"Öyle yaptım. Dördünün, Yakup Kadri'nin önderliğinde, gayet iyi bir ekip olacaklarını, ortaya son derece değerli bir iş çıkartacaklarını söyledim. Yanlış filan anlaşılmayacaklarına da ikna etmeye çalıştım. Eski komünist olmalarının kendileri için dezavantaj olmayacağını, tersine avantaj sağlayacağını anlattım. Bir sistemin nasıl çalıştığına ya da çalışamadığına ilk elden vâkıf olmalarının çok önemli bir kazanım olduğuna dikkat çektim."

"Hakikaten öyle. 1917'den bu yana, yani on üç yıldır uygulanan bir sistemden söz ediyoruz. Sovyetler Birliği, Lenin'in 1924 yılındaki ölümünden sonra, sadece ekonomik olarak değil siyasi olarak da zıvanadan çıktı. Tezgâhta dokunan artık ne proletarya diktatörlüğü ne başka bir şey. Koskoca bir coğrafya, kendisini komünist zanneden bir grup sözde elitin sultası altında inim

inim inliyor. Yetmiyormuş gibi, Türkiye'nin de içlerinde olduğu başka ülkelere rejim ihraç etmeye çabalıyor. Bütün bunlar olup biterken ne büyük acılar yaşandığını, bunun sorumlusunun neler ve kimler olduğunu en iyi bu dört adam biliyor."

Saffet Bey arkadaşının söylediklerini zihninin bir kenarına not etti. Kendi söyleyeceklerine geri döndü.

"Burhan'ın söylediğine göre, ekonomist olan diğer üçü, iktisadi gidişimizi muğlak buluyor, zapturapta alınması gerektiğini düşünüyorlarmış. Akıllarındaki sistem tam anlamıyla devletçilikmiş."

Doktor Zeki Bey duyduklarına sevindi.

"Sana bir şey söyleyeyim mi Saffet? Bu düşünceler Gazi'nin görüşlerine çok yakın. Hem sofrasında hem de başka yerlerdeki konuşmalarında, ondan da böyle sözler işitiyorum. Bu dört kişi, bence bir an önce Yakup Kadri Bey'le görüşmeli, düşüncelerini önce hükümete, olmazsa Gazi'ye bildirmeliler."

"Ben de aynı düşüncedeyim. Burhan'la da paylaştım düşüncelerimi. Böylesine önemli bir dergi için muvafakat alınmadan işe başlanmasının doğru olmayacağına dikkat çektim. Edebiyat, şiir, gündelik hayat mecmuası değil ki çıkartacakları, alıp başlarını gitsinler. Yapacağı yorumlarla ülkenin siyasi gidişatını etkileyecek bir iktisat mecmuasından söz ediyoruz. Arkalarına hükümetin ya da bizzat Gazi Hazretleri'nin desteğini almadan asla yola çıkmamalılar. Yoksa, doğmadan ölür çıkartacakları yayın."

***

İki TKŞ kurmayının konuşacakları başka konular da vardı. O konularda da epey mesafe kat ettiler.

"Ne zaman geleceksin İstanbul'a?"

"Kulağım kirişte. Paris Büyükelçiliği'nden çıkacak haberi bekliyorum. Fethi Bey istifa eder etmez geleceğim. Uçağından inerken karşılamak istiyorum kendisini."

"Anlaşıldı."

***

Doktor Zeki Bey ve öteki TKŞ kurmayları, Türkiye'nin siyasi hayatına önemli bir etkide bulunacak Fethi Bey'e dair haberi ilk olarak *Cumhuriyet* gazetesinin manşetinden öğreneceklerdi.

"Paris Sefiri Fethi Bey Cumhuriyet Halk Fırkası'ndan ayrılıp başka bir programla yeni bir parti yapacak."*

* *Cumhuriyet* gazetesi, 9 Ağustos 1930

-24-

Doktor Zeki Bey Yeşilköy'de uçaktan inerken karşılamıştı Paris'ten gelen diplomatı. İstanbul'a kadar otomobilde laflamışlar, sonrası için de randevulaşmışlardı.

Sonra soluğu Saffet Bey'in avukatlık bürosunda almıştı Doktor Zeki Bey.

"Fethi Bey'e, kesin karar verdiğinizde haberim olsun lütfen dedim Saffet kardeşim."

"Peki ne aşamadaymış parti?"

"Fethi Bey'in bazı tereddütleri var. Gazi bu tereddütleri ortadan kaldırmak için kendisine gayet kuvvetli isimler önermiş. İçi kısmen de olsa rahatlamış gibi görünüyor. Karar vermesi uzun sürmeyecektir. Haftalar almaz, birkaç gün içinde partinin kurulduğu ilan edilecektir."

***

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluşu tahmin edildiği gibi derhal ilan edilmiş, ilk büyük mitingini 7 Eylül günü İzmir'de yapmasına karar verilmişti.

Doktor Zeki Bey iki gündür İzmir'deydi.

7 Eylül'de, Saffet Bey'in kulağı gün boyu kirişte olacaktı. Akşam gazetelerini iple çekti. Gazeteci çocukların sokağa çıkacağı saatle vapur saatini üst üste getirdi.

"Yazıyor! Yazıyor! Bu sabah İzmir'de çok kanlı ve müessif hadiselerin meydana geldiğini yazıyor!"

Saffet Bey derhal bir gazete aldı, bir adım bile atmadan, gazetenin hem baş hem de iç sayfasından yaşanan olayın safahatını dikkatle okudu. Gösteriler esnasında bir genç ölmüş, yedi vatandaş yaralanmıştı.*

Eyvah ki ne eyvah diye düşündü Saffet Bey. Vapurda geçireceği tüm süre zarfında hep Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı, Fethi Bey'i ve Doktor Zeki Bey'i düşünecekti.

***

TKŞ kurmayları 8 Eylül akşamı Saffet Bey'in ofisinde toplandılar.

Onlara kısa bir gecikmeyle de olsa Doktor Zeki Bey de katıldı. İzmir'deki olaylardan sonra, bulabildiği ilk trenle Haydarpaşa'ya ulaşmış, ilk vapurla Karaköy'e geçmiş, alelacele toplantıya yetişmişti.

Haliyle, kapıdan girdiği andan itibaren bütün gözler ona çevriliydi.

"Bu iş yürümez. Serbest Cumhuriyet Fırkası, bugün değilse yarın kapanır."

Zeki Bey, TKŞ kurmaylarının şaşkın bakışları arasında devam etti.

"Bir işe yaramaz mı kurulmuş olması? Hayır yarar. Ben de içlerinde olmak üzere, ülkeyi yönetenler, bu sayede iki önemli meseleyi kavramış oluruz. Birincisi CHF'nin** halktan ne kadar uzak düştüğünü anlarız, ikincisi kimilerinin SCF gibi girişimleri

* Ayrıntılı bilgi için lütfen bkz. *Ters Kanatlı Şahin*, Osman Balcıgil, Destek Yayınları s. 69-75 arası.

** Cumhuriyet Halk Fırkası'nın ismi, 29 Mayıs 1935 tarihinde, 4. Kurultay'da, Dil Devrimi'ne uygun olarak değiştirildi, Cumhuriyet Halk Partisi halini aldı.

tepelerine binmek için aportta nasıl beklediklerinin farkına varırız."

Saffet Bey arkadaşına, söylediklerinin açılmaya muhtaç olduğunu söyleyince Dr. Zeki Bey içini derince çekti ve bıraktığı yerden devam etti.

"İzmir'de, yeni partiye büyük bir teveccüh olduğunu gördük. Anadolu'nun her köşesinde de durum böyleymiş. Bu bize, geçen süre zarfında CHF'nin insanların kalbini kazanamadığını gösteriyor. Bu deney sayesinde iki önemli meseleyi kavramış oluruz dedim ya hani, birincisi bu."

Matbaacı Şükrü Bey istemeyerek de olsa Doktor Zeki Bey'in sözünü kesmesi gerektiğini düşündü.

"Yapma doktor. CHF ülkeyi cehennemin ortasından çıkarttı. Osmanlı'dan kalan hazinenin tam takır kuru bakır olması bir yana, büyük bir borç bataklığıyla karşı karşıya kaldı. Şimdilerde yaşanan iktisadi bunalımı da bunların üzerine koy. Böylesi bir yoksulluk durumunda, halk yönetimden memnun olabilir mi? Böyle bir beklenti, eşyanın tabiatına aykırı olur."

Doktor Zeki Bey arkadaşına gülümseyerek baktı.

"Aynı düşüncedeyim Şükrü Bey kardeşim ama meselenin biraz daha derinine inmemiz lazım. Özellikle de bizim gibi insanların, bu büyük serüven yaşanırken, en soğukkanlı, en nesnel halimizi takınmamız gerekiyor. Duygularımız ya da özlemlerimiz, duruşumuzu asla etkilememeli. Önce soruda anlaşalım: Türkiye çok partili rejime geçmeli mi? Düşünsel olarak bu soruya bu masanın etrafında bulunanlardan hiçbiri hayır demeyecektir. Hepimiz ülkemizin muasır medeniyetler seviyesini bir an önce yakalamasını istiyoruz. Öte yandan yine hepimiz biliyoruz ki bir ülkede, toplumun büyük bir çoğunluğunun eğitim düzeyi düşükse,

o ülkede gerçek anlamda demokrasi gerçekleşemez. Varmış gibi yapılır, o kadar. Seçim, ortalamanın üzerinde bir bilinç düzeyini gerektirir. Hem bireysel hem toplumsal anlamda. Bir başka deyişle, gerçek anlamda demokrasi, muhakeme süreçlerine sahip toplumların işidir. Aksi takdirde kaos olur. Tıpkı şu anda ülkemizde olduğu gibi."

***

Saffet Bey'in, TKŞ karargâhı olarak da işlev gören avukatlık bürosunda, gecenin geç saatlerine kadar, Gazi'nin aklının bir eseri olan Serbest Cumhuriyet Fırkası denemesi konuşulacaktı.

Deneyimli bir asker ve siyaset adamı olan Gazi Mustafa Kemal Paşa suya bir taş atmıştı ve şimdilerde taşın yol açtığı çırpıntıların sahile nasıl ulaşacağını izliyor olmalıydı.

Meselenin görünen tarafı, SCF'nin ülkenin neredeyse her yerinde teveccühle karşılanmış, ülkeyi yönetmekte olan CHF'ye beklenmediği kadar önemli bir alternatif olarak değerlendirilmiş olduğuydu.

TKŞ kurmaylarının üzerinde durduklarıysa, meselenin görünmeyen tarafıydı.

TKŞ kurmayları daha çok, iktidarı güçlü bir şekilde elinde tutan Gazi ve arkadaşlarının karşısındayken kadavra numarası yapan, ilk fırsatta Cumhuriyet'i alaşağı etmek isteyenlerin yaklaşımlarını mercek altına almışlardı.

Tam da beklendiği gibi olmuş, bu çevreler SCF'nin kurulmasıyla birlikte kadavra gibi davranmaktan vazgeçmiş, kimileri smokinlerini ve rugan ayakkabılarını giyerek, kimileri poturlarını* ve çarıklarını çekerek işbaşı yapmışlardı.

* Dizkapağına kadar geniş, sonrası dar olan, bol büzgülü pantolon.

Smokinli ve rugan ayakkabılı olan SCF destekçileri rotalarını derhal İstanbul, İzmir gibi büyük kentlerde yaşayan, Cumhuriyet'le birlikte tekerine çomak sokulmuş para babalarına kırmış, potur ve çarıklılar ise, en çok da ağalıklarını kullanarak, yeraltına inmiş olan tekke ve zaviye şeyhlerinin, şıhlarının kapılarını çalmışlardı.

SCF'nin bir anda yüksek bir enerji yakalamasının ardında yatan, toplumun büyük bir arzuyla yanıp tutuştuğu demokratik sistem değildi ne yazık ki. Yani partiye ilgi gösteren neredeyse bütün kesimler, çıkarları, hayat tarzları, eskiye dair özlemleri, geçmişte kalan etkileri kısıtlanmış olanlardı.

***

Sabahın ilk ışıklarıyla sona eren TKŞ kurmaylar toplantısında son sözü söyleyen yine Doktor Zeki Bey olmuştu.

"Galiba, SCF için gerçekten heyecanlanan sadece ben oldum."

-25-

"Bugün seni güldürmek için aradım Saffet kardeşim."

Saffet Bey Ankara'dan gelen telefonu belki de ilk kez arkasına yaslanarak dinlemeye karar verdi. Doktor Zeki Bey'i gözünün önüne getirdi. Gülümsemesi çok da bol olmayan arkadaşının gülüyor olması hakikaten şaşırtıcıydı.

"Hayrola doktor? Sesin daha önce hiç böyle gelmemişti."

"Anlatayım hele, eminim sen de güleceksin."

Saffet Bey ahizeyi boynuna iyice yaklaştırdı, başıyla omzunun arasına sıkıştırdı ve sırtına doğru biraz daha yaslandı.

"Dün Gazi Koşusu vardı. Biliyorsun Ankara'da küçük de olsa bir hipodromumuz* var. Asıl dedikodu kısmına geçmeden önce, bilmende yarar var, bu sene yarışı İsmet Bey'in Olgo isimli safkanı kazandı."

Saffet Bey bilgisini konuşturarak doktoru şaşırttı.

"Geçen sene Mahmut Celal Bey'in atı Gap Gris Nez kazanmıştı."

"Yok artık! At yarışlarını da mı takip ediyorsun yoksa?"

"Doktor, İstanbulluyuz diye hafife alma bizi. Unutma, ülkenin en çok satan gazeteleri hâlâ İstanbul'da basılıyor. Neyse, sen şu dedikoduyu ver."

---

* Ankara'daki ilk gerçek hipodrom İtalyan mimar Paolo Vietti Violi'nin tasarımıyla 1936 yılında hizmete girdi. Bu tarihten önce Gazi Koşusu iki bin ve iki bin dört yüz metre uzunluğundaki derme çatma, küçük bir koşu alanında yapılıyordu.

Doktor Zeki Bey, arkadaşının merak duygusunu iyice kanırtmış olmanın verdiği zevkle anlatmaya koyuldu.

"Şansıma, benim oturduğum yer, atlardan daha çok insanları görmek için yapılmış gibiydi. Elimde dürbün de olunca, hiçbir şeyi kaçırmadım desem yeridir."

"Doktor, detayları geçip esasa gelsen!"

"Geliyorum. Sıkı dur. Ama önce bir soruma cevap ver. Sence Türkiye'nin en dikkat çeken çifti hangisi?"

Saffet Bey hiç düşünmeden cevap verdi.

"Burhan Asaf ve Jojo."

Doktor Zeki Bey çok şaşırdıysa da belli etmedi.

"Peki ikincisi?"

"Recep Zühtü ve Fatma Medeniye."

Doktor Zeki Bey arkadaşına "Bravo! Vallahi bravo!" dedikten sonra konuya girdi.

"Biliyorsun Gazi'nin bizzat kendisi de izliyor Gazi Koşusu'nu. Yanında bildik zevat var. Recep Zühtü yanında sevgilisi olduğu için bu sefer biraz uzağındaydı. Burhan Asaf'la Jojo da tam ters tarafta yine epeyce uzaktaydılar. Azizim hem kadınlar hem erkekler görülmeye değerdi. Sanki Royal Ascot'tan* kopup gelmiş gibiydi hepsi."

Saffet Bey arkadaşının sözünün arasına girdi.

"Burhan Asaf neyse de Recep Zühtü ne de yakışır ya Royal Ascot'a."

"Öyle deme. Fatma Medeniye Hanım'ın yanında iyi görünmek için olsa gerek o da tam bir centilmen gibi giyinmişti. Saçlar

* Her yıl haziran ayında, İngiltere'nin, Berkshire bölgesinde bulunan Ascot Hipodromu'nda gerçekleşen Kraliyet Yarışları.

bıyıklar filan da ona keza. Uğraşsan konduramazsın silahşorluğu kendisine."

"Peki ne yapıyor? Sevgilisine İstanbul-Ankara arasında mekik mi dokutuyor?"

"Arada bir laflarının edildiği oluyor sağda solda. Ne olur ne olmaz diye, genç ve güzel sevgilisini İstanbul'da bırakmak istemediği söyleniyor."

"Jojo'nun durumu nasıldı?"

"Ne sen sor ne ben söyleyeyim. Etraftaki bütün öteki kadınlar gözleriyle yiyip bitirdiler ufaklığı. Ama onun umurunda bile olmadı. Burhan Asaf'ın omzuna yatmalar, burnuna girmeler, bir işve bir cilve gırla gitti. İşin kötüsü, yarışlarda Yakup Kadri'yle Leman Hanım da vardı. Biliyorsun Burhan Asaf ile Leman Hanım kardeşler. Leman Hanım Burhan'ın tersine boydan epey fakir."

"Biliyorum. Bilmez miyim? Leman Hanım'ın, sadece bu nedenle bile, Jojo'yu her gördüğünde bütün cinleri tepesine çıkıyordur."

"Pek de öyle değilmiş. Duyduğuma göre, İsmet Bey ve Mevhibe Hanım, Yakup Kadri Bey ve Leman Hanım'la birlikte sık sık çaya gidiyorlarmış Jojo'ya. Nasıl becerdiyse, ufaklık hepsinin kalbini kazanmış."

"Katlanıyorlardır, ne yapsınlar? Bir tek Gazi Paşa kaldı galiba Jojo'nun tanışmadığı."

"Yakındır azizim. Bizim Ankara'da durumlar böyle. Sana biraz Ankara havası aldırayım dedim. Şimdi sen anlat. İstanbul'da neler oluyor?"

-26-

TKŞ kurmayları, komünistlikten devşirdikleri yeni Ankara tayfasını gözaltında tutuyor olsalar da kulaklarına bilmedikleri gelişmeler geliyordu.

Doktor Zeki Bey, bir arkadaşından Şevket Süreyya'nın Gazi Mustafa Kemal'e bir tez gönderdiğini duyunca epeyce şaşırdı.

Haberi olup olmadığını sormak için son günlerde sıkça yaptığı gibi telefona sarıldı, Saffet Bey'i aradı.

"Kulağıma hiçbir şey çalınmadı. Tez ne konudaymış acaba?"

"Arkadaşım tezin başlığını bilmiyordu ama mealen şunları söyledi: Türk Devrimi'nin niteliğini ve devrim ideolojisinin prensiplerini saptamak ve açıklamak.* Sen ne anladın bu sözlerden?"

Saffet Bey biraz düşündü.

"Galiba bizim istediğimiz oluyor. O'nun bizden istediği tam olarak bu değil miydi? Kurulmuş olan düzeni kuvvetlendirecek bir ideolojik temel istemişti. Size de aktarmıştım hatırlarsan, ikimiz baş başa konuşurken, bize büyük beyinler lazım, dünyayı anlayan, ülkemizi yeni gelişmelere göre konumlandırmayı becerebilecek kalibrede insanlara ihtiyacımız var Saffet demişti. Şevket Süreyya'nın yazdığı tez tam da buna karşılık düşüyor. Türk Devrimi'nin niteliğini yerli yerine oturtmak, devrimin ideolojisini, prensiplerini saptamak ve açıklamak. Yani aziz kardeşim, göle çaldığımız maya tuttu. Komünistlerden itinayla koparıp aldığımız beyinler, Ankara'da Türk Devrimi için işbaşı yaptılar."

---

* *Bilinmeyen Yönleriyle Şevket Süreyya Aydemir*, Halil İbrahim Göktürk, 1977

Arkadaşının heyecanı, Doktor Zeki Bey'i ateşledi.

"Dur o zaman! Şimdi söyleyeceklerimi de dinle. Gazi bu küçük çalışmayı çok değerli bulmuş, övgülerde bulunmuş, parti ilgililerine büyük sayılarda bastırılmasını emretmiş. Genel sekretere, örgüte dağıtılmak üzere yüz bin tane basılmasını söylemiş."

"Emir büyük yerden olduğuna göre basılmıştır bile!"

"Hayır. Şevket Süreyya Bey Genel Sekreterlik'ten sadece yirmi bir adet basılmasını istemiş."

"Neden?"

"İki nedeni varmış Şevket Süreyya Bey'in. Birincisi, bu çalışma büyük halk yığınlarına değil onu yöneten kadroya seslenmek için kaleme alınmış bir çalışmaymış. İkincisi, yüz bin tane basılması halinde kendisine ödenecek paranın büyük olacağını, bunun da düşünce ve yazı insanı olmanın onuruyla bağdaşmayacağını söylemiş."

Saffet Bey duyduklarına şaşırdıysa da sessiz kaldı.

Doktor Zeki Bey de o konuşsun diye beklediği için, karşılıklı suskunluk epey zaman aldı. Doktor, arkadaşının konuşmadığını görünce aklına gelenleri söze döktü.

"Neden sustuğunu fark ettim Saffet kardeşim. Düşünce insanları ile kaba kuvvet erbapları arasındaki fark üzerine yoğunlaştın. Öyle mi değil mi?"

"Öyle. Bir kefede erdem, ötekinde hırs var. Benim terazimde erdemliler her zaman ağır basıyor. Ama hikâyemiz bundan ibaret değil. Kurnazları da atlamayalım bu arada. Ne bedenlerini koyuyorlar taşın altına ne beyinlerini."

"Farkında mısın bilmiyorum ama yine üçü de devrimci olan üç ayrı cenahtan söz ediyorsun. Birincisi filozoflar yani devrimin

beyin takımı, ikincisi askerler yani devrimin muhafızları, üçüncüsü bankerler yani devrimin parsasını toplayanlar."

Doktor Zeki Bey TKŞ'nin ikinci adamının söylediklerini ölçtü, biçti.

"Arada bir, muhafızların zengin olma arzularının harekete geçtiği de oluyor. Böyle olunca ortaya Recep Zühtü gibiler çıkıyor."

Ankara ile İstanbul'u birbirine bağlayan telefon konuşması uzadıkça uzayacaktı.

Sıra toparlamaya geldiğinde, Saffet Bey arkadaşına İstanbul'a gelme zamanının yaklaştığını hatırlattı.

"Evet. Şu zengin işadamıyla konuşmamız gerekiyor onun için değil mi?"

Saffet Bey TKŞ-A'nın, bir başka deyişle Matbaacı Şükrü Bey'in, adı geçen zengin işadamıyla konuşulmasına ne kadar ihtiyaç duyduğunu bir kez daha anlattı Doktor Zeki Bey'e.

"Satvet Lütfi Bey Almanya'dan silah ithal ettiği için çok önemli. Ülkemize kaçak yollarla sokulabilecek silahları kontrol altına almamız, kendi depolarımıza indirmemiz lazım. Milliyetçilerin eline geçerse bir felaket olur doktor. Bu nedenle senin mahcemalini kendisine göstermemiz lazım, TKŞ'nin arkasında devletin olduğunu hissettirmezsek bizi ciddiye almaz."

Pöhledi doktor.

"Böyle laflarla beni kandırabileceğini zannediyorsan yanılıyorsun Saffet. Sen bana güzel bir sofradan, rakıdan ve muhabbetten haber ver. Özellikle de senin muhabbetinden. Hâlâ anlatmış değilsin bana aydın olmak konusunda neler düşündüğünü."

"Önce Matbaacı Şükrü Bey'i de alıp Pandelli'de bir öğlen yemeği yiyelim. Sonrasını birlikte planlarız."

-27-

"Bir ay sonra, SCF sizlere ömür olacak. Göreceksiniz."

Pandelli'de masaya oturur oturmaz söyledi bu sözleri Doktor Zeki Bey. Asla istemeyeceği bir lafı etmiş insanlara özgü o malum kırıklık, ses tonuna aksetmişti. Saffet ve Şükrü Beyler durumu fark ettiler. İlk tepki Saffet Bey'den geldi.

"Kapanıyor mu yani?"

"Evet. Fethi Bey'le tekrar konuştum. Bir rapor hazırlıyor. Bu raporla Gazi'nin huzuruna çıkmayı planlıyor. SCF'den umudunu tümüyle kesti. Raporunu tamamlar tamamlamaz, fesih işleminin başlamasını rica edecek. Bu durumdan kimsenin haberi yok. Fethi Bey raporunu tamamlamadan sağdan soldan çatlak sesler çıkmasını istemiyor. Bu nedenle dikkatli olalım."

Matbaacı Şükrü Bey içini çekti ve Fethi Bey'i kastederek "Şuna, korktu desenize" dedi.

"Gazi'yle karşı karşıya gelmek istemedi diyelim."

Saffet Bey doktorun cevabını yeterli bulmadı.

"Tek neden bu muydu sence?"

"Temel neden buydu. İzmir'de olanları ayrıntılarıyla anlattım size. SCF'nin devam etmesi, ülke sathında bu tür olayların çıkmaya devam etmesi, bir anlamda kardeşin kardeşe düşmesi demek olacaktı. Fethi Bey, Gazi'nin böyle bir durumu sükûnet içinde karşılamayacağının, seyircisi olmayacağının gayet iyi farkındaydı."

Saffet Bey, İsmail Canbolat ve ötekilerin İstiklal Mahkemeleri'nde verilen kararlar üzerine idam edilmelerini hatırladı. Ne demişti O idamlar üzerine?

"Savaş yeniden kapımızdayken, bırak topu, tüfeği, uçağı, sağlam postalımız bile yokken, birbirimize düşebilir miyiz Saffet? Sen benim yerimde olsan buna izin verir misin? Bak Saffet, niyet önemli. Vatan sevgisi de. Hiçbir zaman bu kardeşlerimin niyetlerinden, vatan sevgisinden kuşkulanmadım. İşte bu nedenle, o ilmekler benim de boynuma geçti."*

TKŞ'nin ikinci adamı, hatırladıklarını arkadaşlarıyla tekrar paylaşacaktı.

***

"Öte yandan, cin şişeden çıkmadı mı Zeki Bey?"

Matbaacı Şükrü Bey çok önemli bir noktaya parmak basmıştı.

"Evet. Sanıyorum bundan sonrasını toparlamak yine Gazi Hazretleri'ne düşecek. Halkı yatıştırmak için uzun bir Anadolu turuna çıkacağına dair konuşmalar dolaşıyor Ankara'da."

Garson siparişleri almak için masaya gelince TKŞ kurmayları sustular, mönülerine göz attılar. Matbaacı Şükrü Bey'in yemek ve tatlılara dair değerlendirmelerini can kulağıyla dinlediler. Bir uzmanın konuştuğunun gayet iyi farkındaydılar.

Şükrü Bey arkadaşlarının kendisine muzipçe ve gülerek baktıklarını fark etmekte gecikmedi.

"Kolay yapmadık biz bu göbeği."

Sözleriyle, garson dahil herkesin gülmesine yol açtı Matbaacı Şükrü Bey.

***

* *Ters Kanatlı Şahin*, s. 21

"Halka, ekonomik bunalımın nedenlerinin anlaşılır biçimde anlatılması lazım. Kaydedilen sosyal gelişmelerin neler olduğundan çok, yoksulluğun sebepleri izah edilmeli. Sokaktaki insan masadaki somunun ebadına bakıyor. Esas olarak, SCF'ye olan ilgisinin nedeni de buydu. Evet bazı toplum kesimleri istemedikleri bir yaşam tarzına geçmeye mecbur bırakıldıkları için de mutsuzlar belki ama bu zaman içinde halledilebilir bir olumsuzluk. Kültürel, dinsel, ideolojik meselelerin tersine, yoksulluk anda yaşanan bir olgudur. Sofranızda ekmek varsa vardır, yoksa yoktur. Yoksa açsınızdır!"

Doktor Zeki Bey'in uzunca değerlendirmesi Saffet Bey'in hoşuna gitti.

"Çok haklısın doktor. Aslında ne Fethi Bey halk adamıydı ne de hazırladığı programla Türkiye'yi aydınlık ufuklara koşturabilirdi. Bugün için, devletin halka sunabileceği ekmeğin boyutu belli. Sıfır lirayla harekete geçen bir devlet, daha ilk günden halkına ballı börek sunamaz. Kaldı ki Fethi Bey'in ekmeği büyütecek kabiliyetleri hiç olmadı. Ne plan yaptı hayatı boyunca ne de program. İçinde bulunduğumuz acı gerçekler bunun tam tersini gerektiriyor. Büyük Bunalım'ı atlatabilmemiz için yüksek plan ve program kapasitesine sahip insanların yol göstericiliğine ihtiyacımız var."

Matbaacı Şükrü Bey kaymaklı ayva tatlısının son parçasını da ağzına attıktan sonra, rahatlamış olarak, konuşmayı başka bir boyuta taşıdı.

"Tıpkı Vedat Nedim Bey'in çalışmaları gibi. Hazırladığı planlar, programlar umut veriyor. Hazırladığı Sanayi ve Ziraat Kongreleri büyük ses getirdi. 'Vatandaş! Yerli Malı Kullan!' kampanyası da büyük ilgi gördü. Bu konuda, ülkenin her yerinden olumlu mesajlar geliyor."

Üç TKŞ kurmayı son olarak birer sade kahve istediler.

"Asıl konuşmamız gereken konuları benim ofisimde konuşacağımız için girmedim. Doktor, hazır sen gelmişken, halletmemiz gereken bir de Şükrü Bey'in meselesi var. Ayrıca, önemli bir haber vereceğim size. Anlattığım zaman sandalyenizden düşeceksiniz."

Saffet Bey cümlesini tamamlarken arkadaşlarının yüzlerine baktı. Gerekli etkiyi sağlamış olduğunu düşünerek sözlerine devam etti.

"Ama doktor, önce şu telefonda konuştuğumuz konuda bir gelişme oldu mu sen ondan bahset biraz."

"Hangisinden? Şevket Süreyya Bey'in yazdığı tezden mi?"

"Evet."

"Tezi genişletiyormuş. Hamdullah Suphi Bey, Şevket Bey'in tezinden haberdar olmuş. Biliyorsunuz Hamdullah Suphi, Türk Ocakları'nın bir numarası. Şevket Süreyya'dan tezini bir konferans olarak vermesini rica etmiş, olur almış. Konferans Ankara'da merakla bekleniyor. Bir de biliyorsunuz, epeydir *Hâkimiyeti Milliye*'de yazıyor bizimkiler. Ankara, yazıları beğenenler ve beğenmeyenler olarak ikiye bölünmüş durumda. Beğenenler daha çok bürokratlar. Beğenmeyenlerse İş Bankası grubu diye de adlandırabileceğim, devletçilikten, planlamadan hiç hazzetmeyen eski ve yeni zenginler."

-28-

Doktor Zeki Bey "Sizden korkulur!" dedi Saffet Bey'in avukatlık bürosunda.

"Farkında mısın doktor, son zamanlarda sıkça kuruyorsun bu cümleyi."

"Evet farkındayım. Yahu arkadaş ne demek ABD büyükelçisi ile Sovyetlerin en önemli ajanının üstelik çok gizli konuşmalarını dinleyebiliyor durumda olmak? Bu bir mucize. Öyle değil mi?"

"Öyle doktor. TKŞ'nin kendisi bir mucize zaten. Sen söyle, değil mi?"

"Öyle."

Duyduğu kelime Saffet Bey'in hoşuna gitti. Biraz kendileriyle övünmenin hiçbir mahzuru olmayacağını düşündü.

"Bazen imkânları biz yaratıyoruz, bazen de imkânlar ayağımıza kadar geliyor."

"Bu nasıl oldu?"

"Biz Yahudileri hem Avrupa'da hem de Trakya gibi hassas bir bölgede korumaya başlayınca, onlar da kendi imkânlarını bize sunmaktan kaçınmadılar. ABD büyükelçisiyle Sovyet ajanın buluşmaları İstiklal Caddesi'nde bir Yahudi terzinin dükkânında gerçekleşiyor. Terzinin kuzeni TKŞ'li bir arkadaşımız. Amerikalıyla Rus'un konuşmalarını bir havalandırma deliğinden

dinleyip notlarını alıyor, raporunu yazıyor ve ikinci nüshayı bize ulaştırıyor."

"O halde, her iki ülkenin ne yapacağını adımız gibi biliyoruz."

"Daha çok Sovyetlerinkini. Çünkü Sovyet ajanı ABD'ye sığınmak istiyor. Bilgileri o veriyor. Yanında götürmek istediği biri var. Sence kim?"

"Nereden bileyim ben?"

Doktor Zeki ve Matbaacı Şükrü Beylerin oturmakta oldukları sandalyelerinde merak içinde kıvrandıklarını gören Saffet Bey, oyununu biraz uzatmaya karar verdi.

"Olmaz. Düşünün biraz daha."

Matbaacı Şükrü Bey "Tanıyor muyuz?" diye sordu.

"Evet. Hem de çok iyi tanıyorsunuz."

Doktor Zeki Bey "Şahsen mi tanıyoruz yoksa gıyaben mi?" diye bir ipucu daha istedi.

"Arada bir görüyorsunuz. Dünyalar güzeli biri. Adeta bir süs bebeği. Bir devrimcinin yavuklusu."

"Kadın o halde. Topu topu iki kadın tanıyorum şu dünyada, biri annem, öteki kız kardeşim. Benden pas."

Matbaacı Şükrü Bey de tıpkı doktor gibi davranacak, arkadaşına destek vermek üzere "Al benden de o kadar" diyecekti.

Saffet Bey, sırrı paylaşmasının zamanının geldiğini düşündü. İki arkadaşının yüzlerine, açıklamak üzere olduğunu hissettirir biçimde bir kez daha baktı.

"Güzeller güzeli Raya. Rejans'tan tanıyorsunuz ya hani, o. Bize hizmet eden Rus garson hanım."

Doktor Zeki Bey, kafası iyice karışmış olarak "Ne alaka?" diye sordu.

"Sovyet ajanı Aleksei'nin sevgilisi çünkü. Bu durumdan ne Rus büyükelçisi ne de ABD büyükelçisi haberdar. Ama biz, Raya'nın Aleksei'nin sevgilisi olduğunu gayet iyi biliyoruz. Aleksei, ABD büyükelçisine, yanında bir kadınla kaçmak istediğini söylediğine göre, kiminle gideceği çok belli."

Doktor Zeki Bey durumdan çok etkilenmiş olarak başını kaşıdı. Önündeki sürahiden bardağına bir bardak su aldı ve nihayet, Saffet Bey'in epeydir beklediği tepkiyi verdi.

"Vay arkadaş! Bir devrimci ve bir süs bebeği daha, desene."

***

Sarıyer'e hareket edecek vapurun saati gözetilerek, sonraki konuşmalar daha kısa tutulacaktı.

Önce, Doktor Zeki Bey'le Saffet Bey'in Satvet Lütfi Bey'i ziyareti konusunun üzerinden geçildi.

Almanların Türkiye'deki birinci adamı olan Sebottendorff'un kendi başına operasyonlarda bulunamaması için bu ünlü işadamının desteğini almak şarttı.

Matbaacı Şükrü Bey öteki iki arkadaşının kendisi için cansiperane çalıştıklarını hissedince keyiflendi.

"Eğer bu önemli meseleyi çözebilirseniz, Rejans'ta yemekler benden. Hem şu süs bebeği Raya'ya da alıcı gözle bir bakmış olurum."

Saffet Bey güldü arkadaşının bu sözleri üzerine.

"Dikkatli ol, sonu hüsran olmasın. Aleksei'nin boyu senin boyunun iki katı, kilosu yarın kadar. Tamam Heidelberg mezunusun filan ama Aleksei'yi hafife alma, bir sıra neferinden bahsetmiyoruz. Eaton'da, Cambridge'de okumuş bir soylu."

Doktor Zeki Bey arkadaşının yardımına koşmadan edemedi.

"Üstelik Türkiye'ye arkasında bir işçi devrimini bırakarak gelmiş bulunuyor."

İki TKŞ kurmayı, Matbaacı Şükrü Bey'e ellerini havaya kaldırmaktan başka çare bırakmamışlardı.

"Tamam arkadaşlar. Anlaşıldı. Kaldı ki süs bebekleri bizim neyimize? Naturamıza zarar verirler. Öyle değil mi?"

-29-

Resmi Efendi komodinin üzerine gazeteleri bırakırken Saffet Bey gözlerini açtı.

"Sabah şeriflerin hayırlar olsun. Var mı gazetelerde önemli bir şey?"

"Var! Oramar İsyanı* nihayet bastırılmış."

Yaşlı adam, efendisinin bu sözleri duyar duymaz yatağından fırlayacağını bildiği için, öteki elinde hazır tuttuğu ropdöşambrı uzattı.

***

Her ikisinin de epeydir gündemlerinde olan bir konuydu Oramar İsyanı.

Saffet Bey pencerenin önündeki koltukta gazeteleri okurken, Resmi Efendi önce efendisinin yatağını topladı, sonra yatağın ayakucuna ilişti.

Yaşlı adam bir ara "Burası soğuk. Aşağıya inelim oradaki soba harıl harıl yanıyor" dediyse de sesini Saffet Bey'e duyuramadı. Efendisinin yatak odasından çıktı, sobanın yandığı, kahvaltının hazır beklediği salona indi.

***

* Kürtlerin Oramar İsyanı 16 Temmuz 1930'da başladı, 10 Ekim 1930'a kadar devam etti. Molla Hüseyin Şerif önderliğinde Barzani Aşireti tarafından başlatılan bu ayaklanma, 1925'te Şeyh Sait'in önderliğindeki ve 1926'da Ağrı'da Bedirhan Aşireti'nin başı çektiği isyanlardan sonra, Cumhuriyet'e karşı girişilmiş, ciddiye alınabilecek üçüncü Kürt ayaklanması oldu.

Saffet Bey etrafına bakmayı, bütün gazeteleri hatmettikten sonra akıl edebildi.

Resmi Efendi'nin yatağını toplayıp gitmiş olduğunu görünce, kahvaltı salonuna ropdöşambrı ile inmeye karar verdi.

O odaya girdiğinde, Resmi Efendi insan boyundaki çini sobaya yeni odunlar atıyordu.

Saffet Bey rahatlamış olduğunu ifade eder biçimde "On beş bin isyancıyla başlatılan Şeyh Sait İsyanı'yla karşılaştırılınca, beş yüz kişiyle başlatılan bu ayaklanma devede kulak kalırdı zaten" dedi.

Resmi Bey meseleye başka bir açıdan yaklaşacaktı.

"Şeyh Sait İsyanı Elâzığ, Bingöl, Diyarbakır çevresinde vuku buldu. Bu isyan Hakkâri'nin sınırları içinde. Bunun için önemli."

"Neden?"

"Çünkü Irak sınırlarına çok yakın. Irak tarafında kalan Kürtlerle birlikte, bağımsız bir Kürt devleti kurmak istiyorlar. İsyan bu nedenle sınırda başlatıldı."

"Evet. Çok haklısın. Ne hikmetse, İngilizlerin Irak'tan çekilmeye karar vermeleriyle aynı zamana rastladı. Al sana başka bir İngiliz oyunu daha. İngilizlerin, bölgeden ayrılmadan, Şeyh Sait İsyanı'ndan artakalan kuvvetlerle Ermeni Taşnakları bir araya getirdiği yazılıp çiziliyordu zaten. Bu arada Kürdistan Teali Cemiyeti'nin adını değiştirip Hoybun Cemiyeti* koydular."

***

* Hoybun Cemiyeti, 5 Ekim 1927'de Lübnan'da, Kürt milliyetçi örgütlerinin ileri gelenleri, Irak ve Suriye'ye sığınmış Kürt aydınları ve Taşnak kökenli Ermeni liderler tarafından kırk beş gün süren bir kongre sonrasında kuruldu. Yeni kurulan cemiyetin üyeleri, bağımsız Kürdistan'ın yaratılması ve bütün Kürtlerin birleştirilmesi için ant içtiler ve tek komutanlık altında birleştiler. Hoybun kelimesi, Kürtçede "İstiklal", Ermenicede "Ermeni yurdu" anlamına geliyor.

O gün, gün boyu, Türkiye'nin her yerinde Oramar İsyanı konuşulacaktı.

21 Temmuz'da, isyancıların beş yüz silahlı adamla Oramar Karakolu'na saldırmalarından bu yana, yaklaşık üç aydır en çok konuşulan konuların başında gelmişti yeni Kürt isyanı.

21 Temmuz'dan önce yapılan toplantılarda bazı Kürt aşiretleri isyana karşı çıkmış, sözlerinin dinlenmemesi üzerine, karakol saldırısında askerden taraf olmuşlardı.

Karakolun düşmemesinin en önemli nedeni, silahlı Kürt aşiretlerinin bir kısmının Mehmetçiği savunmaya gelmesi olmuştu.

İsyancı kuvvetler karakolun haberleşmesini kesmiş, gelebilecek destekleri engellemek için yollara barikatlar kurmuşlardı.

Başka bölgelerde de isyanlar çıkartılması nedeniyle, Türk ordusu Oramar Karakolu'na uzunca bir süre destek gönderememişti. Bunun üzerine hava taarruzu kararı alınmış, 28 Temmuz sabahı itibariyle, Türk ordusu Kürt isyancıları havadan bombalamaya başlamıştı.

Karakolu ele geçiremeyeceğini anlayan isyancılar, çareyi Irak tarafına çekilmekte bulmuşlardı.

***

Oramar İsyanı o sabah Saffet Bey'in konağında olduğu gibi ABD, İngiliz, Fransız ve SSCB büyükelçiliklerinde de konuşulacaktı.

Fransız gazeteci Yvonne Desagulier, yazdıklarını Fransız istihbaratının Türkiye'deki bir numarası Bernard'a okuttuktan

sonra Galatasaray Postanesi'nin yolunu tutacak, telgrafla merkezi Paris'te bulunan Havas Haber Ajansı'na gönderecekti.

***

ABD Büyükelçiliği'nde, bütün önemli olayların ertesinde olduğu gibi, gazeteci J. Walter Collins ile Büyükelçi Joseph C. Grew karşı karşıya oturuyorlardı.

"Gönderdin mi yazını United Press'e Walter?"

"Gönderdim."

"Var mı bana söyleyebileceğin yazdıklarının dışında?"

"Yazamadıklarımı da sana söyleyeyim. İngiliz dostlarımız bir kez daha çuvalladılar genç Cumhuriyet'in karşısında. Bizimkilerin de İngiliz hükümetinin de anlamadığı acı gerçek, Türklerin, Misakı Milli sınırları içinde Kürt devletine de Ermeni devletine de izin vermeyeceği."

"Nasıl varabiliyorsun bu kadar kesin bir kanaate Walter? Türkiye Cumhuriyeti'nin sınırlarının içinde ne çok Ermeni ve Kürt'ün yaşadığının farkında değil misin?"

"Gayet iyi farkındayım. Benim farkında olup sizin ve öteki Batılı hükümetlerin farkında olmadığı nedir biliyor musunuz monşer?"

Büyükelçi Grew gözlerini cin gibi gazetecinin gözlerine dikti. Karşısında oturan adamın önemli laflar edeceği çok belliydi.

"Kemal Paşa, yeni Türkiye'nin sınırlarını çizerken, nereye kadarını kontrol edebileceğini, nereleri kontrol edemeyeceğini en ince ayrıntısına kadar düşündü. Bizim hükümetlerimizin farkında olmadığı ve sanıyorum çok uzun bir süre de olamayacağı tam olarak bu. Tahminim o ki bu aymazlığımız yüzünden pek çok

Kürt'ün ve Ermeni'nin canının yanmasına, hayatlarını kaybetmelerine yol açacağız."

Büyükelçi Grew, gazetecinin söylediklerini enine boyuna düşünecekti. Sonu başarıyla bitme ihtimali olmayan isyan hareketlerinin ne büyük felaketlere yol açacağını anlayacak kadar yaşamış ve görmüş bir adamdı.

-30-

Şevket Süreyya, öğle yemeğinde Karpiç'te buluştuğu Vedat Nedim'den, kulağını kendisine doğru yaklaştırmasını istedi. Arkadaşının iyice yaklaştığına kanaat getirince sorusunu sordu.

"Bugünkü *Vakit* gazetesini okudun mu?"

Vedat Nedim, arkadaşının sorusunu yüzünde güller açarak cevapladı.

"Gazi'nin Kayseri'de, CHF'nin inkılapçı bir fırka olduğunu vurguladığına dair haberi söylüyorsun değil mi?"

Şevket Süreyya başını salladı.

"Onu söylüyorum. Yapılan inkılapların öneminden söz ettikten sonra, Türk milletinin ilerlemesi için, gençlerin üzerine düşen fedakârlıkların neler olduğunu sıralıyor.* En önemlisi, bunu bir lisede, yani bir ilim irfan yuvasında yapıyor. Yarının yöneticilerine söylüyor bu sözleri. Öğretmenlerle konuşurken de felsefe derslerinde Türkçe kelimeler kullanılması gerektiğini, dilde sadeleşmenin önemini anlatıyor. Bu da bir başka inkılap."

Arkadaşının söyledikleriyle heyecanlanan Vedat Nedim, paldır küldür onun sözlerinin arasına girdi.

"Senin, bizim, hepimizin inkılaptan kastettiğimiz de tam olarak bu değil mi Şevket? Tabiatıyla ekonomiye çekidüzen verilmesi, devletçiliğin üzerinde ayak diretilmesi gerekiyor ama asıl önemli olan, bunu anlayacak kültürel seviyede bir toplumun var

* *Vakit* gazetesi, 19 Kasım 1930

olması. Gazi, çıktığı Anadolu turunda, tam da bunu yaratmaya çalışıyor."

Şevket Süreyya, arkadaşını dikkatle dinledikten sonra, onun bıraktığı yerden aynı minval üzere konuşmasını sürdürdü.

"İktidar olduk her şey bitti diye düşünenlerin çoğunlukta olduğu bir başkentte bulunuyoruz. Bunun belirleyici nedeni cehalet. Çünkü burada bulunanların çoğu eski asker, kimileri tüccar, bazıları din adamı. Neyse ki az da olsa eğitimci var. Ötekiler, ideolojinin ne manaya geldiği üzerine ne okudular ne düşündüler ne de önlerine boş bir sayfa koyup, bu konuda iki satır kalem oynattılar. Biz ideolojinin ne anlama geldiğini biliyoruz çünkü mektebinde okuduk. Ekonomik sistemlerin nasıl çalıştıklarına dair bir fikrimiz var çünkü ekonomi tahsil ettik."

"Aynen öyle. Bu nedenle, savaşıp düşmanı yenince işin bitmediğini, asıl tam da o noktada başladığını düşünüyoruz."

***

Şevket Süreyya ile Vedat Nedim, Karpiç'te, Gazi'nin Kayseri'de söylediklerini masaya kendi açılarından yatırırken, Saffet Bey ve Doktor Zeki Bey İstanbul-Ankara hattında, telefonlarına yaslanmış olarak, aynı konuya TKŞ açısından yaklaşıyorlardı.

"Aslında anlamaya çalışıyor. Anlatıyor da ama SCF'nin nasıl olup da bu kadar büyük bir başarı elde etmiş olduğuna dair heybesini dolduruyor..."

Doktor Zeki Bey arkadaşını dinlerken, aynı zamanda geçen on beş gün içinde ne büyük bir travma yaşamış olduklarını düşünüyordu...

O'nun on beş gün kadar önce Saffet Bey'le özel olarak SCF üzerine konuşması, Başbakan İsmet Paşa'nın Fethi Bey'in

üzerine bu kadar fazla gitmesini anlamlandıramadığını söylemesi, CHF milletvekillerinin SCF'yi yerden yere vurması... SCF'ye destek veren biri olarak ne kadar zor durumda kalmış olduğu...

Ve daha fazlası, doktorun zihninden bir filim şeridi gibi geçmeye devam ediyordu...

O düşünürken arkadaşı anlatmayı sürdürüyordu.

"Doktor, bence bundan böyle hiçbir şey eskisi gibi olmayacak. Gazi öğrenmek istediğini öğrendi. Halkın CHF'den memnun olmadığını anladı. Bence, şimdi iki gücünü birden kullanacak. Birincisi, bütün kollardan bastırarak halkın inkılabın etrafında toparlanmasını sağlayacak. İkincisi, kendisini toplumun üzerinde, bir tür amir edasıyla konumlandıran nobran, tepeden bakan, buyurgan, Osmanlı tarzı bürokratlara ve bu tavrı üreten bürokrasi mekanizmasına çekidüzen verecek."

Doktor Zeki Bey düşüncelere dalmış olduğu için arkadaşından özür diledi. Birincisi ve ikincisi diye formüle ettiği düşüncelerini tekrarlamasını istedi. Dinleyip anladıktan sonra konuşmasına içini derince çekerek başladı.

"Hem İstiklal Mahkemeleri hem de SCF için söylüyorum Saffet, emin ol ki bunlar toplumsal hafızamıza birer başarı öyküsü olarak kazınmayacak. Tersine, her ikisiyle de durmaksızın hesaplaşmak zorunda kalacağız. Ben de biliyorum yeni bir toplum yaratmanın, ülke kurmanın ne kadar zor olduğunu. Eski alışkanlıkların, insanları olduğu kadar toplumları da geriye çektiğinin ben de farkındayım. Ama farkında olduğum başka bir şey daha var ki o da toplumların birer makine olmadığı. Sosyal oluşumlar, dönen aksam ve onları zapturapt altında tutan somun ve cıvatalardan meydana gelmiyor. Biri görevini yerine getirmediğinde

söküp, yerine yenisini takamıyorsun. Ya da en azından bunu defalarca tekrarlama lüksüne sahip değilsin. Çünkü, üzerine oynanan makine, kandan ve candan oluşuyor."

Saffet Bey arkadaşını dikkatle dinledi. İçten içe, söylediği her kelimenin altına imzasını attı.

Doktor Zeki Bey konuşmasını tamamlayınca derince bir of çekti ve sustu.

Arkadaşının çektiği derin of üzerine, Saffet Bey O'nun, kendisine özel olarak söylediklerini hatırladı.

"Sen TKŞ'nin ruhu olacaksın Saffet. Yanlışlarımızı sen bulup çıkartacaksın. Göreceksin, yaralanacak ve öleceğiz bu yolda. Yaralarımızı sen tımar edeceksin, cenazelerimizi sen kaldıracaksın. Senin görevin, TKŞ'yi her türlü şart altında ayakta tutmak. Unutma, senden bu teşkilatta sadece bir tane var."

Saffet Bey, karşılıklı suskunlaşan İstanbul-Ankara telefon hattını canlandırma görevinin kendisinde olduğunun bilinciyle, arkadaşına bir soru sordu.

"Nâzım Hikmet'in, Rus şair Mayakovski'ye öykünerek 1923'te yazdığı bir şiir var. Eminim okumamışsındır. Şiirin ismi Makinalaşmak İstiyorum. Kazayla okumuş olma ihtimalin var mı?"

"Hayır. Neden?"

"Tam senin biraz evvel söylediklerinin tersini söylüyor Nâzım Hikmet."

"Nasıl yani? Ezberindeyse söyleyebilir misin biraz?"

"Ezberimde değil ama masamın üzerinde bulunan TKŞ-Komünist dosyasının içinde, elyazısı bir kopyası var. Şiir basılmamış, elle çoğaltılıp dağıtılmış."

Dosyayı açıp şiiri bulan Saffet Bey okumaya koyulurken, Doktor Zeki Bey ahizeyi kulağına iyice oturtuyor.

"trrrum,
trrrum,
trrrum!
trak tiki tak!
makinalaşmak istiyorum!
beynimden, etimden iskeletimden geliyor
bu!
her dinamoyu altıma almak için çıldırıyorum!
tükürüklü dilim bakır telleri yalıyor,
damarlarımda kovalıyor oto-drezinler lokomotifleri!
trrrum,
trrrum,
trak tiki tak
makinalaşmak istiyorum!
mutlak buna bir çare bulacağım
ve ben ancak bahtiyar olacağım
karnıma bir türbin oturtup
kuyruğuma çift uskuru taktığım gün!
trrrum
trrrum
trak tiki tak!
makinalaşmak istiyorum!"

Saffet Bey susunca Doktor Zeki Bey güldü.

"Çok yaratıcı, zekice, şahane. Ama yanlış. Tam tersine, makineleri insancıl hale getirmeliyiz. Öyle değil mi Saffet kardeşim?"

"Öyle. Şevket Süreyya, Vedat Nedim ve ötekiler bunun için ayırmadılar mı zaten yollarını Nâzım ve arkadaşlarıyla?"

***

İki TKŞ kurmayı, bir sonraki buluşma üzerine sözleştikten sonra, İstanbul-Ankara arasındaki telefon hattı kapandı.

Doktor Zeki Bey biraz derinlere daldı ve Saffet Bey'in Nâzım Hikmet'in şiirini neden okuduğunu tam olarak anlamaya çalıştı.

Aslında, çok belliydi arkadaşının ne yapmaya çalıştığı.

Saffet bu vesileyle, O'nun neden komünizmden dikkatle uzak durduğuna vurgu yapmış, bu arada toplumların sorun üretme kapasitesinin ne kadar sınırsız olduğuna dikkat çekmişti.

-31-

"*Muhit* iyi bir dergi, ne yazarsak basıyorlar. *Hâkimiyeti Milliye* gazetesi de öyle. Şu zamana kadar bir tane bile yazımızı geri çevirmediler..."

Şevket Süreyya, arkadaşı Burhan Asaf'ın sözlerini tam ortasında kesti.

"Ama ideoloji öyle inşa edilmiyor ki Burhan. Sen de biliyorsun bunu. İlk harfinden son noktasına kadar bir bütünlüğünün olması gerekiyor. Biraz ondan biraz bundan, kim ne isterse yazsın ile ideoloji üretmek mümkün değil."

Vedat Nedim ve İsmail Hüsrev de destek verdiler Şevket Süreyya'nın sözlerine.

***

Burhan Asaf'ın evinde, Jojo'nun çay partisindeydiler. Bu defa eşleriyle toplanmışlardı.

"Yemekte olduğunuz kekin lezzetinin farkında mısınız?"

"Evet. Üstelik bu yoklukta. Olabilecek en kötü un, şeker ve yağ ile ancak bu kadar lezzetli bir kek yapılabilir. Bravo Jojo'ya!"

Burhan Asaf arkadaşlarının övgülerine, gülerek ve yerlere kadar eğilerek karşılık verince durum anlaşıldı.

"Yoksa sen mi yaptın?"

İsmail Hüsrev, sorusunu gözlerini kocaman açarak sormuştu arkadaşına.

Şevket Süreyya da şaşırdığını ifade etti.

Burhan Asaf arkadaşlarının şaşkın halini, şaşırmış gibi yanıtladı.

"Yoksa siz Jojo'nun yaptığını mı sandınız?"

Salonu kadınlara bırakıp çalışma odasına çekilmiş erkekler hep birden "Evet!" yanıtı verince, ev sahibi bir hayli güldü.

"Size bir şey söyleyeceğim ama acımayacaksınız halime. Jojo yumurta kırmayı bile bilmiyor."

Burhan Asaf başına gelecekleri önceden tahmin etmiş, gerekli uyarıyı yapmış, yine de üç misafirin kendisi için üzülmelerine engel olamamıştı.

"Ne yani, bu odada benden başka evinde yemek yapan kimse yok mu?"

Odada bulunan herkes birbirine anlamak ister gibi bakınca durum ortaya çıktı. Odada, evinde yemek yapan sadece Burhan Asaf vardı.

"Çok utandım şimdi! Erkeklik gururum incindi."

Genç adam ne utanmıştı ne de incinmişti. Hepsi farkındaydılar.

***

Vedat Nedim, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin Şevket Süreyya'nın kitabını yayımlamak üzere olduğundan söz etti.

"Sonunda tam adı *Cihan İktisadiyatında Türkiye* oldu. Biz de beğendik Şevket de memnun kitabın isminden."

Odadaki herkes okumuştu kitabın müsveddelerini. Hepsi de çok başarılı bir çalışma olduğunu düşünüyorlardı.

"Asıl önemlisi..." dedi Vedat Nedim. "15 Ocak'ta Türk Ocağı'nda vereceği konferans olacak."

Ötekiler de haberdardı Şevket Süreyya'nın vereceği konferanstan.

Burhan Asaf, epeydir merak ettiği bir konuyu, fırsat yakalamışken sordu.

"Gazi Hazretleri'ne verdiğin versiyonu çok değiştirdin mi? Yakup Kadri'den, Gazi'nin çalışmanı çok beğendiğini duyduğum için soruyorum."

Şevket Süreyya, arkadaşını, şöyle bir düşünerek cevapladı.

"Genel hatlarıyla aynı. Fikirde bir değişiklik yapmadım ama bir hayli genişlettim. Genişletilmeye muhtaç olan tarafları vardı."

İsmail Hüsrev araya girdi.

"Artık broşür değil kitap diyeceğiz çalışmana."

Şevket Süreyya arkadaşını başını sallayarak cevapladı.

"Ama ilk halinin basılmasını istememenin nedeni bu değil biliyorsun."

Herkes biliyordu, çalışmasının ilk halinin basılmasını neden istemediğini.

***

Sonra biraz SCF'nin kapatılması ve Gazi'nin yurt gezisi üzerine konuştular.

Konuşmaları gereken en önemli konuyu, yani eğer bir dergi çıkartacaklarsa nasıl bir şey olacağını en sona bırakmışlardı.

-32-

Ankaralı münevverlerin takviminde, 1931 yılının 15 Ocak günü, "Türk Ocağı/Şevket Süreyya Konferansı" diye kayıtlıydı.

Ankara'da olmamasına rağmen, Saffet Bey dahi yazmıştı takvimine bu önemli günü.

TKŞ'nin iki numarası, Doktor Zeki'nin konferansı dinlemeye gideceğini biliyordu. Konferansın kalabalık olup olmayacağını epeydir merak ediyordu, yine etti ve saatine baktı.

Saffet Bey, konferanstan sonra Doktor Zeki Bey'in arayıp bilgi vereceğinden emindi.

***

Bazı günler hatta anlar insanların hayatlarında dönüm noktası anlamını taşır.

Vereceği konferans başarılı olursa, Şevket Süreyya'yı bulunduğu noktadan çok daha ileriye taşıyacaktı.

Şevket Süreyya'nın yakın arkadaşları, bir başka deyişle mahşerin öteki atlıları ve TKŞ kurmayları bu çok özel durumun gayet iyi farkındaydılar.

***

Ankara'nın en güzel binalardan biri olan Türk Ocakları'nın genel merkezinde gerçekleşecek konferans için hazırlıklar birkaç saat önce başlamıştı.

Türk Ocakları'nın başkanı Hamdullah Suphi Bey'in nezaretinde, gençler salona ek sandalyeler taşıdılar.

Çok geçmeden Şevket Süreyya salona girecek, Hamdullah Suphi Bey'den çok içten bir ilgi görecekti.

"Perşembe günü akşamüstü yapılıyor olması katılımı azaltmaz mı Hamdullah Bey? Acaba hafta sonu mu yapsaydık bu çalışmayı?"

"Tersine. Tecrübelerimizle sabit, işlerinden, okullarından çıkıp geliyor dinlemek isteyenler. Cumartesi ve pazar günleri katılım daha az oluyor. Göreceksiniz."

***

1930 yılında hizmete giren, 1. Ulusal Mimarlık Akımı'nın* en güzel örneklerinden biri olan Türk Ocakları'nın genel merkezinin görkemli konferans salonu, kısa süre içinde hıncahınç doldu.

Oturacak yer kalmadığı için, genç ocak üyeleri, başka salonlardan ve odalardan ek sandalyeler getirdiler.

Pek çok bürokratın ve birkaç bakanın da ilgi gösterdiği konferansa, Burhan Asaf, Vedat Nedim, İsmail Hüsrev de gelmişlerdi.

---

* 1. Ulusal Mimarlık Akımı, neoklasik Türk üslubu anlamına gelir. Bu akım, Türk mimarisinin rönesansı olarak kabul edilir. 1908 ile 1930 yılları arasında yaygınlık kazanan bu akımın en öne çıkan temsilcileri Mimar Kemalettin ve Vedat Tek'tir. Türk Ocakları'nın genel merkezinin projesi Mimar Akif Hikmet Bey tarafından çizildi. Bugün Ankara Resim Heykel Müzesi olarak hizmet veriyor.

Doktor Zeki Bey de tıpkı Şevket Süreyya Bey gibi, Hamdullah Suphi tarafından kapıda karşılandı. Türk Ocakları'nın birinci adamı, iyi tanıdığı ve icraatlarını çok beğendiği arkadaşını konferansı verecek olan Şevket Bey'in yanına oturttu.

***

"Türkiye bir inkılap içindedir. Bu inkılap durmadı. Bugüne kadar yaşadığımız hareketler, şahit olduğumuz ihtilal ve inhidam (yıkılış) manzaraları onun yalnız bir safhasıdır. İhtilal geçirdik. İhtilal bir inkılabın gayesi değil, vasıtasıdır. İnkılabımız bir ihtilal safhasında dursaydı, kısır kalırdı. Halbuki o genişliyor, derinleşiyor. O henüz son sözünü söylemiş son eserini vermiş değildir."*

Konferans salonunda herkes Şevket Süreyya Bey'in anlattıklarına kilitlenmişti.

Doğrusunu söylemek gerekirse, konferansı veren genç adam sadece iyi bir yazar değil aynı zamanda iyi bir hatipti. Konuşurken gözleriyle kendisini dinleyenleri yakalıyor, sözleriyle onları ateşliyordu.

Konuşmanın ilk birkaç dakikasından itibaren, herkes anlamıştı ki Şevket Süreyya önündeki metni okumuyor, anlatmıyor adeta yaşıyordu.

Konuşmayı dinleyenler, bir devrimciyle karşı karşıya olduklarını konuşmacının ilk birkaç cümlesinden itibaren en derinlerinde hissettiler. Büyük bir çoğunluğu, ilerleyen dakikalarda, konferansı vereni ve düşüncelerini giderek daha fazla benimseyeceklerdi.

* *İnkılap ve Kadro*, Şevket Süreyya Aydemir, Bilgi Yayınevi, Birinci Basım 1932, İkinci Basım 1968, s. 85

"İnkılabın derinleşmesi demek her şeyden önce, işte bu inkılap bilincinin, inkılap ahlak ve disiplininin, onu temsil eden azınlık kadronun dimağından, genç neslin, yeni kuşakların, geniş köy ve şehir halkının dimağlarına inmesi, yerleşmesi demektir.."

"İşte!" diye düşündü bu sözlerden sonra Doktor Zeki Bey. "Gazi'nin tarif ettiği inkılap tam olarak bu. Genç Türkiye Cumhuriyeti, ihtilalini gerçekleştirdi ama inkılabını sürdürüyor. Eksik olan, Şevket Süreyya'nın sözünü ettiği kadro."

***

Konferans alkışlarla tamamlandı.

Şevket Süreyya çalışmasını, heyecan dozu yüksek bir tavırla aktarmış, düşüncelerini dinleyenlerle bütünleştirmişti.

Konuşmacı, sonu gelmeyen tebrikleri, önüne koyduğu işin ve çıktığı yolculuğun gayet iyi farkında olan insanlara özgü ağırbaşlılıkla kabul edecekti.

Şevket, arkadaşları Vedat Nedim, İsmail Hüsrev ve Burhan Asaf'la ayrıca kucaklaşacak, her birinin kulağına ayrı ayrı "Konuşmamız lazım!" diye fısıldayacaktı.

***

Şevket Süreyya Türk Ocakları'nın muhteşem binasından ayrılırken, Hamdullah Suphi Bey tekrar tekrar teşekkür etti. İnkılap ve Kadro'nun, bir broşür olarak Türk Ocakları tarafından yayımlanması için hazır olduklarını tekrarladı, yeni konferanslar beklediğinin altını da tekrar tekrar çizdi.

-33-

"Bence *Kadro*'nun yolu açıldı."

Doktor Zeki Bey Türk Ocakları'nın genel merkezinden çıkar çıkmaz bir telefon bulmuş, TKŞ'nin ikinci adamına, Şevket Süreyya'nın konferansı, anlatım biçimi, salonun ilgi düzeyi hakkında ayrıntılı bilgi vermiş, sonra bu son cümleyi kurmuştu.

Saffet Bey çok sevindi duyduklarına.

"Peki şimdi ne olacak?"

Doktor güldü.

"Bir sonraki adımın ne olacağını soruyorsun anladığım kadarıyla."

"Evet. Kadrocuların yolunu açmak için başka neler yapmamız gerekiyor?"

Doktor Zeki Bey epeyce düşündü ve aklına gelenleri sıraladı.

"Senin tabirinle söyleyecek olursam, Mahşerin Dört Atlısı, bu akşam bu konuyu mutlaka değerlendirecektir. Sen yarın sabah Burhan Asaf'ı ara ve konferansa dair duyduklarını ona anlat. Yakup Kadri ile dergi işini pişirmesini tavsiye et. Momentumun ne kadar önemli olduğunun altını çiz. Bu önemli ivmeyi kaçırmamaları gerektiğini kafasına iyice sok."

Saffet Bey arkadaşından aldığı mesajı ölçtü, biçti.

"Tamam. Konuştuktan sonra seni bilgilendiririm. Bu arada bir şey söyleyeceğim. Benim yaptığım Mahşerin Dört Atlısı'na

dair yakıştırmanın senin zihnine nasıl kazındığını fark edince şaşırdım, hatta ürktüm. İnsan beyni ne tuhaf çalışıyor değil mi?"

"Hakikaten öyle. Şimdi sen dikkat çektin ya, emin ol bundan sonra daha da fazla aklıma gelecektir."

***

Tam da Doktor Zeki Bey'in tahmin ettiği gibi, dört arkadaş, Türk Ocakları'nın genel merkezine çok yakın olduğu için Vedat Nedim'in evinde toplandılar.

Dört genç adamın, çiçeklerinin henüz burunlarında olduğu, Şevket Süreyya'ya takılmalarından anlaşılacaktı.

Birbirlerini uzun yıllardır tanımak, birlikte ve tek başlarına pek çok badire atlatmış olmak dostluklarını pekiştirmişti. Her biri bir diğerinin hassas noktasının ne olduğunu biliyor, kişisel meselelerde nereye kadar gidip nerede durmaları gerektiğini öngörebiliyorlardı.

En kısa biçimiyle söylenecek olursa, birlikte akıttıkları kan, ter ve zaman, dört arkadaşın dostluğuna derinlik katmıştı.

Eğlence faslını tamamlayınca, her zamanki gibi en ciddi tavırlarını takındılar, adı epey zaman önce "İnkılap ve Kadro" konulmuş konferansın salonda gördüğü ilgiyi masaya yatırdılar.

İstisnasız hepsi durumdan çok memnundu. Şevket'in verdiği konferansın, Ankara bürokrasisinde ve başta iktisatla ilgili kesimler olmak üzere akademik çevrelerde etkili olacağını düşünüyorlardı.

***

Laf lafı açacak, Şevket Süreyya'nın epeydir dillendirmekte olduğu dergi çıkartma noktasına gelinecekti.

Şevket Süreyya'yı ateşleyen, özellikle İsmail Hüsrev'le yaptığı konuşmalar olmuştu.

İsmail ve Şevket geliştirdikleri düşünceyi arkadaşlarına bir kez daha ve bu sefer detaylara girerek anlattılar.

***

Burhan Asaf meseleye en zor yanından yaklaştı.

"Beni korkutan gerekecek parayı bulmak değil. Ayrıca, projemiz Gazi Hazretleri'nin huzuruna çıkarsa onay da alacaktır. Bundan da eminim."

"Peki neden endişeleniyorsun?"

Şevket'in, bir yanıyla da açık konuş anlamına gelen bu sorusu, bütün bakışların Burhan'a yönelmesine yol açtı.

"Şu anda gücü elinde bulunduran ve ideolojiyi oluşturmaktan sorumlu olanlar, yaklaşımımızın kendilerine karşı bir eleştiri olduğu vehmine kapılacaklar. Korkum bu!"

Şevket de ötekiler de Burhan'a başlarını sallayarak hak verdiler. Hepsinin aklından geçenleri söze Şevket dökecekti.

"Haklısın. Gereksiz yere, bizi kendilerine rakip olarak görecekler."

Vedat Nedim sakin bir sesle konuşmaya başladı.

"O halde, biz de işe, önce onları ikna ederek başlarız. Dergiyi çıkartmaya karar verirsek, ilk ziyaretlerimizi CHF'nin yönetici kadrosuna yaparız."

Burhan Asaf arkadaşının söylediklerine kuşkuyla yaklaştı.

"Nasıl dile getireceğiz ne yapmak istediğimizi? Devletin ideolojisinin ne olması gerektiğini anlatacak bir dergi çıkartmak istiyoruz der demez, bu işin asıl sahibinin kendilerinin olması gerektiğini söylemeyecekler mi?"

Şevket Süreyya bir başka meseleye dikkat çekerek Vedat'ın karşısında, Burhan'ın yanında yer aldı.

"Bütün bunlardan öncesi var. Dinleyicilerin arasında bir dolu gazeteci ve yazar da bulunuyordu. Söylediklerimin, aralarından bazılarını rahatsız ettiğinden adım gibi eminim. Yüzleri ekşiyenler oldu. Bana soracak olursanız, dergiyi çıkartmak için kolları sıvamadan önce onlarla halleşmemiz gerekecek."

-34-

Kadroculaın, kendi aralarında yaptıkları değerlendirme aynıyla vaki oldu.

Şevket Süreyya'nın Türk Ocakları'nda verdiği konferansa ilk eleştiri *Hâkimiyeti Milliye*'nin önemli yazarlarından Neşet Halil'den geldi.

Neşet Bey, konferansın, demokrasiyi on dokuzuncu asrın modası geçmiş bir rejimi olarak göstermesine karşı çıkmıştı. Ona göre, elbette demokrasinin sorunları olabilirdi ama ondan daha geçerli bir rejim, yönetim şekli henüz icat edilebilmiş değildi. Şöyle derleyip toparlamıştı Neşet Halil sözlerini.

"Demokrasiye inanmadan inkılabımızın ideolojisinden bahsetmek biraz hazindir."*

***

TKŞ kurmayları da dahil olmak üzere, Türkiye'nin önde gelen bütün aydınları, Şevket Süreyya'nın verdiği konferansta ileri sürdüğü *İnkılap ve Kadro* düşüncesine ve ona gelen eleştirilere kilitlenmişlerdi.

Ankara'nın ağır bürokrasi çevrelerinde, İstanbul'un para kokan mahfillerinde, akademilerin uzun koridorlarında, gazetelerin camlarla çevrili yazıişlerinde, kısacası genç Cumhuriyet'in fikir dünyasının nefes aldığı her yerde, herkes, Şevket Süreyya'nın Neşet Halil'e vereceği cevabı bekler olmuştu.

---

* Neşet Halil, "Demokrasi Rejimi", *Hakimiyeti Milliye* gazetesi, 18 Ocak 1931

Neyse ki çok beklemeyeceklerdi.

"Dinamik olan inkılap nizamı, statik demokrasiye mahkûm edilemez."*

***

TKŞ'nin iki numarası Saffet Bey, Şevket Süreyya'nın mektup olarak kaleme aldığı yazısını, hemen o sabah, kahvaltı masasında, kâhyası Resmi Efendi ile değerlendirecekti.

"Bir kere, Şevket Bey'i çok dikkatli bir dil kullandığı için tebrik etmek lazım."

Bu sözlerin sahibi Resmi Efendi'ydi ve çok haklıydı sözlerinde. Şevket Süreyya, düşüncelerini, tartışmanın şehvetine kurban etmemişti. Her bir sözü oturaklı, yerli yerinde, kızgınlıktan, kırgınlıktan uzak, top çevirmek, çalım atmak amaçlı değil, problem çözmeye yönelikti.

Yaşlı adam sözlerini tamamlayınca, Saffet Bey bir bölümü tekrar ve yüksek sesle okumak gereği hissetti.

"Türk İnkılabı, bir fikir sistemini temsil eden inkılaplardandır, bütün milli kurtuluş hareketleri için ideoloji olabilecek bütün fikri unsurları ihtiva eder. Ancak bu fikir sistemi henüz sistemli bir şekilde izah edilmemiştir. Bugün inkılapçıya düşen vazife, inkılabımızın temsil ettiği objektif prensipleri formülleştirmektir. İnkılabın iktisadi karakteri, milli sermayenin terakümüdür (birikimidir). Milli Kurtuluş Hareketi'mizin nizamı, inkılap nizamıdır. Bu nizama demokrasi diyenler vardır, ancak bu yanlıştır."

Saffet Bey başını kaldırdı, ne düşündüğünü anlamak için Resmi Efendi'ye baktı.

---

* Şevket Süreyya, "İnkılabın İdeolojisi", *Hâkimiyeti Milliye* gazetesi, 22 Ocak 1931

"Çok doğru. Kesinlikle doğru söylüyor Şevket Bey."

"Neden böyle söyledin Resmi Efendi?"

"Gazi Hazretleri'nin ne yapmaya çalıştığını anlamıyorlar. Büyük Önderimiz demokrasiyi hedef olarak gösteriyor ama onun da bugüne dair endişeleri var. Olmasa, SCF'nin kapatılması isteğine evet der miydi? Türk Ocakları'nın da eli kulağında. Öyleyse, Şevket Süreyya doğru söylüyor. Cumhuriyet henüz demokrasiye geçmiş değil. Biz geçtiğini söyleyip böbürlenebiliriz belki ama bugün henüz o gün değil."

Saffet Bey kâhyasının tahliline şapka çıkardı. Mücadelenin içinden süzülüp gelmek tam da bu demekti. Üç üniversite bitirmişlerin Türkiye'nin haldeki durumunu demokrasi olarak tarif ediyor olmalarına akıl sır erdirmek mümkün değildi. Buna karşılık, neyin ne olduğunu cephelerde ve işgal günlerinin İstanbul'unda, düşmanla gayrinizami harp yaparken öğrenmiş olan Resmi Efendi, turnayı bir kez daha gözünden vurmuştu.

Yaşlı adam bu kez de efendisinin aklından geçenleri okumuş gibi konuşacaktı.

"Aslında, onlar da biliyor demokrasiyle yönetilmediğimizi. Ama, bir inkılap halinde olduğumuzu kabul etmek işlerine gelmiyor."

Saffet Bey kâhyasından gelen yorum üzerine heyecanlandı.

"Neden Resmi Efendi?"

"Şevket Süreyya söylüyor neden olduğunu. Demokrasi statiktir. Varılmış bir noktadır. Kural koyma işi bitmiş, onlara uyma zamanına ulaşılmıştır. Halbuki inkılap hareket halindedir. Kuralları koyma gücünü elinde bulunduranlar, inkılabı sürdürmektedirler. İstiyorlar ki davul Gazi ve arkadaşlarının, tokmak herkesin, en çok da kendilerinin elinde olsun. Yağma yok! Hariçten

gazel okumak işlerine geliyor tabii. Oh ne âlâ! Birileri inkılabın bütün sorumluluğunu kefenleri gibi sırtlarında taşısınlar, ötekiler uzaktan bir şakşak ya da sandığa girecek bir oyla sorumluluğa ortak oluyormuş numarası yapsınlar. Şevket Bey açık açık yazmasa da tam olarak böyle düşünüyor. Yetki de sorumluluk da inkılapta ve onu özümseyen ve özümsemek için çabalayan kadrolardadır diyor."

Saffet Bey, hayatı boyunca sıra neferliği yapan kâhyasının derin hayat bilgisine hayran oldu. Başkalarının, özellikle de iyi eğitim görenlerin yanında pek konuşmazdı Resmi Efendi. Sadece kendisiyle, o da çok gerektiğinde paylaşırdı düşüncelerini. Okumuş yazmış olanlar tarafından ciddiye alınmayacağından, mektep ya da medrese görmemişliğinin yüzüne vurulacağından endişe ederdi. En çok da dobra konuşmasının insanları rahatsız edebileceğinden korkardı.

***

Neşet Halil, *Hâkimiyeti Milliye*'de yayımlanan sonraki yazısında, Şevket Süreyya'ya şöyle karşılık verecekti:

*"Türk inkılap nizamına demokrasi değildir demek için Türk İnkılabı'nın hareket noktalarını anlamamış olmak lazımdır."**

Şevket Süreyya kendisine yakışanı yapacak, laf dolandırmaktan ibaret bu yazıya cevap vermeyecekti.

* Neşet Halil, *Hâkimiyeti Milliye* gazetesi, 31 Ocak 1931

-35-

"Bana soracak olursanız, Gazi, Türk Ocakları'ndan umudunu tümden kesti. Nereden mi anlıyorum bunu? Aydın'daki Türk Ocağı'nda, vasıtaları olmadığı için köylere gidememekten yakınan gençlere, şeyhlerin ve müritlerin bunu yaptığını, bir hedefi olanların o hedef doğrultusunda her türlü zorluğu göze alması gerektiğini söyledi. Adana'da da ocağa bağlı gençlerin Türkçe konuşulmasına önayak olamamasından yakındı. Bunlar önemli göstergeler."

Saffet Bey'in bu sözleri üzerine, Doktor Zeki Bey de kendi düşüncelerini dile getirdi.

"Öncesi de var bunun. İstanbul ve İzmir'deki ocakların SCF'ye meyletmesinden de çok rahatsız oldu. Az önce lafını ettiğin üç ay sürecek yurt gezisinde ettiği lafları da bunu ekle."

İki TKŞ kurmayını dikkatle dinleyen Matbaacı Şükrü Bey meseleyi başka bir boyuta taşıdı.

"Gazi, ocakların partinin devamı olduğunu düşünüyor. Ocaklar politika yapmaz filan gibi genel bir kabul var ama bu doğru değil. En azından Gazi'ye göre değil. Ben de Saffet Bey gibi düşünüyorum. Çok yakında Türk Ocakları tarihe karışacak."

***

Üç arkadaş Doktor Zeki Bey'in Pera Palas'taki odasında önemli meseleleri halletmenin peşindeydiler.

TKŞ'nin Alman, İngiliz, Komünist masalarıyla ilgili konuşmalar tamamlanmış, Türk Ocakları meselesindeyse, bekleyip görme taktiği benimsenmişti.

Tam sıraya Kadroculari koymuşlardı ki Saffet Bey saatine bakıp "Bu konuyu hakkını vererek konuşmak istiyorsak, yemek faslına bırakalım" dedi.

Matbaacı Şükrü Bey dünden razıydı.

"Size Rejans'ta bir yemek borçluyum malumunuz. Haydi gidelim. Hem böylece şu Raya'ya da alıcı gözle bakmış oluruz."

Çok güldü arkadaşının sözlerine Saffet Bey.

"Bugüne kadar bakmadıysan hata etmişsin."

***

Raya hakikaten Raya'ydı.

Üç arkadaşı kapıda karşılayıp masalarına kadar eşlik ederken, boy açısından sadece Saffet Bey'in kendisini yakalayabildiği açık seçik görülüyordu.

Raya üç TKŞ kurmayının üçünden de yaşlıydı ama üçünden daha dinç, bakımlı ve genç görünüyordu. Yüzünde tek bir çizgi, vücudunda yerçekimi kuvvetine boyun eğmiş tek bir nokta yoktu.

Üç arkadaş votkaları gelene kadar, neredeyse hiç konuşmadılar. Sadece Saffet Bey, arkadaşlarını, "Aleksei de burada!" diyerek uyardı ve Rus ajanın oturduğu masayı tarif etti.

Tabiatıyla Doktor Zeki Bey'in de Matbaacı Şükrü Bey'in de yüzlerinde kıl oynamadı. İkisi de dönüp casusun bulunduğu yere bakmadılar. Bir punduna getirdiklerinde bakmak üzere, yerini belleklerine not aldılar.

Saffet Bey, terslerinde kaldığı için arkadaşlarının göremediklerini anlatmayı görev edindi.

"Hüzünlü bir adam. Yakışıklılığı dertle gölgelenmiş gibi. Sevinmeyi ya hiç tatmamış ya da unutmuş. Onu heyecanlandıran yegâne varlığın Raya olduğuna bahse girerim. Hiç de öyle devrim gerçekleştirmiş bir ülkenin geleceğe umutla bakan genci gibi davranmıyor. Yemeğini yerken bir yandan Raya'yı izliyor. Farkında değil ama lokantanın sahibi Bay Mihail'in gözleri de kendisinin üzerinde."

"Neden acaba?"

Doktor Zeki Bey'in sorusunu Matbaacı Şükrü Bey genişletti.

"Acaba Bay Mihail de mi Raya ile ilgileniyor?"

"Tabii ki hayır. Bay Mihail, Aleksei'nin Rus Büyükelçiliği'nde ikinci en önemli adam olmasını önemsiyor. Devrimden kaçarak Türkiye'ye gelmişse de ne olur ne olmaz diye büyükelçilikle arasını iyi tutmaya çalışıyor. Kaldı ki müşterilerinin büyük bir kısmı büyükelçilik görevlisi."

Doktor Zeki Bey, Saffet Bey'in açıklama ve yorumlarına, şapkasını çıkarıyormuş gibi yaparak karşılık verdi.

"Vallahi pes Saffet kardeşim. Lütfen söyle, bunca anlam yüklü, her biri bir diğerinden ufuk açıcı cümleyi, üstelik ardı ardına nasıl kurabiliyorsun? Ankara'da, içinde bir alay boş cümle olan sade suya tirit konuşmaları dinlerken inan bana çok sıkılıyorum. Arada bir aynı hataya düşüyormuşum gibi geldiği için olsa gerek, mümkün olduğunca az konuşmayı tercih ediyorum."

Matbaacı Şükrü Bey, duyduklarından utanmış gibi davranan Saffet Bey'in yardımına koştu.

"Dostumuzun durumlardan, kişilerin hal ve davranışlarından, yüzlerin aldığı biçimlerden anlam çıkartma kabiliyeti çok yüksek. Bu son derece önemli bir meziyet doktorcuğum. Kaldı ki tasvir edebilmek daha da büyük bir yetenek gerektirir. Kimileri

görür, anlar ama dile getiremezler. Saffet Bey kardeşimiz tersine, görmek, anlamak ve anladıklarını anlatmak konusunda sıra dışı bir yeteneğe sahip."

Bu sözler üzerine Saffet Bey, votka kadehini kaldırdı, yüzüne alay kokan bir ifade yerleştirdi ve arkadaşlarına "Haydi o zaman bana içelim!" diyerek karşılık verdi.

-36-

"Resmi Efendi'nin olmaması ne kötü değil mi?"

"TKŞ için katlanacağız artık."

Saffet ve Zeki Beyler, Sarıyer'deki konakta kahvaltılarını kendileri hazırlamak, semaveri kendileri yakmak zorunda kalınca, akıllarına Resmi Efendi'nin söyledikleri gelmişti.

Revolverini sol koltuğunun altına, enam-ı şerifini ceketinin sağ içcebine koyarken "Biraz anlayın bakalım kıymetimi!" demişti, bütün zamanların en usta direnişçisi.

"Silahını ve enam-ı şerifini kuşanınca nasıl gençleşti ama?"

"Bakma sen onun yaşına başına, domuzu kuyruğundan yakalasa zapt eder."

***

Semaver yanıp, ortalığı taze çay ve kızarmış ekmek kokusu sarınca, iki arkadaş kahvaltı masasına oturdular. Oturur oturmaz da Resmi Efendi'den konuşmaya başladılar.

"Joseph'le ikisi gittiler değil mi? İğneada'da altınları kaçakçılara verecek, silahları kamyona yükleyecek ve Trakya'da bir Yahudi köyünde saklayacaklar. Doğru mu biliyorum?"

"Doğru biliyorsun doktor. Bir kurmay olarak icracıları iyi takip ediyorsun bakıyorum. Bizim gibi kurmay olan Matbaacı Şükrü Bey'in gözetiminde yürüyor operasyon. Anlayacağın, üç gün boyunca kulağımız kirişte olacak."

"Jacop'u bilmem ama bir işin içinde Resmi Efendi varsa korkmam. Evvel Allah tereyağından kıl çeker gibi sıyrılır işin içinden."

"Öyle. Eskiden, canım sıkıldıkça İstanbul direnişini anlattırırdım Resmi Efendi'ye. Bizimki tabiatıyla yeraltını seçmişti kendine alan olarak. Karakol teşkilatının silahşorlarındandı. Kara Kemal ve Kara Vasıf Beylerin en güvendiği adamdı. Mesela, bu iki ismin, Samsun'a doğru yola çıkmadan önce Mustafa Kemal Paşa'yı bir kenara çekip, başımıza geç dediğini duyan birkaç kişiden biriydi."

Güldü doktor arkadaşının bu sözleri üzerine.

"Nereden bileceklerdi ki Gazi'nin kafasındaki planların neler olduğunu o zamanlar? Sonradan ikna oldular ama. Ben, Karakol teşkilatının İstanbul'dan Ankara'ya kaçırdığı ilk yolculardan biriyim. Zaman zaman ayak işlerine koşardım. Tıfıl bir Tıbbiye son sınıf öğrencisiydim o zamanlar. Onların hepsi çakı gibi adamlar, filinta gibi delikanlılar, aman vermez devrimcilerdi. Korkudan bakamazdın yüzlerine."

"Öyle. Titretmişler İngilizleri ve Fransızları. O donanmayla, onca topla, bunca tüfekle tir tir titriyorlarmış sokaklarda gezerken. Özellikle de hava kararınca. Her sokağın kuytusunda, her duvarın arkasında... Bizimkinin yalancısıyım tabii."

"Bir keresinde Resmi Efendi'ye, beni Anadolu'ya geçeyim diye Özbekler Tekkesi'ne* götüren ekibin içinde olup olmadığını sordum. Karşıdan karşıya bir sürü nakliyat yapmış, kürek çekmiştim ama Özbekler Tekkesi'ni görmemiştim götürülene kadar."

---

* 1753 yılında Üsküdar Sultantepe'de kurulmuş Nakşibendi dergâhı. Milli Mücadele yıllarında İstanbul'dan Anadolu'ya geçen Kuvayı Milliye üyeleri tarafından üs olarak kullanıldı. Dergâhın şeyhi Atâ Efendi'nin bizzat kendisinin de Anadolu'ya geçerek kurtuluşa destek verdiği biliniyor. Tekke, savaş yıllarında, İstanbul'un istihbarat ve lojistik destek merkezi olarak da hizmet verdi.

"Ne dedi?"

"Binlerce insanı götürdük Tekke'ye ve ötesine. On binlerce silah, ilaç ve öteki şeyler de cabası demişti, biraz da iftihar ederek. Hakkıydı ama iftihar etmek. Onlar olmasaydı, bu vatan olmazdı Saffet."

Saffet Bey başını salladı. Doktorun, savaşın en ön safhalarında bulunmuş olmasına rağmen kendi önüne Resmi Efendi ve benzerlerini koymasını önemli buldu. Bu zihniyetti işte harbi kazanan. Vatan sağ olsun diyerek kendinden vazgeçen zihniyet.

İki arkadaş biraz sustular. Birisi ekmeğinin üzerine biraz peynir, ötekisi tabağına birkaç zeytin aldı.

Uzun süren suskunluk Resmi Efendi'ye dair konunun sonlanmasına değil, ateşlenmesine yol açmıştı.

"Doktor, bu okumamış adam, beni, vatanı kurtarırken yani iki eli kandayken adam etti. Avrupa'da, o karmakarışık günlerde parasız kalmayayım diye kendini parçaladı. İstanbul'da, babamdan kalan serveti idare etti. Ne sattıysa, yanında benim de tanıdığım şahitler bulundurdu, imza, kayıt altına aldırdı. Bana ne gönderdiyse ya da burada kendisi ne harcadıysa kuruşu kuruşuna yazdı. Kendisine ait bir lirası yoktur köşesinde biliyor musun? Maaşını veririm, hemen o gün gider, çarşıda pazarda harcar."

Doktor Zeki Bey, gözlerinden firar etmeye çalışan iki damla gözyaşına, gülme numarasıyla izin vermedi.

"Çünkü onun en büyük serveti sensin Saffet. Farkında değil misin, sen onun oğlusun, can yoldaşısın, en yakın arkadaşısın, geçmişisin, geleceğisin."

Saffet Bey arkadaşının sözlerine cevap veremedi. Semaverin üzerindeki demliğe bakması gerekiyormuş gibi yaptı, masadan kalktı.

İkisi de itinayla kaçınıyorlardı birbirlerine gözyaşlarını göstermekten. Biliyorlardı, bir kere başlayınca sonu gelmiyordu ağlamalarının.

Sonra deliler gibi gülüyorlardı ağlamalarına.

Ne garip zamanlardan geçiyoruz değil mi diyorlardı sonra sulu gözlülüklerine kılıf uydurmak için.

***

Kahvaltılarını tamamlayıp masayı topladıktan sonra, kahvelerini alıp geniş bahçeye çıktılar. Temmuz sıcağının etrafı kasıp kavurmasına daha birkaç saat vardı.

"Kahvaltımızı ettiğimize göre, şimdi Satvet Lütfi meselesine bakabiliriz. Öyle değil mi doktor?"

"TKŞ'nin devlet tarafından desteklendiğini kanıtlamak için, beni adamın karşısına mostralık olarak çıkartmaya kararlısınız yani."

"Estağfurullah doktor, senden bir tane var. Mostralıktan bir sürü olur."

"Hah, böyle söyle canımı ye."

Saffet Bey, arkadaşının kendisiyle övünüyormuş gibi yapmasına içten içe güldü. Aklına gelenleri söylese laf lafı açacak, çok zaman kaybedeceklerdi. Üstelik, doktoru utandırmanın âlemi de yoktu. Düşüncelerini kalbine gömdü, işine baktı.

"Özellikle de Şükrü Bey'e göre, Satvet Lütfi Bey'in desteğini kazanırsak, Türkiye'de Almanlara ve Almancılara her açıdan tur bindiririz. Bence de haklı. Yapmamız gereken tek şey seni adama göstermek o kadar. Bunca iş yaparken, desteğe ihtiyacımız varken, devletin uzağımızda durmadığını hissetsin yeter."

"Tamam o zaman. Ben hazırım. Yapalım şu işi."

-37-

Ağustos sıcağında, Balgat köyünün alt yanında bulunan kulübede toplanan Kadrocuların buluşmadan beklentileri, dergiye dair ince ayarları sona erdirmekti. Dördü de çıkartacakları yayına olan bakışlarını, yazılı olarak önlerinde görmek istiyorlardı.

Burhan Asaf, her zamanki rahatlığıyla, toplantıya tek geç kalan olmuştu. Arkadaşları kendisine yüklenmeden o Şevket Süreyya'ya yüklendi.

"Bir pazar günümüz vardı kafamızı dinleyecek, onu da Şevket'e kaptırdık."

Genç adam, ağzından kaçan kafa dinlemek lafı üzerine arkadaşlarının yüzlerinin değiştiğini görünce, pişkinliğe vurmasının en doğrusu olacağına karar verdi.

"Beyler, sizin eşlerinizin hepsi sizin gibi yaşlı. Takdir edersiniz ki benim durumum farklı. Evimde ilgilenmem gereken bir gençlik ve güzellik var."

Kimse kızamadı Burhan'a. Vedat Nedim durumu izah etti.

"Geç kaldığı için özür dilemek yerine geçerli bir mazeret beyan etti. Bu da olur."

Şevket, Burhan'ın elindeki paketi işaret ederek az önce bıraktığı yerden devam etti.

"İçinde ne var? Çayın yanına yakışacak bir şey mi?"

"Kesinlikle evet. Leman'ın itinayla yaptığı poğaçalar. Kahvaltılığı ben getirdiğime göre, çay meselesini siz çözersiniz artık."

***

Leman Hanım'ın şahane poğaçaları yenilip çaylar içilirken, Şevket Süreyya konuya girdi.

"Bir dergi çıkartmak konusunda anlaşmıştık. Bu düşüncemizi başka herhangi birine açmadan önce, yapacağımız yayının neye hizmet edeceğini tam olarak tespit etmemiz lazım. İsterseniz ben başlayayım."

Kimse itiraz etmeyince, Şevket Süreyya konuşmasını sürdürdü.

"İnkılabın nazari ve fikri unsurları olduğunu biliyoruz. Ama bunlar, ideoloji olabilecek bir fikriyat sistemi içinde terkip ve tedvin edilmiş (derlenmiş) değil. Gerek milli mahiyeti gerek beynelmilel şümul (uluslararası kapsam) ve tesirleri itibarı ile tarihin en manalı hareketlerinden biri olan inkılabımızın, zatinde mündemiç (içinde bulunan) bu ileri fikir ve prensip unsurlarını şimdi inkılabın seyri içinde ve onun icaplarına uygun bir şekilde izah işi, bugünkü Türk inkılap münevverliğine düşen vazifenin en acil ve en şereflisidir. İnkılabımızın, her biri ayrı ayrı kıymettar ve orijinal olan bu fikir ve nazariye unsurları birer birer izah edildikçe, bu esaslar inkılap nesli için kriteryumlar olacak, yeni ve standartlaşmış inkılapçı tip böyle doğacaktır."*

Şevket Süreyya'yı dikkatle dinleyen Vedat Nedim arkadaşını durdurdu.

---

* *Kadro* dergisi, 23 Ocak 1932, s. 3

"Türk Ocakları'nda verdiğin konferanstan bir alıntı bu. Okurken de dinlerken de çok anlamlı bulmuştum. Bence bu doğrultuda ilerleyelim."

Kadrocular, konuşmalarını, arada bir çay molası vererek sürdüreceklerdi.

Dördü için de uzun ve yorucu bir gün olacağı ilk dakikalardan belli olmuştu.

***

Not defterleri, kâğıtlar, kalemler masaya konmuş, ilk sayının konularının neler olması gerektiği üzerine konuşulmaya başlanmıştı.

Burhan Asaf bir ara "Bizi komünist olmakla suçlayacaklar. Buna karşı bir sözümüz var mı?" diye sorunca Vedat Nedim arkadaşını "Elbette var!" diye cevapladı ve devam etti.

"Komünizm sınıf mücadelesi temelinde yükselir. Biz sınıf mücadelesinden söz etmeyeceğiz. Daha önce de yüzlerce kez söylediğimiz gibi, Türkiye'de Marksist literatürdeki gibi bir sınıf dağılımı yok. Milli Kurtuluş Hareketi tezini işliyor olmamızın en önemli nedeni bu. Belki yine tarihsel materyalizmden hareket ediyoruz ama kapitalizm ve sömürgeler arasındaki çelişkiyi öne çıkartıyoruz."

Burhan arkadaşını durdurdu.

"Aslında sınıflar ve sınıf çelişkisi belki yine var ama sanayileşmiş ülkelerde olduğu gibi bariz değil. Bizim önerdiğimiz Milli Kurtuluş Hareketi, komünizmden farklı olarak, işçi sınıfının iktidarını kurmanın değil, planlı ve toplumsal bir kalkınmanın yolunu açmak için, onun ideolojisini yapmak olacak."

Durumun karışmaya başladığını fark eden Şevket Süreyya araya girdi.

"Tarihi materyalizmden hareket edelim ya da etmeyelim, bugün sömürgeci ülkelerle sömürgeler arasında büyük bir ayrım, çatışma yaşandığını söyleyebilir miyiz? Evet. Öyleyse Milli Kurtuluş Hareketi, bu temel ayrımı öne çıkartacak. Bu hareketin oluşturacağı kadro, inkılabın itici gücü olacak."

Burhan biraz içi rahatlamış olarak, az önceki sorusunu bu kez kendi cevapladı.

"Evet. Böyle söylenince oluyor. Milli Kurtuluş Hareketi kavramı, bence de komünizmle aramıza büyük bir mesafe koymamızı sağlıyor."

***

Balgat'taki kulübede, gün boyu, fikirler, düşünceler, yazı konuları havada uçuştu. En önemli konu akşamüstüne kalmıştı. Konuşuldu, konuşuldu, konuşuldu...

"O halde, Burhan, en kısa zamanda kayınbiraderi Yakup Kadri'yle konuşuyor."

Gün, en kritik cümleyi kuran Şevket Süreyya'nın bu sözleriyle tamamlanmış oldu.

-38-

Yakup Kadri konuklarını, İsmet Paşa Caddesi'ne* açılan sokaklardan birindeki evinin kapısında karşıladı.

Evi önceden ziyaret eden pek çok misafir gibi, Vedat Nedim ve Şevket Süreyya da şaşırdılar. Yakup Kadri hazırlıklıydı yeni ziyaretçilerinin garip bakışlarına.

"Evden çok vagona benzediği için, gelip gidenler Vagon Li koydular adını."

Herkes biraz gülümsedi.

Ev sahibinin kayınbiraderi Burhan Asaf "Vedat benim Mektebi Sultani'den** bu yana arkadaşım. Almanya'da da birlikteydik. Şevket'i yazılarından tanıyorsun zaten" diyerek tanışma merasimini gerçekleştirdi.

***

Zevkle döşenmiş bir çalışma odasına sahipti Yakup Kadri Bey.

Yer gösterdi, ziyaretçilerinin maroken koltuklara oturmasına nezaret etti. Sonra Burhan'a döndü, "Sen yabancı sayılmazsın" dedi.

Hepsi yerlerine oturunca, Yakup Kadri açılışı Vedat Nedim'le yaptı.

"Burhan gibi Mektebi Sultani'de okumuşsunuz. Ben Fransızcayı önce İskenderiye'de bir Fransız sonra yine aynı şehirde

---

* Bugünlerde Mithat Paşa Caddesi

** Galatasaray Lisesi

bir İsviçre mektebinde öğrendim. Flaubert'le yatıp Guy de Maupassant'la, Alphonse Daudet ile kalktığım yıllardı. Hatta orada, *Türk* isimli bir mecmuada, Maupassant'tan çevirdiğim öyküler yayımladım."

Vedat Nedim "Müktesebatımız pek de faklı sayılmaz o zaman" diyerek cevapladı Yakup Kadri'yi.

Ev sahibi Vedat Nedim'in ardından Şevket Süreyya'ya döndü. "Sizi dikkatle takip ediyorum Şevket Bey. Türk Ocakları'ndaki konferansınız çok konuşuldu. Burhan'dan metni rica ettim, okudum, bayıldım. Başarılarınızın devamını dilerim."

Odada bulunanlardan on, hatta on iki yaş civarında yaşlı olması, tanınmış bir milletvekili ve yazar unvanlarını taşıması, Yakup Kadri'ye doğal olarak bir ayrıcalık sağlıyordu.

Ayrıca, Yakup Bey, ülke münevverlerinden geçerli not alan *Nur Baba*, *Kiralık Konak*, *Hüküm Gecesi* ve *Sodom ve Gomore* gibi önemli yapıtlara imzasını atmış bir romancıydı da.

Ve en önemlisi, Gazi Mustafa Kemal'in en değer verdiği, yanından ayırmadığı milletvekillerinin başında geliyordu.

Şevket Süreyya ve Vedat Nedim, Yakup Bey'in bu ayrıcalığı bir düşünce insanı olduğu için kazandığının gayet iyi farkındaydılar. Bugün, onu evinde ziyaret ediyor olmalarının asıl nedeni de buydu zaten.

Yakup Kadri sonra hepsine birden konuştuğunu belli edecek biçimde birkaç cümle daha kurdu.

"Üçünüzün de çalışmalarınızı ve yazılarınızı yakından takip ediyorum ve çok etkileyici buluyorum..."

Ev sahibinin ne demek istediği belliydi. Vedat Nedim ve Şevket Süreyya geçen zaman içinde Ankara'da iyi bir şöhret oluşturmuşlardı.

Vedat Bey, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'ni başarıdan başarıya koşturuyordu. Şevket Bey ise Yüksek Teknik Umum Müdürlüğü'nde gayet iyi bir sınav vermişti. Her ikisi de Ankara'nın seçkin bürokratları arasına girmişlerdi. Burhan da hareketli, göz alıcı yaşantısı ve ortaya koyduğu birbirinden değerli işlerle, Ankara'nın en bilinen aydınlarından biri olmuştu.

Ayrıca, üçü de *Hâkimiyeti Milliye*'nin en önemli yazarları arasındaydılar.

Büyük Bunalım bastırınca gazete ekonomi meselesini öne çıkartmaya karar vermiş, Burhan, Şevket ve Vedat'tan haftada iki gün İktisat Sayfası hazırlamalarını istemişti. Üçünün de yazıları, bu konuyu takip eden çevreler tarafından ilgiyle izleniyordu.

Karşılıklı övücü cümleler tamamlanmadan, Leman Hanım çalışma odasının kapısını tıklatarak içeriye girdi ve konuklara hoş geldiniz dedi. Sonra dönüp Burhan'a çayın hazır olduğunu, Jojo'yla çay servisini yapabileceklerini söyledi.

***

Şevket Süreyya ve Vedat Nedim'i dikkatle dinledikten sonra, Yakup Kadri anladıklarını anlatmaya koyuldu.

"Devletçilik CHF'nin programında da var. Bu kavram bizde eksik değil. Özel olarak vurgulanmasından da rahatsızlık duymayız. Anladığım kadarıyla, siz bu kavramı bizden farklı yorumluyorsunuz. Ona çok özel ideolojik bir anlam, aynı zamanda ideal katıyorsunuz."

Şevket Bey Yakup Kadri'nin sözlerini tasdik etti.

"Farkımız, özel sektörle devletin karşılıklı rollerinin tarifinde saklı. Biz, klasik iktisat söylemindeki, özel sektör yapabileceklerini yapsın onun yapamadıklarını devlet yapsın anlayışına karşı

çıkıyoruz. Başka bir şekilde söyleyecek olursam, devletin özel sektöre payanda olması fikrini doğru bulmuyoruz. Devletin görevi, özel girişimi güçlendirmeye çalışmaktan ziyade, kontrole ağırlık vererek, çok daha sistemli bir iktisadi yönlendirme olmalıdır."

Yakup Kadri, Şevket Süreyya'nın bu sözleri üzerine biraz düşündü.

"Kulağa hiç de kötü gelmiyor. Zaman zaman Gazi'den de duyuyorum bu sözleri."

Vedat Nedim meseleye başka bir yönden yaklaşmaya çalıştı.

"Devletçilikten söz edildiğinde, bazen sosyalist devletçilikle karıştırılıyor. Bunun da önüne geçilmesi lazım. Kemalizm'in son derece kendine özgü, antikapitalist ve üçüncü dünyacı bir yaklaşım olarak anlaşılmasını sağlamalıyız. En azından biz öyle anlıyoruz. Bunun için önemli bir nedenimiz var. Türkiye Cumhuriyeti varlığını bir sınıf mücadelesine değil, antiemperyalist, milli bir kurtuluş savaşına borçlu. Öyleyse, devletçiliğini bu çok özel başarıya dayamalı. Böyle olursa, aynı zamanda öteki mazlum, ezilen, sömürülen uluslara da örnek teşkil edecektir."

***

Tazelenen çaylar, yenilen kekler ve çörekler eşliğinde süren muhabbet ilerledikçe ilerleyecek, başka ülkelerden örneklerle zenginleşecekti.

Şevket Süreyya'nın örneği Fransa'dan olacaktı.

"Fransızlar parlamenter demokrasiyi uyguluyorlar. Türkiye'nin bu yola girmesi bir felaket olur. Biz hâkimiyeti milliye fikrinde ve halka öncü bir kadronun ülkeye önderlik etmesinde ayak diremeliyiz. Seçtiği yönetim modeli yüzünden, Fransa'da

sular hiç durulmadı. 1789'dan bu yana altüst oluş halinde. Siz de biliyorsunuz isyanlar, darbeler... Model arayışlarının ardı arkası kesilmiyor. Fransa bunu görünürde de olsa kaldırabiliyor. Çünkü belli bir sermaye birikimi var, halkı çok daha eğitimli, berraklaşmış ve karşılıklı olarak birbirini dengeleyen sınıflar var... Türkiye'nin, Fransa'daki gibi altüst oluşlara, onun kadar dayanıklı olamayacağını söylemek malumun ilamı olur, o kadar."

Yakup Kadri ve ötekiler Şevket Bey'in bu sözlerini başlarını sallayarak onayladılar. Böyle olunca, genç adam sözlerine devam etti.

"Hasılı kelam, ülkemizde, kitlelerin siyasal hareketliliğine yol açacak bir zemin hazırlamak hata olur. SCF ve Türk Ocakları meselelerinden dersler çıkartmamız gerekiyor, İzmir Suikastı ve Menemen Olayı'ndan da öyle. Türkiye siyasete, nitelikli ve dar bir kadro ile devam etmeli."

Liberal, parlamenter demokrasi, o günün en çok sözü edilen konusu olacaktı.

Gazi'nin arzusuyla başlayan iki partili parlamento fikrinin, daha ilk günden çok kötü bir sınav verdiği, Yakup Bey'in çalışma odasında en uzun konuşulan konulardan biri oldu. Hâkimiyeti milliye konusu da öyle. Bu kavrama bütün katılımcıların bir öz, bir cevher olarak yaklaşmaları dikkat çekiciydi.

Beklendiği gibi olacak, son sözü Yakup Kadri Bey söyleyecekti.

"Peki o halde beyler. Dosyanızı bırakınız lütfen. Meseleyi partimizin genel sekreteri Mehmet Recep Bey ile teati edeyim. Gelişmelerden sizi haberdar ederim."

-39-

"Mehmet Recep Bey karşı çıkmış Yakup Kadri'nin getirdiği öneriye."

"Neden?"

"Yakup Kadri, milletvekillerine ve halka CHF'nin ilkelerinin anlatılması gerektiğini söylemiş. Anladığım kadarıyla genel sekreter bu fikre içerlemiş. Kendi alanlarına girildiğini düşünmüş olsa gerek, bu işin kendi vazifeleri olduğunu söylemiş."

"Hay Allah!"

Telefonun Ankara'daki ucunda, Saffet Bey'in sorularına verdiği cevapları dikkatle dinliyordu Doktor Zeki Bey.

"Benim anladığım kadarıyla, tersleşmelerinin nedeni, Yakup Kadri Bey'in, kadro bir partinin fikir kadrosu, öncü kadrosudur demesi olmuş. Zaten kıyamet de bunun üzerine kopmuş."

"Nasıl yani?"

"Mehmet Recep Bey avaz avaz, bu vazife bizimdir, ben sana vermem diye bağırmış."

Doktor Zeki Bey, Saffet Bey'in anlattıklarına üzüldü ve uzunca bir süre sustu, sonra asıl önemli sorusunu sordu.

"Peki şimdi ne olacak?"

"Burhan'ın söylediğine göre, Yakup Kadri de Mehmet Recep Bey'e çok sinirlenmiş. Gazi'yle konuşacağını söylemiş."

"Sana bir şey söyleyeyim mi, aslında bu proje her halükârda Gazi'nin önüne çıkacaktı. Mehmet Recep Bey'in aklına yatmış

olsa bile Gazi'ye gidilip izin alınacaktı. Yakup Kadri bir sakınca görmediğine göre, hazırlanan dosyada Gazi'yi rahatsız edecek bir şey yok. Bence Gazi'den geçecek. Mehmet Recep Bey de boşu boşuna kendini ezdirmiş olacak."

Saffet Bey arkadaşının analizini dikkatle dinledi. Ardından muzip bir edayla konuştu.

"Sıkı bir Ankara rüzgârı aldım zatıâlinizden sayın mebusum. Demek sizin Ankara'da işler böyle yürüyor."

TKŞ'nin iki numarasının sözleri doktoru güldürdü.

"Yalnız bir mesele var. Ankara'da olan benim ama senin uzun kulakların Ankara'da olup biteni benden daha iyi duyuyor."

"Bu sefer tesadüf etti. Burhan iyi arkadaşım olmasa, ikide bir telefonla konuşmasak nereden duyacaktım sanki?"

"Duyardın sen, duyardın. TKŞ'nin bir numarası, Ankara'da bir düşünce takımı oluşturulmasını boşuna istemedi senden. Adamları TKP'den ayırdın, hapse girmelerini engelledin, arkalarından ittirip Ankara'ya gönderdin, burada bir arada durmalarını sağladın, işlerini önlerine koydun, şimdi de dergi çıkarttırıyorsun. Daha ne olsun?"

Saffet Bey kahkahalarla güldü duyduklarına.

"Birincisi, olacağı vardı oldu. Biliyorsun, suyun kendi yolunu bulmak gibi bir istidadı vardır. İkincisi, eğer bir şey yapıldıysa yalnız başıma yapmadım. Sen olmasan, bu söylediklerin nasıl olurdu acaba?"

"Mütevazı davranma Saffet kardeşim. Tek başına şu Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti bile muhteşem bir vaka oldu. Ankara'da ne konuşuluyor biliyor musun? Vedat Nedim Bey'in tam bir rıza mühendisi olduğu söyleniyor."

"Ne demek bu?"

"Rıza mühendisliği yeni bir kavrammış. Avrupa'da Amerika'da filan üzerine konuşuluyor, çalışılıyormuş. Halkın aklını bir konuya yatırmak anlamına geliyormuş. Halkı israfla mücadeleye, hesaplı ve tutumlu yaşamaya, tasarrufa yönelmeye alıştırdı bu cemiyet. Ayrıca yerli mallarını tanıtmak, sevdirmek, kullandırmak konusunda da başarılı oldu. Kimin sayesinde? Vedat Nedim'in."

Duydukları Saffet Bey'in hoşuna gitti.

"Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin en çok da hangi sloganını seviyorum biliyor musun?"

"Hangisini?"

"Yerli malı yurdun malı, her Türk onu kullanmalı. İstanbul'daki bütün mekteplerin duvarlarında matbu olarak asılıymış bu slogan.

"Ankara'da da öyle. Bütün Türkiye'ye basılıp gönderilmiş afişler. Okullarda, devlet dairelerinde en görünür yerlere asılmışlar.

***

Ankara-İstanbul hattında konuşulacak ikinci önemli konu, Satvet Lütfi Bey'in durumu olacaktı. Konuya dair ilk soru Doktor Zeki Bey'den geldi.

"O'nunla konuşacaktın Satvet Lütfi Bey hakkında. Ne dedi?"

"Satvet Lütfi Bey'in sıradan bir insan olmadığını, inandığı davaya büyük yararlar sağlayabileceğini, buna karşılık hiçbir düşünceye kolay inandırılamayacak büyüklükte bir beyne sahip olduğunu söyledi. Onu da zor durumda bırakmamak için, TKŞ'nin kalbine sokmamamızı tavsiye etti. Kenarda tutmamızın, yararlanmamızın, gerekenden fazla bilgi vermememizin daha iyi olacağı görüşünde. Tersinin Satvet Bey için ağırlık olacağı kanaatinde."

Doktor Zeki Bey arkadaşının sözlerini dikkatle dinledi.

"Kesinlikle haklı. Zaten ben de bu tür derin analizleri nedeniyle hayran değil miyim ona? Sana bir şey söyleyeyim mi Saffet kardeşim, bir numaramız tam bir insan sarrafı. Bunun kıymetini bilmeliyiz."

"Bu arada sevgili doktor, İstanbul'a gelmen gerekiyor. O'nun yeni bazı talimatları var. Bir kurmaylar toplantısı yapmamız lazım. Telefonda konuşulamayacak cinsten işler."

-40-

CHF Genel Sekreteri Mehmet Recep Bey'in tepkisi Kadrocularda bir moral bozukluğu yaratmıştı. Özellikle de Şevket Süreyya ve Burhan Asaf, bu faslı kapatmayı, dergi projesinin üzerine bir bardak soğuk su içmeyi teklif etmişlerdi.

Yakup Kadri ve Vedat Nedim ise bu kadar kolay teslim olmalarının doğru olmadığı düşüncesindeydiler.

Gelişmeler onları haklı çıkartacaktı.

***

Yakup Kadri, Kadroculari evinde, bu kez iyi haber vermek için topladı.

Çalışma odasında, herkes, daha önceki yerine oturdu. Oturulur oturulmaz Vedat Nedim bu konuya dikkat çekti.

"Âdet midir bu böyle? Herkes önceki oturduğu yere oturmayı tercih ediyor. Dikkat ediyorum, ben de başkaları da böyle yapıyor. Sanki bir yeri benimsiyor, oranın kendi yerimiz olduğunu beynimizin bir köşesine yerleştiriyormuşuz gibi."

Vedat Bey'in bu sözlerini herkes ilginç buldu. Her biri ayrı ayrı, kendilerinin de böyle yaptığını söylediler. Bir yere gidildiğinde ilk oturulan yer, sonraki gidişlerde de oturacak yer halini alıveriyordu.

"İnsan beyni işte" dedi Şevket Süreyya.

"Bir çözebilsek neyi neden yaptığımızı" dedi Vedat Nedim.

"Bunu da çözmeyiverelim" dedi Burhan Asaf.

***

İnsan davranışlarına dair konuşmaları kısa sürede tamamlanınca, Yakup Kadri ihtiyatlı bir ses tonuyla asıl açılış konuşmasını yaptı.

"Gazi'den olumlu cevap aldım. Derhal çalışmaya başlamamızı istedi."

Vedat Nedim onun sözlerine sevinçle yaklaştı. Burhan ve Şevket ise çekimser kaldılar.*

Her ikisinin nedeni de aynıydı.

CHF'nin genel sekreterini, bir başka deyişle partinin bir numaralı sevk ve idarecisini karşılarına alarak başlamak, yenilgiyi en baştan kabullenmek anlamına gelirdi.

Epeyce tartışılacaktı bu konu. Edilen lafların içinde profesyonel politikacılığın eleştirisi de olacaktı.

Yakup Kadri, partinin içinden biri olarak, politikacıların genel olarak böyle davrandıklarını söyledi. Özgün bir insan türü olarak, kendilerinin başı çekmediği hiçbir işi beğenmezlerdi. Öte yandan, hayat onlara rağmen devam ederdi.

Aralarından Mehmet Recep Bey'in, Şakir Zümre'ye olan yakınlığı nedeniyle milli savunma bakanlığından alınmış olduğunu hatırlayanlar çıktı.

"Neyse ne!" dedi nihayetinde Yakup Kadri ve "Biz kendi işimize bakalım" sözleriyle açılışı yaptı.

"Gazi'nin yazdığınız rapora onay vermesi, İsmet Paşa'nın da destekliyor olması harekete geçmemiz için yeterlidir. Bırakın Mehmet Recep Bey in de canı sıkılıversin."

***

* Yakup Kadri'nin Vedat Nedim'e yazdığı 12 Eylül 1934 tarihli mektuptan. Bkz. *Kadroculari ve Kadro'yu Anlamak*, İlhan Tekeli ve Selim İlkin, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s. 579

Araya giren çay faslı esnasında ufak tefek değerlendirmeler yapılacak, sonra asıl meseleye geri dönülecekti.

"Gazi'den izni aldık. Adını *Kadro* koyduğumuz dergimizi çıkartmaya başlıyoruz. Hepinizin maddi durumundan haberdarım. Bu durumda, en azından başlangıç olarak, derginin finansmanını ben sağlayacağım. Bana soracak olursanız, derginin yazıişleri müdürlüğünü Vedat Nedim Bey'e verelim. Görüyorum ki aramızda en disiplinli çalışan ve bu konuda deneyimi olan o."

İstisnasız herkes onayladı bu görüşü. Sonra öteki isimlere, dışarıdan alınabilecek desteklere geçildi. İsmail Hüsrev Bey'in derginin asıl kadrosu içinde olması Yakup Kadri tarafından da onaylandı.

Birkaç saatliğine toplanmış oldukları için daha çok teknik konuşmalar yaptılar.

Derginin basımının İstanbul'da, Ankara Caddesi'nde bulunan Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi'nde yapılabileceği, dağıtım merkezi olarak da aynı yerin kullanılabileceği üzerine düşünüldü. Vedat Nedim'in gerekli konuşmaları yapmasının uygun olacağında karar kılındı.

-41-

Ters Kanatlı Şahin'in merkezi gibi kullanılan Saffet Bey'in avukatlık yazıhanesi önemli bir kurmaylar toplantısına ev sahipliği yapıyordu.

"Bugünkü toplantıyı O'nun özel isteği üzerine düzenledik. Hepimiz Almanya'daki gelişmeleri takip ediyoruz. Özellikle Şükrü Bey bu konuyla yatıp yine onunla kalkıyor. Kurmaylarımızın içinde olmamakla birlikte Jacop Bey'in asıl alanı da bu. Biliyorsunuz, o da dünya çapında bir örgüt olan Yahudi Nüfusu Koruma'nın İstanbul'daki önemli isimlerinden biri. Ayrıca Resmi Efendi'yi de bu iş için seferber ettik. Önemli bir destek de iş insanı Satvet Lütfi Bey'den alacağız. Biliyorsunuz, Doktor Zeki Bey'i görünce yelkenleri suya indirdi ve elinden gelenin en iyisini yapacağını söyledi..."

Doktor Zeki Bey, Saffet Bey'i dinlerken, en zor meseleleri bile kolay yoldan anlatabilmesine bir kez daha şaşırdı.

"Birkaç gün önce O'nla görüştüm. Hepinize çok selamları var. Korktuğumuzun olduğunu söyledi. Avrupalıların geride kalan Dünya Savaşı'nın şaşkınlığını henüz üzerlerinden atamadığı kanaatinde. Ayrıca, Hitler'i Almanya'da tutabileceklerini sanmalarının bir aymazlık olduğu kanaatinde. Almanların sosyal demokratlardan giderek daha fazla vazgeçeceğini, Hitler'in

Almanya'nın geleceği olduğunu söylüyor. Milliyetçilerin yöneteceği bir Almanya'nın, Avrupa'da kapsamlı bir savaş anlamına geleceğine dikkat çekiyor. Bunun, bizi de içine çekebilecek bir büyük harp demek olacağına kesin gözüyle bakıyor. TKŞ'den istediği, Türkiye'yi savaşa sokmamak için son güne kadar bütün gücümüzle çaba sarf etmek. Bu nedenle, teşkilatı bu amaca hizmet etmeyecek işlerle meşgul etmememizi tavsiye ediyor. Bu akşam bu konu üzerinde çalışacağız."

Saffet Bey'in yaptığı açılış konuşması, kurmayların derin bir tartışmaya gireceklerinin habercisi olmuştu.

***

"Biliyorsunuz, Sirkeci Büyük Postane'de çok sıkı bir adamımız var. Üç dil biliyor. İngiliz genel müdür ondan, Fransız ve Almanların ülkelerine gönderdikleri telgrafları İngilizceye çevirip kendisine vermesini istemiş. Bizimki bunu yaparken notlar alıyor, sonra benim ofisimde bu kez bizim için Türkçeye çeviriyor. Anlayacağınız, bütün kritik telgraf metinlerini biz de okuyabiliyoruz. Aynı zamanda, İngiltere'den Türkiye'deki misyonlara gelen telgraf mesajlarını ezberliyor, benim ofisimde sıcağı sıcağına kâğıda döküyor."

Doktor Zeki Bey de Saffet Bey de Matbaacı Şükrü Bey'in bu bilgileri durup dururken vermeyeceğini biliyorlardı. Bekledikleri gibi oldu.

"Son zamanlarda Fransızların ve İngilizlerin Almanya üzerine çok sayıda yazışma yaptıklarını görüyoruz. Bizim gördüklerimiz bile yeteri kadar fazlayken, kuryeler aracılığıyla gönderilip alınanları varın siz hesaplayın."

TKŞ kurmayları, Matbaacı Şükrü Bey'in anlattıklarıyla O'nun tespitleri birleştirilince Avrupa'da gerçekten de sıra dışı bir hareketlenme olduğuna ikna oldular.

Ama Matbaacı Şükrü Bey'in başka söyleyecekleri de vardı. Heidelberg Üniversitesi'ni bitirmiş olması, Almancası ve politikaya ilgisi onu Almanya'yı Türkiye'de en iyi tahlil eden aydınlarından biri haline getirmişti.

"Hitler'in partisi sıradan bir siyasi parti sayılmaz. Sturmabteilung'u, kısa adıyla SA'yı 1920'de kurmuş bir partiden söz ediyoruz. SA, Fırtına Bölüğü demek. Bu önemli kuruluş sayesinde Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi sokakları kontrol altına almış durumda. Sayıları giderek artan bu gruba Kahverengi Gömlekliler de deniliyor. Başlarında Ernst Röhm adında Hitler'e yüzde yüz bağlı biri var."

Matbaacı Şükrü Bey konuşmasının bu noktasında soluklandı. Kendisini dikkatle dinleyen TKŞ kurmaylarına tek tek baktı.

"Önümüzdeki yıl Almanya'da seçimler var. Hitler seçimi kazanır mı emin değilim ama o kadar yüksek bir oy oranına ulaşır ki o dakikadan sonra onu kimse tutamaz. O'nun söyledikleri bu nedenle çok önemli. Size bir şey söyleyeyim mi? Bence, Gazi'nin, SCF ve Türk Ocakları'ndan vazgeçmesinin en temel nedeni bu. Türkiye'nin içinde herhangi bir ikilik, sorun, itiş kakış istemiyor, çünkü kapıda bir büyük harp var. Bence çok haklı, biz de planlarımızı buna göre yapmalıyız."

***

Saffet Bey ve Doktor Zeki Bey, Sarıyer vapurunda hep Matbaacı Şükrü Bey'in anlattıkları üzerine konuşacaklardı. Bir ara laf, yayımlanmak üzere olan *Kadro* dergisine de geldi.

"Bütün bu itiş kakışın içinde, Gazi'nin *Kadro*'ya nasıl olup da yol verdiğini anlamakta güçlük çekiyorum."

Bu sözleri söyleyen Doktor Zeki Bey'di. Saffet Bey, aklının yettiği kadarıyla arkadaşının sorusuna karşılık vermeye çalıştı.

"Benim anladığım şu doktor. Gazi bir taraftan çok yönlü düşünsel hayatı olan bir ülke yaratmak istiyor, öte yandan farklı düşüncelerin başlarını alıp gitmelerinden, birbirleriyle mücadeleye girmelerinden endişe ediyor. Düşün insanlarının, tartışmalarını, merkeze yakın durarak yapmalarını istiyor. Oysa, havasından mıdır suyundan mıdır bilinmez, ülkemizde herkes, bir yolunu bulur ve fikirlerini ifrat ile tefrit* noktalarında savunur. Her şeyin normal gittiği zamanlarda olsa, bence Gazi bu özelliğimizden tedirgin olmazdı. Ama gitmiyor."

"Haklısın Saffet kardeşim. Gece boyu da bunu konuştuk zaten. Matbaacı Şükrü Bey'in anlattıkları hakikaten çok canımı sıktı. O'nun söylediklerinin birer birer çıktığını görüyor olmak da endişelerimi artırıyor. Az önce söylediğim gibi, umarım Kadrocular koparmış oldukları iznin kıymetini bilirler."

"Hepsi son derece akıllı insanlar. Benim korkum onlardan yana değil."

"Neden yana?"

"Uğrayacakları saldırılardan endişe ediyorum."

Doktor Zeki Bey güldü bu sözler üzerine ve yeni öğrendiği bir fıkrayı arkadaşıyla paylaştı.

"İngiliz, Fransız ve Türk aynı anda cehenneme gitmişler. Bakmışlar ki her millet için koca bir kazan ve her kazanın başında da bir zebani var. Zebanilerin işinin, kazandan kaçmaya çalışanları

* Birbirinin zıddı olan iki kavram. İfrat aşırıya gitmek, tefrit ise normale yaklaşamamak demektir.

tekrar içeri sokmak olduğunu derhal fark etmişler. Sadece Türklerin kaynadığı kazanın başında zebani olmaması dikkatlerini çekmiş. Acaba Türkler kaderlerine razı olup kazandan kaçmaya çalışmıyorlar mı diye düşünmüşler. Sormuşlar soruşturmuşlar, aldıkları cevap şu olmuş: Türkler için zebaniye gerek kalmıyor. Birisi kazandan çıkmaya çalışırsa, ötekiler paçasından tutup onu aşağıya çekiyor zaten."

-42-

Dergiyi çıkartmak için masaya oturmak Kadroculara iyi gelmemişti.

Özellikle de Şevket Süreyya ile Burhan Asaf arasında bitmek tükenmek bitmeyen ağız dalaşları oluyordu.

Şevket Süreyya, *Kadro*'da, aklındaki ideolojiyi oluşturmayı hedefliyordu. Bu nedenle, Burhan Asaf'ın bu düşünceye hizmet etme ihtimali olmayan önerilerini elinin tersiyle itiyordu.

Vedat Nedim ve İsmail Hüsrev'in genellikle tarafsız kaldığı tartışmaların dozu zaman zaman iyice yükseliyordu.

"Bu öneriler senin kendi adına yükselmeni sağlar, o kadar. Oysa biz bir ideoloji yaratmanın peşindeyiz."

Şevket Süreyya'nın bu sözleri bardağı taşıran son damla olmuş, Burhan Asaf ceketini alıp çıkmıştı toplantıdan.

***

"Neyse ki Yakup Kadri Bey'in önünde olmadı bu tartışma!"

Vedat Nedim'di bu sözleri söyleyen. İsmail Hüsrev de aynı düşüncedeydi.

"Biz birbirimizi tanıyoruz. Oysa Yakup Kadri Bey yeterince yakınımız değil. Şevket ile Burhan'ın çok kısa bir zamanda yeniden aynı masada buluşabileceklerini akıl edemez. Öyle değil mi Şevket?"

"Öyle. Hemen bu gece Burhan'a bir mektup yazacağım. Hem özür dileyeceğim hem de başka bir yol önerisinde bulunacağım."

Vedat Nedim arkadaşının yüzüne merak içinde bakınca Şevket Süreyya planını açıkladı.

"Burhan isteğinde ısrar ederse, ben yazılarımı imzasız yazayım. Böylece, hayalini kurduğum yeknesak bir ideoloji oluşturma düşüncesini de önümüze çıkan bu imkânı da çöpe atmış olmam."

Vedat ve İsmail'in "Olmaz öyle şey!" sözleri içinde toplantı sona erdi.

***

"Burhan,

*(...) Bu iki taraflı münakaşada zayıf görünen taraf şüphe yok ki bendim. Kadro mecmuasına vermek istediğin ton ve istikamet senin bakımından çok haklıdır. Düşündüğün tarzda bir çıkış, hepimiz için değilse bile senin için cidden kuvvetli bir çıkış olur... Senin yalnız kendi heyecanından ilham alarak istediğin sahada, istediğin gibi yazmak ve konuşmak hem hakkın, hatta vazifendir... Bu mecmua memleket ve dünya hadiselerini Türk İnkılabı'nın kendine has görüş tarzına ve bu inkılabın ileri menfaatlerine uygun bir şekilde takip ve izaha çalışır... Mecmuada yazan arkadaşlarla mutabık kaldığın takdirde, ben imzasız ya da hiç yazı yazmamak..."**

***

Vedat Nedim ve İsmail Hüsrev'in araya girmesiyle düğüm kısa sürede çözüldü, mutabakat sağlandı.

---

* Şevket Süreyya'nın Burhan Asaf'a yazdığı 3 Ağustos 1931 tarihli mektubundan. Bkz. *Kadroculari ve Kadro'yu Anlamak*, İlhan Tekeli ve Selim İlkin, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s. 554

Hep birlikte yeniden masaya oturup ilk sayının yazılarını liste haline getirdiler.

Şimdi sırada, yazıların yazılması ve Vedat Nedim'e ulaştırılması vardı.

Kadrocular yazılarını birbirlerine okutacak, en son durak dergiyi yayıma hazırlayacak Vedat Nedim'in masası olacaktı.

Son sayılmaya başlandı.

***

Yakup Kadri başta olmak üzere hepsinin yürekleri ağızlarındaydı.

Sonunda beklenen gün geldi, 23 Ağustos'ta dağıtıma çıkan *Kadro*, 25 Ocak sabahı Ankara'daki bütün gazete bayilerine ulaştı.

"İstanbul'daki bayilere çoktan ulaşmıştır öyleyse."

Yakup Kadri'ydi bu sözlerin sahibi.

"Ben ilk sayıdan on tane alıp Çankaya'ya çıkacağım. Sağda solda konuşulmaya başlanmadan evvel, ilk nüshasını Gazi'nin önüne koyayım."

-43-

"Burhan'ın ağzı kulaklarındaydı. Bakalım mutluluğu ne kadar sürecek?"

"Ben dergiyi çok beğendim. Son derece kuvvetli bir fikirle çıktılar ortaya. Öte yandan, muhalifinin çok olacağını düşünüyorum. Aynı fikirde misin?"

***

İstanbul'dan Saffet Bey aramıştı Doktor Zeki Bey'i.

İkisi de *Kadro*'yu okumuş olarak konuşuyorlardı.

"Sence, Gazi'nin *Kadro*'ya yaklaşımı nasıl olacak doktor?"

"Ben, onun görüşlerinin tersi hiçbir şey görmedim dergide. Aslında, Kadrocular planlarını tam olarak uygulamışlar. Türk Devrimi'nin düşünsel arka yapısını anlatmaya, bir başka deyişle temelini yazıya dökmeye başlamışlar. Devrim gerçekleşirken neyin ne olduğunu tam olarak bilmiyorduk. Çünkü savaş hali söz konusuydu. İçinde bulunduğumuz kaostan konuşarak değil savaşarak çıkabileceğimizin gayet iyi farkındaydık. Öyle de oldu. Gazi'nin savaş sonrasında giriştiği icraatlar bize, düşmanı topraklarımızdan çıkartmakla yetinemeyeceğimizi, arka planı olan, kapsamlı bir inkılabın içinde bulunduğumuzu gösterdi. *Kadro* dergisiyle birlikte, inkılabın fikri, zihinlerimizde ete kemiğe bürünecek."

Saffet Bey, arkadaşının analizine hayran oldu. Meseleyi biraz genişletmeye karar verdi.

"1922'de saltanatın kaldırılması, 1923'te Ankara'nın başkent, yönetim biçimimizin cumhuriyet olması, 1924'te hilafetin tarihin çöplüğüne gönderilmesi, 1925'te şapka ve kıyafet kanununun çıkartılması, tekke ve zaviyelerin kapatılması, uluslararası saat, ölçü birimleri ve rakamlara geçilmesi, 1930'da kadınlara seçme seçilme hakkının verilmesi..."

Söyledikleri uzayınca bir nefes aldı Saffet Bey. Zeki Bey onu sabırla bekledi.

"Bunların hepsi, bir planın neticesiydi. Hiçbiri eskiye, yani Osmanlı'ya olan kızgınlıkla ya da gelişigüzel alınmış kararlar değildi. Gerçekleşen bütün sosyal, kültürel ve iktisadi dönüşüm, Gazi'nin zihninde, bir plan olarak, Milli Mücadele başlamadan önce vardı ama biz farkında değildik. Bu anlamda, *Kadro* dergisi, onun aklındakilerinin kâğıda dökülmesi demek. Dergi bu düşünceleri sağlam da bir çıpaya bağlıyor. Devletçilik çıpasına."

Doktor Zeki Bey arkadaşının söylediklerine yürekten katılıyordu. Saffet Bey'e bir konuda katkıda bulunması gerektiğini düşündü.

"Kimilerini en çok son söylediğin rahatsız edecek. Yani, çıpa meselesi. Kadrocular, devletçiliğin altını çizerek inkılapları garanti altına alma ve sürdürmenin yollarını açıyorlar. Bundan hazzetmeyecek dünya kadar düşünce, kalem, siyaset, iktisat erbabı çıkacaktır. Hep çıktı. Öyle değil mi?"

"Belki böylesi daha iyi olacak. Kimin ne olduğunun, neye hizmet ettiğinin bilinmesi hepimizin işine gelmez mi?"

"Gelir. Bu arada olan Kadroculara olur. Biliyorsun atlar tepişir, çimenler ezilir."

Saffet Bey biraz düşündü. Aklına, Kadroculari derdest edip İstanbul'dan Ankara'ya nasıl postaladığı geldi. Kendisini rahatsız hissetti.

"Doktor, bu iyi niyetli düşünce insanlarının başına bir şey gelirse, kendimi sorumlu hissederim."

"Ben de öyle Saffet kardeşim. Emin ol gözlerim üzerlerinde olacak."

***

Saffet ve Zeki Beyler her zaman olduğu gibi muhabbet faslını öne almış, "öteki işler" faslını, sanki muhabbetleri de "işler" faslına girmiyormuş gibi en sona saklamışlardı.

"Doktor, söylediklerin çıkıyor galiba."

"Hangisi?"

"Demiştin ya hani bir keresinde ya kontrol etmeyi başaramazsak milliyetçi hareketi diye, işte o! Doğru çıkıyor."

Hakikaten de bekliyordu böyle bir meselenin gündeme gelmesini Doktor Zeki Bey. Ve gelmişti nihayetinde. O düşünürken Saffet Bey anlatmayı sürdürdü.

"Neredeyse bütün milliyetçi yayınları biz finanse ediyoruz. Matbaacı Şükrü Bey'in en önemli işi bu. Malum, Almanların gönderdiği altınları kullanarak yapıyor bunu. Bu yayınlardan bazıları çok etkili olmaya başladı. Edirne'de yayımlanan *Orhun* dergisi onlardan biri. Dergi beklenenden daha fazla etkili oluyor."

"Çok dikkatli olunması gerekiyor o halde."

"Öyle. Bakacağız. Önümüzdeki hafta ben Ankara'ya geleceğim. O'nun, karşılıklı yardımlaşmamızı tavsiye ettiği, MAH'ın*

* Milli İstihbarat Teşkilatı'nın 1931'de ismi MAH, yani Milli Emniyet Hizmeti Riyaseti idi.

başkanıyla görüşeceğim. İstanbul'da tanışmıştık. Az önce konuştuğumuz konudan onun da haberdar olmasını istiyorum. Aynı zamanda Halkevleri'nin açılışına da katılmak istiyorum."

"Anladım, yine bir taşla iki kuş vurmuş olacaksın."

Güldü Saffet arkadaşının bu sözleri üzerine. Çünkü parola gibi olmuştu aralarında. Saffet'in Ankara'da mümkün olduğu kadar çok iş yapıp olabildiğince az kalma isteği malumdu. Bu nedenle, doktor, her zamanki serzenişlerinden birinde bulunmuştu.

Karşılıklı gülüp geçtiler. Son sözleri Saffet Bey söyledi.

"Bu arada, Halkevleri'nin nasıl bir çıkış yapacağını sahiden merak ediyorum. Türk Ocakları sizlere ömür malumunuz. Onun yerini doldurabilip dolduramayacağını anlamam için bir fırsat olacak."

-44-

Saffet Bey ve Doktor Zeki Bey eski Türk Ocakları, yeni Halkevi binasının konferans salonunda yan yana oturuyorlardı.

"Çağrılmayan yok gibi."

Saffet Bey'in sözleri doktorun gülümsemesine yol açtı.

"Görkemli bir başlangıç olması planlandı. Ne kadar çaba sarf edildi bu iş için biliyor musun sen?"

"Bilmez miyim doktor? Hatta öncesini, geçen nisan ayında Türk Ocakları'nın CHF'ye katılma kararının nasıl alındığını bile hatırlıyorum."

İki TKŞ kurmayı, Türk Ocakları'nın kapatılması ve yerini Halkevleri'nin alması için sarf etmiş oldukları çabayı kastederek birbirlerine gülümsediler.

***

Önemli bir fark vardı iki teşkilat arasında.

Birincisi, içinde bütün siyasi eğilimleri barındıran, devletin kontrolünden çıkmış, kendisini adeta alternatif bir siyaset üreticisi gibi konumlandırmış bir kurumdu. Zaten ipi de bu nedenle çekilmişti.

İkincisi CHF'nin öz malı, Osmanlı'dan devşirilmiş değil bizzat kurduğu bir tür arka bahçeydi.

Çok istemişti Gazi, Türk Ocakları'nın CHF'nin düşüncelerini içselleştirmesini ve yaygınlaştırmasını. Genç Türkiye'nin, yeni ve güçlü bir sesle yoluna devam etmesi gerektiğine inanıyordu

çünkü. Muhtelif zamanlarda, Anadolu'nun çeşitli illeri de dahil olmak üzere pek çok ayrı yerde dünya kadar uyarıda bulunmuştu Türk Ocakları'nın yöneticilerine. Olmamıştı da olmamıştı.

Beklenen son gelmiş, Türk Ocakları'nın kapısına kilit vurulmuş, yerini Halkevleri'nin doldurması sağlanmıştı.

İki arkadaş, epey konuşmuştu Halkevleri konusunda. Çokseslilik kuşkusuz önemliydi ama dünya yeni büyük bir harbe giderken, Büyük Bunalım tesirini her geçen gün artırırken, ne Türk'ün Türk'e muhalefetine izin verilebilirdi ne de becerilebildiği kadarıyla yetinilebilirdi.

Tersine, genç Türk devleti, herkesin çok koşması, en uzun mesafeleri kat etmesi gereken bir zamandan geçiyordu.

İki TKŞ kurmayı, akamete uğrayan devrimin menziline ulaşamayacağının gayet iyi farkındaydılar.

En iyi SCF deneyiminde anlaşılmıştı, aslında ülkenin ne kadar kırılgan olduğu.

Gazi, aylar süren Anadolu gezisinde işlerin pek de iyi gitmediğini kendi gözleriyle görmüş, ülkenin yeniden derdest edilmesi gerektiğine karar vermişti.

İhmal, ülkenin ölümü olurdu!

Gereken yerlere gereken mesajlar olabilecek en yüksek perdeden iletilmiş, Türk Ocakları 10 Nisan 1931 günü olağanüstü kongresini yapmış, CHF'ye katılma kararı almıştı.

Hemen ardından, 18 Mayıs'ta, yani üçüncü kongrede, CHF, Halkevleri'ni kurmaya karar vermişti.

Arzu edilen, Türk Ocakları'nın başaramadığını Halkevleri'yle başarmak, inkılabın ideolojisini geniş halk kitlelerine ulaştırmaktı.

***

19 Şubat Cuma günü, saat 15.00'te başlayacak açılış töreninde, CHF Genel Sekreteri Mehmet Recep Bey'in bir konuşma yapması bekleniyordu. Ayrıca Behçet Kemal ve Reşit Galip Beyler de birer konuşma yapacaklardı. Ardından *Çoban* isimli piyes sahneye konulacak, piyes saat 21.00'de tekrarlanacaktı.

Ön sıralar protokole ayrılmıştı. Ne tesadüf ki, Doktor Zeki Bey ve konuğunun hemen yanında milletvekili Recep Zühtü ve Fatma Medeniye Hanım yer alıyordu.

İki TKŞ kurmayı, Recep Zühtü Bey ve sevgilisinin kendilerine doğru yürüdüğünü görünce birbirlerine baktılar, ayağa kalktılar ve ikiliyi selamladılar.

Çok geçmeden beklenen an gelecek, Mehmet Recep Bey konuşmasını yapacaktı.

"Biz, Halkevi'nin samimi ve bütün Türk vatandaşlarını müsavi şeref mevkiinde gören zihniyetle kurulmuş çatıları altında, bütün vatandaşları toplamaya ve itinalı bir kültür çalışması içinde milli birliğe yükseltmeye azmetmiş bulunuyoruz.."

Konuşmalardan en akılda kalan kısımlar Macaristan, Rusya ve İtalya örneklerinden ilham alındığı ve inkılabın prensiplerini yerine getirme görevini alma konusunda isteksiz görünen Türk münevverlerinin de ellerini taşın altına koymaları gerektiği olmuştu.

Bir de tabii Halkevleri bünyesinde çalışacak kolların itinayla seçilmiş oldukları dikkat çekmişti. Dil ve Edebiyat, Güzel Sanatlar, Temsil, Spor, Sosyal Yardım, Halk Dershaneleri ve Kurslar, Kütüphane ve Yayın, Köycülük, Tarih ve Müze kollarının Halkevleri'nin bünyesinde faaliyet gösterecek olması çıtanın ne kadar yükseğe konulduğunun bir göstergesiydi.

***

Saffet ve Doktor Zeki Beyler Halkevleri'nin açılış töreninden sonra bu kez de Ankara Palas'ta karşılaştılar Recep Zühtü ve Fatma Medeniye Hanım'la. Belli ki çift de kendileri gibi burada yemek yiyecekti.

"Gerçekten çok güzel bir kadın şu Fatma Medeniye Hanım. Sence kaç yaşındadır şimdilerde?"

Doktor Zeki Bey Saffet Bey'e neyine gerek senin der gibi anlamlı bir bakış fırlattı ama yine de cevap verdi sorusuna.

"Geçenlerde bir mecliste konuşuluyordu, yirmi sekiz yaşındaymış. Recep Zühtü Bey ise otuz dokuz yaşında. Anlayacağın, yarın görüşeceğin Burhan Asaf kadar sübyancı değil."

Saffet Bey arkadaşının bakışından utandı.

"Ben güzelliğine anlam verebilmek için sordum doktor. Yirmi sekiz yaş çok genç bir yaş kuşkusuz. Sen, Hintli mihraceye gelin gittiğinde on dört yaşında olduğu günleri düşün bir de."

"Düşünemem. Güzel kadınları bırak, kadınlarla uğraşacak vaktim olmadı benim Saffet kardeşim. Hep cehenneme doğru koştum ve bu koşum hâlâ sürüyor. Sen de görüyorsun. Hoşça vakit geçirdiğim günler, seninle Lebon, Rejans, Pandelli, Siyah Gül ve senin konak arasında, daha çok iş peşinde geçenler. Ankara'daki vakitlerimin de hepsi ağzına kadar memleket meselesiyle dolu."

"Doğru. Hangi kadın seni, sen hangi kadını göreceksin bu koşturmacanın içinde? Adeta bir amok koşucusu* gibisin."

"Ne koşucusuyum?"

---

* Stefan Zweig tarafından 1922 yılında yazılan uzun öykü. Adını Uzakdoğu'da bir tür cinnet halini tarif etmek için kullanılan "amok" tabirinden alır. Zweig bu eserinde ölüm ve intihar kavramlarının üzerinde durur. Eser Türkçeye ilk kez Burhan Arpad'ın çevirisiyle Can Yayınları tarafından 1990 yılında kazandırıldı.

"Amok doktor. Türkçeye henüz çevrilmedi. Çevrilmesini çok isterim. Cinnet halinde, bir hedefe kilitlenmeyi anlatıyor Zweig kitabında."

"Cinnet, çok doğru bir tanım. Hakikaten bir tür cinnet hali bizimki. Sen de öylesin. Biz, inkılabın nikâhlılarıyız kardeşim."

"Öte yandan, bütün Anadolu gezisi esnasında, gazetelerde yayımlanan Gazi fotoğraflarında, onun tam ensesinin dibinde olan sen değildin doktor. Recep Zühtü'ydü."

"Öyle. O tabancasıyla, ben düşüncelerimle inkılabın peşindeyim. Şimdi soracaksın silahsız inkılap olur mu diye. Olmaz. Ama sadece silahla da olmaz. Öyle mi değil mi Saffet?"

TKŞ'nin ikinci adamının, cevabını sular seller gibi bildiği bir soruydu bu.

-45-

"Maarif Vekâleti'nde bir arkadaşım var. Onu görmeye gittim. Senin önayak olmanla *Kadro* dergisine altı yüz abone kaydedildiğini öğrendim. Doğru mu bu?"

Saffet Bey'in sorusu üzerine Doktor Zeki Bey gülümsedi.

"Az mı buldun sayıyı?"

"Hayır. Çok buldum. *Kadro*'yu uçurur bu sayı. Öyle değil mi?"

"Uçurmaz. Üç bin tane basıyorlarmış. Gazi de Çankaya için on tane abonelik istemiş. Ziraat Bankası da biraz abone kaydetmiş. İlk elde fena sayılmaz. Ucu ucuna dönerler. Bu arada sana güzel bir şey söyleyeyim. Duyduğuma göre, Kadrocular, kendileri de abone olmuşlar *Kadro* dergisine. Ne kadar güzel bir davranış değil mi?"

"Ne bekliyordun doktor? Adamlar devrimci! Önlerine koydukları hedef, bir düşünceyi hayata geçirmek! Paranın peşinde olsalardı, bunca okuma yazmayla illa bir köşenin başını tutarlardı. Donanımsız olanların bile Karun kadar zengin oldukları bir dönemden geçtiğimizin sen de farkındasın."

Doktor Zeki Bey, TKŞ kurmayının sözleri üzerine derince içini çekti.

"Ne yazık ki farkındayım. Olmamayı çok isterdim. Acaba bunca hırsızlığı, uğursuzluğu yaparken, cep harçlığıyla dergi çıkartıp, üstelik o dergiyi parasını vererek alanlardan hiç mi utanmıyorlar?"

"Utandıklarını sanmıyorum. En akıllıları, bu tür insanların aptal olduğu kanaatinde. Ahmaklarınsa çekiver kuyruğunu. Ne yapılmaya çalışıldığının farkında bile değil zavallıcıklar."

"Recep Zühtü sence hangi kategoride?"

"En akıllıların içinde kuşkusuz. Öyle olmasa, bunca yıldır hem konumunu muhafaza edip hem de Karun olma yolunda ilerleyebilir miydi?"

"Haklısın."

"Arada bir ne düşünüyorum biliyor musun? Kızgınlıklarımızı birbirimize anlatarak sağaltmasak acaba ne olurdu?"

"Gözlerindeki nefretten korktum doktor. Sorunu, aslında ne cinayetler işlerdim ben der gibi sordun."

***

Doktor Zeki Bey'in Ankara'daki makamındaydılar. Gelip gidenin ardı arkası kesilmiyordu. Yalnız kaldıklarında, konuşmalarını sadece ikisini ilgilendiren konularda sürdürüyorlardı.

"Gidebildin mi MAH'a?"

"Gittim. Sana bir şey söyleyeyim mi doktor, iyi ki TKŞ var. MAH'ın ne kadar kıt kaynakla çalıştığını bilsen, için acır."

"Öteki kurumlar çok mu zengin zannediyorsun Saffet kardeşim? Mesela Milli Eğitim Bakanlığı ya da Sağlık Bakanlığı... Padişahımız efendimizden bir enkaz devraldık malumun. Borçlarımızı öderken, elimizden gelenin en iyisini yapmaya çalışıyoruz. Bu nedenle, MAH da bütün öteki kurumlarla aynı kaderi, yani yoksulluğu paylaşıyor. O'nun bizi, şu karşı casusluk işi için neden seferber ettiğini bir kere daha ve kendi gözlerinle görmüş olmana sevindim."

Saffet Bey doktora hak verdi. Kendisini birkaç cümle daha kurmak zorunda hissetti.

"Gelecek kuşaklar bizim yaşadıklarımızı ne kadar anlayacaklar bilmem doktor. İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya da savaştan çıktı, biz de. Onlar babalarından, dedelerinden kalma hatırı sayılır hazinelerle yollarına devam ediyorlar. Bizim hazineyse, tam takır kuru bakır. Bu gidişle zor yetişiriz onlara."

"Bir sürü asalağı da sırtımızda taşırken üstelik."

***

Saffet Bey saatine bakıp hareketlendi.

"İstanbul'a doğru yola yarın sabahleyin çıkacağız. Ben bu akşam Burhanlara davetliyim. Bir tür iade-i ziyaret gibi. Hani beni Sarıyer'de ziyaret etmişlerdi ya onun için davet ettiler. Jojo Macar yemekleri yapacakmış. *Kadro*'yu da konuşuruz fırsattan istifade."

TKŞ kurmayı paltosunu giyip çantasını alırken Doktor Zeki Bey "Dedikoduları yarın alırım senden" dedi.

Saffet Bey tebessüm edince, Doktor Zeki Bey dalgasını geçti.

"*Kadro* dergisiyle ilgili olanları canım. Jojo'yu anlattıracak halim yok. Bu arada, Fatma Medeniye Hanım'la ilgili söylediklerini unutmuş da değilim."

"Doktor, zeytinyağı gibi üste çıkma! Üstelik çok ayıp. Evli barklı insanlardan söz ediyoruz."

Doktor Zeki Bey arkadaşının safiyane tepkisine bayıldı. Bu kadar kültürlü, bilgili, dünya görmüş bir insanın, bu tür konular masaya geldiğinde hâlâ kızarıp bozarıyor olması, gelenekçi bir tavır takınması oldum olası hoşuna gitmişti.

***

Saffet Bey arkadaşının kapısını elinde bir demet çiçekle çaldı.

Kapıyı açan Burhan çiçekleri görünce "Nereden buldun bunları? İstanbul'dan getirmedin değil mi?" diye sordu.

"Hayır. Az önce Sabuncakis'ten aldım."

Burhan şaşkınlık içinde çiçeklere bakarken Jojo yanında bitti ve konuşma İngilizceye döndü.

"Ama bizim vazomuz yok ki!"

Güldü Burhan, dünya güzeli eşine döndü, "Ankara'da kaç evde vazo vardır merak ettim doğrusu. Yarın bir vazo bulmaya çalışırız şekerim!" dedi.

Bu arada Saffet Bey de Jojo anlasın diye İngilizceye döndü ve biraz önce öğrendiği, Sabuncakis'in çiçekçilik şirketinin Ankara'da bir şube açmaya karar vermesinin hikâyesini anlattı.

"Yorgi Sabuncakis Çubuk Barajı'nı yeşillendirmiş. İşi bitince bırakmamışlar, bir tane de dükkân açmasını istemişler. İnanabiliyor musun, bu konuya da Gazi vaziyet etmiş. Sabuncakis'i Vali Nevzat Bey'le tanıştırmış ve gerisi gelmiş..."

-46-

Ankara'dan İstanbul'a, ağzına kadar dolu olarak hareket eden yolcular arasındaydı iki TKŞ kurmayı.

"Ne kadar kalabalık değil mi?"

"Evet. İstanbul'la Ankara arasında gidip gelenlerin sayısı her geçen gün biraz daha artıyor. Üstelik, treni dolduranlar ne eskisi gibi askerler ne de kuruluşun ilk yıllarındaki gibi bürokratlar. Şimdi tüccarlar, esnaflar, mühendisler, sanatçılar da var yolcuların arasında."

***

Saffet ve Zeki Beyler trende buluşup paltolarını askılara asar asmaz laflamaya giriştiler.

"Nasıl geçti bakalım Burhan ve Jojo'nun daveti?"

"Beklediğimden iyi geçti doktor. Jojo, İstanbul'da gördüğümden biraz daha ağırlaşmış gibiydi. Burhan mı çok uyardı yoksa Ankara'nın bürokrasisi mi hakkından geldi bilmem ama yazın gördüğüm o uçarı halinden pek eser yoktu."

"Herkes, pantolonunu giyip Ankara'nın delik deşik cadde ve sokaklarında uzun yürüyüşler yaptığını söylüyor."

"Kendisi de öyle söyledi. Bazen yürüyüşlerini Gazi'nin çiftliğine kadar uzatıyormuş. Nasıl becerdiyse, içeriye girip atları sevmek için izin bile almış. Bir keresinde Gazi'yle çay bile içmişler. Bunlar güzel şeyler doktor."

Doktor Zeki Bey arkadaşının Jojo'ya acıyan haline güldü.

"Ne var? Neden gülüyorsun? Haksız mıyım?"

"Neden kızıyorsun birader? Haksız olduğunu düşündüğüm için gülmedim ki."

"Neden güldün öyleyse?"

"İyi kalpli olduğun geldi aklıma, onun için güldüm. Sence, böyle olacağını Burhan Asaf dostumuzun öngörmesi gerekmez miydi?"

"Gerekirdi. Kızcağız çok gelmek istemiş. Öyle söylemişti Sarıyer ziyaretinde."

"Ne yapmış bu kızcağız, Burhan'ın çantasına saklanıp mı gelmiş?"

"Öf doktor! Bazen çok eski kafalı oluyorsun."

"Hayır canım biraderim. Sadece, başkalarını kendimden daha çok düşünüyorum. Sen de benim gibisin. Bizim hayatlarımıza uyum gösteremeyeceklerini bildiğimiz için uzak durmuyor muyuz kadınlardan?"

Doktor Zeki Bey biraz daha konuşacakken Saffet Bey araya girdi.

"Doktor, anlamadığın şu: Herkes bizim gibi düşünmek ve davranmak zorunda değil."

Doktor Zeki Bey uzunca düşündü arkadaşının bu sözleri üzerine. Haklıydı Saffet Bey. O susunca Saffet Bey de konuşmadı. Nihayetinde, Saffet Bey konuşmaya son noktayı koydu.

"Konuyla ilgili son bir cümle doktor, sonra başkalarının gönül meselelerini bir kenara koyup asıl meselelere geçeriz. Jojo'yla konuşurken, aklıma defalarca, böyle olacağını bilseydin de Burhan'ın peşine takılıp gelir miydin diye sormak geldi, soramadım. Burhan'ı rencide etmek istemedim."

***

İki TKŞ kurmayı Burhan'la Jojo konusunu bıçakla keser gibi kesip asıl konuşmaları gereken konuya, *Kadro* dergisine geçtiler.

"Burhan mutlu görünüyordu. Ötekiler için de aynı durum geçerliymiş. Dergiye gelen ilk eleştirileri zaten bekliyorlarmış. Nihayetinde sevenleri ve sevmeyenleri olan adamlar bunlar doktor. Arkadaşları iyi şeyler yazdılar. Muhalifleri, kıskananları, rahatsız ettikleri burun kıvırdılar."

"Bu bir dergi nihayetinde. Kitap değil. Herkes arkasının geleceğini biliyor. Her yeni sayı yeni eleştiriler demek. Bence, ilk sayıyı okuyup düşüncelerini şimdilik kaydıyla bir kenara not etmiş olanları da unutmamak lazım. Onlar da eleştirilerini kamuoyuyla ikinci, üçüncü sayılardan sonra paylaşacaklardır."

"Burhan da senin gibi düşünüyor. Onun çekindiği kesimler dergiyi entelektüel bakışla eleştirecek olanlar değil. Evvel Allah hepsiyle baş ederiz diyor."

"Peki neymiş onu asıl korkutan?"

"Birincisi CHF'nin kendi kadrolarından, en çok da Mehmet Recep Bey'in önderliğinde gelişebilecek bir muhalefetten çekiniyor. İkincisi İş Bankası çevresi. Bir başka deyişle para babaları. O çevre, *Kadro*'yu kendilerine karşı çıkan bir dergi olarak nitelemeye başlamış bile. Burhan haklı, bizimkiler devletçilik demeyi sürdürdükçe, İş Bankası çevresi tırnaklarını daha da fazla çıkartacak."

Doktor Zeki Bey arkadaşının sözlerini ölçtü, tarttı.

"En kötüsü sistematik bir biçimde *Kadro*'yu hedef almaları olur. CHF'nin merkez kadrosu ve İş Bankası çevresi işi bir kampanya haline dönüştürürse, Kadroculari biz bile kurtaramayız Saffet kardeşim."

-47-

Uzun tren yolculuklarının ilacı iyi bir arkadaş ve heybede bulunan muhabbet konularıdır.

Saffet ve Zeki Beyler *Kadro* dergisi ve TKŞ'ye dair acil konular üzerine konuşmalarını tamamlayınca, yolculuğun hasbihal kısmına geçtiler.

"Beni en çok üzen konuların başında Kâzım Paşa* geliyor."

"İstanbul'daki evinde galiba şu aralar. Öyle değil mi?"

"Öyle. Ve bu kadar önemli bir adamın kızağa çekilmiş olması, fazlasıyla canımı sıkıyor."

"Kızağa çekilmek ne demek doktor, adam canını zor kurtardı."

"Öyle. Denilmedik kalmadı Kâzım Paşa hakkında. Laikliğe karşı, irticadan yana olduğu söylendi. Koca adam, kendisini Millet Meclisi'nde savunmak zorunda bile kaldı. Söylenilenlerin hiçbiri doğru değildi. Herkes biliyordu bunu. Yine de Gazi'nin etrafındaki malum grup, kraldan daha çok kralcı kesildiler ve adamı silip yok ettiler."

"Oysa Gazi'yi ilk günden itibaren destekleyenlerin başında geliyordu Kâzım Paşa. Öyle değil mi? İzmir İstiklal Mahkemesi'nde

---

* Musa Kâzım Karabekir 1882-1948 yılları arasında yaşadı. Asker kökenli siyasetçi. Kurtuluş Savaşı'nı başlatan komutanların arasında yer aldı, Doğu Cephesi'ni başarıdan başarıya koşturdu. 1925 Kasım'ında Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nı kurdu. Partisi 1925 yılında kapatıldı. Politikaya bir daha Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatından sonra, 1939 yılında başlayabildi. 1, 2, 6, 7 ve 8. dönem milletvekili oldu.

Kâzım Paşa'yı yerin dibine batıran öteki Kâzım Paşa'nın* sicili temiz değildir asıl. Milli Mücadele'nin başlayacağı günlerde, Gazi'nin destek istemesi üzerine, devletten ayrılmış olduğunu ileri sürerek, hayır demiştir mesela. Buna karşılık, tasfiye edilen Kâzım Paşa'nın bütün kuvvetiyle Gazi'nin yanında durduğunu hepimiz biliyoruz. En zor zamanlarda, elindeki her türlü imkânı Gazi için seferber etmişti bu adam."

"Gazi farkında değil mi doktor olup bitenlerin?"

"Bence büyük ölçüde değil. Koca bir devlet mekanizmasından söz ediyoruz biraderim. Öyle bir mekanizma ki bu, durmayacak, devamlı sevk ve idare edilecek. Kimlerle? Tabiatıyla en güvenilir olanlarla. Bu da bir çelik çekirdek demek. Gazi'nin etrafındaki çelik çekirdek, içeriye, özellikle de yüksek profilli olanların ve kendilerini aşabilecek düşüncelerin sızmasına izin vermiyor. İçerideki düşüncelerin ve konuşmaların dışarıya sızmasına da müsamaha etmiyor. Neredeyse her konuyu, Gazi'ye, kendi süzgeçlerinden geçirerek aktarmaları da cabası."

"Devrimin kendine özgü koşulları. Tarifi tam olarak bu. Öyle değil mi doktor?"

"Öyle. Başka faktörler de var. Bazı konular halının altına süpürüldü Milli Mücadele esnasında. Sonra da üzerlerinde durulmadı. Bir de işin duygusal kısmı var tabii. Devrimci de olsalar, bu insanlar duygularından arınmış değillerdi. Birbirlerine dair gönül kırıklıkları oldu. Zaferden sonra, hiçbiri ilk konuşan, ilk özür dileyen, ilk yaklaşımda bulunan olmak istemedi. İnsana

* Kâzım Dirik 1881-1941 yılları arasında yaşadı. Asker ve siyasetçi. Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nda önemli görevler üstlendi. Batum, Siirt, Bitlis ve İzmir valiliği yaptı. İzmir'deki günleri Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya suikast düzenlenmeye çalışıldığı zamana denk gelir.

dair özellikler bunlar Saffet. Senin ve benim için de geçerliler anlayacağın."

"Devrimler bilimin metotlarını kullanmıyorlar ne yazık ki doktor. Matematik, geometri, fizik, kimya değiller. Daha çok insan faktörüne bağlılar. Bu da işleri alabildiğine zorlaştırıyor. Musa Kâzım Paşa'ya dönecek olursak..."

Doktor Zeki Bey, Saffet Bey'in teşvikiyle Kâzım Paşa ile ilgili olarak bildiklerini anlatmayı sürdürdü.

"Bazıları hafife alıyorlar Kâzım Paşa'yı. Dünya Savaşı'nda Genelkurmay'da İstihbarat Şubesi müdürlüğü yaptı. İran, Halep, Sarıkamış'ta savaştı. Basra valiliği görevini yerine getirdi. Süleyman Askeri Bey'in* yerini doldurmak için İstanbul'a çağrıldı. Çanakkale, Kafkas cephelerinde savaştı. Ardından Kurtuluş Savaşı günleri geldi. Gözünü kırpmadan, bir saniye tereddüt etmeden, bütün kuvvetlerini Gazi'nin emrine verdi. Savaşta Ankara'nın elini kuvvetlendirmek için Doğu Cephesi'nde savaştı. Sovyetler Birliği ile ilişkileri düzenledi. Bu bir çırpıda anlattıklarım, öyle bir çırpıda olmadı Saffet kardeşim. Kâzım Paşa bu muhteşem kariyer için bir hayat verdi. Sonra ne oldu? Bir kumpas kuruldu ve koca Kâzım Paşa, İstiklal Mahkemesi'nde yargılandı, senin de az önce dediğin gibi, idamdan paçayı zor kurtardı. 1927'den bu yana gözaltında. İstanbul'daki evini her daim sivil polisler gözetliyor. Kapısından dışarıya her adımını attığında, peşine birileri takılıyor."

* Süleyman Askeri 1884-1915 yılları arasında yaşadı. Birinci Dünya Savaşı'nda pek çok cephede savaştı. İttihat ve Terakki mensubuydu. 1913 yılında kurulan Teşkilat-ı Mahsusa'nın (Milli İstihbarat Teşkilatı) ilk başkanıydı. Bu görevin yanı sıra 20 Aralık 1914'te Irak ve Havalisi Genel Komutanı olarak atandı. Irak Cephesi'nde Osmancık Taburu ile Rota Muharebesi'ne katıldı, yaralandı. 14 Nisan 1915'te İngiliz ordusu savaşı kazanınca tabancasıyla intihar etti.

Saffet Bey'in yüzü Doktor Zeki Bey'in ettiği her kelimeyle biraz daha asıldı. Arkadaşı sözlerine nokta koyunca derin bir öf çekti. Bir süre konuşmadı. Trenin bozkırda ilerleyişini seyretti, vagonların rayların üzerinden kayarken çıkardığı sesi dinledi. Konuşabilse, vatansever olmanın ne zor iş olduğunu anlatmak isterdi can arkadaşına. Ne büyük fedakârlıklar gerektirdiğinden dem vururdu mesela.

Saffet Bey konuşamasa da Doktor Zeki Bey onu anlamıştı.

"Ben de İstiklal Harbi'nde savaştım Saffet. On sekiz, on dokuz yaşlarında genç bir doktordum. Ateşin içine girdim. Ölürdüm, biterdi. Ama bu adamların durumu farklı. Biraz öncesi ve biraz sonrasıyla 1880 civarında doğanlardan söz ediyorum. Büyük Harp başladığında, bu kuşağın en iyileri, en okumuşları, en akıllıları sorumluluk mevkilerindeydiler. Çok büyük, tüm coğrafyanın kaderini değiştirecek önemde kararlar vermeleri gereken makamları işgal ediyorlardı. Osmanlı'yı hafife alma kardeşim. Özellikle de Osmanlı subaylarını. Hepsi çok iyi yetişmiş, dünyanın en stratejik düşünen kurmay bilgisine, bakışına, aklına sahiptiler. Şanssızlıkları, iki yüz yıldır kaybetmekte olan bir imparatorluğun son savaşçıları olmalarıydı. Tam da bu nedenle, bir destan yazmak zorunda olduklarının farkındaydılar. Yazdılar da. Gazi de, Kâzım Paşa da, Süleyman Askeri Bey de bu kuşağın kahramanlarıdır."

Doktor Zeki Bey'in anlattıkları Saffet Bey'in gözlerinde iki damla yaşın belirmesine sebep oldu. Bu sefer saklamadı gözyaşlarını can yoldaşından. İki elini kullanarak gözyaşlarını sildi ve zor zahmet konuştu.

"Onlara layık olmalıyız doktor."

-48-

Doktor Zeki Bey *Kadro*'nun ikinci sayısını Saffet Bey'in masasının üzerinde görünce heyecanlandı.

"Çıktı demek. Okudun mu?"

"Bu sabah, vapurdan inince aldım. Sabah kahvemi içerken şöyle bir sayfalarını karıştırdım. Akşama evde okurum artık."

"İyi. Ben de alayım bir tane."

İki arkadaş konuşurlarken kapıya vuruldu, sacayağının üçüncüsü, Matbaacı Şükrü Bey, TKŞ karargâhına, muhteşem göbeği önde olmak üzere giriş yaptı.

Bir araya onun isteği üzerine gelmişlerdi. Matbaacı çok az da olsa geç kaldığı için özür diledi. Mazereti kabul görülecek cinstendi.

"Ne yağmur ama! Hata ettim vapura binmemekle. Otobüsle daha çabuk gelirim diye düşündüm ama silecekler yetişmedi yağmuru temizlemeye. Ne yapsın zavallı şoför, at arabasından bile yavaş gelmek zorunda kaldı."

Doktor Zeki ve Saffet Beyler de yakalanmışlardı yağmura. Matbaacı Şükrü Bey de onlar gibi yaptı, süzülsün diye şemsiyesini yazıhanenin girişinde açık bıraktı.

İçeriye girip koltuğa oturunca "Sizin için Bebek'ten börek getirdim. Bakalım beğenecek misiniz?" diyerek çantasındaki paketi çıkardı, ortadaki sehpanın üzerine bıraktı.

Börek lafını duyan Saffet Bey hanın çaycısına seslenmek üzere ayaklandı.

***

TKŞ Alman masasının sorumlusu Matbaacı Şükrü Bey, Türkiye'deki milliyetçi hareketi toparlamakla kalmıyor, Almanya'nın içini de günü gününe izliyordu.

Şükrü Bey bunu, aslında Bay Sebottendorff'tan geri kalmamak, onunla süregelen dansını mükemmel bir biçimde icra edebilmek için yapıyordu ama bununla yetinmiyordu. Edindiği bilgiler sayesinde, TKŞ kurmaylarının zihinlerinin açılmasına da alabildiğine yardımcı oluyordu.

"Baron Sebottendorff'la birlikteydim. Sürmekte olan Büyük Bunalım'ın kendileri için can suyu olduğunu düşünüyor. Çok önemli bir durumdan bahsetti. Almanya'da, ekonomik zorluklar nedeniyle siyasi durum da altüst olmuş vaziyetteymiş. Şimdi beni can kulağıyla dinleyin lütfen. Alman polis teşkilatı hop oturup hop kalkıyormuş. Dertleri, kendileri bu kadar çalışırken ve dünya kadar suçluyu gözaltına alırken, savcıların, hâkimlerin, dahası hükümetin durumu umursamamasıymış. Diyor ki Baron, polis dedektifleri akın akın Nazi Partisi'ne yöneliyorlarmış. Nedeni, bu partinin sosyal ve yasal meseleleri çözeceğine dair inançlarıymış."

Matbaacı Şükrü Bey hem biraz nefes almak hem de önündeki börekten bir lokmayı daha göbeğine eklemek için durdu. Ötekiler de onun gibi yaptılar. Çaylarından birer yudum, böreklerinden birer parça aldılar.

***

"Naziler durmaksızın, suçlara ve suçlulara karşı çok sert olacaklarını söylüyorlar. Weimar'ın adalet sisteminin gerektiğinden fazla ılımlı olduğunu öne çıkartıyorlar. Bu da özellikle muhafazakâr kesimlerin kendilerine doğru akmasına yol açıyor.

Almanya'da şu aralar, gazeteler, suç işleyenlerin hikâyelerini büyüttükçe büyütüyor. Barona göre, onları birer kahraman haline getirdiklerinin farkında bile değiller. Polis teşkilatı bundan da alabildiğine şikâyetçiymiş."

Saffet Bey kafasına takılan bir soruyla Şükrü Bey'e katkıda bulunmaya çalıştı.

"Alman hükümeti hakikaten farkında değil mi yaptığı yanlışın? Yoksa bunu bir politika olarak mı benimsiyor?"

"Her ikisi de. Türkiye de savaştan yenik çıktı Almanya da ama aralarında önemli bir farklılık var. Aynı savaştan, biz belki hatırı sayılır miktarda toprak kaybederek çıktık ama yenilenmeyi becerdik. Hükümetiyle, ordusuyla, bürokrasisiyle, bütün eksikliklerine karşın eğitim ve sağlık sistemiyle, yepyeni bir makinenin çalışmaya başlamasını sağladık. Bununla da yetinmedik. Gazi'nin muhteşem öngörüsüyle önümüze azımsanmayacak hedefler koyduk. Almanya'da durum eski hamam eski tas. Savaş Almanya için sadece büyük bir yenilgi anlamına geldi o kadar. Bilmiyorum anlatabildim mi tam olarak ne demek istediğimi?"

Doktor Zeki Bey onun tereddüdünü gidermek için devreye girdi.

"Anlatmak ne kelime Şükrü Bey, muhteşem bir analiz yaptın. Bu sözlerini yeri geldikçe kullanacağımdan emin ol. Şimdi devam et istersen şu polislerin Nazilere doğru yönelişleriyle ilgili anlattıklarına."

"Barona göre, çok özel donanımları nedeniyle, polislerin ve askerlerin Nazi Partisi'ne teveccüh göstermeleri işin rengini değiştirecek. Öyle olup olmadığını göreceğiz. Seçimler yaklaşıyor."

"Ne kadar kaldı seçimlere?"

"13 Mart'ta yapılacak. Bay Sebottendorff'a göre, seçimlerde Hitler yüzde otuzun üzerinde oy alırsa, Almanya'da büyük değişim başlar."

"Hindenburg kazansa bile böyle mi olur?"

"Evet. Saffet Bey de gayet iyi bilir, Almanlar uzun vadeli düşünen insanlardır ve gerilemekte olan büyüğü değil gelişmekte olan orta ölçekliyi tercih ederler."

Saffet Bey başını salladı.

"Şükrü Bey haklı. Bir de şu var: Hitler sanayicileri de kendi doktrinine inandırmış durumda. Durmaksızın kapitalizmle kendi önerilerinin uyumlu olduğu tezini işliyor. Bu da onların para musluklarını açmalarını sağlıyor. Ben de Şükrü Bey ve Bay Sebottendorff gibi düşünüyorum. Yüzde otuzun üstünde oy alan Hitler'i Almanya'da kimse tutamaz."

Saffet Bey derince bir nefes aldı ve aynı konuya katkıda bulunmak üzere Türkiye'de yaşayan Almanlar örneğini verdi.

"Konsoloslukta çalışan bazı arkadaşlarım var. Ayrıca Türkiye'deki Alman bankalarında ve ithalat ihracat şirketlerinin üst düzey yöneticileri arasında da tanıdıklarım var. Çok açık etmemeye çalışıyorlarsa da Hitler'in yükselişini dikkatle izlediklerini, heyecanlandıklarını hissedebiliyorum."

-49-

"Şevket Süreyya'nın yazısındaki bir cümleye bayıldım Saffet."

"Hangisine?"

"Kendilerine emanet edeceğimiz inkılap neslinin zarar görmesini istemiyorsak, inkılap heyecanını, hatta sade bir ahlak değil, yeni bir din gibi kutsallaştıralım!"*

Doktorun sözleri Saffet Bey'i heyecanlandırdı.

Sabah şerifleriniz hayır olsun, hayırlı sabahlar gibi dileklerin ardından kahvaltı masasına oturan iki TKŞ kurmayı, kızarmış ekmeklerine tereyağı bile sürmeden, *Kadro* üzerine konuşmaya başladılar.

"Benim de dikkatimi çekti o cümle. İnkılabı yüceltmek gerektiği daha vurucu bir biçimde anlatılamazdı. Bir din gibi yüceltmek, laf olarak kimilerine rahatsız edici gelebilir mi bilmiyorum. Bana gelmedi. Üzerine biraz düşününce, inkılabı yüceltmek için birer misyoner gibi çalışılması gerektiğine dair bir vurgu gibi algıladım. Şevket Süreyya çok haklı bence. Türk Ocakları'nda verdiği konferansı dinlerken de aynı şekilde düşünmüştüm."

"Türk Ocakları'nın ipinin çekilmesinin nedeni tam olarak bu değil mi Saffet? İnkılaba, Şevket Bey'in söylediği ve senin zikrettiğin gibi inanmadı ocak mensupları. Gazi onlardan, bu uğurda

---

* *Kadro* dergisi, Şubat 1932, s. 8

çelik çarık, çelik asa çalışmalarını bekledi. Oysa onların hatırı sayılır bir kısmı ne büyük değişimin farkına vardı ne de Gazi'nin beklentisinin ne olduğunu anladı."

***

Sarıyer'deki konakta, Resmi Efendi'nin hamam misali ısıttığı kahvaltı salonundaydılar. Çini soba harıl harıl yanıyor, mermerli ferforje masanın üzerindeki semaver fokurduyordu.

"Vedat Nedim'in yazısına da bayıldım."

Saffet Bey'in konuşmasını yarıda kesen Resmi Efendi oldu.

"Ekmeklerinizi soğutmayın, yenisini kızartmam, soğuk yersiniz, haberiniz olsun!"

Kâhyanın bu sözleri üzerine, Doktor Zeki Bey elindeki dergiyi derhal masaya koydu ve ekmek sepetinden bir dilim aldı, üzerine tereyağı sürmeye koyuldu. Saffet Bey de gülümseyerek aynı davranışı tekrarladı.

***

"Nesine bayıldın en çok Vedat Nedim'in yazısının?"

"Bak sana da okuyayım. Girişi muhteşem: Tarih, sömürge ekonomisinden millet ekonomisine geçmenin ilk örneğini Türkiye'den, Milli Kurtuluş Hareketi'nin ileri temsilcisinden bekliyor. Onun için, çizeceğimiz ekonomi öncülüğünün tarihte bir örneğini arayanlara önceden haber verelim ki aradıklarını bulamayacaklar. Türkiye'nin ekonomi öncülüğü de yeni ve kendine özgü olmalıdır. Klasik yollar bizi istediğimiz hedeflere götüremez. Türkiye kendi yolunu kendi bulacaktır. Bu yeni yolu açacak tek kuvvet tanıyoruz: Devlet."

Dergisini kendi başına okurken de arkadaşının şimdi seslendirdiği bölümün altını dikkatle çizmiş olan Saffet Bey, her bir cümleyi başını sallayarak dinledi.

"Kesinlikle aynı fikirdeyim doktor. Bu yazı da tıpkı Şevket Süreyya'nın 'İnkılap Heyecanı' başlıklı yazısı gibi bir başyazı niteliğinde. Kadrocular, tam da söylediklerini, çerçevesini çizdikleri işi yapıyorlar. Bundan sonrasını, okuyanlar düşünsün."

Doktor Zeki Bey güldü arkadaşının sözleri üzerine.

"Kötü tarafı da o ya zaten. Kendileri gibi düşünmeyenleri çileden çıkartacak yazılar bunlar."

***

"Üç Yüzük* hikâyesi için ne diyorsun doktor? Derginin giriş yazısından söz ediyorum. İmzasız olarak yayımlanmış. Hikâyeyi Almanya yıllarımdan biliyorum. Okulda ders olarak okutulmuştu."

"Ben bilmiyordum Saffet. *Kadro*'daki yazıdan öğrendim ve çok anlamlı buldum."

"Burhan yazmış yazıyı.** Bana göre de Gotthold Eprahim Lessing*** Avrupa düşünce tarihinin en önemli isimlerinden biri."

İki TKŞ kurmayının konuşmalarını, sobaya yakın bir noktada sigarasını tüttürürken dinleyen Resmi Efendi önce kıpırdandı, sonra sandalyesinden kalktı ve gelip masadaki boş sandalyeye oturdu.

---

* G. E. Lessing tarafından kaleme alınan *Bilge Nathan* isimli hikâye.

** Leman Karaosmanoğlu, İlhan Tekeli ve Selim İlkin'e anlatıyor... *Kadrocuları ve Kadro'yu Anlamak* isimli kitaptan, s. 163

*** Gotthold Eprahim Lessing 1729-1781 yılları arasında yaşamış Aydınlanma'nın öncülerinden Alman yazar, filozof ve eleştirmendir.

"Efendiler! Ne Lessing bilirim ne de henüz *Kadro* dergisini okudum. Anlatın şu Üç Yüzük hikâyesini de ben de öğreneyim."

Saffet ve Zeki Beyler, Resmi Efendi'yle ilgili geçmişte yaptıkları konuşmaları hatırlayıp birbirlerine baktılar. Zeki Bey hikâyeyi anlatmaya koyuldu.

"Hikâyenin başlığı *Bilge Nathan*. Müslüman bir hükümdar, bilge Yahudi Nathan'ı sarayına çağırmış ve onu sıkıştırmaya başlamış. Söyle bakalım demiş, ortada üç din var sana göre hangisi hak dini? Yahudi şöyle cevap vermiş: Zengin bir adamın eşi benzeri olmayan, kıymetli bir yüzüğü varmış. Yüzüğü, satılamaz kaydıyla oğluna miras bırakmış. Satılamazmış, çünkü yüzük kimdeyse, bütün servet de onun olacakmış. Yüzüğün yeni sahibinin üç oğlu olmuş. Adam oğullarından birinde karar kılamamış ve iki yüzük daha yaptırmış, yüzükleri üçüne dağıtmış. Yeni yapılan yüzükler aslından ayırt edilemediği için hangisinin gerçek olduğu anlaşılamamış. Böyle olunca, üç evlat da kendilerinin asıl mirasçı olduğunu söylemişler. Allah'ın üç kavme verdiği üç din de bunun gibidir. Her kavim kendisininkinin hak dini olduğuna inanır."

Resmi Efendi dinlediği hikâyeye bayıldı. "Hakikaten çok güzelmiş" dedi ve iki TKŞ kurmayının çaylarını tazelemek üzere masadan ayrıldı.

"Sence Kadrocular, ikinci sayıya, üstelik giriş yazısı olarak, bu hikâyeyi neden koydular doktor?"

"Kendilerine, geçmişlerinden kalkılarak yöneltilecek eleştirilere bir önlem olarak koydular. Yüzüklerden hangisinin gerçek hangisinin sahte olduğunu kimsenin bilemeyeceğine vurgu yapmışlar. Türk Devrimi'ne en sadık olanın ve onun

yücelmesini en çok kimin isteyeceğinin bilinemeyeceğine dikkat çekmeye çalışmışlar."

"Çok akıllıca, değil mi doktor?"

"Öyle. Sana bir şey söyleyeyim mi Saffet, Kadrocular benim beklediğimden de akıllı çıktılar. Yine de onlarla ilgili içim pırpır."

Çok haklıydı Doktor Zeki Bey. Kadrocuların dostlarından çok düşmanlarının olduğu çok geçmeden ortaya çıkacaktı.

-50-

"Şimdi nereye serip nerede kurutalım bu Aka Gündüz'ü?"*

Kadro'nun dört atlısı, *Hâkimiyeti Milliye*'yi okur okumaz birbirleriyle temas kurmuş, hemen o akşam bir araya gelmeleri gerektiğini düşünmüşlerdi.

Eşlerini endişelendirmemek için, Şevket Süreyya'nın kulübesine razı olmaktan başka çareleri olmadığının farkındaydılar.

"Ayrı ayrı mı birlikte mi gidelim kulübeye?"

"Bence ayrı ayrı" dedi Vedat, Şevket'in sorusuna karşılık olarak. Her zamanki gibi temkinliydi.

"Neden yahu? Gazete bayilerinde satılan bir dergi çıkartıyoruz. Kaçak göçek bir iş yapmıyoruz ki?"

İsmail hak verdi Burhan'a.

"Vedat kendini hâlâ TKP'nin genel sekreteri zannediyor. Koskoca, anlı şanlı bir bürokrat oldu halbuki. Öyle değil misin Vedat?"

Vedat arkadaşlarına hak verdi vermesine ama tereddüdünü yüzüne ve ses tonuna aksettirmeden edemedi.

"Ne bileyim ben? Eski alışkanlıklarımdan mı yoksa Ankara'nın havasından mı sahiden bilemeyeceğim. Bir başka şekilde ifade edecek olursam, tedirginliğimin sebebi geçmişim mi yoksa etraftan bize uzaydan gelmişiz gibi bakanlar mı emin değilim."

* Aka Gündüz 1884-1958 yılları arasında yaşadı. Harbiye'de okudu. İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne üye oldu. Hareket Ordusu'na katıldı. Ermeni ayaklanmacıları bastırmak için Cemal Paşa ile Adana'ya gitti. *Genç Kalemler* dergisinde yazıları yayımlandı. Milli Mücadele'ye kalemiyle destek oldu. *Sabah*, *Hizmet*, *Ahenk*, *Tanin*, *Tercüman*, *İleri*, *Hâkimiyeti Milliye* gazetelerinde yazdı. Dördüncü, beşinci ve altıncı dönem Ankara milletvekilidir.

Vedat farkında olmadan felsefi bir boyut katmıştı meseleye. Düşüncesiyle biraz daha oynaşması kimseye zarar vermezdi.

"*Kadro* gibi son derece yapıcı, devletten yana, onun ikbali için bir yayın çıkartıyor olsak bile, düzenin gerçek sahiplerine kendimizi kabul ettirebilmiş değiliz. Siz de farkında mısınız bilmiyorum ama bana bir biz varmışız bir de onlar varmış gibi geliyor."

"Kimler?" diye sordu gayriihtiyari Burhan.

"Kimler olacak, Gazi'nin etrafını çevrelemiş olanlar. Kendilerini düzenin bekçisi gibi görüyorlar."

Öteki Kadrocular, Vedat Nedim'in sözlerine birkaç cümleyle de olsa katkı verdiler.

***

Tuhaf günlerden geçiliyordu vesselam!

Bir düzen yıkılıp yerine yeni bir düzen kurulunca demek böyle oluyordu.

***

Şevket Süreyya meseleye pozitif yanından yaklaşmayı tercih etti.

"Bizim ülkemiz yine iyi, bir de Sovyetleri düşünün. Devrimden sonraki beş yıl içinde elli binden fazla siyasi cinayet işlendi. Devrimin asıl çocuklarından Troçki İstanbul'da sürgün durumda. Bakalım ne zaman öldürülecek?"*

* Lev Davidoviç Bronştayn, bilinen adıyla Lev Troçki 1879-1940 yılları arasında yaşadı. Rus devrimci ve siyaset teorisyeni. 1905 ve 1917 devrimlerine önderlik yaptı. SSCB'nin kurulmasında önemli rol oynadı. SSCB'de, Lenin'in ölümüne kadar, ondan sonraki ikinci adam olarak görülüyordu. 1929'da Stalin tarafından sürgüne gönderildi ve SSCB ajanları tarafından 1940'ta Meksika'da öldürüldü.

Dört genç adam hep birlikte bir taksiye atlayıp Şevket Süreyya'nın kulübesine en yakın noktaya kadar karayolundan gitmeye, sonrasını yürümeye karar verdiler.

"Yine çamura batacağız desenize" diye söylendi Burhan.

Şevket ona "Yazar olacağına Karayolları'nda memur olsaydın, hiç olmazsa kulübenin önüne kadar asfalt döktürmeye gücün yeterdi" diye takıldı.

***

Aka Gündüz, *Kadro*'nun ikinci sayısında Şevket Süreyya'nın yazısını okuyunca küplere binmiş, "Biraz Değil Tam Saygı İstiyoruz"* başlıklı bir yazı kaleme almıştı. Şöyle diyordu Aka Gündüz Bey yazısında:

*"Biz Türk İnkılabı için kan dökmüşler ve can vermişler, bir Türk inkılabı için her işarette kan dökmeye ve can vermeye hazır olanlar, Kadro adındaki mecmuaya bu mevzu vesilesiyle şunu söyleriz: Bize hemen tarziye ver (özür dile). Sen bize kahve mahsulü ve halka avare dedin arkadaş! 10 Temmuz'u** yapanlar, 31 Mart'ı*** bastıranlar, Hareket Ordusu'ndan**** sağ kalabilenler, Sakarya'da vuruşanlar ve*

---

* Aka Gündüz, "Biraz Değil Tam Saygı İsteriz", *Hâkimiyeti Milliye*, 7 Mart 1932

** 10 Temmuz 1324 (miladi 23 Temmuz 1908) tarihinde Osmanlı'da "Hürriyet" ilan edildi. İkinci Abdülhamit'in otuz üç sene süren baskıcı rejimi sona erdi, Anayasa yeniden yürürlüğe kondu ve meşruti monarşiye geçildi.

*** Meşrutiyetin ilanından bir yıl sonra, İstanbul'da 31 Mart Vakası olarak anılan gerici bir ayaklanma meydana geldi.

**** İçinde Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün, Aka Gündüz'ün ve Mustafa Kâzım Karabekir Paşa'nın da bulunduğu, 31 Mart Vakasını bastıran Mahmut Şevket Paşa komutasındaki ordu.

binnetice Çankaya'yı çevreleyenler kahve mahsulü ve onlara sevinen halk avare değildir."

***

Şevket odun kırdı, Vedat sobayı yaktı, Burhan çayı koydu, İsmail etrafı topladı...

Dördü de çok kızgındı!

Hepsine göre, Aka Gündüz, Şevket Süreyya'nın "İnkılap Heyecanı" başlıklı yazısını tersyüz etmiş, yetmiyormuş gibi bir de özür dilemesini istemişti.

"Neymiş, Şevket 31 Mart'ı bastıranları küçük görmüşmüş. Yok böyle bir şey..."

"Ne 10 Temmuz'u ne Hareket Ordusu'nu bırakmış.."

"Sakarya da onlara keza.."

***

Kadrocular, hırslarını törpüleyip akıl yolunu kullanmaya başlayınca, yani ancak gecenin ilerleyen saatlerinde, "Peki şimdi ne yapacağız?" sorusunu sormaya başladılar.

"İlk iş olarak Yakup Kadri Bey'le konuşmamız gerekiyor. Öyle değil mi?"

Dördü de aynı fikirdeydiler. Bir şey yapmadan önce, derginin asıl koruyucu ve kollayıcısıyla konuşmaları gerektiğinde anlaşmaya varmışlardı.

-51-

"Felaket doktor!"

Saffet Bey, Ankara'ya dönmüş olan Doktor Zeki Bey'i makamında yakaladı.

"Hayrola Saffet?"

"Yanında kimse varsa konuşmayalım. Yoksa devam edeceğim."

"Yok. Yalnızım."

"Bu akşamüstü şeytan dürttü, *Kadro*'nun ikinci sayısını çok beğendiğimi söylemek için Burhan'ı aradım. Şimdi sıkı dur! Bugün, sabaha karşı saat beşte Yakup Kadri'nin evinin telefonu çalmış. Arayan Falih Rıfkı'ymış. Geceleyin, Mustafa Kemal Paşa'nın sofrasında, aralarında Recep Bey'in de bulunduğu zevat, *Kadro*'yu yerden yere vurmuş. Kadrocuların haysiyet divanına verilmesi gerektiğini söyleyenler bile olmuş. Yakup Kadri'ye, hemen ertesi gün partiden ültimatom gönderilmesinde karar kılmışlar. Yazıyı bizzat Gazi kaleme aldırmış. Şöyle demiş: Ya vaziyetini tasrih et (açıkla), ya partiden çekil! Yakup Kadri, iyi arkadaşı Falih Rıfkı'nın sabaha karşı verdiği bu haber üzerine, öğleüstü saat üç sularında Köşk'e çıkmaya karar vermiş."*

Duydukları Doktor Zeki Bey'i şoke etti. Uzunca düşündü. Sonra kırık dökük bir soru sordu.

"Acaba neden? CHF genel sekreteri ve ötekiler, hangi yazı nedeniyle böyle bir tepki göstermişler?"

---

* Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Zoraki Diplomat* adlı eserinden yararlanılarak yazıldı.

Saffet Bey bildiği kadarıyla cevap vermeye çalıştı.

"Zannediyorum Üç Yüzük hikâyesi yüzünden. Çünkü Gazi'nin masasındakiler, durmadan, Kadrocuların hakiki yüzüğün kendilerinde olduğunu ima ettiklerini, böylelikle CHF'yi ve Halkevleri'ni açığa düşürmeye çalıştıklarını tekrarlayıp durmuşlar."

Doktor Zeki Bey arkadaşını dikkatle dinledi.

"Düşündüğümüz gibi oluyor değil mi Saffet? Çelik çekirdek Gazi'nin etrafında kendilerinden başka kimseyi görmek istemiyor. İnkılabın tek koruyucusunun CHF ve onun dizginlerini elinde bulunduranlar, yani kendileri olduğunu düşünüyorlar. Aka Gündüz'ün yazısını okumuşsundur. Onun da ötekilerin de verdikleri tepkinin nedeni bence bu."

"Peki Gazi neden inanıyor bu adamlara?"

"Aka Gündüz'ün yazısıyla ilgili ne düşündüğünü kestiremem ama sofrasındakilerin sözleri üzerine Yakup Kadri'den bir açıklama istediğini az önce sen söyledin. Henüz bir yargıda bulunmuş değil."

"Heyecanlanmakta acele ediyoruz demeye mi çalışıyorsun?"

"Hayır. Gazi'nin sofrasındakilerin *Kadro*'ya bu şekilde yaklaşmaları yeterince kötü. İkimiz de derginin üzerine gelineceğinden emindik ama şahsen ben, bu kadar erken ve bu kadar sert tonda olacağını tahmin etmiyordum doğrusu."

"Ben de öyle doktor."

İki arkadaş karşılıklı olarak biraz düşündüler. Sessizliği bozan Saffet oldu.

"Ne yapacağız şimdi doktor? O kadar çok çaba gösterdik ki bu iş olsun diye. O'nunla konuşmam gerekir mi sence?"

"Henüz o noktaya gelmedik. Burhan bir gelişme olunca seni arayacak mı?"

"O aramazsa ben yarın sabah tekrar ararım."

"Tamam, ben de onu söyleyecektim. Sonra da beni ararsın. Ben de şu *Hâkimiyeti Milliye*'yi bir kurcalayayım bakalım."

"Var mı tanıdığın gazetede?"

"Var. Üstelik çok kuvvetli."

***

Saffet Bey'in Doktor Zeki Bey'le yaptığı telefon konuşmasına kulak misafiri olan Resmi Efendi "Hep böyle oldu ve olmaya da devam edecek anlaşılan" diyerek genç efendisini şaşırttı.

Sabahleyin kâhya yamağı ve Resmi Efendi İstanbul'a birlikte inmişlerdi. Aynı zamanda TKŞ'nin icracılarından biri olan Resmi Efendi bir dolu görev için Jacop Bey'le buluşmuş, işlerini hallettikten sonra Mısır Çarşısı'na gidip konak için alışveriş yapmış, Saffet Bey'in yazıhanesine elleri kolları dolu olarak geri dönmüştü.

Resmi Efendi ve yamak, vapur saatinin gelmesini birlikte bekliyorlardı. Sonra muhtelif filelere yerleştirilmiş erzakı yüklenip, birlikte konağın yolunu tutacaklardı.

***

Resmi Efendi'nin geçmiş ile bugünü karşılaştıran sözleri Saffet Bey'in ilgisini çekti.

"Ne demek istedin, hep böyleydi ve hep böyle olmaya devam edecek diyerek?"

Yaşlı adam, aklındakileri, yüzünü buruşturarak anlatmaya çalıştı.

"İktidar paylaşılacak bir şey değildir Saffet Bey. İktidarı ele geçirenler, onu kaybettiklerinde her şeylerini kaybedeceklerini

bilirler. Şöhretlerini, paralarını, istikballerini... Başlangıçta derdi iktidar olmayanlar için bile geçerli bu. Ulvi amaçlarla yola çıkılan ihtilal, başarılı olunması halinde ikbal, aksi durumda idam demektir. Hayatım, aklında vatan sevgisinden başka hiçbir şey olmayan ihtilalcilerin idam sehpalarına çıkmalarını izleyerek geçti. Tersi de olabilirdi. İktidarı ele geçiren onlar olsaydı, ipin ucunda sallananlar ötekiler olacaktı. Demek istediğim şu: İktidar rakip kabul etmez, paylaşılmaz, vazgeçilmez bir güçtür."

Saffet Bey yaşlı adamı dikkatle dinledi. Aklından, Ziya Paşa'dan başlayarak dünya kadar ihtilalci geçti. Sonra Almanya'da seyrettiği bir oyunu hatırladı. Karl Georg Büchner'in* yazdığı Fransız Devrimi'ni konu alan *Danton'un Ölümü*'nden ne çok etkilenmişti. Bu oyunda, ünlü Fransız devrimci Danton giyotine doğru yürürken şunları söylüyordu:

"İhtilal Satürn gibidir. Önce kendi evlatlarını yer."

Saffet Bey, Roma mitolojisindeki Satürn'ün Yunan mitolojisindeki Kronos'a denk düştüğünü tabiatıyla biliyordu. Resmi Efendi'ye döndü ve bilgilerini onunla paylaştı.

"Zamanı kontrol eden, disiplin ve ahlak kurallarını belirleyen, tarımın sembolü olan tanrıdır Satürn. Çocuklarının kendisinin yerine geçmeyi planladıklarından endişelenince, hepsini yemeye karar verir. Buna karşılık, doğurganlık tanrıçası olan Opis yani Artemis, oğul Jüpiter'i saklar. Kurtulan çocuk Jüpiter çok geçmeden Satürn'ü devirecek ve evrenin yeni hâkimi olacaktır..."

---

* Karl Georg Büchner 1813-1837 yılları arasında yaşadı. Alman oyun yazarı. Yirminci yüzyıl Alman tiyatrosunun temellerini attı. Alman romantizminin aksine, yapıtlarında insanları toplumsal, tarihsel ve psikolojik boyutlarıyla ele aldı.

-52-

Ertesi sabah, Doktor Zeki Bey'in kulağı telefondaydı.

"Alo doktor!"

"Anlat Saffet. Dokuz doğuruyorum."

"Ruşen Eşreflerin evi Çankaya'ya yakınmış. Yakup Kadri eşi Leman Hanım'ı arkadaşının evine bırakmış ve Köşk'e çıkmış. Başyaver Mahmut Celal Bey Gazi'nin geç yattığını, uyumakta olduğunu söylemiş. Bunun üzerine Yakup Kadri, arkadaşı Ruşen Eşref'in evinde olacağını belirtip, tekrar geleceğini söyleyerek çekilmiş. Akşamüstü saat beş sularında, Ruşen Bey'in evinin kapısı çalınmış ve pat diye Gazi gelmiş."

Saffet Bey'in verdiği bu bilgi üzerine, telefonun öteki ucundaki Zeki Bey "Vay canına!" diye tepki verdi

"Evet. Gazi derhal konuya girmiş ve Yakup Kadri'ye 'Beni aramışsın!' demiş."

Doktor Zeki Bey, sanki arkadaşı anlatmaya devam etmiyormuş gibi davrandı, dayanamadı tekrar araya girdi.

"O ne cevap vermiş?"

"Sizi üzüyorlar, onun için *Kadro*'yu kapatmaya karar verdim, maruzatım buydu."

Zeki Bey bu sefer, biraz hızlı anlatsana be adam der gibi "Gazi ne demiş?" diye sordu.

"Yok canım, *Kadro* devam edecek demiş."

Zeki Bey biraz rahatlarken, Saffet Bey konuşmasını sürdürdü.

"Gazi cebinden *Kadro*'nun ikinci sayısını çıkarmış. Başyazıyı işaret edip tam 'Üç Yüzük' başlıklı yazı...' derken Leman Hanım atılmış, 'Onu ağabeyim yazdı' demiş. Gazi şaşırmış. Leman Hanım, Burhan Asaf'ın kastının, inkılap yalnız bir şahsın veya bir zümrenin eseri halinde kaldıkça millete mal edilemez demek olduğunu söylemiş. Yakup Kadri de 'Üç Yüzük' hikâyesinin Almanlar için ne kadar önemli olduğundan söz etmiş. Ayrıca, parti yöneticilerinin nasıl olup da bu hikâyeyi bu kadar kötüye yorduklarını anlamadığını da sözlerine ilave etmiş ve Gazi'ye, bizzat zatıâlilerinin inkılabın milli iradeden doğduğunu söylediğini hatırlatmış."

Saffet Bey biraz soluklanmak için durunca, Doktor Zeki Bey "Sonra?" diyerek arkadaşından devam etmesini istedi.

"Gazi tekraren, *Kadro* devam edecek, böyle iltibaslı (birbirine çok benzeyen iki şeyin karışması) yazan o gençleri yanıma alıp, onlarla bu konularda münazaralara gireceğim diyerek sözlerini tamamlamış."

Doktor Zeki Bey, üzerinden bir ağırlık kalkmış olarak, konuşmanın bu kısmına noktayı koydu.

"Senin O'nunla konuşmana gerek kalmadı. *Kadro* sorunu, en azından şimdilik aşıldı. Yeni bir krize kadar öteki meselelerle ilgilenebiliriz."

***

"Şimdi de sen anlat bana, nasıl hallettin Aka Gündüz meselesini?"

Doktor Zeki Bey arkadaşının soruyu tam da böyle soracağını baştan beri tahmin ediyordu.

"Samimiyetle söylüyorum, ben hiçbir şey yapmadım."

"Aramadın mı *Hâkimiyeti Milliye*'den birilerini?"

"Aradım ama birileri benden önce davranmış."

İki arkadaş da *Hâkimiyeti Milliye*'de Aka Gündüz'ün yazısının üzerine çıkan yazıyı okuyunca şaşırmışlardı. Çünkü gazetede, hemen ertesi gün, imzasız olarak, içinde şu satırlar bulunan bir yazı yayımlanmıştı:

"Dünkü nüshamızda, Aka Gündüz Bey'in yazısının son fıkralarının, yazıişleri müdürünün gözünden kaçarak gazetemize girişinin zühul eseri telakki edilmesini (dalgınlık sonucu olduğunun kabul edilmesini) rica ederiz... Biz ne 10 Temmuz nümayişçilerine şuurlu inkılapçı ne de 31 Mart** nümayişçilerine şuurlu mürteci deriz. Bilakis, bütün bu hadiseler ve akıbetler 'İnkılap Heyecanı' makalesinde müdafaa olunan şuurlaştırma fikrini takviye eden misallerdir."****

"Yani, o özür yazısının yazılmasını sağlayan senin bilmediğin başka birisi, öyle mi?"

"Kesinlikle öyle. Kim olduğunu sordum ama arkadaşım söylemedi. Ama belli ki arayan çok kuvvetli, gazete yönetimi üzerinde mutlak etkisi olan ve tabii Kadrocular dan yana biriydi."

---

* 1860'ta Namık Kemal, Ziya Paşa gibi aydınlar tarafından başlatılan siyasal çalışmalar sonucu 1876'da ilan edilen Birinci Meşrutiyet, 1878'de Abdülhamit tarafından yürürlükten kaldırılmıştı. Otuz yıl askıda kaldıktan sonra 23 Temmuz 1908'de İkinci Meşrutiyet adı altında yeniden yürürlüğe girdi. Yetkilerini seçilmişlerle paylaşmak istemeyen Sultan Vahdettin 11 Nisan 1920'de meşrutiyet yönetimini tekrar tasfiye etti.

** 31 Mart Vakası olarak bilinen, İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra, İstanbul'da, yönetime karşı yapılan büyük ayaklanma. İçlerinde Mustafa Kemal Atatürk'ün de bulunduğu Hareket Ordusu tarafından bastırıldı.

*** *Hâkimiyeti Milliye*, "İtizar" (Özür), 8 Mart 1932

Saffet Bey duyduklarına çok şaşırmıştı.

"Sevincimden ağlasam mı yoksa kızgınlığımdan kahkahalar mı atsam bilemiyorum. Sence de garip bir memlekette yaşamıyor muyuz doktor?"

"Öyle. Hem de nasıl. Yalnız sana bir şey söyleyeceğim. Bu Aka Gündüz meselesi kapanmış değil. Kuşlar bana Aka Gündüz'ün başlattığı işi yarım bırakmayacağını söyledi."

"Ne yapacakmış?"

"*Hâkimiyeti Milliye*'den derhal istifa etmiş. *Cumhuriyet* gazetesine geçeceği söyleniyor."

"Sen de yazılarına *Cumhuriyet*'te devam edeceğini düşünüyorsun. Öyle mi?"

-53-

İki TKŞ kurmayı *Kadro* meselesini hallettikten sonra öteki konulara girdiler.

"Nasıl gidiyor TKŞ-İngiliz masasının çalışmaları bu arada? *Kadro*'ya daldık onu unuttuk. Yakında Millet Meclisi'nde Kürt meselesini konuşacağız malumun. Yeni bir bilgi varsa işime yarayabilir."

Saffet ve Zeki Beyler İran sınırındaki Kürt ayaklanması* üzerine epeydir kafa yoruyorlardı.

Türkiye'nin içindeki ve Irak sınırındaki hareketlenmelerden sonra, şimdi sıra İran sınırında, Rusya'yı da alabildiğine ilgilendiren kalkışmadaydı.

"Biliyorsun, bizim İngiliz masası, İstanbul'daki konsolosluk ve İngiliz iş çevreleriyle çok sıkı fıkı. Bizimkiler, İngilizlerin havlu atmak üzere olduğunu söylüyorlar. Geç de olsa, ulusal bütünlüğün Türkiye'nin kırmızı çizgisi olduğunun farkına varmışlar. Ayrıca, Kürt meselesi nedeniyle Türkiye ile Sovyetler Birliği'nin yakınlaşıyor olmasından da endişe ediyorlarmış. Türkiye'nin, Milletler Cemiyeti'nden, Kürtleri kayırdığı için uzak duruyor olmasından da alabildiğine tedirginlermiş."

---

* 1926-1930 arasında Ağrı Kürt İsyanı sürerken, Kürtler, Milletler Cemiyeti'ne başvurmuş, Ağrı merkezli, adı da Ağrı Kürt Cumhuriyeti olan bir devlet kurduklarını, Cemiyet'e katılmak istediklerini bildirmişlerdi. İsyanın Ağrı'da çıkartılmasının nedeni, Ermenilerin de Ermenistan'dan bir parçayla ayırılmalarını sağlamaktı. Dersim'de ve Oramar'da olduğu gibi, bu isyanda da Kürtlerin ve Ermenilerin arkasında İngilizler duruyordu.

Saffet Bey'in verdiği bilgi Doktor Zeki Bey'in hoşuna gitti. Onun da söyleyecekleri vardı.

"Gazi'nin Milletler Cemiyeti konusunda ayak diremesinin ve Sovyetler Birliği'yle anlaşmaya çalışıyormuş gibi davranmasının nedeni tam olarak bu. Kürt meselesi bizi olduğu kadar Rusları da rahatsız ediyor. Kürtlerin, kafalarına estikçe Ağrı Dağı'nın tepesine bayrak çekmeleri, Ermenileri de yanlarına alıp *Ağrı* adında bir gazete çıkartmaları sadece bizim meselemiz değil. Anlayacağın, komünist komşumuzun da tepesinin tası atmış vaziyette. Bu arada, 23 Ocak'ta yaptığımız anlaşmayla, Ağrı Dağı'nın İran tarafında kalan etekleri de bizim topraklarımıza katıldı. Bu durum Rusların da işine geldi. Nihayetinde, onların da korumak ve kollamak durumunda olduğu, Ermenistan adında, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'ne bağlı bir cumhuriyetleri var. Arkasında İngiltere'nin olacağı sözde Batılı bir Ermeni-Kürt devleti, emin ol yoldaş Stalin'i de en az bizim kadar rahatsız eder."

Doktor konuşmasını tamamlayınca, Saffet Bey son birkaç saniyedir kafasında evirip çevirdiği konuyu onunla paylaştı.

"Elinizi rahatlatacaksa, TKŞ-Komünist masası vasıtasıyla İstanbul'daki Sovyetler Birliği misyonlarıyla gayriresmi temas kurup işleri hızlandırmanın yollarını arayabilirim."

Doktor Zeki Bey arkadaşından gelen teklif üzerine biraz düşündü.

"Bunu Dışişleri Bakanımız Tevfik Rüştü Bey'le konuşmam lazım. Sana haber veririm. Bu arada, Meclis'in gündemine 5 Mayıs'ta gelmesi beklenen bir İskân Yasası var. Tasarı, etnik bir araya gelmelerin önüne geçmeyi öngörüyor. Tevfik Rüştü Bey bu konuyu da konuşuyor komünistlerle. Yasa Meclis'ten geçince, daha sıkı bir Türkiye-Sovyetler Birliği ittifakı gelecek gündeme."

"Doktor, şimdi daha iyi anlıyorum TKŞ-İngiliz masasındaki arkadaşlarımızın ne demeye çalıştıklarını. İkide bir İngilizlerin telaşından söz edip duruyorlar, demek bundanmış. Ben Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne burun kıvırdığını düşündüklerinden telaşlandıklarını zannediyordum. Sovyetler Birliği'yle yakınlaşıyor olmamızın getirdiği ayrı bir rahatsızlık daha var desene."

"Saffet kardeşim, İngiltere, Ermenilere ve Kürtlere devlet kurdurup parmağında oynatacağı bir peyk yaratma hayaliyle, Türkleri Sovyetler Birliği'ne kaybetme ihtimali arasına sıkışıp kalmış durumda. Doğrusunu söylemek gerekirse, Gazi'nin çizdiği dış politika rotası Türkiye'yi düzlüğe çıkartacak gibi görünüyor. İngilizlerin ve Kürtlerin büyük Kürdistan hayali giderek körelirken, Türkiye'nin uluslararası camiadaki değeri artıyor. Tek ihtiyacımız zaman."

Uzun boylu konuştu iki arkadaş İngilizler, komünistler, Ermeniler ve Kürtler üzerine... Tam telefonu kapatmak üzereler-ken, Doktor Zeki Bey "İstanbul'a geliyorum" dedi.

Saffet Bey "Ne zaman?" diye sordu. "Yarın" cevabını alınca sitemde bulundu.

"Doktor, böyle son anda mı söylenir? Bizde kalacaksın ona göre."

"Yok Saffet kardeşim. Vilayette birikmiş çok iş var. Ziyaret etmek zorunda olduğum birkaç kişiyi de buna eklersen, Sarıyer uzağımda kalır. Ama yarın akşam buluşup yemek yiyebiliriz. Olmaz mı?"

-54-

Yürüyerek Kumkapı'ya sarkıp, Rum meyhanelerinden birinde demlenme fikri ikisine de cazip gelmişti. Düşüncelerini Matbaacı Şükrü Bey'le paylaşmış, onun da yardımıyla planı tamamlamışlardı.

Saffet Bey akşamüstü vilayete gidecek, doktorla çıkıp matbaaya uğrayacak, Şükrü Bey'in birer acı kahvesini içtikten sonra, sokakları anason kokan, pencerelerinden balık ağları sarkan Kumkapı'ya yelken açacaklardı.

***

Cağaloğlu'nun her zamanki keşmekeşini geride bırakıp Çemberlitaş'a* ulaşan üç TKŞ kurmayı, Bizans'tan bu yana kullanılan Divan Yolu'ndan Aksaray istikametinde yürümeye koyuldular.

"Tarihteki ismi Mese bu yolun doktor. Kimilerine göre, İsa'dan birkaç bin yıl öncesinden bu yana kullanılıyormuş.** Bizans'ta protokol yolu olarak işlev görmüş. Yirmi beş metre genişliğe sahipmiş ve iki taraflı, alt katları dükkân olan evlerle çevriliymiş."

---

* Asıl adı Arkadius Sütunu'dur. 403 yılında yapımına başlanan Arkadius Heykeli 421'de bitirilmiş ve sütunun tepesine yerleştirilmişti. 740 yılında meydana gelen büyük depremde yerinden düştü. Sütun, ayakta kalsın diye demir çemberlerin içine alındı.

** Yenikapı'da, metro için yapılan kazılarda bulunan liman, İstanbul'un yaşının sekiz bin beş yüz civarında olduğuna işaret etti. Bunun üç bin yılını başkent olarak geçirmiş olması İstanbul'u çok özel bir yaşam merkezi haline getiriyor. En eski başkentlerden biri olan Londra sadece iki bin yaşında. Dünyanın en eski yerleşimi Göbekli Tepe'yse on bir bin yıl öncesine tarihleniyor.

"Şimdi de pek bir şey değişmemiş gibi."

"Öyle. İmparator şehre Yedikule'de bulunan Altınkapı'dan giriş yapar, Mese Caddesi boyunca halkı selamlarmış. Saray Sultanahmet'teyken, yani padişahlar Dolmabahçe ya da Yıldız'da değil de Topkapı Sarayı'nda ikamet ederken, bu geleneği Osmanlı da sürdürmüş."

***

Üç arkadaş, konuşarak Gedikpaşa Caddesi'ne yaklaşırken ani bir kararla yolu biraz uzatıp Tiyatro Caddesi'nden aşağıya inmeye karar verdiler. Nedenleri, İstanbul'un en eski tiyatrosu olan Gedikpaşa Tiyatrosu'nu bir kez daha yâd etmekti.

Matbaacı Şükrü Bey daha yokuşun başında başladı mırın kırın etmeye.

"Beyler, ben bu yokuşu inerim inmesine ama yukarıya doğru çıkamam, haberiniz olsun!"

Özellikle de Matbaacı Şükrü Bey gibi şişmanlar için, hakikaten göz korkutucuydu üzerinde bulundukları yokuş. Neyse ki imdadına Doktor Zeki Bey yetişti.

"Düşünüldü bu konu, endişe etme Şükrü Bey. Akşam için, vali bey otomobilini bize tahsis etti. Şoförü ile Kumkapı Meydanı'ndaki çeşmenin önünde buluşacağız. Önce seni Bebek'e, evine bırakacağız, sonra Pera Palas'a gideceğiz. Saffet'e bu gecelik bir oda ayırttım otelden."

"Öyle olmaz. Önce siz Pera'da inersiniz, sonra şoför beni Bebek'e bırakır."

***

Yokuştan inerlerken, Namık Kemal'in *Vatan yahut Silistre*'sinin de oynandığı üç katlı ahşap Gedikpaşa Tiyatrosu'nun* yerinde yeller esiyor olmasına enikonu hayıflandılar. Oysa, Türk tiyatrosunun tarihi demekti bu bina.

Neyse ki İstanbul'un zengin ailelerinden Azakoğulları, atıl durumda bulunan çok geniş araziyi satın almış, 1931'de inşaata başlamıştı. Yükselmekte olan binalardan da anlaşılacağı üzere, iki devasa büyüklükte çok modern apartman ve gazetelerin yazdığına göre dört yüz kişi alan bir partere sahip, on localı, yüz izleyicinin oturabileceği balkonu olan bir sinema inşa ediyorlardı. Söylentilere göre, binanın sahile bakan tarafında zemine bir tiyatro binası** ve garaj, her ikisinin üzerine de bir yazlık sinema yapılacaktı.

Üç TKŞ kurmayı geniş inşaat alanının yanından geçerken, Matbaacı Şükrü Bey "Geçmiş zaman olur hayali cihan değer" dedi. Cümlesi dert kokuyordu.

Saffet Bey meseleyi biraz daha derinleştirmeyi tercih edecekti. Yokuş aşağı yürürken konuşmak ve anlaşmak her ne kadar zorsa da iki arkadaşı onu can kulağıyla dinliyordu.

"Bir ülkenin tiyatro tarihi o ülkenin medeniyet tarihi demektir. Bunu, bizde tiyatronun çok yeni olduğuna, buradan kalkarak medeniyetimizin de yeni olduğuna dair serzenişte bulunmak

* 1859 yılında inşa edildiği düşünülüyor. 1884'te Ahmet Mithat Efendi'nin yazdığı *Çerkez Özdenleri* isimli oyun nedeniyle yıktırıldı. Sonradan defalarca yıkılıp yapıldı. Bir ara sirk olarak kullanıldı. 1867 yılında tiyatronun efsanevi ismi Güllü Agop tarafından onarıldığı, üçüncü katında locaların bulunduğu, tepesinde kubbe gibi bir avizenin asılı olduğu biliniyor. 1888'de tiyatro mahalline bir medrese yapılması düşünüldü. 1908 yılında medrese olarak kullanıldı.

** Azak Tiyatrosu'nda ilerleyen yıllarda Sadi Tek, Muammer Karaca, İsmail Dümbüllü, Gönül Ülkü, Gazanfer Özcan gibi ünlü oyuncular sahne aldılar.

için söylemedim. Batılı anlamda modernleşmeden söz ettiğimi sanıyorum ikiniz de anlamışsınızdır. Yoksa ne Karagöz ve Hacivat'a, ne ortaoyununa, ne de Kavuklu ile Pişekâr'a bir itirazım var. Bunlar bizim geleneksel oyunlarımız. İngilizlerin de bizimkilere benzeyen Punch ve Judy adında bir kukla gösterisi var mesela. Tiyatro, sözünü ettiğim geleneksel sanatlardan farklı. Shakespeare'in bu sanat dalını 1500'lerin sonlarından itibaren geliştirdiğini düşünürsek, aramızda üç yüz yıllık bir fark olduğunu söyleyebiliriz. Arayı kapatmak pek de kolay olmasa gerek."

Saffet Bey konuşmasını tamamlayınca Doktor Zeki Bey birkaç bilgi verdi.

"Geçen yıl İstanbul Belediyesi'ne bağlı bir tiyatro meslek okulunun açıldığını biliyorsunuz. Başında Muhsin Bey var. Önümüzdeki yıl Viyana Müzik ve Tiyatro Akademisi'nin başkanı Joseph Marx'ın İstanbul'a gelmesi planlanıyor. İstenen, İstanbul'da bir Belediye Konservatuvarı kurmak. Açılan meslek okulu onun nüvesi gibi düşünülüyor. Anlayacağın Saffet kardeşim, çağdaş bir Türk tiyatrosu için hem İstanbul'da hem de Ankara'da çalışmalar sürüyor."

***

Buldukları eli yüzü görece düzgün bir meyhanede, üç TKŞ kurmayı önce ne içeceklerine karar vermek istediler.

Rakı olarak duziko mu yoksa anasonlu mu veya hem anasonlu hem de sakızlı mı tercih edeceklerdi? Mevzu derin olunca karar vermek kolay olmayacaktı.

Yeme içme konusunda bir uzman sayılan Matbaacı Şükrü Bey sakızlı ya da anasonlu rakıya oldum olası ısınamamıştı. "Benim favorim duziko" diyerek, kestirip attı.

Saffet Bey biraz da anlamak için "Sakızsız olunca mı duziko oluyor bu meret yoksa anasonsuz olunca mı?" diye sordu.

Üç İstanbul beyefendisine kulak veren meyhaneci, en iyi bildiği mevzuun cazibesine kapıldı ve masaya bodoslamadan daldı.

"İmbikten iki kez çekilen üzüm alkolüne anason katılmazsa duziko olur. Yani bildiğiniz düz rakı. Bana soracak olursanız, duzikonun sakızlısı da olur sakızsızı da. Ama bazıları sakız eklenince düz olmaz diyor, o da başka. Anlayacağınız efendiler, keyif sizin. Anasonlu mu anasonsuz mu? İçinde sakız olsun mu olmasın mı?"

Matbaacı Şükrü Bey elini kaldırdı "Anasonsuz ve sakızsız! Anlayacağın tam duziko!" dedi.

Doktor Zeki ve Saffet Beyler rakının türü konusunda arkadaşlarına uyum gösterdiler. Sıra markayı tespit etmeye gelince Şükrü Bey biraz da ayıp etmemek için geri çekildi.

Saffet Bey, meyhaneciye, farklı markalar arasından hangisini tercih etmelerinin daha iyi olacağını sordu.

"Hepsi aynı şekilde yapılıyor paşam. Üzüm Kızı, Bilecik, Dayıbey, Bahçe, Aliyül'alâ... Bana soracak olursan, Üzüm Kızı derim. Size ondan vereyim."

Rakıya dair bilgilenme sürecini mezeler ve balıklar takip edecekti...

-55-

Üç TKŞ kurmayı, kuytuda kalan masalarında, biraz TKŞ'nin bütün operasyonlarından konuşacak, sonra muhabbetin rotasını siyasete ve siyasetin dedikodusuna kıracaklardı.

"Şu Recep Zühtü'ye sıkılıyor canım."

Belli ki bu kadarla yetinmeyecekti Doktor Zeki Bey. İki arkadaşının kendisini dinlemeye devam ettiklerini görünce konuşmasını sürdürdü.

"Adam, Mustafa Kâzım Paşa'ya takmış bir kere kafasını. Onunla yatıp onunla kalkıyormuş. Yakaladığı herkese paşayı öldüreceğini söylüyormuş."

Doktor, Mustafa Kâzım Paşa ile öldürme kelimesini aynı cümlenin içinde kullanınca Saffet Bey "Ne diyorsun doktor?" dedi ve sorusunun arkasına, görünmeyen bir de ünlem koydu.

"Öyle. Son derece can sıkıcı."

Matbaacı Şükrü Bey "Neden peki?" diye sordu.

"Mustafa Kâzım Paşa hatıralarını yazmaya başlamış. Başta Recep Zühtü olmak üzere, çelik çekirdek mensupları bunu duyunca hop oturup hop kalkar olmuşlar. Bugünlerde, gittiği her yerde, Mustafa Kâzım Paşa'yı öldüreceğini söylüyormuş bizimki."

Saffet Bey arkadaşının sözleri üzerine hemen bir şey söylemedi, biraz düşündü. Düşüncelerinin berraklaştığını hissedince, konuşmaya başladı.

"Yazdıklarını okumadan bir şey söyleyemem ama söylenen doğruysa, son derece tehlikeli bir şey yapıyor Mustafa Kâzım Paşa."

Saffet Bey'in sözleri hem Doktor Zeki Bey'i hem de Matbaacı Şükrü Bey'i şaşırttı.

Doktor gayriihtiyari kızdı Saffet Bey'e.

"Sen de mi Brutus?"*

Matbaacı Şükrü Bey'se "Doğru mu anladım?" diye sordu.

"Doğru ama yanlış anladınız. Kuşkusuz Mustafa Kâzım Paşa'nın hatıralarını yazmasına bir itirazım olamaz. Ama şimdi değil! Belki on yıl sonra, belki yirmi ama şimdi değil. Mustafa Kâzım Paşa gibi birinin, hatıralarını yazmakta olduğu, tabii ki Recep Zühtü, Nuri Bey, iki Ali Beyler gibi çelik çekirdekten birilerinin kulaklarına gidecekti. Gitmiş de anladığım kadarıyla. Şimdi ayıkla pirincin taşını."

Doktor Zeki ve Matbaacı Şükrü Beyler arkadaşlarını yanlış anladıkları için gülümsediler.

"Ne yani? Fikir ya da düşünce özgürlüğüne karşı olduğumu mu düşündünüz yoksa?"

"Ne yalan söyleyeyim, ben öyle düşündüm."

Doktor Zeki Bey'in bu açıksözlülüğü üzerine Saffet Bey "Hayır doktor, sadece endişelenme özgürlüğümü kullandım o kadar" dedi ve arkasına yaslandı. Sonra Şükrü Bey'e döndü, sen de dökül, söyle bakalım içinden geçenleri der gibi bir bakış fırlattı.

"Senin ne kadar demokrat bir adam olduğunu biliyorum Saffet Bey kardeşim ama öyle bir dönemden geçiyoruz ki bırak başı

* Bu sözler İÖ 44 yılında Julius Sezar tarafından söylendi. Brutus, Sezar'ın en yakın arkadaşıydı. Kendisini öldürmeye çalışanların arasında onu da görünce karşı koymayı bıraktı. Bir rivayetten ibaret olduğu da söyleniyor.

sonu belli cümleleri, bir ima bile yetiyor kuşku duymaya. Bu durum en yakınımızdaki insanlar için bile geçerli."

Saffet Bey iki can yoldaşının düşüncelerine hak verdi. "Kim bilir..." diye düşündü. "Onlar kursalardı aynı cümleyi ben neler düşünürdüm?" Sonra kendi kendine epeydir oynaştığı bir meseleyi masaya sürdü.

"Yüz yıl sonra sözgelimi, içinde yaşadığımız dönem tartışılırken, özellikle de çokbilmiş, ellerini sıcak sudan soğuk suya sokmamış tatlı su aydınları, başta Gazi olmak üzere bugün yaşayan pek çok insanın davranışını antidemokrat bulacaklar. Tıpkı sizin biraz evvel beni bir tek sözümle yargıladığınız gibi hem nalına hem mıhına vurup, ortalarda demokrasi havarileri gibi dolaşacaklar."

Doktor Zeki Bey ve Matbaacı Şükrü Bey, can arkadaşlarının bu tür lafları durup dururken etmediğini, beynindeki bir milyon süzgeçten geçirdikten sonra söylediğini gayet iyi bilirlerdi. Bu nedenle araya girmeyip devam etmesine imkân sağladılar. Saffet Bey devam etti.

"Bazı sözler, davranışlar, teşkilat yapıları zamanın ruhu gereğidir. Damardan gireyim: Türkiye Cumhuriyeti kurulur kurulmaz kendisine siyasal sistem olarak tam demokrasiyi seçebilir miydi? Aradan on yıl kadar zaman geçtikten sonra bugün seçebilir mi? Hatta birkaç on yıl sonra gerçek demokrasiye yaklaşabilir mi?"

Şükrü Bey ve Zeki Bey arkadaşlarının ne demek istediğini anlamışlardı. İki TKŞ kurmayı birbirlerine, hangimiz cevaplayalım der gibi baktılar. Saffet Bey onların suskunluğundan istifade etti, konuşmasını sürdürdü.

"İsterseniz bu soru bir kenarda dursun. Osmanlı'nın yıkılıp genç Cumhuriyet'in kurulduğu yıllarda, dünyada adı demokrasi ile özdeşleşmiş kaç ülke, demokratlığı içine sindirmiş kaç lider vardı?"

Doktor Zeki Bey arkadaşının ikinci sorusu üzerine "Bu soruları neden soruyorsun Saffet?" dedi.

"Az önce, Mustafa Kâzım Paşa'ya reva görülen davranışla ilgili, elli yıl, yüz yıl sonra, kendisine aydınım diyen, demokratlığını yere göğe sığdıramayan birileri çıkacak ve Gazi'yle bugünün CHF'sini topa tutacaklar. Emin olun, bu davranış ne bugün için ne de yarın için adaletli olur."

Saffet Bey'in sözleri Matbaacı Şükrü Bey'i sinirlendirdi.

"Ne yapalım? Yanlışa yanlış demeyelim mi? İstiklal Mahkemeleri'ne alkış mı tutsaydık sözgelimi?"

"Hayır diyelim. *Kadro* dergisi kazasız belasız çıkmaya devam etsin diye de uğraşalım ama öte taraftan hiç olmazsa bizimki gibi dost meclislerinde, zaman, mekân, durum gibi faktörleri görmezden gelmeyelim. Yirmili yılların başından bugüne, bütün dünyada demokratik gerileme* yaşandığını teslim edelim mesela ve ülkemizde yaşananları bir kez de ona göre değerlendirelim."

***

Kadehler kadehleri, mezeler mezeleri takip ederken, Matbaacı Şükrü Bey dönüp dolaşıp sohbeti aynı yere getirdi.

"Recep Zühtü sahiden vurur mu koca harp kahramanını?"

Saffet Bey ve Doktor Zeki Bey, birbirlerine, sen cevapla der gibi baktılar. İlk davranan Saffet Bey oldu.

* Aynı gerileme 1960, 1970 ve 2010'larda da yaşandı. 2020'lerin ortalarında, yani bugün de yaşanıyor.

"Bence vurur. Beyninde muhakeme süreçleri bulunmayan, dümdüz birinden bahsediyoruz. Neyin doğru neyin yanlış olduğuna bakmaz böyle insanlar. Kararlarını sanki daha analarının karnındayken vermiş gibidirler. Latince 'militans' sözcüğünden Fransızcaya 'militant' olarak geçmiş bir fiil var. Askerlik yapan ya da savaşan anlamına geliyor. Recep Zühtü tam bir savaşan."

Matbaacı Şükrü Bey düşüncesini biraz tedirgin bir ses tonuyla ve soru formunda ifade etti.

"Ya hakikaten gidip vurursa koca savaş kahramanını?"

Öteki iki TKŞ kurmayı birbirlerine bakakaldılar.

-56-

Aka Gündüz, birkaç gün içinde, çok önemli bir dert olarak dikilecekti Kadroculaların karşısına.

Hâkimiyeti Milliye'de yayımlanan özür yazısının arkasında kimin olduğu bilinmese de Aka Gündüz'ün arkasında CHF'nin anlı şanlı genel sekreteri Recep Bey'in olduğu çok geçmeden anlaşılacaktı.

CHF'nin en etkili ve yetkili isimlerinden biri olan Recep Bey, 18 Mart tarihli *Hâkimiyeti Milliye*'ye verdiği röportajda, Aka Gündüz'ün yazısıyla ilgili özrün gazetenin fikri olmadığını, kaldı ki Aka Bey'in istifasının da kabul edilmediğini, gazeteye geri döneceğini söylemişti.

***

Çıkartmakta oldukları dergiyle ilgili her yeni yazı yayımlandığında bir araya gelmeyi âdet haline getirmiş olan Kadrocular, hop oturup hop kalkıyorlardı son günlerde.

Bazen Yakup Kadri'nin evinde, bazen Şevket Süreyya'nın kulübesinde, arada bir de Ankara'nın kısıtlı sayıdaki lokantalarından birinde, üzerlerine doğru gelen salvoları değerlendiriyorlardı.

"Aka Gündüz'ün kimin adamı olduğu anlaşıldı. Milletvekili* ya da yazar değil, resmen Recep Bey'in tetikçisi çıktı adam."

* Aka Gündüz, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde dördüncü, beşinci ve altıncı dönem Ankara milletvekili olarak görev yaptı.

"Baştan beri istemiyordu Recep Bey dergiyi çıkartmamızı. Aka Gündüz'ü üzerimize o saldırttı."

"Hatırlıyorsunuz değil mi Yakup Kadri Bey'e, bu bizim işimiz, size vermeyiz dediğini?"

"Hayır, derli toplu bir eleştiriye itirazımız yok da adam ağzını bozdukça bozuyor..."

"Bırakın bozsun. Böylece herkes değerini anlamış oluyor..."

***

Aka Bey, *Cumhuriyet* gazetesinde günlerce sürdürmüştü *Kadro*'ya karşı yazılarını. Hırsını alamamış *Yeni Gün* gazetesinde dört gün süren bir de *Kadro* tefrikası yazmıştı. Her yeni yazısında kızgınlık dozunu yükseltmiş, *Kadro*'yu kanalizasyona benzetmeye kadar vardırmıştı.

Bunun üzerine, Kadrocular 17 Mart'ta *Cumhuriyet* gazetesine bir mektup göndermiş, şunları söylemişlerdi:

"Neşretmekte olduğumuz Kadro mecmuasıyla Aka Gündüz Bey arasında ne Ankara'da ne de diğer bir yerde cereyan etmiş bir münakaşa yoktur. Kendisine ne bir gazete vasıtasıyla ne de diğer bir suretle verilmiş bir cevabımız da mevcut değildir. Kadro, Aka Gündüz Bey'in ülfet ettiği (dostluk gösterdiği) tarzda münakaşalara hiçbir zaman sürüklenmeyecektir. Keyfiyetin tavzihini (durumun açıklığa kavuşmasını) rica ederiz."

Gönderdikleri açıklamadan sonra suların durulacağını düşünen Kadrocular, tam tersinin olacağını, mektuplarının ertesi günü, Recep Bey'in *Hâkimiyeti Milliye*'de yayımlanan röportajından anlayacaklardı.

"Görüyorsunuz değil mi, dört satır yazımız yayımlandı *Cumhuriyet*'te, Recep Bey açtı ağzını yumdu gözünü."

"Hayır, bir de cevap versek kim bilir ne olacaktı?"

"Kampanyayı başlatan Aka Gündüz değildi ki aslında, CHF'nin genel sekreteriydi."

"Amaç belli, bizi yıldırıp dergiyi çıkartmaktan vazgeçirmek. Anlaşılan, *Kadro* çıkacaksa, en çok da CHF'nin yönetimine karşı çıkacak."

***

Neyse ki Kadrocuların arkasında Yakup Kadri gibi Ankara'da işlerin nasıl yürüdüğünü bilen biri vardı. Yine onun evindeydiler ve yine onu dinliyorlardı.

"Ne demiştik dergiyi yayımlamaya başlarken? Dergiye yazılar yazacaktık ve her birimiz birer de kitap hazırlayacaktık. Şevket Bey bu konuda hayli ilerledi. Ben de çalışıyorum. Şimdi söyleyeceklerim lütfen burada kalsın. 'Büyük İnkılap ve Küçük Politika' diye kapsamlı, kitap haline gelebilecek bir yazı hazırlıyorum."*

Yakup Kadri'nin bu sözleri, Kadrocuların heyecanlanmasına yol açtı. Ne zaman yayımlanacağını, ne tür bir yazı olacağını sordular.

"Cumhuriyet'in 10. Yılı için hazırlık yapıyorum. Kurtuluş Savaşı'nın ikincil önderlerinin kişisel ihtiraslarının onları yanlış

* Yakup Kadri Karaosmanoğlu yazdığı bu yazıyı yayımlamadı. Yazı, Leman Karaosmanoğlu tarafından, eşinin ölümünden sonra evrak-ı metrukesinin içinde bulundu. Leman Hanım bu yazıyı bir dizi olarak 13-22 Aralık 1976'da *Milliyet* gazetesinde yayımladı. Aynı yazı, ilerleyen yıllarda İletişim Yayınları tarafından yayımlanan, yazarın *Atatürk* isimli monografisinde de yer aldı. Öte yandan, Yakup Kadri Karaosmanoğlu yaşarken yayımlamadığı bu uzun yazıdaki düşüncelerini *Politikada 45 Yıl*, *Zoraki Diplomat* isimli anı kitaplarında ve *Panorama* isimli romanında dillendirdi.

davranışlara nasıl ittiğini anlatacağım. Ben de biliyorum, siz de biliyorsunuz, cümle âlem de biliyor bunu. Gazi'nin etrafındakiler samimiyetsiz. Bunlar Bizans uzantıları. Eskiden Babıâli'deki zihniyet şimdi Ankara'da. İnkılabı savsaklıyorlar. Sıkı, disiplinli ve seçme bir inkılapçı kadroya ne yazık ki sahip değiliz. Bunu açık açık anlatmaya başladım yazımda."

Yakup Kadri, kendisini dikkatle dinleyen dört Kadrocuya tek tek baktı. Çok üzüldüğü her halinden belli oluyordu.

"Bu Bizantinizma, Türk İnkılabı'nın önündeki en büyük engeldir. Onun dinamik hamlesini durduran en önemli sebeptir. İnkılabın birçok tezatla dolu olmasının en önemli sebebi kadro ve plan eksikliğidir."

Dört Kadrocu, Yakup Kadri Bey'in sözleri üzerine birbirlerine baktılar. Belki de ilk kez, bu değerli düşünce insanının tam da kendileri gibi düşündüğünü hissettiler, ruhsal bir yakınlık kurdular.

Şevket "Bizantinizma kelimesiyle tam olarak neyi kastediyorsunuz?" diye sordu.

"Milletimizin mensupları arasındaki sosyal karmaşayı, kini, yaşanmakta olan kaosu açıklayamayanların, kendilerinin de benimsedikleri batıl inancı kastediyorum."

Burhan "Her şeyi olduğu gibi yazacak mısın?" diye sordu.

Yakup Kadri yazmakta olduğunu söyledi.

Şevket "Silerler sizi. Birlik olur üzerinize yürürler" demeye çalıştıysa da laflarını sıralayamadı. Her bir kelime boğazına dizildi.

Vedat "Merakla bekliyorum yazacaklarınızı" demekle yetindi.

-57-

Saffet Bey elindeki ağır TKŞ çantasıyla mermer merdivenleri tırmanırken yine tedirgindi.

O'nu her ziyarete geldiğinde, nedense hep böyle oluyordu.

Biri çıkıp ruh halini izah etmesini istese, saygı, sevgi ama daha çok hayranlıktan kaynaklanan, belki daha da ötesi garip bir durum diyebilirdi sadece.

Avrupa'nın en iyi okullarında okumuş, onlarca hatta belki yüzlerce bilim insanıyla çalışma fırsatını yakalamışsa da hiçbirinin yanında, O'nunla beraberken olduğu gibi diken üstünde hissetmemişti kendisini.

Çekinme, korkma, mesafe gibi kavramlarla da izah edilemeyecek bir tedirginlikti, TKŞ'nin ikinci adamının hissettiği.

Az sonra yarı açık kapıdan içeriye tekrar girecek, her zaman oturduğu koltuğa oturacak, çok geçmeden çağrılacaktı.

Hep böyle olmuştu!

Saffet Bey'in düşündüğü gibi oldu. Çağrılmıştı işte. Kendisi ve ağır çantası, bir kez daha O'nun huzurundaydılar.

***

Uzun uzun konuştu TKŞ'nin bir ve iki numaraları. Bütün TKŞ masalarının ve her birine ait dosyaların üzerinden birer birer geçtiler.

"TKŞ'yi kurmakla ne kadar önemli bir iş yaptığımızın farkındasın değil mi Saffet?"

Sık rastlanmayan samimi anlardan biri daha diye düşündü TKŞ'nin ikinci adamı. Genellikle, Saffet Bey demeyi tercih ederdi çünkü O.

"Evet efendim. Başlangıçta pek kavrayamamıştık ne kadar fayda sağlayacağını ama bugün hepimiz aynı kanaatteyiz. Son derece önemli bir iş görüyor TKŞ."

***

Saffet Bey müsaadesini istemek için ayağa kalkarken, O bir kitap uzattı.

"Şuna bir bakar mısın lütfen? Düşünceni yazıp gönderirsen sevinirim."

"Emredersiniz efendim!"

***

Saffet Bey, Köprü'den vapura biner binmez, O'ndan aldığı kitabı çantasından çıkardı. Aldous Huxley tarafından yazılan, adı Türkçeye *Cesur Yeni Dünya** diye çevrilebilecek bir romandı elindeki.

Saffet Bey kitabın kapağını kaldırınca, burnuna yeni basılmış kitaplara özgü o bildik mürekkep kokusu geldi.

TKŞ kurmayının ilk birkaç sayfadan edindiği intiba, kitabın karşı ütopya tarzında yazılmış olduğuydu.

---

* Yazarın 1931 yılında kaleme aldığı, İngiltere'de 1932'de yayımlanan ve büyük ses getiren kitap Türkiye'de ilk kez *Yeni Dünya* adıyla yayımlandı. Kitap Türkçeye Orhan Burian tarafından kazandırıldı. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınevi tarafından 1945 yılında basıldı. Şimdilerde, İthaki Yayınları tarafından tekrar basımları yapılmaktadır.

Vapuru Sarıyer İskelesi'ne yanaşırken, Saffet Bey kitabın ilk altmış sayfasını okuduğunu fark etti. Ne yazık ki hiç not almamıştı. Zaten bir kere daha okuması gerekiyordu, bu nedenle not almamış olmasını dert etmemeye karar verdi.

***

Resmi Efendi'yle sofraya otururken de *Cesur Yeni Dünya* elinin altındaydı Saffet Bey'in.

Yemeğini yıldırım hızıyla yedi. Çalışma odasındaki okuma koltuğuna aynı kitapla oturdu.

Eğer yanlış anlamıyorsa, Huxley kitabında, baskı rejimlerinin yenilmeye mahkûm olduğunu anlatmaya çalışıyordu. Yazara göre, baskıya değil teknolojiye ağırlık veren toplumların önü her zaman açık olacaktı.

Öte yandan, hayal gücü son derece kuvvetli bir yazardı Huxley. 2500'lerin ortalarını görmeye çalışması bunun bir işaretiydi. Hayal gücü sayesinde, romanında, teknolojinin kullanımıyla insanlığın inanılmaz noktalara geleceğine işaret ediyor, hatta bu yolda örnekler veriyordu.

İçinde bulundukları yıllarda dünyanın yeni bir baskıcı döneme girmiş olmasına karşılık, Huxley kitabında şiddeti yeriyordu.

Aldous Huxley son derece garip karakterler yaratmıştı kitabında. Bernard Marx karakteri Karl Marx'ı, Lenina Crowne'yse Vladimir İlyiç Lenin'i işaret ediyordu. Dikkatini en çok çeken Mustapha Mond oldu. Bu karakter de Mustafa Kemal'i çağrıştırıyordu.

Saffet Bey aniden Mond'un sanayici Alfred'in soyadı olduğunu hatırladı. Sonra, bütün karakterler için aynı durumun geçerli

olduğunu, karakterlerin isimlerinin, iki ünlünün isim ve soyadlarının birleştirilmesinden elde edildiğini fark etti.

***

Saffet Bey ani bir kararla oturduğu koltuktan kalktı, masasının başına geçti, not almaya başladı. Vapurdayken ve geçen yarım saat boyunca not almamış olmasına biraz hayıflandıysa da kitabın en başına sonradan dönebileceğini düşünüp rahatladı.

TKŞ kurmayı kendini yeniden kitaba ama bu kez daha çok Mustafa Kemal'i çağrıştıran karakteri anlamaya verdi.

Saffet Bey'in işini, çok geçmeden Resmi Efendi'nin getirdiği sade kahve ve çifte kavrulmuş lokumlar kolaylaştıracaktı.

Cesur Yeni Dünya'daki Mustapha karakteri, tam anlamıyla gerçekçi bir devlet adamı portresi çiziyordu. Huxley kitabında, açık açık, onun tam bir dünya lideri olduğunu söylüyordu.

Saffet Bey bir ara Huxley'in çok cüretkâr olduğunu düşündü. Batı dünyası hiç hazzetmeyecekti onun Gazi Mustafa Kemal'in adını öne çıkarmasından. Kaldı ki genç Türkiye'nin kurucusu, kitapta, sağ ve sol baskıcı rejimlere karşı yegâne alternatif olarak gösterilmişti.

Huxley'in bir İngiliz olması, buna rağmen Gazi Mustafa Kemal'i idol haline getirmesi uluslararası siyaset zaviyesinden bakılınca gerçekten önemliydi.

***

Huxley'e göre, yeni bir dünya düzeni, ancak büyük harpler ve değer altüst olmalarının sonucunda kurulabilecekti.

Kurulacak yeni düzende dünya iki kutuptan meydana gelecekti: elitler ve avamlar. Elitler devletinin lideri Mustapha Mond yani Mustafa Kemal olacaktı.

Aldous Huxley'e göre, genç Türkiye'nin lideri Mustapha, engin tarih bilgisi ve dipsiz kültürüyle bu görevi fazlasıyla hak ediyordu. Kahramanının en önemli özellikleri, şehirli ve son derece zeki olmasıydı. Bu özellikleri ona büyük bir ayrıcalık sağlıyordu. Ayrıca, Mustapha, toplumsal hayatın, aidiyet yüceliğinin ve istikrarın öneminin farkında, gerçek bir dünya lideriydi.

-58-

Saffet Bey romanı sanki derin bir uykudan uyanır gibi bitirdi. Günün ilk ışıkları çalışma odasının penceresinden içeriye girerken, notlarla doldurduğu sayfaları üst üste koymaya başladı.

Resmi Efendi, o uyumadığı zamanlar uyumazdı. Gece boyunca, kısa fasılalarla çalışma odasının sobasına odun atmış, efendisine arada bir çay, kahve, ıhlamur getirmiş, o çalışırken tek laf etmemişti.

Yaşlı adam, Saffet Bey'in masasından kalktığını görünce dayanamadı ve "Sabah şeriflerin hayır olsun!" dedi.

Saffet Bey Resmi Efendi'ye anlamaz gözlerle baktı. Huxley'in dünyasından gerçek olana geçiş yapması kolay olmadı.

"Doğru ya, sen buradaydın bütün gece. Yine lafımı dinlemedin, yine benimle sabahladın. Bir daha sakın yapma bunu Resmi Efendi."

"Olur, yapmam" dedi en hizmetkâr edasını takınıp yaşlı adam.

Saffet Bey, onunla başa çıkamayacağını biliyordu. Ne yaparsa yapsın, Resmi Efendi'yi kendisinden koruyamayacağını fark edeli çok olmuştu. Kâhyası bu gerçeği ona, zaman içinde ve her defasında pabuçlarını ters giydirerek öğretmişti. Uzatmanın manası yoktu.

Saffet Bey, anlaşmanın ihtimali yoksa konuşmanın manası olmadığını da Resmi Efendi'den, üstelik parmak kadar bir çocukken öğrendiğini hatırladı.

"Ben kahvaltı edeyim o zaman" dedi çaresiz bir ses tonuyla.

"Hayır, şimdi biraz uyu, kendine gel, öğlen vapuru için kaldırırım. Kahvaltını da o zaman edersin."

Kendisini tarttı. Gözlerinin kapanıyor olduğunu hissetti.

"Olur o zaman" dedi, yine küçük bir çocukmuş gibi.

Saffet Bey konağın merdivenlerini, kendisini yatağına güçbela atacağını bilerek tırmandı.

Rüyasında 2500'lere gidecekti.

***

Resmi Efendi saat 11.00 sularında tepesinde bitip "On iki vapurunu yakalamak istiyorsan kalkman lazım" dediğinde, Saffet Bey *Cesur Yeni Dünya*'nın satırları arasında koşturmayı sürdürüyordu.

Başını kaldırdı, kâhyasına ilk kez görüyormuş gibi baktı. Yeniden yastığına gömülürken mırıldandı.

"Bugünkü yegâne işim dün akşam aldığım notları bir araya getirmek. Yazıhaneye gitmesem de olur. Evde daktilo ederim yazdıklarımı. Senden rica etsem, beni bir saat sonra bir kez daha kaldırır mısın? *Cesur Yeni Dünya*'da, Mustapha ile biraz daha zaman geçirmem lazım."

Resmi Efendi, Saffet Bey'in söylediklerinin yarısını anladı. Anladığı kadarı kendisine yeterdi. Sevindi. Efendisi bir saat daha uyuyabilecekti. Yazıhaneye gitmeyeceğine göre, inisiyatif kullanıp bu süreyi iki saate rahatlıkla çıkartabilirdi. Gülümseyerek yatak odasının kapısını arkasından kapattı.

***

Saffet Bey yatağından kafası kazan gibi kalktı. Arada bir uyanıp tekrar uyuduğunda hep böyle olurdu. "Kahvaltımı edince geçer" diye söylendi. Üzerine ropdöşambrını geçirip iyi ısıtılmış salona, kahvaltı masasının başına geçti.

"Kurt gibi açım Resmi Efendi."

"İyi. Şimdi getiriyorum kızarmış ekmeğini."

"Neden kaldırmadın beni söylediğim saatte?"

"Kendi kendine kalktın ya işte! Sağlığın için daha iyi."

Saffet Bey hiç cevap vermedi kâhyasına. İtişmeye ne vakti ne takati vardı.

"Çaylarımızı al da gel. Sana anlatmak istediğim bazı şeyler var."

***

Yaşlı adam efendisini can kulağıyla dinledi. Saffet Bey'in konuşması bitince "Sanki cinler, periler, devler dünyasına bir yolculuk gibi" dedi ve çayından bir yudum aldı. Aklına takılan asıl soruyu sordu.

"O Mustafa bizim Mustafa değil mi?"

Saffet Bey'in duymak istediği, kâhyasının sorup sormayacağını merak ettiği soruydu bu.

Saffet Bey, konuşmasının hiçbir yerinde Gazi'den söz etmemiş, Mustapha'yı notlarına bakarak tam da Aldous Huxley'in anlattığı gibi anlatmıştı.

"Nereden anladın bizim Mustafa olduğunu?"

"Anlaşılmayacak gibi değil. Başka bir dünya lideri daha var da ben mi bilmiyorum Allah aşkına? Senin anlattığın Mustafa, bizim Gazi Mustafa Kemal'imiz işte."

Saffet Bey, kâhyasından aldığı geri dönüşü hafızasının bir kenarına, altını çizerek not etti.

Az sonra masasına oturup gece boyu aldığı notları daktilo edecek, ardından iki mektup yazacak, birini O'na, ötekini Doktor Zeki Bey'e postalayacaktı.

Saffet Bey, Doktor Zeki Bey'e postalayacağı mektupta Resmi Efendi'nin az önce verdiği tepkiden de bahsedecekti.

***

Kahvaltı masasından kalkıp üzerine gündelik bir kıyafet geçiren Saffet Bey vakit kaybetmeden masasına, daktilosunun başına oturdu.

Bir asıl ve iki kopya olmak üzere kâğıtlarını makineye taktı. Yazacağı yazının aslını O'na, ilk kopyasını Doktor Zeki Bey'e gönderecekti. Üçüncü kopyayı Matbaacı Şükrü Bey'e, sonra geri almak kaydıyla verecekti.

-59-

Saffet Bey, elindeki iki zarfı, Sirkeci Büyük Postane'den iadeli taahhütlü olarak postaya verdi. Sonra Babıâli Yokuşu'nu tırmandı, İran Konsolosluğu'nun köşesinden içeriye kıvrıldı ve Cumhuriyet Gazetesi'ni geçip Şükrü Bey'in matbaasına ulaştı.

"Hayrola Saffet Bey? Önemli bir şey mi oldu?"

"Hem evet hem hayır. Büyük Postane'ye geldim mektup atmak için, sana da uğrayayım dedim. Okumanı istediğim bir şey var."

Saffet Bey devasa evrak çantasından, kapaklı bir dosyaya iliştirilmiş, pelür kâğıdına yazılmış, kopya olduğu belli olan yazıyı çıkardı, Matbaacı Şükrü Bey'e verdi.

"Önce beni dinlemen lazım. Dün O'nunlaydım biliyorsun. Yaptığımız konuşmaları ayrıca anlatacağım. Konuşmamız bitince bana *Cesur Yeni Dünya* diye bir kitap verdi ve okuyup düşüncelerimi yazmamı istedi. Okudum ve yazdım. Bugün de gönderdim kendisine. İşte o yazının kopyası bu. Bir kopya da Doktor Zeki Bey'e gönderdim."

Matbaacı Şükrü Bey bir önündeki dosyaya bir arkadaşının yüzüne baktı. Merak içinde kalmıştı.

"Bak sana ne diyeceğim? Ben bunu şimdi okuyayım. Bu arada sen istersen Sahaflar Çarşısı'na git bir dolaş. Biliyorum seversin kitaplara bakmayı. Sonra bana uğra, aşağıya doğru birlikte iner, Pandelli'de yemeğimizi yerken konuşur, ardından ayrılırız."

Saffet Bey arkadaşının teklifini makul buldu.

***

"Kitabı okumuş kadar oldum. Muhteşem bir kitap değerlendirmesi yazmışsın."

İki TKŞ kurmayı, Pandelli'de karşılıklı oturmuş yemeklerini yiyorlardı. Saffet Bey arkadaşının sözlerinin üzerine, bir gün önce kâhyası Resmi Efendi'nin kendisini dinledikten sonra verdiği tepkiyi anlattı.

"Bilge bir adam tabii Resmi Efendi. Elifi görse mertek sanan,* her ağzını açtığında yüzlerce çam deviren, buna karşılık kendisini bilgi küpüymüş gibi satan sözde politikacılara hatta yazarlara, çizerlere tur bindirir."

Şükrü Bey'in söyledikleri Saffet Bey'in hoşuna gitti. Aynen onun gibi düşünüyordu.

"*Cesur Yeni Dünya* meselesini hallettiğimize göre, biraz TKŞ-Alman üzerine konuşalım mı?"

"Olur. Sebottendorff'la dansımız sürüyor malumun. Temmuz ayını iple çekiyor. Hitler'in planı, 31 Temmuz'da yapılacak seçimlerde en büyük ikinci parti haline gelmekmiş. Sebottendorff, önemli olanın parlamentoda çoğunluğu ele geçirmek olmadığını söylüyor. Yüzde otuzun üzerindeki her sayı kendilerine yetiyormuş. Çünkü bu, istikrarsızlığın süreceği anlamına gelecekmiş. Hakikaten doğru. Yakın zamanda matbaa malzemesi tedariki için Almanya'ya gittiğimde, Sebottendorff'un söylediklerini derinden hissettim. Almanya'da, milliyetçi olduğunu

* Cahil anlamına geliyor. Arap alfabesinin ilk harfi olan elif düz bir çizgidir. Anadolu'da evin tavanını tutan düz ağaçlara ya da tavana dizilen düz tahtalara mertek adı verilirdi.

düşündüğün kime sorsan, ülkeye istikrar getirebilecek tek adamın Hitler olduğunu söylüyor. Sebottendorff bana, hesaplarımı hem kişisel olarak hem de milliyetçi ekolün önde gelen bir ismi olarak yapmamı tavsiye etti."

Saffet Bey arkadaşının bu sözleri üzerine güldü.

"Türkiye'nin Führeri olma yolunda hızla ilerliyorsun yani, öyle değil mi?"

Matbaacı Şükrü Bey sağ işaretparmağının ucunu üstdudağına dikey olarak yerleştirdi, kendini Hitler'e benzetti.

"31 Temmuz'a kadar bekleyelim. Belki de vazgeçerim milliyetçilikten."

***

Saffet Bey öğleyi biraz geçe yazıhanesine gidince, kapının altından atılmış bir not buldu.

"Sizi mutlaka görmem lazım, gelince lütfen beni arayın. Joseph."

TKŞ'nin iki numarası derhal telefonun başına oturdu ve Joseph'in numarasını çevirdi.

Saffet Bey'in sesini tanıyan Joseph "Hah, tamam. Notumu bulmuşsunuz. Geliyorum" diyerek telefonu kapattı.

Joseph, Saffet Bey'in vereceği cevabı beklememişti. Bu durumda, telefonu kapattığı gibi yola çıkmış olmalıydı.

***

Net bir adamdı genç Yahudi. Pardösüsünü portmantoya asar asmaz başladı konuşmaya.

"İspanya'nın, Türkiye'deki Yahudileri geriye çağırdığını hatırlıyorsunuzdur.* Bir yıl önce gazeteler yazmıştı ve üzerine konuşmuştuk. Bu konu cemaatimizde o gün bugündür konuşuluyor. Büyük bir çoğunluk gitmek istemiyor ama buradaki gelecekleri-nden korkanlar da var."

Saffet Bey, Joseph Bey'in sözlerinin arasına girmesi gerektiğini düşündü.

"Bu konuyu daha önce konuşmuştuk Joseph Bey. Bir tek Yahudi ailesi bile bu davete ilgi göstermemişti. Yeni bir şey değil söylediğiniz."

"Ama köprülerin altından çok sular aktı. Size daha önce L'Orient'te yani Baylan'da anlattıklarımı hatırlayın.** Almanya başta olmak üzere, Yahudiler Avrupa'da giderek daha fazla sıkışıyorlar. Benim de etkili bir üyesi olduğum OSE İstanbul'un yönetiminde, bu mesele yeniden ve bu kez enine boyuna tartışıldı. Ben ve birkaç arkadaşım, bunun tam tersini yapmamız gerektiğini savunduk. Bize göre tam tersini yapmamız, kendisini Avrupa'nın herhangi bir yerinden kaçmak zorunda hisseden Yahudileri İstanbul'a getirmemiz ve onlara burada sahip çıkmamız lazım."

Saffet Bey genç Yahudi'nin anlattıklarını dikkatle dinledi. OSE'nin kendisinden, daha doğrusu TKŞ'den istediği belliydi: Belki yıllar boyu sürecek, üstelik ilerleyen zamanlarda son derece riskli olabilecek nüfus transferi zincirinde önemli bir rol üstlenmek!

Saffet Bey arkadaşının isteğine tam bir kurmay davranışıyla yaklaştı. Meseleyi yetkili mercilerle konuşacağını ve en kısa zamanda kendisine bilgi vereceğini söyledi.

---

* *Cumhuriyet* gazetesi, "İspanya Musevileri Davet Ediyor" başlıklı haber, 10 Mayıs 1931

** *Ters Kanatlı Şahin*, Destek Yayınları, s. 157

-60-

TKŞ-Fransız ve TKŞ-ABD masalarının notları Saffet Bey'in önüne neredeyse aynı zamanda düştü.

Fransız haber ajansı Havas'ın İstanbul'da görevli muhabiri Yvonne Desagulier'in Paris'teki merkeze gönderdiği telgrafın Türkçe çevirisi kuşkusuz önemliydi.

Saffet Bey Yvonne'un bu önemli bilgiye hangi kaynaktan ulaştığını gayet iyi biliyordu. Renseignements Generaux'nun Türkiye masası şefi Bernard, sevgilisi Yvonne'dan hiçbir şey saklamaz, saklayamazdı.

Saffet Bey, TKŞ'nin Fransız masasından, Bay Bernard'ın bu bilgiye nasıl ulaşmış olabileceğini öğrenmelerini istemeliydi. Düşüncesini derhal akıl defterine not aldı.

Öteki önemli mesajın kaynağıysa, büyük bir ihtimalle, İstiklal Caddesi üzerindeki terzi atölyesiydi. Rus diplomat Aleksei Alekseviç, ABD Büyükelçisi Grew'a, Moskova'nın Türk diplomatları davet edeceğini, Türk yetkililer bile duymadan iletmiş olmalıydı.

Öyleyse, TKŞ'nin ikinci adamıyla ABD'nin Ankara Büyükelçisi Grew'un o günkü işleri aynı olacak demekti.

***

Üzerine kafa patlatılmaya başlanan meselenin kuşkusuz öncesi de vardı.

Milletler Cemiyeti'ne katılma konusunda Türkiye'nin ayak dirediği malumdu. Kurulmakta olan yeni uluslararası teşkilatın kapısını birçok ülke aşındırdığı halde, Türkiye'nin yakınından bile geçmemesinin önemli bir nedeni vardı.

Türklere göre, İngiltere ve Fransa gibi ülkeler, önce, genç Türkiye Cumhuriyeti ile Büyük Harp'ten kalma meselelerini halletmeliydiler.

Her şeye rağmen Türk Dışişleri temkini elden bırakmıyor, Milletler Cemiyeti'nden bir davet gelirse düşünüleceğini söylemekten imtina etmiyordu.

Hasılı kelam, Türkiye, Milletler Cemiyeti meselesinde ağır aksak* bir usul benimsemişti ve durumunda bir değişiklik yapmayı düşünmüyordu.

Saffet Bey'in Doktor Zeki Bey'den edindiği bilgilere göre, bunun nedeni SSCB'li diplomatları istim üzerinde tutmaktı. "Anlaşılan..." diye düşündü TKŞ kurmayı. "Bizim ağır aksak usul sayesinde sonuç alınmış oldu."

Hakikaten de öyleydi. Türkiye, SSCB Dışişleri Bakanı Litvinov'un girişimine tam da o gün cevap vermiş, ziyaretin tarihinde karara varılmıştı.

İçlerinde İsmet Paşa, CHF Genel Sekreteri Recep Bey, yazar ve milletvekili Yakup Kadri Bey gibi ağır topların da olacağı heyet 24 Nisan'da yola çıkacak, on beş gün süreyle SSCB'de incelemelerde bulunacak, bu arada İsmet Paşa ile SBKP Merkez Komitesi Genel Sekreteri Stalin bir görüşme yapacaklardı.

---

* Klasik Türk Musikisi'nde, Aksak Semai'nin 10/4 mertebesine Ağır Aksak denir. Fasılların ağır semailerinde ve saz semailerinde kullanılır.

Saffet Bey, Fransız ve ABD misyonlarının, Türk heyetinin SSCB ziyaretiyle özel olarak ilgilendiklerini Doktor Zeki Bey'in kulağına detaylara girerek fısıldadı.

***

Konuşmalarının önemli kısmı sona erince, Doktor Zeki Bey "Mektubunun elime geçip geçmediğini merak ediyorsun değil mi Saffet?" diye sordu.

"Hayır, Rejans'ın ünlü garsonu Raya'nın halen kentimizde bulunduğunu, henüz Rus sevgilisi Aleksei ile kaçmadığını söylemek için aradım."

Şaşırtmıştı verdiği cevapla Saffet Bey. Saffet bir şey demeye çalışıyordu ama ne?

Doktor Zeki Bey uzunca bir süre düşündü ve nihayetinde, "Demek bana da akıl oyunları?" dedi.

"Akıl oyunları filan değil, zevzeklik doktor. Ama bu arada merak ediyorum tabii mektubumu alıp almadığını."

"Bu sabah geçti elime. Derhal okudum. Hazmetmek için bir kere daha okuyacağım."

"Seni mektup için aramadım aslında. Anlatacaklarım var."

***

Saffet Bey, İstanbul'da cirit atan yabancı gazeteci ve ajanların elde ettikleri son bilgiye dair bütün ayrıntıları anlattı arkadaşına.

Türk heyetinin SSCB'yi ziyaretinin getirilerinin neler olabileceği üzerine de uzunca söyleşti iki TKŞ kurmayı. Stalin'in muslukları açacağından eminlerdi. Her ikisi de en azından sanayinin

gelişmesi için, Stalin'in Türkiye'ye yardımcı olacağını tahmin ediyorlardı.*

"Amerikalılar, İngilizler ve Fransızlar tutuşmuşlardır bu seyahat üzerine. Çok yakın bir tarihte gönderirler bize Milletler Cemiyeti için davet mektubunu. Halbuki, öteki bütün ülkeler başvurarak üye oldular."

Saffet Bey arkadaşının yorumunu yerinde buldu.

Türk heyetinin SSCB ziyareti ve dünyadaki yankıları üzerine o kadar çok konuştular ki Saffet Bey bir yerde doktoru durdurmak zorunda kaldı.

"Sen ne zaman geleceksin İstanbul'a?"

"Birkaç gün içinde. Neden sordun?"

"Gelince konuşuruz *Cesur Yeni Dünya* üzerine. Ayrıca *Kadro* dergisinin yedinci sayısını da masaya yatırmamız lazım."

"Peki. Gelince beni Rejans'a götürecek misin?"

"Neden? Raya'yı son bir kez görmek için mi?"

"Evet ama Aleksei bu önemli bilgiyi de sızdırdıktan sonra, istediği pasaportlara kavuşmuş olabilir."

"Sanmıyorum doktor. Amerikalılar, Aleksei gibi altın yumurtlayan bir ajanı suyunu iyice sıkmadan bırakmazlar."

* İnönü'nün liderlik ettiği heyet SSCB'den geriye yirmi yıl vadeli, sekiz milyon ABD doları tutarında para ve teknoloji yardımıyla döndü. SSCB, Türkiye'ye vaat ettiği parayı geriye mal olacak alacaktı. Açılacak olan krediyle Kayseri ve Nazilli'de birer tekstil fabrikası kurulacaktı.

-61-

"İki gün önce gelmeye kalksam, şimdi yaşamıyor olacaktım Saffet."

Gayet iyi farkındaydı durumun Saffet Bey. Ayın 8'inde, Ankara Polatlı yakınlarında Beylikköprü'de gerçekleşen feci tren kazası üzerine deliye döndüğü dakikaları hatırladı.

Kazayı duyar duymaz Ankara'yı aramış, Doktor Zeki Bey'in işleri nedeniyle seyahatini iki gün geciktirdiğini öğrenince bir dolu dua etmişti.

TKŞ vasıtasıyla tanışmış olsalar da zaman içinde dost, arkadaş, yoldaş, kardeş olduklarını düşünmüştü o bir türlü geçmeyen dakikalar zarfında Saffet Bey. Nihayetinde, ileriye dönük olarak, doktorsuz bir hayatın ne tadının ne tuzunun olmayacağında karar kılmıştı.

***

Yirmi vatandaşın hayatını kaybettiği kazayla ilgili olarak araştırmalar tamamlanmış, kaza anında trenin kırk dört kilometre hızla gittiği tespit edilmişti.

Makiniste göre, kazaya tren yoluna düşen bir demir parçası yol açmış olmalıydı.

"Ne demir parçası ne başka bir şey. Yollar bozuk azizim yollar!"

Bu sözleri söyleyen Doktor Zeki Bey'di. Devam da edecekti sözlerine.

"Her gidiş gelişimde, tren biraz fazla hızlandığında kalbim çarpmaya başlıyor. Rayların üzerinde atlaya zıplaya gidip geliyoruz her seferinde."

Saffet Bey de aynı düşüncedeydi.

"Kırk elli kilometre sürat nedir ki doktor? Avrupa'da üç dört misline ulaşıyor trenlerin hızları. Osmanlı'dan bize kalan birkaç demiryolundan biri. Üstelik Fransız yapımı ve hâlâ Fransızlar tarafından işletiliyor."*

Doktor Zeki Bey'i dinlerken, bir yandan da hesap yaptı Saffet Bey. Aldığı sonucu arkadaşıyla da paylaştı.

"Genç bir insan saatte yedi kilometre hızla yürür. Bizim trenler insandan sadece altı kat hızlı gidiyor. Ölür müsün öldürür müsün? Millileştiğinde durum değişir umarım."

İki arkadaş elim tren kazasıyla ilgili konuşmalarını tamamlarken Raya bütün güzelliği ve içten tebessümüyle masalarına ulaştı.

Saffet Bey az sonra bir arkadaşlarının daha kendilerine katılacağını, yemek siparişleri öncesinde biraz votka ve yanında ufak tefek bir şeyler alabileceklerini söyledi ve Raya'ya teşekkür etti.

Raya yanlarından uzaklaşırken, iki TKŞ kurmayı birbirlerine baktılar.

"Aleksei'nin sevgilisi olmasa, şu kadını sana alırdık Saffet. Yaşı senden biraz büyük ama olsun."

"Neden sana değil de bana doktor? Hem yaşlarınız da uygun."

"Sendeki boy bos ve yakışıklılık bende olsa peşini bırakır mıydım sanıyorsun?"

Saffet Bey gülerek karşılık verdi arkadaşının övücü sözleri üzerine.

"Doktor, biliyorsun hiçbir şey göründüğü gibi değil. Arka planda, kim bilir nasıl bir hikâyesi vardır Raya'nın. Barones

* Chemins de Fer Ottomans d'Anatolie (Osmanlı Anadolu Demiryolları Şirketi) tarafından 1871-1892 yılları arasında inşa edildi. 1934 yılında millileştirildi ve TCDD'ye devredildi.

midir bilemeyiz mesela. Çiçek Pazarı'nın kapısında bir Rus barones var çiçek satan, her gördüğümde içim dağlanıyor. Raya, Rusya'dan kaçtığı halde, Aleksei gibi bir rejim muhafızıyla neden ilişki kurmuştur sence? Demek istediğim, hepimiz birer kapalı kutuyuz. Sence de öyle değil mi?"*

"Öyle Saffet kardeşim. Söylediklerine bir küçük itirazım var. Aleksei eğer ABD'ye ajanlık yapıyorsa, artık rejim muhafızı değildir."

"Doğru, iyi hatırlattın doktor" diyerek araya girdi Saffet. Zeki Bey devam etti.

"Özellikle de savaş sonralarında, her insan özgün bir hikâye halini alıyor Saffet. Sen kendinden hesapla. Balkanlardan kop İstanbul'a gel, geride yaşayan bir tek akraban kalmasın..."

Laflar boğazına dizildi Doktor Zeki Bey'in. Devam edemedi. Edebilse, kendi babasını savaşa nasıl uğurladıklarını, yıllar boyunca anneciğiyle kulakları kirişte nasıl yaşadıklarını, babasının şehitlik haberinin kendilerine nasıl ulaştığını anlatırdı mesela. Kendisi de babasıyla aynı yolu izlemeye karar verince annesinin döktüğü gözyaşlarından, Osmanlı bütün cephelerde kaybedince soluğu Anadolu'da almasından dem vururdu. Hiçbirini anlatamadı Doktor Zeki Bey. Sadece yutkundu.

Saffet Bey onun anlatamadıklarını anladı. Hiç sesini çıkarmadı. Rejans'ın duvar tahtalarını inceledi.

Sessizliği Raya'nın dünya tatlısı sesi bozdu.

"Size biraz votka, kızarmış ekmek, tereyağı ve havyar getirdim. Bakalım beğenecek misiniz?"

---

* Raya ve Alexei'nin büyük ve dramatik hikâyesi *Ters Kanatlı Şahin*'de ayrıntılarıyla anlatıldı. (O.B.)

-62-

"Önce *Cesur Yeni Dünya*'yı mı yoksa *Kadro*'nun yedinci sayısını mı konuşalım?"

Matbaacı Şükrü Bey'in de katılımıyla mükellef bir masa kurulmuş, Raya'nın itinayla servis ettiği Rejans'a özgü ve birbirinden lezzetli Rus yemekleriyle TKŞ kurmaylarının mideleri şenlenmeye, kan şekerleri yükselmeye başlamıştı.

Şükrü Bey sonradan dahil olmuşsa da votkada arayı kapatmış, yemekteyse göbeğinin lehine bir hayli açmıştı.

"Biraz hızlı mı içtim ne?"

"Biraz hızlı içmedin de biraz hızlı yedin Şükrü Bey. Doktorun olarak söylüyorum bunu sana, arkadaşın olarak değil."

"Haklısın doktorcuğum ama öğlen yemeğini geçiştirdim, biraz da ondan oldu."

Saffet Bey iki arkadaşının yüzüne, bırakın şimdi yemeyi içmeyi de soruma cevap verin der gibi bakınca Doktor Zeki Bey kararını verdi.

"*Cesur Yeni Dünya* bence!"

"Bence de" diyerek destekledi Şükrü Bey doktoru.

"İyi. O zaman başlayın" dedi her ikisine de bakarak Saffet Bey.

Matbaacı Şükrü Bey "İyi o halde" diyerek konuya girdi.

"Distopyanın bir tür olarak tutup tutmayacağından emin değilim. Huxley'in yazdığı bu roman, bilebildiğim kadarıyla türünün ilk örneği. Öte yandan şanslı bir adam Bay Aldoux Huxley. Dedesi ünlü bir biyolog ve Darwin'e tapıyor. Kardeşi de

bir biyolog. Annesi şair ve denemeci, babası *Cornhill* dergisinin sahibi. Ailesinden gelen bütün bu özellikler, bilimle edebiyatı harmanlamasını sağlıyor. Ama ailesinden gelen her şey iyi değil. Annesi erken yaşta ölmüş, kardeşi intihar etmiş ve kendisi kör olma derecesinde göz hastası."

Şükrü Bey sözlerini tamamlayıp iki arkadaşına baktı. Doktor, az önce aldığı bilgiler nedeniyle şaşırmıştı.

"Bilmiyordum bütün bu anlattıklarını. Kötümser olması için bütün nedenler mevcutmuş."

Saffet Bey araya girdi.

"Bunlara Büyük Harp'in etkisini de ekle. En çok da bu nedenle, ABD'den pek hazzetmiyor Bay Huxley."

Saffet Bey lafını tamamlayıp doktora baktı.

"Senin notlarına da koyduğun, ABD'nin geleceği dünyanın geleceğidir sözlerinden çıkarttım ben ABD'den pek hazzetmediğini. Bir de tabii, yazarın yine Amerikalıları kastederek, tanrılara benzeyen insanlar tanımlamasından."

Matbaacı Şükrü Bey, sınıftaymış da söz istiyormuş gibi parmağını kaldırdı.

"Wall Street'in çöküşünün bir dünya ekonomik krizine yol açması..."

Saffet Bey iki arkadaşının konuşmalarından, yazdıklarını dikkatle okuduklarını anladı. Buna karşılık *Cesur Yeni Dünya* kitabını baştan sona okumamış olmaları büyük bir eksiklikti.

"Peki, benimle aynı fikirde misiniz? Huxley, Mustapha karakterini yaratırken, bizim Gazi Mustafa Kemal Paşa'dan yararlanmış mı sizce de? Yoksa ben mi uyduruyorum?"

Doktor Zeki Bey soruya "Yüzde yüz yararlanmış!" diye karşılık verdi.

Matbaacı Şükrü Bey aynı kanıda olmadığını hissettirir biçimde "Nasıl vardın bu kesin yargıya?" diye sordu.

Doktor şöyle bir düşündü ve cevabını verdi.

"Saffet Bey kitabın bir yerinden şu cümleleri maharetle bulup çıkartmış: Uygarlığın kahramanlık ya da yüceliğe hiç ihtiyacı yoktur. Bunlar politik yetersizliğin belirtileridir. Bizimki gibi düzenli bir toplumda, hiç kimsenin kahraman ya da yüce olma fırsatı olmaz. Böylesi bir olgunun yaşanması için koşulların bütünüyle dengesiz olması gerekir."*

Doktor sözlerini tamamlayınca durdu. Başka söyleyecekleri de varmış gibi arkadaşlarına baktı.

"Bizim Gazi'den sık sık duyduğumuz sözler değil mi bunlar? Huxley'in kitabı çok yeni. Gazi bu lafları yıllardır ediyor."

Saffet Bey hararetle başını salladı ve doktora onay verdi ve bir de katkıda bulundu.

"Bu lafları ve aynı anlama gelecek başkalarını."

Kitapla ilgili son noktayı Doktor Zeki Bey koyacaktı.

"Resmi Efendi'nin Gazi'yle ilgili 'O Mustafa bizim Mustafa değil mi?' demesine çok şaşırdım. Her defasında bir şey yapıp beni şaşırtmayı başarıyor."

* *Cesur Yeni Dünya*, Aldoux Huxley, Çeviren: Ümit Tosun, İthaki Yayınları, s. 39

-63-

Üç TKŞ kurmayı Rejans'tan Pera Palas'a geçtiler.

"Votkayla başladık onunla devam edelim derim."

Zeki Bey, kalmakta olduğu otelde ev sahipliği rolünü üstlenmişti.

Saffet Bey kolundaki saate baktı. Vapuruna daha epey vardı. Yine de alkol faslına sıcak bakmadı.

"Yeterince içmedik mi doktor? Kahve içelim bence."

Matbaacı Şükrü Bey de aynı fikirdeydi. O da Saffet Bey'le kalkacak, aynı vapura binecek, Bebek'te inecekti.

Doktor Zeki Bey kahveleri söylerken, Saffet Bey iki ayağının arasındaki dev çantasından *Kadro* dergisinin 7. sayısını çıkardı.

Doktor itiraz etti.

"Öncesi var. Nâzım Hikmet'in son kitabına bir göz atalım, bana hak vereceksiniz. Müsaade edin, bir koşu odamdan alıp geleyim kitabı."

Doktor Zeki Bey kafasının dumanlı olmasına aldırmadan sandalyesinden masaya tutunarak kalktı.

Saffet Bey arkadaşının kararsız yürüyüşünü görünce Matbaacı Şükrü Bey'e "Belli ki önemli bir şey söyleyecek" dedi.

Şükrü Bey aynı fikirdeydi.

***

Zeki Bey hiç üşenmemiş, odasından Nâzım'ın son kitabı *Gece Gelen Telgraf*'ı* alıp geri dönmüştü.

"Size bu kitaptan bir şiir okuyacağım ama önce bir noktaya dikkatinizi çekmem lazım. *Kadro*'nun dördüncü sayısında, Şevket Süreyya'nın Nâzım Hikmet'le ilgili yazdığı kritiği birlikte okumuştuk. Hatırladınız mı?"

Şükrü ve Saffet Beyler hatırladıklarını belirtir tarzda başlarını sallayınca, Doktor Zeki Bey sözlerini sürdürdü.

"Yazının başlığı 'Polemik: Nâzım Hikmet'ti. Şevket Süreyya bu yazıyı, Nâzım'ın, *Benerci Kendini Niçin Öldürdü*** isimli kitabı üzerine yazmıştı."

Doktor Zeki Bey arkadaşlarının yazıyı tam olarak hatırlayıp hatırlamadıklarından emin olmak için yüzlerine baktı. Emin olunca devam etti.

"Şevket Bey o yazısında, Nâzım'ın Marksist teoriyi zorladığına, bu nedenle şiirine haksızlık ettiğine dikkat çekiyordu. Aynı zamanda, akıntıya kürek çekmeyi bırakıp, kalemini Anadolu'nun yoksul insanları için kullanmasını tavsiye ediyordu."

Matbaacı Şükrü Bey ve Saffet Bey birbirlerine baktılar. Unutamayacak kadar fazla konuşmuşlardı Şevket Bey'in yazısı üzerine.

O kadar ki, TKP'de kalan komünistlerle Türk Devrimi'nin çekim gücüne kapılarak partiden ayrılanlar arasındaki kavganın ilerleyen günlerde daha da heyecan verici bir hale dönüşeceğini bile düşünmüşlerdi.

---

* *Gece Gelen Telgraf*, Nâzım Hikmet. İlk baskısı Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi tarafından 1932 yılında yapıldı.

** *Benerci Kendini Niçin Öldürdü*, Nâzım Hikmet. İlk baskısı Suhulet Kitapevi tarafından 1932'de yapıldı.

Saffet Bey, doktorun kendisine inanmasını sağlamak için bir de örnek verdi.

"*Kadro*'nun ilk sayısı üzerine, TKP Genel Sekreteri Şefik Hüsnü'nün yazdığı tahmin edilen uzun eleştiri yazısını* bile masaya yatırmıştık hatta."

Doktor Zeki Bey, arkadaşlarının Nâzım üzerine yazılan eleştiriyi ve üzerine yaptıkları konuşmayı hatırladıklarına ikna olunca, Nâzım Hikmet'in yeni kitabını açtı ve sözünü ettiği şiiri buldu.

"İsterseniz sonra şiirin tamamını da okuyabiliriz ama benim size okumak istediğim bölüm şu:

Ve kadrolar
parlatarak
kara gömleklerinin beyaz kordonlarını
gömecekler kadife koltuklara
Golf pantalonlarını
Kardeşler!
Onların adına benziyorsa eğer
adınızı değiştirin.
Vebanın girdiği kapıdan girin
onların evine atmayın ayak...
Onlar istiyorlar ki
çift ağızlı baltalarıyla
yuvarlansın kafalarımız önüne yarın
o kara gömlekleri beyaz kordonlu
Golf pantolonlu
Kadroların..."

* *Kadroculari ve Kadro'yu Anlamak*, İlhan Tekeli-Selim İlkin. Tarih Vakfı Yayınları, s. 557

Doktor Zeki Bey'in okumasını tamamlamasıyla garsonun kahve fincanlarını almak üzere masalarına gelmesi aynı zamana rastladı.

"Çok ağır!" dedi Saffet Bey. Garson kendi üzerine alınacak gibi olduysa da vazgeçti.

"Bence..." dedi Matbaacı Şükrü Bey. "Nâzım yanılıyor!"

İki arkadaşının sözlerine dikkat kesildiğini hissedince, konuşmasını sürdürdü.

"Şevket Süreyya da Vedat Nedim de hâlâ Marksistler. İsmail Hüsrev de öyle. Sadece Burhan Asaf daha liberal, kendine özgü başka bir çizgi yakalamaya çalışıyor. Öteki üçünün yazdıkları değerlendirme yazılarında kullandıkları metot eskisiyle aynı ve bir adı var. Diyalektik Materyalizm. Kadrocular, bu metoda özgü terminolojiyi kullanmayıp kendi terimlerini icat ediyorlar o kadar."

Matbaacı Şükrü Bey'in masaya sürdüğü tez uzunca bir tartışmanın konusu olacaktı. İlk tepki Saffet Bey'den geldi.

"Anlaşıldı. Önce Şükrü Bey'le benim, vapur saatime kadar, diyalektik materyalizmin ne olduğu ve olmadığı üzerine konuşmamız gerekiyor."

Saffet Bey, *Kadro*'nun 7. sayısını, az önce çıkardığı bacaklarının arasındaki çantaya koydu ve anlatmaya koyuldu.

-64-

Matbaacı Şükrü Bey, Pera Palas'ın kapısında, tam da ayrılırlarken "Dananın kuyruğunun kopacağı gün!" demişti, 31 Temmuz'u kastederek. Sözlerini şöyle sürdürecekti:

"Bir gün sonrasında, bir değerlendirme yapmak üzere Sebottendorff'un Arnavutköy'deki yalısına davetliyim. Pazar gününe denk geliyor. Aynı gün akşamüstü TKŞ-Alman masası olarak toplanacağız. İsterseniz pazartesi günü buluşuruz. Konuşmaları size aktarırım."

Saffet Bey bunun üzerine "Eğer doktor 1 Ağustos Pazartesi gününün öğleden sonrasını boş bırakabilirse, Sarıyer'e gelin derim" demişti.

Sarıyer'deki Saffet Bey'in konağı, şahane bir deniz manzarası ve beraberinde rakı balık demekti. Üstelik Resmi Efendi'nin mangalından çıkma.

Şükrü ve Zeki Beyler birbirlerine bakmış, ne hikmetse ikisi birden ve aynı anda "Eh madem!" diye cevaplamışlardı arkadaşlarını. Bu arada, yüzlerine en masum tebessümlerini yerleştirmeyi ihmal etmemişlerdi.

***

Bugün o gündü.

Yani, Almanya'da gerçekleşen ve kimilerine göre tüm dünyanın kaderini değiştirecek en kritik seçimin iki gün sonrasındaydılar.

Şükrü Bey matbaadaki, Zeki Bey de vilayetteki işlerini toparlamış, öğleden sonra kalkan vapur için Köprü'de buluşmuşlardı.

Vapurun başüstünde yerlerini alır almaz, Şükrü Bey "Sarıyer'e vardığımızda kerahet vakti gelmiş olur" dedi.

Arkadaşının gözlerindeki ışıltıya, omzuna elini atarak karşılık verdi doktor.

***

Lüfer yenilecekti yenmesine ama haliyle öncesi olacaktı seremoninin.

Közlenmiş, ayıklanıp üzerine pul biber serpilmiş, bol zeytinyağlı patlıcan, yine közlenip ayıklanmış, zeytinyağı ve peynirle zenginleştirilmiş kapya biberi, yoğurtlu semizotu...

Matbaacı Şükrü Bey "Şahane görünüyorlar" dedi masaya bakar bakmaz.

Resmi Efendi'nin hoşuna gitti duyduğu sözler. Karşılığını "Rakının ve suyun yerini biliyorsun Şükrü Bey. İstersen çıkartıver bir zahmet" diyerek verdi.

Zeki ve Saffet Beylerin gülüşmeleri içinde Şükrü Bey birkaç adım ötelerindeki kuyuya yaklaştı, çıkrığı çevirdi ve onlarca metre aşağıya sarkıtılmış tahta kovayı yukarıya çekti. Dört şişe 35'likten birini ve litrelik bir su şişesini kovadan alıp kuyunun kenarına koydu. Geri kalanları aşağıya sarkıtacaktı ki Resmi Efendi'nin sesi duyuldu.

"Yeni bir şişe Fahrettin ve yeni bir şişe su koyacağız ya kovanın içine Şükrü Bey."

Yaşlı adam, çıkrığı çevirdiği için kan ter içinde kalmış şişman adamı gülerek azat etti. Yapılması gerekeni, vücutlarıyla çalışmaya

alışkın insanlara özgü melekeleri kullanarak kolayca yapmaya koyuldu.

Saffet Bey, Zeki Bey'in usulünce şenlendirdiği rakı kadehlerine, kuyumcu titizliğiyle su ilave etti.

Üç TKŞ kurmayı, şerefe demek için, kuyuya rakı ve su şişesi dolu tahta kovayı sarkıtmakta olan Resmi Efendi'yi bekleyeceklerdi.

***

31 Temmuz seçimleri yapılmış, Naziler oyların yüzde 37,4'ünü alarak ülkenin en güçlü partisi haline gelmişlerdi. Bu da dizginlerin tamamen Nazi Partisi'nin eline geçmesi anlamına geliyordu. Matbaacı Şükrü Bey bir gün önceki temasından edindiği izlenimi masaya sürdü.

"Sebottendorff'un içi çok rahat. Çünkü, sol bölünmüş durumda. Demokratik sol, sol demokrasi, sosyal demokrasi, sosyalist demokrasi gibi, birbirlerine sadece bir milimetre uzaklıkta, gerçeklikten uzak kavramlar üretip ayrışmış vaziyetteler. Sanki atomu parçalayacakmış da formüldeki bir nokta fazla ya da eksik gelirmiş gibi. Öte yandan, kendilerinin atomize olduğunun farkında bile değiller. Anlayacağınız Almanya'da solcular burunlarının ucunu göremez haldeler. Sağda da durum farklı değil. Hitler'in taktiklerine uyanan birileri var aralarında belki ama onlar da görüyorlar ki bir sonraki seçimin galibi Nazi Partisi olacak."

Doktor Zeki Bey "Nasıl bu kadar emin olabiliyorsun gidişatın böyle olacağından?" diye sordu.

"Doktor, benim değil Sebottendorff'un emin olması mühim. Bir kâhin misali, Almanya'nın geleceğini okuyor, koca bir ülkenin nabzını elinde tutuyor. Şimdiye kadar ne söylediyse çıktı."

Saffet Bey, izlediği kısa tartışmadan edindiği izlenimle yön gösteren bir soru soracak, sonra hepsinin dikkati yeniden Matbaacı Şükrü Bey'e yönelecekti.

"Ne olacak peki şimdi?"

"Kavgalar sürecek, pazarlıklar yapılacak, hükümet bir türlü kurulamayacak, ülke kararnamelerle yönetilecek. Nihayetinde Hindenburg, Bay Hitler'in kapısını çalacak ve onu başbakanlığa atayacak. Görürsünüz, bu yıl bitmeden ya da en fazla önümüzdeki yılın ilk aylarında bu iş olacak.* Ben Sebottendorff'un yalancısıyım."

Almanya'daki yeni durumla ilgili konuşmalar sürerken, Resmi Efendi lüferleri mangala koymak için usulca masadan ayrıldı.

***

Üç TKŞ kurmayının o akşamki asıl konuları, Almanya'daki yeni gelişmenin Türkiye'yi nasıl etkileyeceği olacaktı.

"Sebottendorff'a göre, Hitler, başta Avrupa olmak üzere dünyayı hallaç pamuğu gibi atmaya kararlıymış. Partinin içindeki bütün hazırlıklar buna göre yapılıyormuş..."

Doktor Zeki, Saffet Bey ve Resmi Efendi, baştan itibaren konuşmaya ağırlığını koymuş olan Matbaacı Şükrü Bey'i dikkatle dinliyorlardı.

Doktor Zeki Bey, epeydir aklında olan bir soruyu, günün adamına yöneltti.

"Peki, Türkiye nasıl etkilenecek bu değişimden Şükrü Bey?"

"Sebottendorff, Hitler'in Gazi'yle işbirliğine gitmek isteyeceğini söylüyor. Türk Devrimi'ni çok başarılı buluyormuş. Gazi'nin

* Adolf Hitler 30 Ocak 1933 günü, Almanya Cumhurbaşkanı Paul von Hindenburg tarafından İmparatorluk Şansölyesi (Başbakan) olarak atandı.

CHF'yi ordusu gibi görmesini, Türk Ocakları'nı kapatıp yerine kurduğu Halkevleri'ni partiye ilave etmesini dâhiyane buluyormuş. Sebottendorff, tıpkı Büyük Harp'te olduğu gibi, yaklaşmakta olan yeni büyük harpte de Almanların ve Türklerin birlikte savaşmaları gerektiğini düşünüyor ve arzu ediyor."

Doktor Zeki Bey aldığı bu cevaptan hiç mutlu olmadı.

"Ne hikmetse Türkiye'yi yönetenlerin arasında bu görüşe yakınlık duyanlar da var. Oysa O'nun bize verdiği görev, önümüzdeki zamanlarda çıkabilecek bir büyük harpten Türkiye'yi olabildiğince uzak tutmak. Öyle değil mi?"

Doktor Zeki Bey'in hatırlatması Saffet Bey'in de Resmi Efendi'nin de hoşuna gitti.

Bu düşünceye aralarında tereddütle yaklaşan sadece bir kişi vardı: Matbaacı Şükrü Bey.

-65-

11 Mayıs günü, bütün gazetelerin manşetinde, İsmet İnönü başkanlığındaki heyetin Sovyetler Birliği'nden İstanbul'a dönüşü ve Boğaziçi'nde törenle karşılanışları vardı.

Türk heyetinin SSCB'de büyük bir ilgiyle karşılandığını, geride kalan on beş gün boyunca bütün gazeteler yazmıştı. Önemli olan daha derin bilgiydi. Bu bilgiye sahip olansa, Doktor Zeki Bey'di.

İstanbul valisi ve öteki yüksek dereceli heyetle İnönü ve arkadaşlarını karşılayan grubun içinde Zeki Bey de vardı. Cruise gemisini Boğaziçi'nde bir motorla karşılayan bu heyet gemiye çıkmış, yolcularla birlikte yemek yemişti.

Doktor Zeki Bey vilayete döner dönmez Saffet Bey'i telefonla aramış, akşamüstü yazıhanesine uğrayacağını söylemişti.

***

Saffet Bey, önceden haber verdiği Matbaacı Şükrü Bey'le birlikte, Karaköy'deki yazıhanesinde Doktor Zeki Bey'i, daha doğrusu getireceği haberleri bekliyordu.

Zeki Bey tam söz verdiği saatte geldi.

"Vali beyin otomobiliyle geldim. Şoför ve araba dışarıda bekliyor. Size anlatacaklarımı anlatıp sonra geriye vilayete dönmem lazım. İsmet Paşa burada malumunuz. Yarın için vilayette bazı hazırlıklar yapılması gerekiyor. Vali bey benden de yardım rica etti."

Durum anlaşılmıştı. Süratli konuşmaları gerekiyordu.

"Sovyet tarafı daha çok Milletler Cemiyeti'ne ve Balkan Paktı'na girecek olmamız üzerinde durmuş. Çeşitli vesilelerle ve açık açık, duruma sempatiyle bakmadıklarını söylemişler."

Doktor Zeki Bey'in bu girizgâhı üzerine Saffet Bey telaşlandı.

"Tedirgin olmuş anlaşılan Sovyet tarafı."

"Evet ama bizimkiler ısrarla, bu yakınlaşmanın onlara karşı bir hareket olmadığını söylemişler ve teminat vermişler. Kendileriyle kurulan dostluğu ve iyi niyeti çok önemsediklerini söylemişler."

Matbaacı Şükrü Bey bir başka açıdan yaklaştı meseleye.

"Öte yandan harbin geride kalmış olması, ülkemizin on yıl önceki gibi kırılganlık içinde bulunmaması, bizimkilerin rahat konuşmasını sağlamıştır."

"Öyle olmuş Şükrü Bey. Sovyetlerle olan ilişkilerimiz Avrupa ve Amerika'ya karşı duruşumuzu, Batı ile olan ilişkilerimiz Sovyetler Birliği'ne karşı vaziyet alışımızı kuvvetlendiriyor. Her iki tarafla ilişkileri iyi olan ender ülkelerden biriyiz."

Saffet Bey heyecanına kapılıp Zeki Bey'in lafının arasına girdi.

"Gazi az uğraşmadı böyle olsun diye. Savaştan çıkan bir ülkenin tam da yapması gerekenleri yaptık. Neden kısa vadede bir savaşa girmememiz gerektiğiyle ilgili söylediklerini, İstiklal Mahkemeleri bağlamında anlatmıştım size."

İki TKŞ kurmayı, Saffet Bey'in söylediklerini hatırladılar. Doktor Zeki Bey devam etti.

"Bizimkiler de Sovyetler Birliği'nden muhataplarına çok mültefit davranmışlar. Başarılarından heyecan duyduklarını söylemişler. Türkiye'nin hedefinin de tıpkı onlar gibi planlı sanayileşme olduğundan dem vurmuşlar. Sonra sözü, Sovyetler Birliği'nin tecrübesine, sağlayacağı alet edevata ve açacağı krediye getirmişler."

***

Saffet Bey ve Matbaacı Şükrü Bey doktorun anlattıklarını sonuna kadar dikkatle dinlediler. Arkadaşları cümlesini tamamlayınca, Şükrü Bey kafasını kurcalayan bir meseleye dikkat çekti.

"Bunun bir de Batılıları ikna etme tarafı var. Gazetelerden gördüğüm kadarıyla, İnönü bunun için de kolları sıvamış durumda. Laflarının arasına durmadan milliyetperverlik, milliyetçilik gibi lafları sokuşturuyor olmasının nedeni bu olmalı."

Doktor Zeki Bey bu sefer de arkadaşının dikkatini çeken konuşmaların önemine vurgu yaptı ve İnönü'den edindiği izlenimi dile getirdi.

"İsmet Paşa ilerleyen günlerde de devam edecek bu tür konuşmalarına. Bizim uyguladığımız sistemin, bizim insanlarımız ve topraklarımız için Sovyet sisteminden daha uygun olduğunu vurgulayan konuşmalar yapacak. Böylece, Batı'ya, komünizme çok da meraklı olmadığımız mesajını verecek."

Doktor Zeki Bey'in bu sözleri üzerine Matbaacı Şükrü Bey güldü.

"İnönü tipi diplomasi. En iyi becerdiği iş. Lozan'dan bu yana böyle. İstediğini almadan masadan kalkmaz. Kalktıktan sonra yine bildiğini yapar."

Saffet Bey arkadaşına itiraz etti.

"İsmet Paşa'nın suflörünün Gazi olduğunu unutma. Lozan'da da Sovyetler Birliği'nde de arkasında hep Gazi vardı. İnönü bulunduğu masalara hep ondan aldığı kuvvetle oturdu ve ısrarcı oldu. Öyle değil mi doktor?"

Doktor zerrece tereddüt etmeden cevapladı arkadaşının sorusunu.

"Öyle!"

-66-

"Farkındasınızdır herhalde, ilk günden bu yana hem bizim hem de derginin boğazına bir ip geçirilmiş olarak çalışıyoruz. *Kadro*'yu, şimdilik kaydıyla hayatta tutan, ayağının altında bulunan ve her daim tingildeyen tabure. İkbali ya da ölümü, Türkiye'nin kaderinde hangi zihniyetin son sözü söyleyeceğine bağlı. Mücadeleyi devletçi İsmet Paşa mı yoksa liberal Mahmut Celal Bey mi kazanacak? Yaşayacak ve göreceğiz."

Hanımlardan uzaklaşıp kendi meselelerine daldıklarında söylemişti bu sözleri İsmail Hüsrev.

Ama öncesi de vardı.

***

Baharın getirdiği neşe ve mutlulukla, Şevket Süreyya'nın kulübesinde, bu kez aile boyu piknikteydi Kadrocular.

Dışarıdan bakınca, Jojo hariç her şey normal görünüyordu.

Vedat Nedim'in eşi de Alman'dı mesela ama hanım hanımcık bir kadındı. Şevket Süreyya'nın eşi Orta Asya'dan kopup gelmişti ama bizden biri gibiydi. Velhasıl, piknikteki kadınların hiçbiri, zinhar Jojo gibi değildi. Hatta aransa, Ankara ve çevresindeki coğrafyalarda Jojo gibi başka birine rastlanmazdı.

Jojo, Burhan Asaf da dahil olmak üzere piknikçilere, çocuklarıymış gibi davranıyor, bir anlamda yaşının gereğini yapıyordu. Bir tek ip atlamıyor, top oynamıyor, hulahop çevirmiyordu

o kadar. Atlayan, oynayan, çeviren başka biri olsa onu da yapardı ya o da ayrı mesele.

Etrafındakiler hoş görmüyorsa da tolere ediyorlardı Jojo'nun giyim, kuşam, hal ve davranışlarını. Çünkü, sevgili Burhan vardı arada.

Piknik süresince, bir tek Hadiye Hala hafazanallah çekecekti Jojo'yla ilgili olarak. Haliyle çok şaşıracaktı köylü kadın, bir bakraç süt ile Şevket Bey'in önceden sipariş verdiği eti getirdiğinde.

Jojo'yu görünce gözlerini fal taşı gibi açmış, bu da ne böyle der gibi bakmıştı Hadiye Hanım. Köylerinin meydanına gökyüzünden mitolojik bir karakter inse, ancak bu kadar şaşırırdı.

Piknikçiler, Hadiye Hala'nın yüzüne bakınca anlamışlardı durumu. Besbelli, rüyada olup olmadığını sorguluyor, arada bir kendini çimdikliyordu kadıncağız.

Bedenine sıkı sıkı oturmuş pantolonu, omuzlarını tümüyle açıkta bırakan askılı bluzu, boydan boya yeşile boyanmış gözleri, kırmızı ojeli uzun tırnaklarıyla Jojo, Hadiye Hala'nın hayatında gördüğü ilk Batılı genç kızdı. Hayatının sonuna kadar öyle kalacağı çok belliydi. Sonraki yıllarda, herkese Jojo'yu anlatacaktı zavallı kadın.

***

Çoğu İstanbul'dan kopup gelerek Ankara'yı istila etmiş olan aydınların büyük bir kısmı, hafta sonlarında etraftaki güzel mesire yerlerine kaçar, hafta içinin koşturmacasından uzaklaşıp kafalarını dinlerlerdi.

Aslında, Ankara'da pek çok grup vardı Kadroculara benzeyen. Edebiyatçılar, ressamlar, mimarlar, müzisyenler...

Hasılı kelam, Ankara'yı başkent haline getirmek için canını dişine takmış uğraşmakta olan kim varsa, bahar ve yaz aylarında, hafta sonlarını kırda bayırda geçirirdi.

Tıpkı şimdi Kadrocuların yaptığı gibi.

***

Kulübenin önündeki çayıra, on kişinin rahatlıkla oturabileceği şekilde yaygılar yayılmış, evlerden getirilen masa örtüleri, tabak, bardak, çatal, bıçak sayesinde mükemmel bir kır sofrası kurulmuştu.

Burhan elleri pantolonunun cebinde olmak üzere "Bu kadar güzel mangal yaktığını bilmiyordum Şevket" dedi, mangalın başında kömürleri tutuşturmaya çalışan arkadaşına.

Şevket Burhan'ı en alaycı tavrıyla cevapladı.

"Biz senin gibi muhallebi çocuğu değiliz paşam. Köy çocuğuyuz malumun. İnek de sağarız, karga da kovarız, ateş de yakarız."

Güldü Burhan arkadaşının söylediklerine.

"*Kadro*'yu da çıkartırız bu arada değil mi yoldaş?"

İkisinin konuştuğunu gören Vedat Nedim ve İsmail Hüsrev de onlara katılınca, konuşmanın seyri değişecekti.

"Değerli olan, *Kadro* fikrinin bir köy çocuğundan çıkmış olması."

İsmail Hüsrev damardan girmişti konuşmaya. Vedat Nedim onu başıyla onaylayınca, Burhan Asaf kendisini geri çekilmek zorunda hissetti.

"Bir küçük burjuva olarak, işçi köylü dayanışmasının önünde saygıyla eğiliyor, sınıf savaşınızı sonuna kadar destekliyorum yoldaşlar."

Vedat Nedim çok güldü arkadaşının söylediklerine.

"İşte böyle! Sıkışınca, son derece sempatik bir tavırla zevzekleşiverir bizim sevgili Burhan'ımız."

Bu kadarla bırakmayacaktı Vedat konuşmasını. *Kadro* dergisine de taşıyacaktı.

"Esas olarak epeydir, kimlerin bizden yana kimlerin karşı olduğunu anlamaya çalışıyoruz. Artık biliyoruz ki İsmet Paşa bizden yana. Çünkü devletçi. Karşımızda iki belirgin cenah var: Kadroculara kendisine ve çevresine karşı tehdit olarak gören milliyetçi Recep Bey ve liberal düşüncenin en büyük ideoloğu Başyaver Celal Bey."

Vedat planlayarak mı yoksa planlamadan mı gelmişti bu noktaya bilinmez ama Burhan'ın epeydir lafını etmek istediği konu onun bu sözleriyle açılmış oldu.

"Mahmut Celal Bey'in iktisat bakanı olacağı söyleniyormuş."

Şevket Süreyya şaşırdı. Duyduklarının gerçek olup olmadığını anlamak için Burhan'a dikkatle baktı.

"Öyle Şevket. Doğru söylüyorum. Vatana millete hayırlı olsun."

Haberi veren Burhan Asaf olduğuna göre Yakup Kadri'den işitmiş olmalıydı.

Vedat Nedim son bir umutla, şaka olduğunu duymak ister gibi "Kesin miymiş?" diye sordu.

Burhan, bu kez cevap vermek yerine başını sallayacaktı.

-67-

Kadroculaın pikniği akşam saatlerine kadar sürecek, bu arada Burhan Asaf arkadaşlarıyla önemli bir bilgiyi daha paylaşacaktı.

"Nereden duyduğumu sormayacaksınız. Ne tek tek ne de toplu halde bu bilginin kimden geldiğine dair fikir yürütmeyeceksiniz. Bunun dışında her konuda konuşabiliriz. Anlaştık mı?"

Burhan'ın bu sözleri üzerine Şevket, Vedat ve İsmail birbirlerine baktılar.

Burhan elindeki rakı kadehinden bir yudum aldıktan sonra "Önce bana bir cevap verin bakalım!" dedi ve sorusunu sordu.

"Sizce, ülkemizde, bütün sınai ve ticari işlere bizzat katılmakta, girişimcilere destek vermekte ve bu vesileyle kimilerini ultra zengin hale getirmekte olan kuruluş hangisi?"

"İş Bankası" dedi hep bir ağızdan üç Kadrocu. Ayrıca, ne var ki bunu bilmeyecek der gibi birbirlerine ve Burhan'a baktılar.

"İkinci sorum da şu: İktisat bakanımız kim?"

Üç Kadrocu, bu kez oyun oynuyormuş gibi cevap verdiler Burhan'a.

"Mustafa Şeref."*

"Şimdi size, Mustafa Şeref'in neden iktisat bakanlığından gönderilip, yerine Mahmut Celal Bey'in getirileceğini anlatacağım."

---

* Mustafa Şeref Özkan 1884-1938 yılları arasında yaşadı. Paris Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. 1930-1932 yılları arasında ekonomi bakanlığı yaptı. Beş dönem milletvekilliğinde bulundu.

Burhan yine yapacağını yapmış, üç Kadrocu arkadaşının üçünü birden avlamıştı.

"Hikâyemiz, bildiğiniz kâğıt üstüne beyler. Hani hepimizin her gün yazı yazmakta kullandığımız, gazetelerin filan basıldığı kâğıt var ya, onun üstüne. Mehmed Ali* diye bir genç varmış. Bizden sonra Almanya'da eğitim gören jenerasyondan. Almanya'da kâğıt sanayii üzerine çalışmış. Türkiye'de bir kâğıt fabrikası kurmak istiyormuş. Yolu haliyle İş Bankası'na çıkmış. Banka hazırladığı planları incelemiş ve girişimi uygun bulmuş. Sanayi Bakanlığı ile temas kurulmuş ama bakanlık, bu işi devletin bizzat kendisinin yapacağını söyleyerek başvuruyu geri çevirmiş."

Burhan konuşmasının bu noktasında durdu ve arkadaşlarının tepkilerini ölçmek ister gibi yaptı, sonra konuşmasına devam etti.

"İktisat Bakanlığı'nın verdiği bu tepki sanki bizim tezlerimize uygun düşüyor gibi görünüyor öyle değil mi?"

Üç kadrocu evet de hayır da demeyince Burhan konuşmasını sürdürdü.

"İktisat bakanının kellesinin alınmasının nedeni buymuş. Korkarım Başvekil İsmet Paşa'nın gözden düşmesinin nedeni de bu tür davranışları olacak."

Burhan'ın dikkat çeken yorumu üzerine Şevket Süreyya "Çünkü neden?" diye sordu.

"Çünkü şundan: İnsanlar, bir yolunu bulup Gazi'ye ulaşabiliyorlar. Mahmut Celal zaten en yakınlarından biri. Kâğıtçılık ihtisası görmüş Mehmed Ali de anladığım kadarıyla önce Mahmut Celal'e ulaşmış. Elindeki proje mükemmelmiş ve İş Bankası

* Mehmed Ali Kâğıtçı 1899-1982 yılları arasında yaşadı. Kimyager ve kâğıt mühendisiydi. Türkiye'de kâğıt sanayiinin kurulmasına öncülük etti.

parayı vermeye hazırmış. Bu çok özel örnekte, İktisat Bakanlığı taş koyunca, haliyle kıyamet kopmuş."

Burhan, vermekte olduğu önemli dedikodunun, hem kendileri için örnek bir vaka olduğuna vurgu yapmak hem de anlattığı kadarının sindirilip sindirilmediğini anlamak amacıyla biraz durakladı. Üç Kadrocunun kendisini dikkatle dinlediğini görünce, kaldığı yerden devam etti.

"Bu olay üzerine, Gazi, İktisat Bakanı Mustafa Şeref Bey'i Yalova'daki konutuna çağırmış ve izahat istemiş. Çok sinirliymiş. Durmadan bağırmış. Memleketimizin iktisadi ve sınai gelişmesini baltalamasının doğru olmadığını söylemiş. İş Bankası'nın başarılarından söz etmiş. Bu tür bir girişimi baltalamak için kötü niyetli olmak gerektiğini vurgulamış."

***

Burhan'ın anlattıkları üzerine uzun uzun düşünecekti üç Kadrocu.

Burhan'sa düşünürlerken onları izleyecekti.

Şevket Süreyya konuyla ilgili söz söylemeye cesaret eden ilk Kadrocu olacaktı.

"Kâğıt fabrikası kurmak çok yüksek bir bütçe gerektiriyor. Şu anda, kamunun kaynaklarını aşıyor. Devlet, kimi memurlarının maaşlarını bile vermekte zorluk çekerken, İktisat Bakanlığı'nın bu tür bir girişime hayır demesi manidar. Bence, üstelik epey tuzak kokuyor."

Vedat Nedim arkadaşına şaşırarak baktı. Sözlerini biraz açmasını istedi.

"Belli ki iktisat bakanını tongaya düşürmek, Gazi'yi onun üzerine sevk ettirmek istemişler. Amacın, İş Bankası'nı yönetmekte

olan Mahmut Cemal'e alan açmak olduğu çok açık. Bu arada bir taşla iki kuş vurmuşlar. Devletçi politikalarıyla dikkat çeken Başvekil İsmet Paşa'yı da zor durumda bırakmışlar."

İsmail Hüsrev arkadaşının bıraktığı yerden devam edecekti.

"Oyunlar, oyunlar... Bizans, demişti Yakup Kadri Bey bir gün evinde hatırlayacaksınız. Bizans, Osmanlı ve şimdi de genç Türkiye Cumhuriyeti... Havamızda, suyumuzda var bu bizim. Genlerimize kazınmış adeta... Hepimiz Gazi'nin İş Bankası'na kendi çocuğuymuş gibi yaklaştığını, başarılarından gurur duyduğunu biliyoruz. İsmet Paşa ise, kafasını İş Bankası'nın yöneticilerine takmış vaziyette. Haksız değil, bankayı yönetenlerin, imkânlarını vurgunculara peşkeş çektirmesinden rahatsızlık duyuyor. Ne yapsın? Sussun mu? Konuşuyor. Bu da Gazi Paşa ile İsmet Paşa arasındaki ilişkinin giderek bozulmasına yol açıyor. Genç Cumhuriyet'in iki taşıyıcı kolonunun birbirlerinden uzaklaşmakta olduğunu görmek için dürbüne ihtiyaç yok."

İsmail Hüsrev Bey çok önemli bir tahlilde bulunmuştu. Vedat Nedim ona destek verecekti.

"Gazi Paşa'yla İsmet Paşa'nın arasının giderek daha fazla açılmakta olduğu benim bulunduğum çevrelerde de konuşulmaya başlandı bile. Şevket az önce doğru söyledi, belli ki iktisat bakanı çok mahir birileri tarafından tuzağa düşürülmüş. Onun yerine, İsmet Paşa'nın fikri alınmadan Mahmut Cemal Bey getirilirse, bu sonun başlangıcı olur. İsmet Paşa üzülür, kızar ve uzaklaşır. İsmail'in dediği gibi, daha on yılını doldurmadan, Cumhuriyet kendi kendini yemeye başladı bile. Boşuna dememişler, her ağacın kurdu kendinden olur diye."

-68-

Reisicumhur Gazi M. Kemal Hazretleri'ne,

Büyük reisimiz,

İnkılap ve Kadro adlı kitabımın bir nüshasını zati riyasetpenahilerine (devlet başkanlığı) takdime cüret ediyorum.

Bütün telakkilerinin aslını, inkılabımızın şahsiyet ve asaletinden alan bu kitap, ilk satırından son sözüne kadar sizin, fikri havamızda daima hissettiğimiz manevi himayenizin gölgesi altında yazılmıştır.

Bütün imli tarihimizin en şümullü hareketlerinden biri ve sizin büyük eseriniz olan inkılabımızın nazari ve fikri izahı yolunda vardığım hükümlerin –bu kitabın en son sözü olarak da işaret edildiği gibi– bu sahada söylenecek sözlerin ne en sonuncusu ne de en kusursuzu olmadığı aşikârdır. İnkılabımızın bütün terakkilerinde ve bütün vasıflandırılışlarında daima müessir olan yüksek iradenizin müdahalesi, inkılap ilmimizin teessüs ve tedvini (yerleşme ve kuruluşu) bahsında da, hiç şüphesiz daima hâkim kalacaktır.

Bu küçük eserin ve derin tazimatımın (saygı, hürmet) lütfen kabulünü istirham ederim, büyük reisimiz efendimiz.

Ankara: 29. VIII. 932
Şevket Süreyya

***

Şevket Süreyya'nın, baskıdan çıktıktan sonraki ilk işi, *İnkılap ve Kadro*'yu bir mektupla birlikte Gazi Mustafa Kemal'e arz etmek olacaktı.

Çünkü, *İnkılap ve Kadro*, Gazi tarafından daha küçücük bir broşürken desteklenmiş, onun verdiği el sayesinde Türk Ocakları'nda son derece etkileyici bir konferansa dönüşmüştü.

Ayrıca, Şevket Süreyya'nın ve arkadaşlarının *Kadro* dergisinde savundukları ideolojinin kitap haline dönüşmüş haliydi *İnkılap ve Kadro*.

***

İnkılap ve Kadro'nun çıkmasıyla birlikte, gazeteler ve dergilerde tanıtımlar ve eleştiriler yapılmaya başlandı.

Burhan'a göre, Şevket'in kitabı derginin önüne geçmişti. Bu nedenle dokuzuncu sayı gümbürtüye gitmiş, hakkında, neredeyse hiç yazı yazılmamıştı. *Kadro*'nun yaramaz çocuğu meseleye eğlenceli bir hal verecekti.

"Şevket her ay bir kitap yazsın, kitap çıkar çıkmaz biz dergiyi piyasaya sürelim. Kimse bir eleştiride bulunmaz, biz de kazasız belasız ilerleriz."

Kitabın çıkışını kutlamak için toplanmışlardı bu kez. Hepsi memnundu gelişmeden.

Vedat Nedim, *Kadro* dergisinin teorik bir zemine oturduğunun anlaşılacağına vurgu yapmayı tercih edecek, sözlerini şöyle sürdürecekti:

"Şevket'in kitabı bir tür *Kadro*'yu anlama kılavuzu gibi de bir işlev gördü. Kuşkusuz *Kadro* kendisini her sayısında yeniden anlatıyor ama bu kitap, derginin arkasında daha derin bir bakışın olduğuna dikkat çekmiş oldu."

Arkadaşlarını dikkatle dinleyen Şevket Süreyya, daha çok kitaba dair kritiklerin üzerinde durmayı tercih edecekti.

"*Yeni Türk Mecmuası*'nda Kitap Tahlili bölümünde Kâzım Nâmi'nin* yazısının hoşuma gittiğini söylemem lazım. Ziya Gökalp'ten bu yana orijinal fikir görülmediğini yazmış ve temcit pilavı gibi, masaya hep eskilerin konulup kaldırıldığından söz etmiş. Hoş bir şey bu. Sizce de öyle değil mi?"

İsmail Hüsrev konuşmasına biraz espri de katarak arkadaşını destekledi.

"Senden genç diye bahsetmiş olması hoşuna gitmiş anlaşılan. Benim de hoşuma gitti. Çünkü, Ankara'da bir genç ve bir gençlik, büsbütün yeni bir cemiyetin esaslarını mütalaa etmekte, yeni fikirleri ortaya sürüp yeni hakikatler bulmaya çalışmakla uğraşıyor** demiş ve hepimizi onore etmiş Kâzım Nâmi Bey."

***

Kâzım Nâmi Bey'in yazısı Kadrocular kadar TKŞ kurmaylarının da hoşuna gitmişti. Saffet Bey yazıyı okur okumaz Ankara'yı, Doktor Zeki Bey'i aramıştı.

"Okudun mu Kâzım Nâmi Bey'in yazısını?"

"Okudum ve çok beğendim. Bizim kastettiğimiz, beklediğimiz, umduğumuz ne varsa tarifini yapmış Kâzım Bey."

Bu sözleri özellikle de doktordan duyan Saffet Bey iyice sevindi ve bir soru sordu.

---

* Kâzım Nâmi Duru 1875-1967 yılları arasında yaşadı. Asker kökenli eğitimci ve siyasetçi. 1910'da ordudan ayrıldı ve eğitimciliğe başladı. 1920'de Milli Mücadele'ye katılmak için Ankara'ya geçti. Orta Öğretim Müdürü oldu. 1935 yılında milletvekili seçildi. Tercüme ve telif, elliden fazla eseri var.

** Kâzım Nami, "İnkılap ve Kadro", *Yeni Türk Mecmuası*, Sayı: 3, s. 252-256

"Başardık diyebilir miyiz öyleyse?"

"Hayır, diyemeyiz sevgili Saffet. Başardık diyebilmemiz için Kadrocuların fikrinin genel kabul görmesi, devletin gidişatının bu fikre göre kurgulanması gerekiyor. Sadece operasyonumuzu soruyorsan, evet başardık. Ama sonuç vermemesi halinde, hiçbir şey anlamına gelecek. Önemli olan, *Kadro* düşüncesinin ülkeyi yönlendirir hale gelip gelmeyeceği. Ben hâlâ korkuyorum ve arada bir, o ünlü şarkının, titrerim mücrim gibi baktıkça istikbalime mısraını tekrar ediyorum."

Saffet Bey arkadaşının ne demeye çalıştığını derhal anladı. Telefonu kapattıktan sonra, içten içe günlerce aynı şarkıyı söyleyecekti:

"Kimseye etmem şikâyet
Ağlarım ben halime
Titrerim mücrim gibi
Baktıkça istikbalime.
Perdeyi vuslat çekilmiş
Korkarım ikbalime
*Titrerim mücrim gibi baktıkça istikbalime."**

* Müzeyyen Senar, Funda Arar, Sertab Erener, Şevval Sam gibi sanatçılar tarafından söylenen şarkının sözleri İhsan Raif Hanım'a aittir. "Kartallar Yüksek Uçar" dizisinde Sadri Alışık, "Aşk Laftan Anlamaz" dizisinde Metin Akpınar tarafından seslendirilmiştir. İhsan Raif Hanım'a (1877-1926) ait olan sözlerin üzerine, ünlü şarkının bestesi Kemani Serkis Efendi tarafından yapılmıştır. Nihavent makamı, curcuna usulündedir.

-69-

Saffet Bey sonunda kandırmıştı Doktor Zeki Bey'i. Birinci Türk Dil Kurultayı'na Sarıyer'den gideceklerdi. Pazar gününü ve gecesini konakta geçirecek, sonra ilk vapura binecek, Bebek'ten Matbaacı Şükrü Bey'i de alıp Köprü'ye ulaşacaklardı.

"Geriye, Dolmabahçe'ye doğru yürürüz" demişti Doktor Zeki Bey.

"Çok yol" diye itiraz etmişti her zamanki gibi Matbaacı Şükrü Bey.

Saffet Bey "Boş taksi bulana kadar yürürüz" diyerek makulde birleşmelerini sağlamıştı.

***

Epeydir konuşuyorlardı Türk Dil Kurultayı üzerine.

Harf Devrimi'nin 1 Kasım 1928'de gerçekleşmesinin üzerinden dört koca sene geçmişti.

Bebek'ten vapura atlayan Matbaacı Şükrü Bey, Harf Devrimi'ne profesyonel bir bakışla yaklaşmıştı.

"En çok hurufat* meselesinde zorlanacağımızı düşünmüştüm. Malum yumuşak g, ö, ü gibi harfler yabancı tedarikçilerde yoktu. Neyse ki İstanbul'da harf dökülebiliyordu ve bu bir avantaj haline dönüştü."

---

* Matbaacılıkta kullanılan harf kalıpları.

Saffet Bey "Matbaacılık açısından hiç zorluk çekilmedi o zaman" deyince Şükrü Bey elini kaldırarak itiraz edecekti.

"O kadar da değil! Yaşlı dizgici çok zorlandılar. İşlerinden ayrılanlar oldu. Dikkat ederseniz, bizden yaşlı olanlar notlarını hâlâ Arap harfleriyle alıyor. Öte yandan, toplumlar devamlılığı olan organizmalar, arkadan yeni bir nesil geliyor ve onlar yeni bilgiyle eskisinin yerini dolduruyor. Artık hiçbir sorun yaşamıyoruz dizgiyle ilgili. Bu arada, daha az harfle çalışıyor olmanın zamandan tasarruf sağladığını da söylemeliyim."

Saffet Bey arkadaşının açıklamasından etkilenecekti.

"Üstelik bu anlattıkların sadece teknik konular. İşin bir de dilin iyileştirilmesi ve yazının yaygın bir şekilde kullanılması boyutu var. Malumun, okumayan ve yazmayan bir toplumduk."

Doktor Zeki Bey de katkı verecekti konuşmaya.

"Dilde sadeleşme, Arap ve Fars etkisinden kurtulma, Arapçanın Türkçeye uygun bir alfabeye sahip olmaması da cabası."

Üç TKŞ kurmayı, daha çok Türk dili üzerine konuşarak bulmuşlardı Köprü'yü.

***

"Türk dili, dillerin en zenginlerindendir. Yeter ki bu dil şuurla işlensin. Ülkesini, yüksek istiklalini koruması bilen Türk milleti, dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır."

Mustafa Kemal Paşa'nın 1 Kasım 1928 tarihinde, Harf Devrimi üzerine yaptığı konuşmada söylediği bu sözler, ilk Türk Dil Kurultayı'nın pusulası olacaktı.

Çalışmalarına 12 Temmuz 1932 itibariyle, yani sadece bir buçuk ay kadar önce başlayan Türk Dil Kurumu, Türkçenin lehçe,

şive ve ağızlarını bilimsel olarak araştıracaktı. Kurultay boyunca bu tür konularda da oturumlar gerçekleşecekti.

Kurultayın hazırlanmasında emeği geçen Doktor Zeki Bey "Gazi dokuz gün sürecek toplantıların tümüne katılacakmış" diyerek, Saffet ve Şükrü Beylere birinci elden bilgi vermeyi sürdürdü. Başka söyleyecekleri de vardı.

"Bizden dil bilginleri katılıyorlar ama Gazi yurtdışından da dilbilimcilerin getirilmesini istedi. Kurultayın toplamda üç bin civarında dinleyici tarafından takip edileceği tahmin ediliyor."

***

TKŞ kurmaylarının, Dolmabahçe Sarayı'na girdiklerinde ilk karşılarına çıkan Ruşen Eşref Bey oldu. Ruşen Bey, iyi tanıdığı Doktor Zeki Bey'i görünce "Vay efendim..." dedi ve üç arkadaşın ellerini sıktı.

Doktor Zeki Bey arkadaşlarını Ruşen Bey'e takdim etti. Dört katılımcı, bir süre kurultayın yapılmasının ne kadar önemli olduğundan söz ettiler.

Ruşen Bey yanlarından ayrılınca, Saffet Bey "Yakup Kadri Bey'in sıkı arkadaşı. Kadrocuların arkasında en çok duranlardan" dedi.

***

Üç TKŞ kurmayı kurultayın bazı toplantılarına katıldılar.

Toplantılardan birinde Vedat Nedim'le karşılaştılar. Ondan, *Kadro*'nun 10 Ekim tarihli sayısında, "Kadro" başlığı altında, "Dil İnkılabı" üzerine bir yazının yer alacağını öğrendiler. Ayrıca, dergiyi çok beğendiklerini üst perdeden seslendirdiler.

Az sonra baş başa kaldıklarında, Saffet Bey, Vedat Nedim'le konuştukları *Kadro*'nun başyazısının "Dil İnkılabı" üzerine olması konusuna geri döndü.

"*Kadro*'nun, inkılap kavramının sadece iktisat ve onunla yürüyen birkaç başlıktan ibaret olmadığını vurgulaması çok iyi olacak. Ben de kesinlikle böyle olduğuna inanıyorum. İnkılap bütünlüklü bir mesele, siyasal ve iktisadi olduğu kadar ve hatta daha çok sosyal bir mesele. Aydınlanmış bir toplum olmadan inkılabın gereklerini yerine getirmek imkânsız. Kimileri bunu anlamakta zorlanıyorlar."

Doktor Zeki Bey arkadaşına başıyla onay verdi ve bir katkıda bulundu.

"Gazi de tıpkı senin gibi düşünüyor."

Saffet Bey güldü arkadaşının bu sözleri üzerine ve "Estağfurullah" dedi.

***

Kurultayın kapanış konuşmasını, ilk gün karşılaştıkları, sonra defalarca konuşma fırsatı yakaladıkları Ruşen Eşref Bey yapacaktı.

Üç TKŞ kurmayı, Ruşen Bey'in yaptığı konuşmayı arada birbirlerine bakarak dinleyeceklerdi.

"Bir davayı bütün gerçekliği ile göz önüne getirmek, onu zaman ve mekân içindeki yerine, sırasına koymak, beyin laboratuvarında inceden inceye elenip dokunmuş bu işin nasıl bir iş olduğunu görmek, göstermek, düşünceleri o iş etrafında bir araya toplamak, o işten çıkan neticeleri ilerisi için hedef edinmek: İşte bu Mustafa Kemalce düşünüş demektir... Bu usul,

Çanakkale'den Türk Dil Kurultayı'na kadar aynı hızı ve sırayı gösterir. Bu da bizim milli bilincimizi artırır, milli kültürümüzü ortaya koyar..."

***

Saffet, Şükrü ve Zeki Beyler Dolmabahçe Sarayı'ndan birlikte çıktılar. Sarayın mermer merdivenlerinden aşağıya doğru inerlerken, ilk yorum Saffet Bey'den geldi.

"Tam da Ruşen Eşref Bey'in dediği gibi..."

-70-

"İki konu var konuşmamız gereken Saffet kardeşim. Birinin bilgileri bende ikincinin bilgileri sende. Sen seç, hangisinden başlayacağımızı. Eskişehir'i mi yoksa Bursa'yı mı konuşalım önce?"

Doktorun her zamanki ses tonuyla konuşmaması Saffet Bey'in dikkatini çekti.

"Neyin var doktor senin? Hasta mısın yoksa?"

"Eskişehir seyahatinde hastalandım biraz ama dert etme, geçer."

Arkadaşı böyle söyleyince Saffet Bey'in içi rahatladı. Soğuk algınlığına yordu, geçmiş olsun dedi ve konuya döndü.

"Doktor, benim anlatacağım konu kuşkusuz daha önemli ama Eskişehir'de olanlar daha eğlenceli. Sen, Recep Zühtü ve öteki zevat... Lütfen şeker fabrikasıyla ilgili konuşalım önce."

"Biliyordum böyle söyleyeceğini, çünkü, dedikodu en çok ilgilendiğin konu."

"Aşkolsun doktor!"

Saffet Bey'in tepkisi Doktor Zeki Bey'i güldürdü. Arkadaşının sıradan bir dedikoducu değil ama iyi bir siyaset takipçisi olduğunun gayet iyi farkındaydı.

"Şaka, şaka!"

***

Şeker meselesi Türkiye'nin epeydir gündemindeydi. Şevket Süreyya Bey, bu konuda *Kadro* dergisinde, epey geniş bir yazı yazmıştı. Yazı, Türkiye'nin şeker üretimini miktar olarak öteki ülkelerinkiyle karşılaştırıyor, bu arada fabrikaların sermaye yapılarını da analiz ediyordu.*

TKŞ kurmayları, 1932'nin Ekim ayında yayımlanan bu yazıyı endişe içinde okumuşlar, Şevket Bey'in meseleyi devletçiliğe değil de millet kavramına bağlamasına enikonu sevinmişlerdi.

Çünkü Türkiye'yi yönetenler, henüz çok eksik olan şeker üretimini, daha çok özel sektör ve bilinen bazı bankalar aracılığıyla çözmeye karar vermiş gibi görünüyordu.

Bu yönelimin başını, İş Bankası'nın eski birinci adamı ve bugünün iktisat vekili, namı diğer "özel sektörcü" Mahmut Celal Bey'in çektiği herkesin malumuydu.

Celal Bey'in arka çıkmasıyla, İş Bankası çevresi, nerede yatırım yapılacak bir iş varsa soluğu orada alıyordu. Banka, şimdi de Eskişehir'e çıkarma yapmıştı.

Gazetelerden anlaşıldığı kadarıyla, Eskişehir Şeker Fabrikası'nın yüzde elli bir hissesine İş Bankası'nın sahip olacağı çoktan belli olmuştu.

***

Telefonun Ankara ucunda Doktor Zeki Bey, İstanbul ucunda Saffet Bey koltuklarına iyice yerleştiler. Saffet Bey merak içindeydi.

İş Bankası çevresine yakınlığıyla bilinen Recep Zühtü, Başbakan İsmet Paşa, İktisat Vekili Mahmut Celal gibi isimlerin adının sıkça geçeceği konuşma nihayet başladı.

* "Şeker İstiklali ve 160.000 Ton Türk Şekeri", Şevket Süreyya Aydemir, *Kadro* dergisi, Ekim 1932, Şevket Süreyya Aydemir, s. 5- 16

"Eskişehir Valiliği şahane bir organizasyon yapmış. Porsuk Oteli'nden yerlerimiz ayırtılmış. Ankara tayfası olarak şehre trenle ulaştığımızda, hakikaten beklendiğimizi hissettik. Çevre şehirlerden, kasabalardan gelenler de olmuş. Bizden sonra İstanbul'dan da iki yüz civarında katılımcı gelince, Eskişehirliler çok mutlu oldular."

Doktor Zeki Bey'in anlattıkları, görmediyse de Saffet Bey'in gözlerinin kamaşmasına yol açtı.

"Dile kolay doktor, planlandığı gibi giderse, ilk yıl seksen bin tondan fazla pancar işlenecek, şeker üretimi on iki bin tonu bulacak. Anadolu, kendi şekerini üretmenin hayalini Osmanlı'dan bu yana kuruyor."

"Haklısın sevgili kardeşim."

"Heyecanlandım ve lafını kestim doktor, lütfen devam et."

"Anlatmaya çalıştığım temel atma töreni, senin de bildiğin gibi, iki gün önce yani 1 Şubat Çarşamba günü gerçekleştirildi. Fabrika altı ayda tamamlanacak, bu yılın sonunda üretime geçecek."

Saffet Bey'den tepki gelmeyince, doktor son anlattıklarının gazetelerde de olduğunu düşündü ve işin dedikodu kısmına geçmeye karar verdi.

***

"İster inan ister inanma fabrikanın açılış konuşmasını Recep Zühtü Bey yaptı. Yanında muhteşem sevgilisi Fatma Medeniye Hanım da vardı."

"Öteki milletvekilleri, bakanlar, bürokratlar da getirmişler miydi eşlerini?"

"Yok canım, ne gezer? Recep Zühtü'nün arkasından bu nedenle de epey çok konuşuldu. Kıskançlığından, sevgilisini İstanbul'da

ya da Ankara'da bırakamadığından söz edildi. Zat-ı muhteremin Eskişehir Şeker Fabrikası'nın yönetim kurulunda üyeliğinin bulunması da çok eleştirildi. Hangi taşı kaldırsan altından Recep Zühtü çıkıyor gibi laflar edildi."

"Konuşulsa ne yazar doktor? Adam tipik bir dönem politikacısı. Suyun başını tutuyor, bu sayede her işe maydanoz oluyor ve en ballı lokmaları o kapıyor."

"Evet Saffet. Belki yorum yapmak için henüz erken ama doğrusunu söylemek gerekirse, benim genç Cumhuriyet'ten beklentim daha fazlaydı."

"Hep konuşuyoruz bunu doktor. Kurtuluş Savaşçılarının kurduğu bir devletimiz var. Mahmut Celal Bey'i düşün mesela. İttihat ve Terakki'den itibaren, vatan kelimesinin geçtiği her yerde ve elinde silah olmak üzere var. Düşman işgalinde bir gün bile kendi yatağında yatmayan, dağ tepe demeden düşmana kurşun sıkan bir savaşçı. Ankara'ya gökten zembille düşmüş değil. Suyun başında olması eşyanın tabiatı."

Saffet Bey biraz tekrar ediyormuş gibi geldiği, biraz da sıkıldığından konuşmasına nokta koydu.

Doktor Zeki Bey arkadaşının imdadına, bu kez başka bir açıdan yaklaşarak yetişecekti.

"Haklısın Saffet kardeşim. Üstelik Mahmut Celal Bey asker kökenli değilken yaptı bütün bunları. Dil bilen, okumuş yazmış kadrolardandı. Bu sayede, ilk günden itibaren, devletin en önemli kademelerinde görev aldı. Zenginlikten geldiği için haliyle zenginlerin, adını tam olarak söylememiz gerekirse kapitalistlerin temsilcisi olacaktı."

Saffet Bey doktora hak verdi. Bir katkıda bulunması gerektiğini düşündü.

"Recep Zühtü'den farkı da tam olarak bu galiba. Mahmut Celal Bey, genç Cumhuriyet'in yönetici kesiminde, belirgin bir dünya görüşünü temsil ediyor. Onun yolu, Batı dünyasıyla bir an önce kucaklaşmamız gerektiğini düşünen sermayedarların yolu. Ötekiyse parsa toplamanın peşinde."

Doktor Zeki Bey sanki arkadaşı karşısındaymış gibi başını salladı ve bırakmış olduğu yerden devam etti.

"Vedat Nedim'in *Kadro*'nun on birinci sayısında, 'Sınıflaşmamak ve İktisat Siyaseti' başlıklı yazısında söylediği gibi, sınıfsız ve tezatsız bir millet olmamız gerekiyor. Başlangıçta yapılan plan buydu. Gazi sıkça tekrarlıyor bunu. Ben de aynı fikirdeyim. Asıl önemli olan, kişilerin, ailelerin, zümrelerin ya da sınıfların değil, bir bütün olarak ülkenin ve üzerinde nefes alıp veren tüm insanların kaderi. Ankara'da, bizim Kadroculari saymazsan, bu yolu bilgiye dayalı olarak arayanların sayısı iki elin parmaklarını geçmez sevgili Saffet."

"Gazi ne yapsın bu durumda? Öyle değil mi doktor?"

Arkadaşının araya girerek sorduğu bu soru, Doktor Zeki Bey'in tereddüt etmesine yol açacaktı. Yine de cevabı net oldu.

"Evet. Nihayetinde birilerine güvenmek, onlarla yürümek zorunda."

Konuşmalarının tam da en önemli noktasında, Doktor Zeki Bey'in kapısı tıklatıldı, içeriye birisi girdi.

"Çıkmam lazım Saffet kardeşim. Ne yazık ki Bursa'da neler olduğuna dair senin anlatacaklarını bugün dinleyemeyeceğim."

-71-

Doktor Zeki Bey'in de katıldığı şeker fabrikasının temel atma töreni Eskişehir'de sürerken, aynı günün aynı saatlerinde, Bursa'da, uzaktan irtica kalkışması gibi görünen bir hareketlilik meydana gelmişti.

Durumla ilgili olarak MAH tarafından derhal bilgilendirilen ve yardımı istenen TKŞ kurmayı Saffet Bey, yanına kâhyası Resmi Efendi'yi de alıp Bursa'ya doğru derhal harekete geçti.

"Mudanya vapuruna yetişeceğiz ama ondan sonraki demiryolu bir felaketmiş Resmi Efendi."

"Öyleymiş. O kadar ki Bursa ile Mudanya hattında* çocuklar trenden atlayıp meyve bahçelerinden meyve toplayıp trene yetişebiliyorlarmış."

Güldü, Resmi Efendi'nin söyledikleri üzerine Saffet Bey ve "Şehir efsanesidir herhalde" diye karşılık verdi.

***

Resmi Efendi ve Saffet Bey, Mudanya vapurunda bulunan birkaç Bursa yolcusuyla konuşunca, tren yoluna dair duyduklarının pek de şehir efsanesi olmadığını ürpererek keşfettiler.

---

* 1955 yılında kapatıldı. Mudanya'daki gar binası Montania Otel adı altında hizmet veriyor. Montania Mudanya'nın eski ismi.

1892'den Cumhuriyet'in ilanına kadar George Nagelmackers'a* ait olan Bursa-Mudanya Osmanlı Demiryolları, başlangıcından itibaren sorunluydu.

"Bu hat, Bursa'dan Mudanya'ya, yani gemilere, başta ipek olmak üzere birçok ürünü ulaştırmak için tasarlanmış Resmi Efendi. Bu nedenle olsa gerek, süratine ve konforuna önem verilmemiş."

"Bu da Bursa'nın, kırk yıldır denize düzgün bir biçimde açılamadığı anlamına geliyor."

***

Resmi Efendi ve Saffet Bey, Mudanya'dan Bursa'ya gidecek başka bir araç bulamayınca, demiryoluna razı olmak zorunda kaldılar. Hakikaten de insanı canından bezdiren yavaşlıktaydı tren.

İki TKŞ'linin Bursa'daki Acemler İstasyonu'na varışı iki saati bulmuştu.

"İstanbul'dan Bursa'ya gelmek bir bütün gün."

"Oysa, Mudanya ile Bursa'nın arası kırk iki kilometreden ibaret. Bu da trenin saatte ancak yirmi kilometre gidebildiğini gösteriyor. Vah benim güzel vatanım!"

***

İki TKŞ'li, Acemler Garı'ndan buldukları bir taksi ile, taksicinin hararetle tavsiye ettiği, aynı zamanda kaplıcası da olan Gönlüferah Oteli'ne akşam saatlerinde ulaştılar.

* Georges Lambert Casimir Nagelmackers 1845-1905 yılları arasında yaşadı. Belçikalı mühendis ve işadamı. Compagnie Internationale des Wagon- Lits'in kurucusu ve Orient Express'in yaratıcısıdır.

Saffet Bey ve Resmi Efendi, o gece taksici, otelci, kaplıca idarecisi, tellak, lokantacı, garson kim varsa konuştular.

Saffet Bey odasına çekilmeden, Resmi Efendi'nin hafızasında kalanları akıl defterine not aldı. Sonra birlikte ertesi günü planladılar.

"Ben otelcilere sabah namazı için kalkacağımı söyleyeceğim. Sonra bir daha yatmam. Camileri dolaşırım, yakınlarındaki kahvelere filan uğrarım. Ardından Uzun Çarşı'ya gidip bizim göçmenleri bulurum. Onlarda çok laf vardır."

"Ben de sabah dokuz itibariyle, muhtelif uluslararası organizasyonların temsilcisi olarak belediye ve devlet kuruluşlarının kapısını çalmaya başlarım. Akşama izlenimlerimizi birleştiririz. Raporumu sabaha kadar hazır etmiş olurum."

***

Akşam yemeği için otelde buluşan Saffet Bey ve Resmi Efendi, otelcinin tavsiye ettiği lokantada yemeklerini yerken hep konuştular.

"İlk Türkçe ezan bundan bir yıl kadar önce, 30 Ocak'ta okundu. O zamandan bu yana, mütedeyyin kesimlerde bir kızgınlık var. 15 Temmuz'dan bu yana, yani yedi aya yakındır bütün camilerde ezanın Türkçe okunması mecburi."*

Saffet Bey, Resmi Efendi'nin bu uzun girizgâhından rahatsız oldu. Bizzat kâhyasının bu konuda ne düşündüğünü anlamalıydı.

"Rahatsızlık duyuyor musun bundan?"

Resmi Efendi kızdı bu soruya. Benim ne düşündüğümü bilmiyor musun der gibi konuştu.

---

* Ezanın yeniden Arapça okunması, 16 Haziran 1950 tarihinde, TBMM'de, Demokrat Parti ve Cumhuriyet Halk Partisi milletvekilleri tarafından, oybirliğiyle kabul edildi.

"Ben Balkan göçmeniyim evlat. Taassup ve boş inançlar nedeniyle vatanımı kaybettim. Anlayacağın, bu ülkenin en gönüllü cumhuriyetçilerinden biriyim. Sen benim ne düşündüğümle değil, ötekilerin ne düşündüğüyle ilgilen."

Resmi Efendi'nin biraz da kızarak verdiği cevap Saffet Bey için yeterliydi. Kâhyasının kendisini gönlüyle değil aklıyla bilgilendireceğine ikna oldu.

"Devam et o zaman!"

"Bursa'da olanlar ilk değil. Çorum'da da Arapça ezanda ısrar edildi. Dünya kadar insan hapsi boyladı."

"Ama Bursa'da, sanki biraz kalkışma gibi olmuş."

"Evet. Topal Halil diye biri çıkmış Arapça ezan okumuş. Sivil bir polis adamı fazla tartaklayınca halk yürüyüş yapmaya kalkmış, bastırılmış, kimileri cezalandırılmış."

"Ben pek öyle duymadım. Son düşünceni söyle sen."

"Saffet Bey, bu topraklarda ezan bin yıldır Arapça okunuyor. Birden Türkçeye geçilince biraz maraza çıkmasını anlayışla karşılamak lazım. Gazete yazısı değil bu, Kuran yazısı. Bursa'daki mesele, başsavcının, polis tarafından yakalananları serbest bırakmasında düğümleniyor. Yasa üç ay hapis ve iki yüz lira para cezası diyor. Bunun uygulanmamış olması kabul edilemez. Devlet, adalet işleri ciddiyet ister, keyfiyet kaldırmaz. İşe, bir mezuptan, galeyana gelmiş birkaç yüz kişiden değil, buradan bakmak lazım."

"Bence de öyle. Belediye başkanı, vali, polis komiseri görevlerini yapmışlar. Kanunu uygulamışlar. Başsavcıda sorun var. Onun yaptığı yanlışlık başkaları için emsal teşkil edebilir."

"Aynı düşüncedeyim. Bu tür olaylar İzmir'de, Salihli'de filan da oldu. Eminim, Anadolu'nun bazı ücra köşelerinde, ezan hâlâ

Arapça okunuyordur. Nihayetinde her vatandaşın başına bir polis memuru dikemezsin. Öte yandan, gördüğün yerde de görmezlikten gelemezsin. Devlet tam olarak bu demek."

Saffet Bey ve Resmi Efendi, yemek boyunca konuştukları meseleye otellerinde de devam ettiler. TKŞ'nin ikinci adamının zihni giderek açıldı.

Ulu Cami'nin müezzini Türkçe ezanı içine bir türlü sindiremeyenlerdendi. O gün biraz da dışarıdan gelen kışkırtmalarla ezan okumamıştı. Bu durumda, cemaatten biri kendisini ortaya atmış, ezanı Arapça okumuştu. Yürüyüşe geçilmesinin arkasında da bir plan vardı olmasına ama elebaşılar tespit edilmişti. Mesele dikkatle izlenmeye devam edilerek, yavaş yavaş sönmeye bırakılabilirdi. Başsavcının görevden alınması şarttı.*

* Bursa, olaydan sonraki birkaç gün içinde içişleri bakanı ve adalet bakanı tarafından da ziyaret edildi. Başsavcı görevden alındı, soruşturma görevi yardımcısına verildi. 6 Şubat günü Gazi Mustafa Kemal Atatürk Bursa'yı ziyaret etti. Bu vesileyle CHF mensuplarına ve gençlerine hitap etti. Meselenin üzerinde hassasiyetle durulacağına dair bir açıklama yaptı.

-72-

Sarıyer-Köprü hattında, Saffet Bey'le Matbaacı Şükrü Bey'in yolları, Bebek İskelesi'nde sıkça kesişiyordu.

6 Mart günü, Saffet Bey'in gözü her zaman olduğu gibi, vapura binme ihtimali yüksek olan Matbaacı Şükrü Bey'i aradı. Buldu da.

Şükrü Bey şapkasını ve paltosunu askıya asmadan önce elindeki gazeteyi Saffet Bey'e uzattı.

6 Mart tarihli gazetenin başlığında, Hitler'in yüzde kırk dört oy aldığı yazıyordu. Bir gün önce gerçekleşen seçim tam da TKŞ-Alman masasının tahmin ettiği gibi sonuçlanmıştı.

Saffet Bey etrafa bir göz atıp kimsenin kendileriyle ilgilenmediğini görünce "Tebrikler!" dedi.

Arkadaşı yanına otururken, kendisini cümlesine ayar yapmak zorunda hissetti.

"Hitler kazandığı için değil tabiatıyla. Seçim sonucunu doğru bildiğiniz için."

Matbaacı Şükrü Bey en mütevazı tavrıyla "Tahminin asıl sahibi ne benim ne de Alman masası" dedi. Başka söyleyecekleri de vardı.

"Hakkını verelim ki Baron Sebottendorff önceki tahminlerinden olduğu gibi bu tahmininden de alnının akıyla çıktı."

***

İki TKŞ kurmayı bir süre Almanya üzerine konuştularsa da ardından rotalarını *Kadro* dergisine, daha doğrusu Ağaoğlu Ahmet Bey'in* yayımlanmak üzere olan kitabına kırdılar.

"Sanayii Nefise Matbaası'nın sahibi arkadaşım. Matbaalarımız birbirine çok yakın. Dün uğradım *Devlet ve Fert*'in dizgisini bitirmişler, tashihleri yapılıyormuş, son provadan bir tane istedim. Yüz kırk sayfalık, derli toplu bir kitap olmuş."

"Okuyabildin mi tamamını?"

"Okudum. *Cumhuriyet* gazetesindeki yazılarının kitaba dönüşmüş hali. Tabii Kadrocuların *Cumhuriyet*'te yazdıkları karşı yazılar ve *Kadro*'nun on ikinci sayısında Şevket Bey'in kaleme aldığı çok uzun yazı da göz önünde bulundurulmuş."

***

İki arkadaşın konuşması, garsonun başlarında bitmesiyle kesildi.

Saffet Bey garsonun uzattığı çay bardağını aldı, yanı başına koydu, şekerlerini atıp karıştırmaya başlamadan, Matbaacı Şükrü Bey'e bir soru daha yöneltti.

"Söylediklerinden anladığım, iki ayrı kitap ve iki ayrı bakış var. Ağaoğlu Ahmet'in *Devlet ve Fert* isimli kitabı ile Şevket

* Ahmet Ağaoğlu 1869-1939 yılları arasında yaşadı. Azerbaycan asıllıdır. Liberal Kemalizm'in kurucusu olarak bilinir. Eğitimini Şuya, Bakü ve Paris'te yaptı. Hukuk eğitimi gördü. Şark halkları tarihi üzerine çalışmalar yaptı. Paris'teyken Jöntürklerle temas kurdu. İkinci Meşrutiyet ilan edilince İstanbul'a geldi. Türk Yurdu ve Türk Ocağı cemiyetlerinin kuruluşunda bulundu 1915 yılında İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin genel merkez azası oldu. Azerbaycan'da parlamento üyeliği yaptı. Malta'ya sürüldü, 1921'de serbest kalınca Ankara'ya gelip Milli Mücadele'ye katıldı. 1924 Anayasası'nın hazırlanmasında ve Ankara Hukuk Mektebi'nin kurulmasında önemli rol oynadı. Milletvekili, akademisyen, yazar, yayımcı.

Süreyya'nın *İnkılap ve Kadro*'su. Bu iki kitabı okuyanlar, iki ayrı dünya görüşünün temsilcilerinin ne söylemeye çalıştıklarını tam olarak anlayacaklar. Doğru mu?"

"Aynen öyle. Ağaoğlu Ahmet Bey'in Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın fikir babası olduğunu göz önünde bulundurursak, duruma pek de şaşırmamak lazım."

Saffet Bey arkadaşına hak verdi. SCF'nin kuruluşu esnasında Ağaoğlu Ahmet'in Fethi Okyar'ı ne kadar desteklediğini hatırladı.

"Öncesi de var. Aslında, Osmanlı Meclis-i Mebusanı'ndan bu yana tutarlı bir çizgi izliyor Ağaoğlu Ahmet Bey. O zaman da Batıcı ve liberaldi şimdi de öyle."

Matbaacı Şükrü Bey, Saffet Bey'e cevap verirken Kadroculara sanki onaylamıyormuş gibi bir tavır takındı.

"Şevket Bey Ahmet Bey'i eski nesil olmakla itham ediyor. Darülfünun münevveri (üniversite aydını) gibi bir de lakap takmış kendisine."

Saffet Bey bir an kendisini Kadroculara savunmak zorundaymış gibi hissetse de hemen caydı.

"Şevket Bey, Ahmet Bey'in önerdiği liberal düzenin Batı kapitalizminin bire bir kopyası olduğunu söylüyor. Türkiye'de, Batı'da olduğu gibi sınıflar tam teşekkül etmediği için uygulanma ihtimalinin olmadığı görüşünde. Bunun yerine, kendimize özgü gerçeklerden hareket etmemiz gerektiğini öne sürüyor. Buna ne diyorsun?"

"Kısmen doğru. Öte yandan üzerinde düşünmemiz gereken bir de demokrasi meselesi var. Kadrocular demokrasiyi es geçip, bir tür seçkinler yönetimi, bir başka deyişle Kadro tahakkümü öneriyor. Bu noktada dikkatli olmak lazım. Demokrasi,

ulaşılması gereken bir hedef olarak bir tarafta bulunmalı. Halk tam anlamıyla aydınlanana kadar demokrasinin bir hayal olduğunun ben de farkındayım. Korkum, Kadro ya da ona benzer düşünce akımlarının zaman içinde kalıcılaşmaya karar vermeleri. Eleştirdiğimiz İtalyan faşizminden ve serpilip gelişmekte olan Alman Nazizm'inden ne farkımız kalır o zaman?"

İki arkadaşın konuşması Köprü'ye kadar devam etti. Köprü'de ayrılırlarken, Saffet Bey bir hatırlatmada bulundu.

"Birkaç gün içinde, sen, ben Jacob ve Resmi Efendi bir araya gelip şu Yahudi Nüfusu Koruma meselesini konuşmamız gerekiyor."

-73-

"*Kadro*'nun bu sayısındaki başyazıyı çok beğendim."

Doktor Zeki Bey İstanbul'daki işleri için gelmiş, vilayete bile gitmeden soluğu Saffet Bey'in yazıhanesinde almıştı.

İki arkadaş kucaklaşmış, çaylarını söylemiş, oturup söyleşmeye başlamışlardı ama Saffet Bey'in aklında hep doktorun çok zayıflamış olduğu vardı. Sesi de değişmiş gibi geldi.

"İyisin değil mi doktor?"

"*Kadro*'nun başyazısı diyordum..."

"*Kadro*'yu sonra konuşuruz doktor. Sen önce benim soruma cevap ver."

"İyi değilim Saffet. Telefonla Eskişehir meselesini konuşurken de sormuştun. O gün de iyi değildim, şimdi de değilim."

"Nedir peki mesele?"

"Biliyorsun benim işim cerrahlık. Genel bir fikrim var hastalıklara dair ama galiba hastalığım daha özel bir bilgi gerektiriyor. Ankara'da birkaç arkadaşıma gittiysem de net bir şey söyleyemediler. Vali beyin tanıdığı iyi bir iç hastalıkları mütehassısı varmış, bugün akşamüstü birlikte ona gideceğiz, ne olduğu ortaya çıkacak. Yarın bilgi veririm sana."

Doktorun sadece zayıflığı değil sesi de korkutucu geldi Saffet Bey'e. Ses etmedi. Meseleyi çok uzatmamak en iyisi olacaktı. Arkadaşının az önce başlatmaya çalıştığı sohbete geri döndü.

"Ben de beğendim *Kadro*'nun başyazısını."

Saffet Bey sözünü tamamlarken ayağa kalktı, üzerinde Kadro 1933 Şubat yazan dergiyi aldı ve arkadaşının karşısındaki koltuğa oturdu. Derginin kapağını kaldırdı, dördüncü sayfada yer alan, okurken altını özenle çizdiği bölümü okudu.

"İnkılaplarda en büyük tehlike, düşmanın kalmamasıyla başlar. Denilebilir ki, hatta, inkılaplar, yaşamak ve gayelerine varmak için düşman yoksa icat etmeye mecburdurlar..."

Saffet Bey tüm paragrafı okuduktan sonra derginin kapağını kapattı, sehpanın üzerine koydu ve yazıya dair düşüncelerini dile getirmeye koyuldu.

"Sanki gerçekleşen bir sünnetmiş gibi, oldu da bitti maşallah nazar değmez inşallah çığırışlarıyla inkılap olmaz. Şevket Bey'in yazdığı yazı, bu zihniyettekilere karşı son derece yerinde bir cevap. Bursa'da yaşananlardan hareketle, içerideki irtica tehlikesinin altını gayet iyi çizmiş Kadrocular. Ayrıca, Galata bankerlerinin dışa bağımlılığını ve ülkenin zayıf olan yönlerinden istifade etmeye çalışmalarını vurgulaması da yerinde olmuş."

Doktor, Saffet Bey konuşurken sürekli olarak başını salladı. Sanki, arkadaşının sözlerini bir an önce bitirmesini bekliyor gibiydi. Saffet Bey'in sözleri biter bitmez konuşmaya başlaması da bunun bir işaretiydi.

"En önemli mesele, devleti yönetmekte olan kimi bürokratların aymazlığı. Zannediyorlar ki bundan böyle hep düzlük. Hayır kardeşim! Aşılması zor dağ silsileleriyle, alabora olacak büyüklükte fırtınalarla, burnumuzun ucunu göstermeyecek yoğunlukta kar, sis, yağmur altında yürüyeceğiz. Maalesef, büyük çoğunluk, top seslerinin duyulmuyor olmasını savaşın bittiğine yoracak kadar sığ. Kadrocuların farkında olduğu tam olarak bu. Bursa münevverleri ve kentin gençleri üzerlerine düşeni yapsaydı, Gazi'nin

Bursa'yı ziyaret edip uyarıda bulunmasına gerek kalmazdı lafını bunun için ediyorlar. Hakikaten öyle. Gazi Paşa durmadan Anadolu'yu dolaşıyorsa bir nedeni var. Henüz ülkenin düzlüğe çıkmadığının gayet iyi farkında. Bu yüzden de rahat bir nefes alma imkânının olmadığını, kulağının üstüne yatamayacağını düşünüyor. Buna asıl yol açansa, az önce senin de dikkat çektiğin, oldu da bitti maşallahçı zihniyet."

İki TKŞ kurmayının *Kadro*'nun son sayısı üzerine konuşmaları epey vakitlerini alacaktı.

***

Saffet Bey'in ofisinin kapısı çalındı, içeriye giren bir adam Doktor Zeki Bey'i sordu ve şoför olduğunu söyledi, otomobille dışarıda beklediğine dair bilgi verdi.

Saffet Bey o anda anladı Doktor Zeki Bey'in takatinin Galata Köprüsü'nü geçip Babıâli Yokuşu'nu tırmanmaya yetmeyeceğini. Haydarpaşa'da trenden indikten sonra vapura ancak binebilmiş, Köprü'den Karaköy'e kadar ancak yürüyebilmişti. Sonrasını getiremeyeceğini düşündüğü için vali beyden destek istemiş olmalıydı.

"Kapıyı çalan şoförmüş doktor. Dışarıdaymış. Haberinin olmasını istedi."

Doktor Zeki Bey sıkılarak "Kendimi zorlamayayım diye düşündüm" diye cevapladı arkadaşını.

Saffet Bey, doktorun imdadına yetişti.

"İyi yapmışsın. Yorma kendini şimdilik. Yarın ben de geleceğim seninle doktora, haberin olsun."

Arkadaşının gösterdiği ilgi Doktor Zeki Bey'i duygulandırdı. Gözpınarlarına doğru yürümeye çalışan yaşlara zor hâkim oldu.

"Sağ ol kardeşim. Vali Bey yarın beni Pera Palas'tan alacak. İşim bittikten sonra buraya bırakmasını isterim. Belki akşama birlikte Sarıyer'e gideriz. Resmi Efendi'yi de çok göreceğim geldi. Eminim o da beni özlemiştir."

"Hem de nasıl doktor. İki lafından biri sensin."

-74-

"Özellikle Reichstag Yangını'ndan* sonra, İstanbul'daki Almanların bütün hal ve davranışları değişti. Sanki hepsi o yangını bekliyormuş gibi..."

Doktor Zeki Bey'in hasta olduğunu, doktor ziyaretinden sonra Sarıyer'deki konağa gideceğini öğrenen Matbaacı Şükrü Bey'in de katılımıyla, TKŞ'nin sacayağı, Saffet Bey'in konağında bir kez daha kurulmuştu.

***

Resmi Efendi, Doktor Zeki Bey'in geleceğini duyunca sevinmiş, hasta olduğunu öğrenince üzülmüştü. Her şeye rağmen, tütün tabakasını doktora uzatırken, geleneksel esprisini yapmaktan geri durmadı.

"Sizin Meclis cigaralarına benzemez doktor, gerçek Bitlis tütününden, elceğizimle sardım. Yak bir tane."

Ağzının tadı kaçmış olsa da kabul etmişti doktor, Resmi Efendi'nin sigarasını.

***

Konağın geniş salonunda, denize nazır koltuklarda, Resmi Efendi tarafından harlanmış dev çini sobadan gelen çıtırtılar fonda olmak üzere konuşuyorlardı.

"Ne CHF Genel Sekreteri Recep Bey, ne Başbakan İsmet Paşa, günahları kadar sevmiyorlar Ağaoğlu Ahmet Bey'i. Kadrocular da

* 27 Şubat 1933 tarihinde, Alman Parlamento Binası'nda (Reichstag) çıkan yangın.

onlara keza. Ağaoğlu Ahmet Bey de onlardan nefret ediyor zaten. Gazi'ye gelince, biliyorsunuz, hepsine yakın ve hepsinden uzak."

Matbaacı Şükrü Bey, Doktor Zeki Bey'in sözlerini tasdik etti.

"Konumu gereği denge politikası izliyor. 1924 Anayasası'nı yazarken ve SCF'nin oluşumu esnasında Ağaoğlu Ahmet Bey'in liberal düşüncelerinden çok istifade etmişti. Gazi, Genel Sekreter Recep Bey'in ırkçılığa yakın görüşlerini makul bir milliyetçi olan İsmet Paşa ile dengeliyor. Kadroculari ise, devletçiliğe açılan kapı olarak görüyor. Bu genç ve iyi eğitimli takımın, inkılabın sürekliliği konusunda kendisiyle aynı fikirde olması hoşuna gidiyor. Tabiatıyla, bütün bu söylediklerim, şimdilik kaydıyla geçerli."

Şükrü Bey'in düşüncelerine şimdilik kaydını koyması Saffet Bey'in dikkatini çekti.

"Neden şimdilik?"

"Çünkü dünya yeniden ve büyük bir altüst oluşa doğru sürükleniyor. Tıpkı Büyük Harp'in başlangıcında olduğu gibi. Almanya'nın durumunu görüyorsunuz. İstanbul'da Alman diplomatlar, iş insanları, eğitimciler filan gamalı haçı yakalarında taşımaya başladılar bile. Demek istediğim, Gazi tam da oynaması gereken rolü oynuyor, havayı kokluyor, ileriyi görmeye çalışıyor. Beni ilgilendiren, daha doğrusu hepimizi ilgilendirmesi gereken, öteki önemli oyuncuların rollerini tam olarak kavrayıp kavramadıkları ve tabii iyi bir oyun çıkartıp çıkartamayacakları."

Matbaacı Şükrü Bey, satranç tahtasının üzerine uzunca düşünülmesi, kafa yorulması gereken bir taş sürmüştü. İki TKŞ kurmayı epeyce düşündüler onun bu sözleri üzerine.

Saffet Bey kafasındakileri toparlayınca Ankaralı konuğuna, devam edecek misin der gibi baktı. Aldığı mesaj, konuşması yolundaydı.

"Burada önemli olan, tarafların savundukları görüşlere ne kadar vâkıf ve arkasında durma gücüne ne kadar sahip oldukları. Genel Sekreter Recep Bey mesela, İtalya'dan döndüğünde gösterdiği faşizm cevvaliyetinden Gazi'nin iki bakışı ve bir sözüyle caydı. İsmet Paşa, enternasyonalizm incelemelerini daha Sovyetler Birliği'nden dönüş yolunda rafa kaldırdı ve malum milliyetçi çizgisine avdet etti. Kadrocular devletçiliği savunuyorlar savunmasına ama şeker fabrikalarıyla ilgili yazılarında, devlet kelimesi yerine millet kelimesini seçiveriyorlar. Çünkü Gazi'nin İş Bankası'na açık çek verdiğinin gayet iyi farkındalar."

Saffet Bey'in bu düşünceleri Doktor Zeki Bey'inkilere bir hayli yakındı.

"Ben de senin gibi düşünüyorum Saffet kardeşim. Gazi bir jonglör gibi, havaya attığı lobutlardan sırası geleni, yere düşmeden yakalıyor ve yeniden oyuna sokuyor. Bu konuda çok başarılı olduğunu hepimiz teslim etmeliyiz. Üstelik, Kurtuluş Savaşı'nın ilk gününden beri yapıyor bunu. Savaş kazanılana kadar savaşçılara, savaş kazanıldıktan sonra siyaset ve devlet adamlarına aynı şekilde yaklaştı. Beni düşündüren, Allah geçinden versin, bir gün ülkenin başında olamazsa, havaya fırlattığı bu lobutların tamamının yere düşüp düşmeyeceği. Bir de tabii her şeyi kenardan seyreden, ikinci adamlığı asla kabullenmeyip birinci adamlıkta ayak direyenler var."

Üç TKŞ kurmayının konuşmalarını sobaya yakın bir noktada, sigarasını tüttürerek dinleyen Resmi Efendi, Doktor Zeki Bey'in bu düşünceleri üzerine ayaklandı. Çayları tazelemek bahanesiyle, genişçe bir sehpa etrafında toplanmış olan konuşmacılara yaklaştı.

"Lobutlar yere düşmez Zeki Bey. Affınıza sığınarak, örneğinizin hatalı olduğunu söylemek istiyorum. Jonglör benzetmeniz

belki doğru ama havaya atılanlar tahta parçası değil. Öğreniyorlar. Gazi kalın kafalılarla vakit kaybetmez. Onlara sofrasında yer verir belki ama kritik noktalarda iş vermez. Üzerine oynadıklarını eğitmek gibi çok önemli bir yeteneği var ulu önderin. Unutmayın, az önce isimlerini zikrettiğiniz devlet adamlarının her biri onun rahleyi tedrisinden geçti. Hangi konuda ne kadar ileri gitmeleri, nerede durmaları gerektiğini Gazi'den öğrendiler. Bu nedenle çok karamsar olmayın. Allah muhafaza, onun olamayacağı günlere gelindiğinde, taşlar yerlerine oturmayı becereceklerdir. Kenardan seyredenlere, yani ikinci adamlığı kendilerine yediremeyenlere gelince, onlar hep vardılar Zeki Bey. Kendilerini hep birinci adam olarak gördüler ve görmeye devam edecekler. Önemli olan, onların gölge etmesine rağmen devlet gemisinin yüzüyor olması. Bunu bugüne kadar Gazi'den başka kimse beceremezdi. Zamanı geldiğinde, yerini kim alacaksa, onun becerebilip beceremeyeceği ise hakikaten kuşku götürür."

Üç TKŞ kurmayı, Resmi Efendi'nin sobanın başından gelip çay bardaklarını alırken ettiği lafları, çayları tazelenirken ölçüp tartılar.

Nihayetinde, ilk sözü çayından da ilk yudumu alan Zeki Bey söyledi. Son derece saygılı bir ses tonuyla konuşacaktı.

"Haklısın Resmi Efendi. Neden sandalyeni çekip sen de katılmıyorsun aramıza?"

"İyiyim ben burada beyim. Sizin konuşmalarınız benim boyumu aşar. Ama dinleyiciniz olmak çok hoşuma gidiyor. Arada bir küstahlaşıp araya laf sokuşturmalarımı da mazur görüyorsunuz ya sağ olun, var olun."

-75-

Hazır bir araya gelmişlerken, TKŞ kurmayları TKŞ'nin bütün masalarında neler olduğunu birer birer gözden geçirdiler.

Matbaacı Şükrü Bey TKŞ-Alman masasının da başında olduğu için Almanya'daki durumu ve Türkiye'deki milliyetçi hareketleri anlattı.

Saffet Bey ise TKŞ-İngiliz, TKŞ-Komünist ve bütün öteki masalara dair konuştu. Komünist masasının SSCB Konsolosluğu'nda görev yapan Yoldaş Aleksei'yi nasıl izlediğinden söz etti. Laf kendiliğinden Raya'ya gelecekti.

Saffet Bey TKŞ-Komünist'ten sonra TKŞ-Amerikan masasının faaliyetlerine geçti ve bu arada Fransızlardan da söz etti. Amerikalı gazeteci James Walter Collins ve Fransız gazeteci Yvonne Desagulier'i adım adım izliyorlardı. Her iki gazetecinin de casusluk yaptıklarından adları gibi eminlerdi. İki gazetecinin telefonları dinleniyor, posta yoluyla gerçekleşen bütün yazışmaları Türkçeye çevriliyordu.

TKŞ'nin ikinci adamının bilgi vereceği meselelerden biri de Yahudi Jacob ve Resmi Efendi'nin, Yahudi Nüfusu Koruma faaliyetleriydi. Saffet Bey, ilerleyen günlerde iki TKŞ icracısını önemli işlerin beklediğini söyledi.

Konu TKŞ-Kadro masasına gelince, Saffet Bey derin bir nefes aldı.

"Bu konuya hiç girmiyorum çünkü hepiniz her şeyi biliyorsunuz. Kaldı ki anlatmam gereken başka önemli meseleler var."

***

TKŞ kurmayları için yeni olan, Milli Emniyet yani MAH ile kurulan ilişki sonrasında, Ankara'dan gelen bazı isteklerdi.

"MAH'ın isteklerinden biri Bursa meselesiydi, Resmi Efendi'yle onu hallettik zaten. İleride bu tür kalkışma meseleleriyle ilgili başka destekler de isterler mi bilmiyorum. İsterlerse bakarız. Ama MAH'ın bir isteği de Kâzım Paşa'yla ilgilenmemiz."

Doktor Zeki ve Matbaacı Şükrü Beyler, önlerine ilk kez gelen meseleyi duyunca şaşırdılar. İster istemez akıllarına, az önce Resmi Efendi'nin kullandığı tabir geldi. Kenarda duran, gölgesi en büyük ve kendisini birinci adamlığa layık görenlerin en başında gelendi Kâzım Paşa.

"Kâzım Paşa'nın ilgilenilmesi gereken bir durumu mu varmış?"

Doktorun verdiği tepkinin aynısını Matbaacı Şükrü Bey de verecekti. Saffet Bey her ikisini birden cevapladı.

"Evet. MAH'a gelen bilgiye göre, Kâzım Paşa anılarını yazıyormuş. Biliyorsunuz, Ankara bu konuda hassas. Daha önce uyarmışlardı onu, oturduğu yerde oturması için ama belli ki dinlemiyor."

Durum anlaşılmıştı. TKŞ'nin nur topu gibi, Kâzım Paşa isimli bir çocuğu daha olmuştu.

***

"Ben Kâzım Paşa'yı çok sever ve sayarım. Samimiyetle söylüyorum, o olmasaydı Kurtuluş Savaşı kazanılamazdı. Bu nedenle,

bir kılına bile zarar gelmesini istemem. Onun için ben ilgileneyim onunla."

Matbaacı Şükrü Bey'in sözleri konağın salonunda uzunca bir sessizliğe yol açtı. Sessizliği bozan Saffet Bey olacaktı.

"Bence uygun. Paşayı çok sevdiğin için değil, matbaacı olman sebebiyle. Rahatlıkla randevu alabilir, çalışmalarıyla ilgili sorular yöneltebilirsin."

Doktor Zeki Bey de konu masaya düştüğü andan itibaren aynı şekilde düşünmüştü. Matbaacı Şükrü Bey'in özel konumu, Kâzım Paşa'ya yaklaşmakta iyi bir anahtar olabilirdi. Ondan da onay çıkınca, Matbaacı Şükrü Bey yeniden söz aldı.

"MAH ne öğrenmek istiyor tam olarak? Paşanın anılarını yazıp yazmadığını mı yoksa sona ne kadar yaklaştığını mı? Bunu bilmem önemli. Şahsen ben, paşanın anılarını yazması ve hatta yayımlaması gerektiği düşüncesindeyim. Sizin, şu anda anıların ortaya çıkmasını doğru bulmadığınızı biliyor, düşüncelerinize saygı duyuyorum. Bu ayrı bir mesele. Nasıl bir çizgi izlersem daha iyi olur, onu anlamaya çalışıyorum."

Matbaacı Şükrü Bey'in kapsamlı sorusu, Saffet ve Zeki Beyleri uzun boylu düşündürdü.

Saffet Bey "Kâzım Paşa'nın, hangi aşamada olduğunu önce bir görelim" diyerek meseleyi zamana yaymayı teklif etti.

"Öyle ya..." dedi karşılık olarak doktor. "Belki on yıl daha vardır bitirmek için önünde. O zaman sorun da kalmaz zaten."

***

Kâzım Paşa'ya dair MAH'tan gelen istek adresini bulmuştu.

TKŞ kurmaylarını arada bir mutfağa gidip gelerek dinleyen Resmi Efendi nihayet bir oh çekebilirdi.

"Beyler, şahane bir tas kebabı yaptım. Pilav da demleniyor. Yemek yesek diyorum."

Saffet ve Şükrü Beylerin yüzü güldü yaşlı adamın teklifi üzerine. Şükrü Bey oturmakta olduğu koltuktan ilk kalkan oldu. Doktor Zeki Bey ise yemek davetini sanki duymamış gibiydi.

Ötekiler onun yemeğe dair isteksizliğini kötüye yordularsa da üzerine konuşmamayı tercih ettiler.

-76-

"Eşitler arasında birinci olmak bir şeydir, birinci adamlardan birinin arkasında sıralanmak başka bir şey..."

Saffet Bey, arkadaşı Matbaacı Şükrü Bey'in matbaasındaydı ve onun bir gün önce Kâzım Paşa'ya yaptığı ziyarete dair izlenimlerini öğrenmeye çalışıyordu.

Matbaacı Şükrü Bey biraz derinden girmişti konuya. Mustafa Kemal Paşa'yı, içinde Kâzım Paşa'nın da olduğu, Fuat, Refet, Cafer gibi paşalar arasından öne çıkmış, eşitler arasında birinci olarak görüyordu. Çok da haksız sayılmazdı Şükrü Bey. Bütün bu isimler, hepsi birlikte, başlarında Mustafa Kemal Paşa olmak üzere ama yine de birer birinci adam olarak gerçekleştirmişlerdi Kurtuluş Savaşı'nı.

Sonra araya bazı anlaşmazlıklar girmişti. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve başka birçok tatsızlık yaşanmıştı kurtuluştan sonra ve kuruluş aşamasında. Aslında anlaşılır bir durumdu bu. Hepsi insandı nihayetinde. Farklı görüşlere ve karakteristik özelliklere sahip olmaları Tanrı'nın emri gibiydi.

Matbaacı Şükrü Bey epey derin bir denize dalmıştı...

Bugünlerde gazetelerde Kâzım Paşa'nın aleyhinde çalakalem yazanlara çok kızgındı. Bu yazıları, Mustafa Kemal Paşa'nın arkasına sıralanmış ikinci adamların yazdırdığından emindi Matbaacı Şükrü Bey.

Saffet Bey, böyle devam ederlerse bir sonuç alamayacaklarını düşündü. Konuşmaya bir disiplin getirmesinin farz olduğuna hükmetti.

"İstersen bu konuya ve hatta fazlasına, daha müsait bir zamanda tekrar dönelim Şükrü Bey. Kaldı ki Kâzım Paşa'nın gazetelerde çıkan mektupları ve bu mektuplar üzerine yazılanlar için de ayrıca konuşmamız gerekiyor zaten. İstersen sen bana önce, paşanın evinde yazı çizi meselesine dair ne gördün, anlattıklarından ne anladın onu anlat."

***

Şükrü Bey, matbaacı kimliğini kullanarak Kâzım Paşa'ya çabucak ulaşmış, randevu almış, Erenköy'deki evine gitmişti.

Paşanın evinin çevresine yerleştirilmiş birkaç sivil memurun, kendilerini gizlemek ihtiyacı bile hissetmeden, gözetleme görevlerini ifa ettikleri Matbaacı Şükrü Bey'in dikkatinden kaçmamıştı.

Kâzım Paşa, Sultan İkinci Abdülhamit'in Maarif Nazırı Münif Tahir Paşa'ya ait olan köşkü 1930 yılının sonunda satın almıştı.

İlk yapıldığında bahçesinde bir zürafa heykeli de bulunan köşkün durumu bugün pek parlak görünmüyordu. Belli ki paşanın yapıyı mükemmel bir onarımdan geçirmeye yetecek kadar parası yoktu.

***

Kâzım Paşa konuğu Matbaacı Şükrü Bey'i çalışma odasında kabul etmişti. Geniş bir çalışma masasının üzerindeki not yığınlarından, aralıksız çalıştığı anlaşılıyordu.

Şükrü Bey'in asıl amacı, Kâzım Paşa'nın, yazmakta olduğu kitap ya da kitaplarla ilgili hangi aşamada olduğunu öğrenmekti.

Ama önce, gazetelerdeki yazılardan hareket etmeyi daha uygun buldu. Laf lafı açsın ve kitap meselesine kendiliğinden gelinsin istedi. İstediği gibi de oldu.

"Sinan Matbaası'nı biliyor musunuz? Sahibi Sinan Bey.* O sizden önce davrandı ve eğer hazırda kitabım varsa basmak istediğini söyledi. Çalışmalarımı sürdürdüğümü söyledim. Arada bir ziyaretime gelip yokluyor sağ olsun."

***

Matbaacı Şükrü Bey, Saffet Bey'e, matbaasının içindeki küçük yazıhanesinde, bir gün önce gerçekleştirdiği ziyaretle ilgili bilgi vermeyi sürdürüyordu.

"Kesin bir tarih vermedi kitabın basımıyla ilgili olarak ama anladığım kadarıyla epey ilerlemiş çalışmasında."

Arkadaşının bu sözleri Saffet Bey'i tedirgin etti.

"İstihbaratçılarla konuşurken, sona yaklaştığını mı söylemeliyim sence?"

"Bilmiyorum. Tam olarak bir şey söyleyemem. Ama istiyorsan Sinan Matbaası'na, geçerken uğramışım gibi yapar Sinan Bey'le konuşurum. Biraz da onun ağzını aramamda fayda olabilir. İster misin?"

Şükrü Bey'in teklifi Saffet Bey'in hoşuna gitti.

---

* Sinan Omur 1898-1974 yılları arasında yaşadı. 1950'lerin başlarından itibaren Said Nursi'nin talebeleriyle işbirliği yaptı. *Risale-i Nur Külliyatı*'nı ve aynı çizgideki *Hür Adam* gazetesini yayımladı. CHP ve İsmet İnönü'ye muhalifliğiyle tanınıyor. 1960 darbesinde tutuklandı, matbaası on dokuz ay süreyle kapalı kaldı.

-77-

İkisi de vapura, Köprü'nün üzerinden aldıkları *Milliyet*'in akşam baskısı koltuk altlarında olmak üzere bindiler.

Saffet Bey gazetenin birinci sayfasında "Kâzım Paşa'ya Dördüncü Cevap"* başlıklı yazıyı görünce, Matbaacı Şükrü Bey'e "Okuyalım şunu da sonra konuşalım istersen" dedi. Arkadaşı da aynı fikirdeydi.

***

Milliyet gazetesi bir süredir "Ankaralı'nın Defteri" başlığı altında yazılar yayımlıyordu. Yazıları kaleme alan her kimse, kendi ismi yerine Millici müstearını kullanıyordu. Buna karşılık, gazete ve siyaset dünyasına biraz yakınlığı olanlar, Millici müstearını kullananın gazetenin sahibi Mahmut Bey** olduğunu gayet iyi biliyorlardı.

Matbaacı Şükrü Bey okumasını arkadaşından birkaç dakika önce tamamladı ve beklerken iki çay sipariş verdi.

Saffet Bey de okumasını tamamlayınca iki arkadaş bir süre bakıştılar, ardından yüzleri asıldı.

---

* *Milliyet* gazetesi, 6 Mayıs 1933

** Mahmut Soydan 1883-1936 yılları arasında yaşadı. Asker kökenli, gazeteci, yazar, iş insanı. Anadolu'ya Mustafa Kemal Paşa'nın refakat subayı olarak geçti. TBMM Başkanlığı'nda kâtip üyelik, pek çok gazetede yazar ve yönetici olarak görev yaptı. İş Bankası, Anadolu Ajansı, Telsiz Telefon Türk Anonim Şirketi, Türk Eğitim Derneği, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti gibi kurumların kuruluşlarında rol oynadı.

"Bu hale gelmesini bir türlü hazmedemiyorum."

Bu sözleri Matbaacı Şükrü Bey söylemişti. Saffet Bey de aynı fikirdeydi. Matbaacı devam etti.

"Yahu, bu adamlar kader birliği yapıp, hep birlikte kocaman bir ülke kurmadılar mı?"

Arkadaşının bu sözleri üzerine, Saffet Bey en sıkkın ses tonuyla konuşmaya başladı.

"Anlaşılan pek de sulh ve sükûn içinde kurulmamış ülke Şükrü Bey. Millici'nin yazısıyla tekrar gündeme gelen Celalettin Arif Bey* meselesi bir hayli sorunlu olarak geride bırakılmış anlaşılan. Gazi, Kâzım Paşa'nın, Erzurum'dan itibaren Celalettin Arif Bey'e arka çıkmış olmasına bir hayli içerlemiştir bence."

Saffet Bey konuşmasına bir es verdi. Çayından bir yudum aldıktan sonra sözlerini sürdürdü.

"Şükrü Bey, senden farklı olarak, beni asıl rahatsız eden, bütün bunların bugün konuşuluyor olması. Bu nedenle, sönmeye yüz tutmuş ateşi harlamaya çalışan Millici'ye bir hayli kızgınım."

Saffet Bey'in sözleri Şükrü Bey'in tebessüm etmesine yol açtı.

"Tamam da Saffet Bey kardeşim, böyle bir konuyu ele almaya, haydi aldı diyelim bu kadar derinlere girmeye ve sert konuşmaya Millici'nin tek başına gücü yeter mi?"

---

* Celalettin Arif 1875-1928 yılları arasında yaşadı. Fransa'da hukuk ve siyasal bilgiler okudu, İstanbul Hukuk'ta ve Mülkiye'de anayasa hukuku dersleri verdi. Osmanlı Ahrar Fırkası'nın kurucularındandır. İstanbul işgal edilince Anadolu'ya geçti ve Erzurum milletvekili oldu. 24 Nisan 1920'de TBMM'de yapılan ilk seçimde Mustafa Kemal Paşa 120 milletvekilinden 110'unun oyunu alarak başkan, Celalettin Arif Bey ise 109 oy alarak ikinci başkan seçildi. Mustafa Kemal Paşa'nın tersine, Celalettin Arif Bey, TBMM'den daha çok Osmanlı Meclis-i Mebusanı'na dayanmak istedi. Bu nedenle Mustafa Kemal Atatürk ile aralarında çok ciddi çatışma yaşandı. Kuruluş'tan sonra Roma Büyükelçiliği'ne atandı.

"Hayır yetmez. Haklısın. Arkasında Gazi'nin durduğu belli. Ama Kâzım Paşa'nın gazetelere mektuplar döşenmesine yol açan da *Milliyet*'te çıkan bir yazı dizisi değil mi?"

Saffet Bey'in bu sözleri üzerine, Matbaacı Şükrü Bey yüksek sesle düşünmeye koyuldu.

"Bir devletin enkazının üzerine yeni bir devlet kurmak kolay iş değildir, bunu kabul ediyorum. Düşünceler çatışır, işin içine doğal olarak kariyer planları girer, çıkarlar örtüşmez ve daha pek çok şey olur. Benim mektuplardan ve Millici'nin yaptığı yorumlardan anladığım bu. Bana soracak olursan, ihtilal ve ardından gelen inkılap, henüz iç hesaplaşmasını tamamlayabilmiş değil."

Saffet Bey arkadaşının yorumunu beğendi. Onun bıraktığı yerden devam etti.

"Haklısın. Tam da öyle. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'yla başlayan ve o günden bugüne kadar devam eden büyük bir çatışma söz konusu. Herkesin gayet iyi hatırladığı gibi, TCF'nin kurucu başkanı da Kâzım Paşa'ydı. Paşa, yaklaşık yedi ay yerden yere vurdu CHF'yi. Malum ekip, her bir ağızdan, liberal demokrasiden ve muhafazakârlıktan söz etti, ademimerkeziyetçiliği savundu. Partiyi kurarken kimler vardı yanında Kâzım Paşa'nın? Sayayım: Refet ve Ali Fuat Paşalar ve Rauf Bey. Yani savaşı hep birlikte kazanan kahramanlar. Savaş kazanıldı ve sıra kuruluş aşamasına gelince yollar ayrıldı."

"Hatırlatırım, sadece liberalist tezler nedeniyle kapatılmadı TCF. CHF'ye alternatif olsun diye, dini düşünce ve inançlara saygılı olduklarını programlarına koymuşlardı. Sonradan, bunun Şeyh Sait İsyanı'na yol açtığı düşünüldü hatırlayacaksın. Ardından, İzmir Suikastı'nda da ismi geçti aynı kumandanların."

"Dahası var Şükrü Bey. Cumhuriyet'in ilan ediliş tarzına da itiraz etmişti aynı zevat."

Saffet Bey bu sözlerinden sonra biraz düşündü, cümlelerine ayar yapması gerektiğine karar verdi.

"Bence, Kâzım Paşa ve arkasına sıralananlar, TCF'yi kurarlarken kuşkusuz iyi niyetliydiler. Öte yandan, zamanlamaları bir felaketti. 1923'te kurulan CHF'nin karşısına, bir yıl geçmeden başka bir partiyle çıkmak ve 1924'te seçimlere gidilmesini istemek pek çok sorunu beraberinde getirecekti. Bırak o yılı, bu yıl için bile aynı durum söz konusu. Sence de öyle değil mi Şükrü Bey kardeşim?"

-78-

Saffet Bey, gazetelerinin yanı sıra bir de *Kadro* dergisi uzatan gazete bayiine teşekkür etti.

Yazıhanesine bir elinde şişman evrak çantası öteki elinde gazeteleri, dergisi, pardösüsü olmak üzere ve kan ter içinde giren TKŞ kurmayı, elindekileri yerli yerine koyarken, baharın geldiğini, yazın kapıda olduğunu düşündü.

Resmi Efendi'nin her sabah eline tutuşturduğu pardösüyü reddetmesinin zamanı gelmişti. Kararını, yarından tezi yok hayata geçirmek üzere beyninin bir kenarına kaydetti ve çaycıdan sabah kahvesini istedi, dergisini açtı.

Kadro'nun giriş yazısından sonraki ilk yazıyı Kâzım Paşa'ya ayırmış olması hoşuna gitti.

Yazı, "İnkılap Tahlilleri" üst başlığının altında, "Bir Münakaşanın Manası" adını taşıyordu. Yazarı Şevket Süreyya'ydı.

Saffet Bey'in güne ne yaparak başlayacağı belli olmuştu.

***

Saffet Bey ve akranları, tıpkı Şevket Süreyya, Vedat Nedim, Burhan Asaf gibi, inkılabı bizzat yapan değilse de onlara en yakın neslin mensupları olarak tarihe geçmişlerdi.

Bıyıkları terlemeye henüz başlarken, kendilerinden on beş yaş kadar büyük ağabeyleri, kelimenin tam anlamıyla bir tarih yazmış, sonra dönüp kendileriyle kucaklaşmışlardı.

Gazi mesela o nesildendi. Kâzım Paşa da öyle.

Biraz öncesi ve biraz sonrasıyla, 1880'lerde dünyaya gelen Osmanlı çocuklarının kaderi savaşmak olmuştu.

Dahası, yıkıntı haline gelmiş imparatorluktan genç bir cumhuriyet çıkartmış, kadere boyun eğmemiş bir nesildi 1880'liler.

***

Saffet Bey oturmakta olduğu koltukta arkasına yaslandı, kahve fincanı elinde olmak üzere derin düşüncelere daldı, Osmanlı İmparatorluğu'nu en ileri sınırlarıyla gösteren haritayı gözünde canlandırmaya çalıştı.

1877'de başlayan, hicri 1293 yılında başladığı için tarihe 93 Harbi diye geçen, Osmanlı- Rus Savaşı... Balkan ve Kafkas Cephesi'nde alınan büyük mağlubiyetler... 1878'de gerçekleşen Berlin Antlaşması'yla, Bosna ve Hersek'in Avusturya-Macaristan'a bağlanması... 1882'de Kıbrıs'ın İngiltere tarafından işgali... 1882'de bu kez Mısır'ın İngilizlere kaybedilmesi...

Saffet Bey derinlere dalmış düşünüyordu...

1914 yılına kadar kaybedilen altı küsur milyon kilometrekare toprak!

TKŞ kurmayı, bir yerde, Osmanlı'nın kaybettiği toprakların üzerine, Balkanlarda on altı, Kafkasya'da dört, Ortadoğu'da on altı, Afrika'da on altı olmak üzere elli iki bağımsız devlet kurulduğunu okumuştu. Dehşetle irkildi.

Beş yüz elli yıl boyunca sürekli kazandıktan sonra, iki asır süreyle durmaksızın toprak kaybetmek...

Saffet Bey zihninde küçük bir hesap yaptı. 1880'den 1699'u çıkardı... Geriye yüz seksen bir yıl kalmıştı. Altı ya da yedi kuşak hep kaybetmişti... Ne makûs bir talih!

Kapıldığı üzüntü girdabından çok geçmeden sıyrıldı Saffet Bey. Neyse ki kaybeden o sekiz kuşağın mensubu değildi. Toprak kazanmasa da kaybetmeyen, yenilgilerinden ders almayı becerebilen, bunu büyük bir inkılapla taçlandıran neslin bir parçası olduğunu düşünmek içini rahatlattı.

Boş kahve fincanını tabağına koyarken, geçen iki asır boyunca ne büyük bedellerin ödendiği geldi aklına.

Ne çok acı çekilmişti...

***

Saffet Bey, oturmakta olduğu koltuktan kalktı, masasının başına geçti, *Kadro* dergisinde Şevket Süreyya'nın Kâzım Paşa meselesini konu eden yazısını açtı.

Genç yazar, daha ilk paragrafta, tartışmaya başka bir açıdan bakılması gerektiğini söylemiş ve düşünmek isteyenler için yeni bir ufuk açmıştı.

Daha önce Doktor Zeki Bey'le ve Matbaacı Şükrü Bey'le de konuşmuşlardı aynı meseleyi ama hiçbirinin aklına Şevket Bey gibi düşünmek gelmemişti.

Şevket Bey'e göre, konuyu tartışan yazar ve gazeteciler en büyük hatayı ayrıntılara girerek yapmışlardı. Önemli olan, Kâzım Paşa'nın ne zaman, nerede, ne yaptığı değildi. Elbette savaşmıştı, bunu yadsıyan kimse yoktu zaten. Nerede ne dedi, hangi meselede nasıl tavır aldı gibi tartışmalara girmek, Kâzım Paşa'nın meseleyi tartıştırmak istediği alana sıkışmak olurdu ki bunun hiçbir manası yoktu.

Şevket Bey yazısında "şeflik" kavramı üzerinde durmuştu. Bu önemli meseleye şöyle yaklaşmıştı *Kadro*'nun başyazarı:

*"Tarih bize, hayatlarında zaferler kaydetmiş birçok kumandan isimleri verir. Fakat bütün son devrin insanlık tarihinde, bir zaferden bir millet hamlesi yapmak kudreti, tek olarak Gazi'nindir. Bir askeri veya siyasi zaferin bittiği ve bir inkılap hamlesinin başladığı noktada ise artık Şef doğmuş demektir. Kâzım Paşa'nın kumanda kudreti veya askeri hareketlerinin kıymeti hakkında teknik münakaşalar yapılabilir. Fakat ona yabancı olan, asıl Şeflik vasfıdır. O, Milli Mücadele'nin bir devrinde belki bir kumandandı. Fakat Şef hiçbir zaman olmadı."**

Sonra, Şeflik kavramını şöyle açmıştı yazısında Şevket Süreyya Bey:

"Şef, her şeyden evvel, hadisatın önünde giden adamdır. Önceden sezdiği, önayak olduğu cemiyet hadisesinin safhalarını bir kitabın yaprakları gibi perde perde açar ve o cemiyet hadisesinin her safhasına kendi damgasını vurur."

Saffet Bey okuduğu yazıyı sahiden beğendi. Bu yazı üzerine Matbaacı Şükrü Bey ve Doktor Zeki Bey'le mutlaka konuşmalıydı.

* *Kadro* dergisi, Haziran 1933

-79-

"Eşitler arasında birinci demiştik ya hani, sanıyorum Gazi'ye haksızlık ettik o konuşmamızda Şükrü Bey."

Saffet Bey'in bu sözleri üzerine Şükrü Bey derhal "*Kadro* dergisinin etkisi işte" diyerek tepki verdi.

Karşılıklı güldü iki arkadaş.

"Şaka bir yana, ben de çok beğendim Şevket Süreyya'nın yazısını. Okuduktan sonra, o ekibin derdest edilip Ankara'ya gönderilmesinin ne kadar önemli bir iş olduğunu bir kez daha düşündüm."

"Ben de hep bunu düşünüyorum. Harcanıp gitselerdi çok yazık olurdu."

"Türkiye Komünist Partisi'yle yürüyemeyecekleri çok belliydi. Marksizm'e, komünizme, enternasyonalizme, Sovyetler Birliği'ne ve Stalin'e dair düşünceleri nedeniyle er ya da geç aforoz edileceklerdi. Bu tür dava insanları onurludurlar, kendiliklerinden Ankara'nın yolunu tutamazlardı. Çok doğru bir iş oldu Ankara'yla kucaklaştırılmaları."

Saffet Bey, Zeki Bey'in bu sözleri üzerine az da olsa telaşlandı.

"Öte yandan, onlarla ilgili düşünürken kalbim gayriihtiyari hızlı çarpıyor. Bir şekilde kendilerini oyunun dışına atacaklar diye ödüm patlıyor. Biliyorsun, sevmeyenleri çok Ankara'da."

"Öyle. O kadar ki sırf *Kadro* nedeniyle Recep Bey *Ülkü* dergisini çıkartmaya başladı. İş Bankası çevresi hâlâ hop oturuyor hop kalkıyor Kadrocuların yazdıklarına. İktisat bakanı da bu kavganın tarafı olmayı sürdürüyor."

"Öyle. Az önce *Ülkü* dedin ya hani, o dergi de fena gitmiyor. Birinci sayısında Burhan Asaf'ın bir yazısı vardı, çok şaşırdım."*

***

Şükrü ve Saffet Beyler, öteki TKŞ kurmaylarını beklerken *Kadro* ve Kadrocular üzerine epeyce konuştular.

Çok geçmeden birer ikişer öteki kurmaylar da geldi. Az sonra, bir gündem dahilinde konuşmaya başlamışlardı bile.

***

Trakya'da meydana gelen Yahudi karşıtı meseleler epey zamanlarını alacaktı. Matbaacı Şükrü Bey, her şeye rağmen milliyetçi hareketin kontrol altında olduğunu söyleyerek TKŞ kurmaylarının yüreğine bir kez daha soğuk su serpecekti.

Jacob, Matbaacı Şükrü Bey'e zaman zaman itirazlarda bulunmuş, çıkan gazete ve dergilerden kesip getirdiği yazıları, yeri geldiğinde TKŞ kurmaylarının önüne koymuştu.

Toplantıya, en azından başlarda Jacob'un baskın karakteri damgasını vurmuştu vurmasına ama öteki konular da es geçilmeyecekti.

Troçki ülkeden çıkar çıkmaz, SSCB'nin Türkiye'deki en önemli ajanı Aleksei Alekseviç'in Büyükada'yı ziyaret etmesi TKŞ-Komünist masasının dikkatinden kaçmamıştı.

---

* "Spor Telakkimiz", Burhan Asaf, *Ülkü* dergisi, Şubat 1933, Sayı: 1 s. 68, 69

Saffet Bey'in, Troçki'nin ülkeden çıkartılması esnasında büyük yararlılık gösteren TKŞ-Komünist masasına, MAH başkanı ve O'nun teşekkürlerini iletmesi toplantıda hoş bir rüzgârın esmesini sağlamıştı.

Şükrü Bey, sıra kendine gelince, başında bulunduğu TKŞ-Alman masasındaki son gelişmeleri biraz Jacob'un paralelinde ele alacaktı.

TKŞ-Alman'ın birinci adamı, yer yer Jacob'un da yardımıyla, Nazilerin Almanya'da gemi azıya nasıl aldıklarını bütün detaylarıyla anlattı.

Özellikle de ırk olarak Alman olmayan ama Almanca yazan yazarların kitaplarının kütüphanelerden, okullardan, evlerden toplatılması ve kent meydanlarında yığınlar halinde yakılmasına dair anlatılanlar iç karartıcıydı.

Yahudilerin ve komünistlerin yazdıkları kitapları, çocuk ve gençlerin evlerden getirip kent meydanlarında yakmaları, Almanya'nın faşizme doğru engellenemez koşusunu anlatmaya yetip de artıyordu bile.

Evinde Yahudi yazarlar tarafından kaleme alınmış kitaplar bulunduran ebeveynler, kendi çocuklarının gözünde vatan haini haline dönüşmüş, adeta canavarlaştırılmışlardı. Matbaacı Şükrü Bey şöyle dile getirmişti bu çok özel durumu:

"Düşünebiliyor musunuz, çocuğunuz hep sizi gözlüyor. Çünkü okulda böyle davranması gerektiği öğretiliyor. Ne okuyorsunuz, kiminle hangi konularda ne konuşuyorsunuz, siyasi düşünceniz ne? Oğlunuz ya da kızınız evinizdeki muhbir. Kim için muhbirlik yapıyor? Führer için! Almanya büyük bir felakete doğru sürükleniyor anlayacağınız."

***

Toplantıyı en son terk edenler, Matbaacı Şükrü Bey ve Saffet Beylerdi.

"Doktor Zeki Bey'in yokluğunu nasıl da hissettik ama! Sence de öyle değil mi?"

Saffet Bey'in sorusu Şükrü Bey'in üzülmesine yol açtı.

"Gerçekten öyle. İnşallah bir an evvel düzelir de gelip gitmeye başlar yine İstanbul'a."

"Yarın telefon ettiğimde, bu dileklerini ileteceğim kendisine. Eminim çok sevinecektir."

-80-

"Ben de az sonra seni arayacaktım Saffet kardeşim."

Telefonunu, son zamanlarda üzerine musallat olan o bildik bitkin sesiyle açmıştı Doktor Zeki Bey. Saffet Bey onun bu sesine alışamamıştı bir türlü.

"Nasılsın doktor?"

Bu kritik soru üzerine sesini düzeltmeye çalışarak kuyruğunu dik tutmaya çalışsa da başaramadı doktor.

"İyiyim Saffet..."

Ne iyiydi ne bir şey, besbelli kötüydü işte.

"Miden bulanıyor mu yine arada bir? Bir de şekerinin düşüp çıktığını söylemiştin, o nasıl? Kontrol altına alabildin mi?"

"Midem bulanmaya devam ediyor Saffet. Şekerim de dengesiz. Ayrıca başım dönmeye, gözüm kararmaya da başladı. Ne istersen var anlayacağın. Geceleri bir türlü uyku tutmuyor, bu nedenle gündüzlerim de verimli olamıyor."

"Peki, yeni verilen haplar, ilaçlar hiç mi tesir göstermedi doktor?"

"Göstermedi. Hiçbir doktor hastalığıma dair tam olarak bir şey söyleyemiyor. Verdikleri ilaçların hastalığı geçirmeye değil beni rahatlatmaya dönük olduğunu tahmin ediyorum. Alıyorum ilaçları almasına ama bütün arazlar olduğu gibi devam ediyor."

Yine karalar bağlamıştı masasının başında Saffet Bey. Doktorla geçirdiği güzel günler gözlerinin önünden hızlı akan bir film şeridi gibi geçmeye başladı.

Rejans'ta yemeklerini yedikten sonra Pera Palas'ta kahve içmeleri... Vertinskiy'i izlemeleri, Pandelli'de lezzetlerin dibine vurmaları... Sarıyer'deki konakta uzun erimli muhabbetleri... Ve tabii, ne olacak bu memleketin hali diye toparlanabilecek o bildik sorunun etrafında dönen tartışmaları...

Saffet Bey lafı uzatmanın, can arkadaşı Doktor Zeki Bey'i iyi niyetle de olsa sorguya çekmenin bir yararı olmayacağını biliyordu. Hastalık üzerine konuşmaya devam etmek, doktoru değil kendini düşünmek anlamına gelecekti. Kendi içini rahatlatmaya dönük gevezelikten vazgeçti, meseleye başka bir boyut verdi.

"İyi olacaksın doktor. Sen bize, bu vatana lazımsın. Unutma!"

Saffet Bey'in inançlı tonlaması Zeki Bey'in sesinin de iyi çıkmasına yol açacak, bir tür doping etkisi yaratacaktı.

"İyi olacağım Saffet kardeşim. İyi olacağım! Merak etme."

Aslında, doktorun da aynısını yaptığı, Saffet Bey gibi davrandığı çok belliydi. Bu kez de o, arkadaşını rahatlatmaya çalışmıştı.

Bazen konuşmadan da anlaşılırdı ya hani, keşke hep öyle mi olsaydı diye düşündü Saffet Bey. Aklındaki bu deli soruyla asıl konuşmaları gereken konulara geçti.

"Biliyorsun, dün akşam TKŞ'nin kurmaylar toplantısını yaptık doktor. Onunla ilgili bilgi vereceğim sana. Müsait misin?"

"Buyur Saffet. Sonra da ben sana bir şey söyleyeceğim. Esasen, sen aramasaydın birkaç dakika sonra ben arayacaktım."

***

Saffet Bey, en son Matbaacı Şükrü Bey'in iyi dileklerini iletti ve böylece TKŞ kurmaylar toplantısına dair konuşması sona erdi.

Sıra Doktor Zeki Bey'deydi.

"Sabahleyin kahve içmek niyetiyle uğradığım bir pastanede, milletvekillerinin bir konuşmasına kulak misafiri oldum. Recep Zühtü hop oturup hop kalkıyormuş Kâzım Paşa'yla ilgili. Paşanın gazetelerde yayımlanan her mektubundan sonra bavulunu hazırlayıp İstanbul'un yolunu tutmaya kalkıyormuş."

Saffet Bey arkadaşının ne demeye çalıştığını kısmen anladıysa da tam olarak açıklığa kavuşturması gerektiğini düşündü.

"Ne demeye çalışıyorsun doktor?"

"İstanbul'a gelip paşayı öldüreceğini söylüyormuş yine bizimki. Kâzım Paşa'nın *Milliyet*'te yayımlanan dördüncü mektubundan sonra tepesinin tası iyice atmış."

"Peki kimse dur diyemiyor mu bu adama?"

Arkadaşının bu sorusuna cevap veremedi Doktor Zeki Bey. Saffet Bey epeyce bekledikten sonra kendi sorusunu kendisi cevapladı.

"Diyemiyor anlaşılan."

Doktor Zeki Bey arkadaşının yeniden konuşmaya başlaması üzerine toparlandı ve geçen süre zarfında ne düşündüğünü anlatmaya koyuldu.

"Şöyle yapalım. Ben İsmet Paşa ile bu konuyu konuşayım. Recep Zühtü'nün planlarının neler olduğunu ve ciddiyet derecesini açıkça sorayım. Sonra seni arayıp bilgilendireyim. Ne dersin?"

Saffet Bey, aklına takılan bir soruyu sormadan edemedi.

"İsmet Paşa nereden bilecek Recep Zühtü'nün ne yapacağını?"

"Kâzım Paşa'nın gazetelerde yayımlanan önceki mektupları üzerine de ayaklanmış Recep Zühtü. O zaman, İsmet Paşa ile Gazi durdurmuşlar İstanbul'a gidişini. Durdurmasalar, şu anda Kâzım Paşa sizlere ömürdü anlayacağın."

"Bunu bilmiyordum doktor. Tamam. O zaman sen İsmet Paşa'ya sor soracaklarını, sonra ararsın beni."

-81-

Kapıyı açıp Burhan Asaf'ı karşısında görünce çok sevindi Saffet Bey.

Karşılıklı söylenen, hangi rüzgâr attı seni buraya, nerelerdesin yahu, özlemişim be birader gibi hasret kokan bir dolu cümleden sonra, iki çocukluk ve gençlik arkadaşı karşı karşıya oturdular.

"Anlat, neler yapıyorsun bakalım?"

"Doğru, sen benim ne yaptığımı bilmiyorsun ama ben senin neler yaptığını günü gününe takip ediyorum. O halde benim anlatmam lazım."

Burhan Asaf arkadaşının kendisini över gibi konuşması üzerine en mütevazı tavrını takındı ve "Yok canım! Çalışıyorum işte..." dedi.

Aslında hakikaten mütevazı bir adamdı Burhan. Bütün o hoppalıkmış, zıpırlıkmış gibi duran davranışlarının arkasında, görmüş geçirmiş bir aileden süzülüp gelen ağırbaşlılık, görmüş geçirmişlik saklıydı.

Burhan'ın "Çalışıyorum işte" diyerek geçiştirmeye çalışması üzerine, Saffet Bey elini kaldırıp arkadaşının konuşmasını kesti.

"Çok iyi yazılar yazıyorsun. Sen de ötekiler de. Kadroculari kastediyorum. Farkında mısın bilmem ama Ankara'nın havasını değiştirdiniz. Başşehre, resmen taze bir soluk götürdünüz. Tartışmaların mecralarını değiştiriyorsunuz, meselelere başka

açılardan da bakılabileceğini gösteriyorsunuz. Sadece Ankara'nın değil, bütün Türkiye'nin size teşekkür borcu var."

Saffet Bey'in övücü sözlerinin ardı arkası kesilmeyince Burhan Asaf kendisini araya girmek zorunda hissetti.

"Ne zorluklarla boğuştuğumuzu bir bilsen..."

"Biliyorum. Bilmez miyim? Gözümüzün önünde gerçekleşiyor her şey. Ben de Resmi Efendi de yüreğimiz ağzımızda izliyoruz uğradığınız saldırıları ve tabii en usturuplu cümlelerle karşı koyuşlarınızı."

Saffet Bey'in son cümlelerinin üzerine konuşmanın rotası değişecek, Burhan, konuyu *Kadro* ve Kadrocular meselesi olmaktan çıkartacak, memleket meselesi haline dönüştürecekti.

Ta 1800'lü yılların ortalarından itibaren, neredeyse yüz yıldır, iki Osmanlı münevveri bir araya geldiğinde, konuşmalar hep aynı meselenin etrafında dönmez miydi zaten?

Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne, sihirli bir değnekle dokunulur gibi geçilmişse de soru aynı kalmıştı: Ne olacak bu memleketin hali?

"Sana bir şey söyleyeyim mi Burhan, yüz yıl daha cevap arayacak bu ülke, bu soruya."

"Neden biliyor musun Saffet?"

"Benim bir cevabım var ama önce sen söyle, neden?"

"Çünkü ondan evvelki beş yüz yıl boyunca gerçek manada aydını hiç olmadı bu ülkenin. Padişahların etrafındaki goygoycuları münevverden saymazsan tabii."

"Çok yaşa. Avrupa'yı ortaçağın karanlığından kurtaran Rönesans'ın ışığıydı. Şöyle bir gözünde canlandır on beşinci ve on altıncı yüzyıl İtalya'sını. Güzel sanatlar, bilim, mimari, felsefe gibi konularda nasıl da ileriye gidilmişti. Öyle değil mi?"

"Keşifleri ve icatları da ekle bütün bunlara."

"Ve ardından gelen, Katolik Kilisesi'ne yönelik reform hareketlerini de unutma. Bizde din tabu olmaya devam ederken, Avrupa'nın büyükçe bir kısmında Kilise, kendisine içinde akılcılık da olan yeni bir form vermekle meşguldü. Böylece, bizim tersimize, Avrupa coğrafyasının büyük bir kısmında taassup ve bağnazlık yerini hür düşünceye bıraktı. Biliyorsun, hürriyet gelişmenin motorudur."

***

İki eski arkadaş, Saffet Bey'in Karaköy'deki hukuk bürosunda, karşılıklı içilen çayların ve kahvelerin eşliğinde saatlerce konuştular. Ta ki, Burhan saatine bakıp "Eyvah geç olmuş!" diyene kadar.

Genç adam ayağa fırlarken "Sen de gelsene!" dedi arkadaşına ve devam etti.

"Geçen sene çekilen bir film vardı, nihayet Melek Sinemasi'na* gelmiş. *Shanghai Express*. Görmüş müydün?"

"Henüz görmedim. Seve seve gelirim, sonra da seni yemeğe götüreyim."

"Jojo da benimle. Sinemanın kapısında bekliyordur. Haydi al o zaman çantanı, çabucak çıkalım."

***

* Melek Sineması 1924-2013 yılları arasında hizmet verdi Ünlü mimar Alexandre Vallaury'nin inşa ettiği Cercle d'Orient binasındaydı. Kapısı Yeşilçam Sokağı'na açılan Melek Sineması, bina 1930'larda Emekli Sandığı'na geçince isim değiştirdi, Emek Sineması oldu. Yirmi yıl süreyle ses sistemi en iyi olan sinema olma özelliğini muhafaza etti. 2009'da kapanan sinema 2013'te tamamen yıkılırken, sanatseverler gözyaşları döküyorlardı.

Tünel'le İstiklal Caddesi'ne çıkarlarken, bu kez sadece sanat konuştu iki arkadaş. Film endüstrisinin gelişmesini ikisi de hayretler içinde ve ilgiyle izliyorlardı.

Bir ara laf, Jean Cocteau'nun* filmi *Bir Şairin Kanı*'na geldi. Orijinal ismi *The Blood of a Poet* olan film de tıpkı *Shanghai Express* gibi bir yıl önce çekilmişti.

Burhan Asaf, Jean Cocteau'nun filminin deneysel bir çalışma olduğundan, Fransa'da, bir tür öncü sinema olarak kabul edildiğinden söz etti.

Saffet de arkadaşına kendi beğendiği yönetmenleri ve oyuncuları saydı. Burhan ona eklemelerde bulundu.

İzleyecekleri *Shanghai Express*'teki başrol oyuncusu Marlene Dietrich ikisinin de beğendikleri oyunculardan biriydi.

"Laf aramızda, Jojo kendisinin Marlene Dietrich'ten** daha güzel olduğunu düşünüyor. Ayrıca ondan daha iyi rol yapabilirmiş, öyle söylüyor."

Burhan'ın sözleri Saffet Bey'in tebessüm etmesine yol açtı. Saffet Bey, arkadaşının eşinin çok da umutlanmaması gerektiğini ses tonuna yansıttı.

---

* Jean Cocteau 1889-1963 yılları arasında yaşadı. Sürrealist, Dadacı ve Kübist akımlara yakın durdu. Şair, oyun yazarı, romancı ve şarkı sözü yazarıydı. Özel hayatı karmaşık bir sanatçıydı. Modern sanata ve sinemaya önemli katkılarda bulunduğu düşünülür. İyi dostu Edith Piaf'ın ölümü üzerine kalp krizi geçirdiği söylenir.

** Marie Magdalene "Marlene" Dietrich 1901-1992 yılları arasında yaşadı. Başlangıçta kabare şarkıcısıydı. Film kariyerine Almanya'da sessiz filmlerde oynayarak başladı. 1930'da rol aldığı *Mavi Melek* isimli filmle parladı. *Morocco* isimli filmiyle 1930'da Akademi Ödülü aldı. Sonraki yılları hep yükselişle geçecekti. Dietrich siyasi düşünceleriyle de dikkat çekti. Yahudi ve muhaliflerin Almanya'dan kaçması için çaba gösterdi.

"Ne yazık ki yanlış bir coğrafyada yaşıyor. Amerika'ya gitmesi lazım bunun için. Malum, bütün Avrupalı oyuncular da başarılı olabilmek için Amerika'nın, Hollywood'un yolunu tutuyor."

***

Tünel'den inince, biraz yürüyüp biraz koşacaklardı.

Burhan ikide bir saatine bakacak, "Yetiştik yetişmesine ama Jojo beni öldürecek! Neyse ki sen varsın" diyecekti.

-82-

Çin'de içsavaş yaşanmaktadır, bir zamanlar birbirlerine âşık olan Donald Harvey ile Lily *Shanghai Express*'te karşılaşırlar... Tren bir grup isyancı asker tarafından basılacak, isyancılar Donald'ı rehin alacaktır... Lily, eski sevgilisini kurtarmak için kendi hayatını riske atar...

Şahane bir filmdi seyrettikleri. Filmden çıkar çıkmaz "Sizi yemeğe götüreceğim. Nereyi tercih edersiniz?" diye sordu Saffet Bey.

Jojo derhal "Tokatlıyan Oteli'nin lokantasına" diye karşılık verdi.

Bir gün önce Rejans'ta yemişlerdi yemeklerini. Bir ara Burhan'la mönüsünde Alman ve Avusturya yemekleri olduğu için Fisher'i de deneyeceklerdi ama Jojo, Yakup Kadri'nin çok methetmesi nedeniyle, Tokatlıyan'ı, kendi tabiriyle aşırı merak ediyordu.

Bir lezzet durağı olduğu kadar, İstanbul sosyetesinin gözbebeklerinden biriydi Tokatlıyan Oteli'nin lokantası. İstanbul'a gelen politikacılar, İstanbullu iş insanları, ünlü yabancı konuklar, sanat, edebiyat dünyasının gözde isimleri, müdavimi oldukları bu mekânda sadece yemek yemiyor, ona ruhunu da veriyorlardı. Bu nedenle, Tokatlıyan Oteli'nin lokantası İstanbul'un prestijli mekânlarının en ön sıralarında bulunuyordu.

***

Jojo her zamanki gibi iki erkeğin arasına girdi ve İngilizce konuşulmasını sağladı.

Laf filme döndüğü için "Beğendin mi Marlene'i Saffet?" diye sordu, sanki Marlene ve Saffet yüz yıllık arkadaşlarıymış gibi.

Saffet Bey beğendiğini söyleyince, son derece iddialı bir soru soracaktı Jojo.

"Marlene mi daha güzel ben mi?"

Saffet Bey küçükdilini yutacakmış gibi olunca, Burhan arkadaşının imdadına yetişti.

"Sakın Marlene deme, bütün gecemizi zehir eder sonra" dedi Türkçe olarak.

Jojo "No Turkish! No Turkish!" diyerek müdahale etti iki arkadaşa. Cin gibi bir kadın olduğu için, Saffet'ten ayrıca, eşinin son cümlesini tercüme etmesini de istedi.

İki arada bir derede kalmıştı Saffet Bey. Zor durumuna haziran sıcakları da eklendiği için, ter bastı genç adamı. Arkadaşı Burhan'a, ne olur kurtar beni der gibi baktı.

"Çevir olduğu gibi. Benim açımdan hiçbir sakıncası yok."

Burhan'ın onayını alsa da Saffet, Jojo'nun sorusuna cevap vermedi. Onun yerine yaklaşmakta oldukları lokantadan söz etti.

"Ama soruma cevap vermedin. Ben mi güzelim yoksa Marlene mi?"

Saffet Bey, henüz on sekizinden gün almamış bu güzel kız çocuğunu tabiatıyla kıramazdı.

"Kuşkusuz sen çok daha güzelsin Jojo."

Jojo duyduğuna çok sevindi. Saffet'in koluna girdi ve uzanıp yanağına bir öpücük kondurdu. Sonra Burhan'a döndü.

"Ne olur İstanbul'a taşınalım Burhan. Bak burada bir sürü sinema var, Saffet var. Ankara'da hiçbir şey yok!"

Burhan eşinin lafı uzatmasını istemediği için olsa gerek derhal cevap verdi.

"Evet. Bence de İstanbul'a taşınalım."

***

Tokatlıyan Oteli'nin lokantası her zamanki gibi ışıl ışıldı.

Birbirinden yetenekli Ermeni garsonların hizmet verdiği lokantada hem Türk hem de Fransız yemekleri pişiriliyor, Fransız şaraplarının eşliğinde servis ediliyordu.

Burhan ve Saffet, o akşam Jojo'ya uymaya, rakı yerine şarap içmeye karar verdiler.

Jojo gece boyunca *Shanghai Express*'ten söz edilmesini sağlayacak hem Burhan'a hem Saffet'e durmaksızın kendisinin iyi bir oyuncu olup olmayacağını soracaktı.

İki arkadaş Jojo'yı kırmayacak, her defasında kendisinden şahane bir oyuncu çıkacağını söyleyeceklerdi.

***

Taksim Meydanı'nda ayrılırlarken, Saffet arkadaşı Burhan'ı ve tabii beraberinde Jojo'yu Sarıyer'e davet etti. Baharda çok güzel olurdu konağın bahçesi.

Jojo havalara zıplayıp el çırparak Saffet'in davetini kabul etti.

Burhan Asaf da onu taklit etti.

-83-

Resmi Efendi ve Saffet Bey, Burhan Asaf ile Jojo'yu konağın kapısından yolcu eder etmez birbirlerine baktılar.

İkisinin de çimdiklenerek uykudan uyanmak ister gibi bir halleri vardı.

"Üzerimizden, önünde Jojo yazan bir tren geçti sanki."

Bu ilk yorum Resmi Efendi'den gelmişti.

"Ağaçların arasına ip gerdirip salıncakta bile sallandı."

Saffet Bey, eskiden kendisi için kurulan salıncağın iplerini sökerken, Resmi Efendi ona "Bir ebecilik ve sobecilik kaldı oynamadığımız" diye seslendi.

Emektar kâhya, bu sözleri söyler söylemez eskiye, Saffet'le bahçenin içinde oynadığı oyunlara gitti.

"Geçenlerde, odunlukta, senin çelik çomak takımını bulup bir kenara koymuştum, getirse miydim acaba onları da?"

Kâhyası bu sözleri söylerken, Saffet Bey çözdüğü ipi kolunda topluyordu.

"İyi ki getirmemişsin. Çomakla çeliğe vurayım derken, birimizden birini yaralardı."

Saffet Bey, bu sözlerinin ardından, kolunda topladığı ipe bir düğüm attı ve benden bu kadar der gibi iki elini havaya kaldırdı.

***

Çok dedikodu bırakmışlardı Jojo ve Burhan ikilisi arkalarında.

"Ben kulak misafiri oldum ama sen dinledin ve uzun uzun anlattırdın Recep Zühtü ile Fatma Medeniye Hanım'ın karşılıklı durumlarını. Kaçırdığım bir yer var mı merak ediyorum?"

"Büyük kısmını kaçırdın. Sen mutfaktayken anlattılar."

"Merakımdan çatlatmadan anlatsan olmaz sanki!"

Çok severdi Resmi Efendi'nin bu hallerini Saffet Bey. Eskiden inanırdı da bu tür sözlerine. Her ne anlatacaksa, anlatmayacakmış gibi yapar, yaşlı adamı meraktan kıvrandırırdı. Zaman içinde tongaya düşenin aslında kendisi olduğunu keşfetmiş, çocukluk yapmaktan vazgeçmişti.

Esasen hiç de meraklı bir adam değildi Resmi Efendi. Saffet'le muhabbet etmeyi severdi o kadar. Efendisi Avrupa'da eğitim görürken, koca konakta bir başına kalmıştı Resmi Efendi. Sonra Saffet dönünce de kalabalığa karışmamışlar, bu sefer bir başlarına yaşar olmuşlardı.

"Recep Zühtü Bey'le Fatma Medeniye Hanım'ın aşkları İstanbul'u yerle yeksan ettikten sonra Ankara'ya taşındı malumun. Bu sefer de Ankaralılar merak içinde izler oldular bu ilginç çifti."

Saffet Bey biraz Doktor Zeki Bey'den duyduklarından hareketle, biraz da hayal gücünü kullanarak anlattıkça anlatacaktı Recep ve Fatma'nın dillere destan hikâyesini.

Aşk kelimesini asla kullanamayacaktı Saffet Bey konuşması boyunca. Çünkü aşkın çift kişilik bir insanlık hali olduğuna inanırdı. Oysa cümle âlem, Recep'in Fatma'ya deli gibi âşık olduğunu, Fatma'nınsa ondan ölümüne nefret ettiğini biliyordu.

"Ankara'nın en yeni ve iyi oteli olan Vakıf Otel'de daire kiralamış Recep Bey. Her akşamüstü yemeklerini Ankara'nın sınırlı sayıdaki lokantalarından birinde yedikten sonra, Fatma

Medeniye Hanım'ı oteldeki dairesine bırakıyormuş. Sonra da ver elini Gazi'nin sofrası."

İkilinin hikâyesinin bu kısmına dair hiçbir fikri yoktu Resmi Efendi'nin, az önce Saffet'in eline tutuşturduğu salıncak ipiyle kalakalmıştı iki ağacın arasında.

"En iyisi kameriyeye geçelim ve iki çay koyalım kendimize. Anlaşılan, bu öyle ayakta anlatılacak da dinlenecek de bir hikâye değil."

Saffet Bey haklıydı. Resmi Efendi hemen kabul etti teklifi.

O iki temiz bardak getirmek için mutfağa giderken, Saffet Bey kâhyasının eline az önce tutuşturduğu ipi geri aldı ve odunluğa, yerli yerine asmaya gitti.

***

"Senin mutfakta olduğun zamanlardan birinde, Jojo, Fatma Medeniye Hanım'la nasıl tanıştığını anlattı. Uzun Ankara yürüyüşlerinden birinde, bir pastanede soluklanmak için durakladığında karşılaşmışlar. Jojo'nun Türkçesi çok kırık duyduğun gibi. Yine de bir yolunu bulup anlaşmış iki kadın. Recep Bey arkadaş olduklarını duyup yasak getirene kadar, neler neler anlatmış dertli kadın Jojo'ya."

"Ne anlatmış mesela?"

"Recep Zühtü'den korktuğu için birlikte oluyormuş Fatma Medeniye Hanım. Öldürür yoksa beni bile demiş Jojo'ya. Bir keresinde, ben İstanbul'a dönüyorum diye ayaklanacak olmuş, eşek sudan gelinceye kadar dayak yemiş. Sonra, istersen git, gelir İstanbul'da bulur, öldürürüm seni diye tehdit etmiş kadını. Korkmuş çaresiz Fatma Hanım."

Saffet Bey'in anlattıkları Resmi Efendi'nin yüzünün asılmasına yol açtı. Dilini şaklatıp kafasını sağa sola birkaç kez hareket

ettirdi, derin bir soluk verdi ve farkında olmadan yumruklarını sıktı.

"Yahu, nasıl adamlar bunlar!"

"Sen bunlara adam mı diyorsun Resmi Efendi?"

"Doğru söylüyorsun. Sana bir şey söyleyeyim mi? Kalkıp vursa mesela Fatma Medeniye Hanım'ı, devletlu diye kimse kovalamaz peşini. Yarın yine, üstelik hiç utanmadan insan içine karışır."

"İşte ben tam da buna kızıyorum Resmi Efendi. Osmanlı'yı geride bıraktık, sil baştan bir güvenlik erki ve medeni bir hukuk sistemi oluşturduk ama eski tas eski hamam. İktidarı elinde tutanların da sıradan bir vatandaş gibi yargılanacağı, cezalandırılacağı günlere ne zaman ulaşacağız sence?"

"Ulaşamayacağız. Şunu unutma Saffet, iktidar her şey demektir. Kimin elindeyse onun borusu olur ve o öttürür. Üstelik bunun doğusu, batısı, Asya'sı Avrupa'sı filan da yok. İnsan insandır ve neresinden bakarsan bak, aşağılık bir mahluktur."

Saffet Bey kâhyasının bu sözleri üzerine çayından bir yudum aldı.

"İstisnası var bunun Resmi Efendi!"

"Neymiş? Söyle!"

"İktidarda bulunan zümre gerçek aydınlardan oluşursa iş değişir. Aydından kastım, okuma yazmayla idare edenler değil kuşkusuz. İlim ve irfanla aydınlanmış olanları işaret ediyorum. İktidar mekanizması, sadece gerçek anlamda aydınlanmış onların elindeyse, adalet dağıtır. Çünkü gerçek aydınların parayla, pulla, şöhretle ya da bir kadını güç kullanarak elinde tutmak gibi beyhude davranışlarla işi olmaz. Onlar, küçük insanlara dair bu insanlık hallerini, bırak kendilerine yakıştırmayı düşünmezler bile."

Fikrini tam olarak ifade etmiş olsa da hızını alamadı Saffet Bey.

"Bak sana ne diyeceğim Resmi Efendi: Dünya görüşüyle, ideolojiyle, siyasal bakışla, dinle, ahlakla alakası yoktur aydın olma halinin. Sıradanlığı kendine yakıştıramama, kendini meselelere herkesin baktığı gibi bakmak zorunda hissetmeme, geleneğin, yasanın, kuralın, içtihadın ötesine geçebilme, hasılı kelam her şeyi ilmin ve irfanın penceresinden bakarak sorgulayabilme halidir aydın olmak."

-84-

Arada bir yaptıkları gibi, Saffet ve Matbaacı Şükrü Beyler 3 Haziran'ın öğleninde Pandelli'de buluştular.

Şükrü Bey, dönüş yolunun yokuş olmasına rağmen bayılıyordu Pandelli'ye gelmeye. "Dönüşüm zor oluyor ama yemeklerin lezzeti zahmeti unutturuyor" diyordu her seferinde.

İki TKŞ kurmayı yemeklerini seçer seçmez başladılar konuşmaya.

"Kâzım Paşa'nın kitabı hazır gibiymiş."

Sinan Matbaası çok yakınında olduğu için, Kâzım Paşa'nın kitabının hangi safhalardan geçtiğini dikkatle takip ediyordu Matbaacı Şükrü Bey.

"Yakında çıkar o zaman. Öyle değil mi?"

"Öyle görünüyor. Dizgisi bitmiş, paşa son tashihleri de yapmış. Birkaç gün içinde son okuması yapılır diye düşünüyorum."

"Sonra da basılır ve piyasaya çıkar. Seyreyle sen ondan sonra gümbürtüyü."

Matbaacı Şükrü Bey, arkadaşının, gümbürtü sözcüğünü vurgulayarak söylemesi üzerine elindeki çatal ve bıçağı tabağının kenarına koydu.

"Korkuyorum Saffet. Kâzım Paşa'yla yaptığım konuşmalardan anladığım kadarıyla, bu kitabın gürültüsü büyük olacak. Yazdığı mektuplar nedeniyle bile bu kadar öfke toplamışken, paşanın bu kitabı yayımlamakta ısrarını anlayamıyorum. Ben elimden geldiğince, acaba yayımlamayı biraz erteleseniz mi paşam dedim ama

olmadı. Ne dediysem dinletemedim. TKŞ olarak üzerimize düşeni yaptık ve sonucu MAH'a rapor ettik. Bundan sonrasını biz de herkes gibi izleyeceğiz."

"Al benden de o kadar. Paşanın, kendi doğrularını toplumla paylaşmaktaki ısrarını anlıyorum ama karşı tarafın tepkisini görmezlikten gelmesinden çekiniyorum."

"Kâzım Paşa, Gazi'nin etrafını çevrelemiş olan çelik çekirdeğin sadece kalemşorlardan ibaret olduğunu düşünüyor. Onu ziyaretimde fark ettiğim, devamlı karşı tarafın fikirlerini çürütüyor olduğundan söz etmesi. Gazetelere gönderdiği mektuplarına verilen cevapların yetersiz kaldığını söyleyip duruyor. TCF'yi ve İstiklal Mahkemeleri'ni unutmuş gibi görünüyor. Evinin etrafındaki sivil polislerin farkında mı ondan bile emin değilim. Sahiden korkmuyor mu yoksa korkmuş gibi görünmek mi istemiyor, anlamak zor."

"Sinan Bey'i anlamak da zor. Anladığım kadarıyla kitabı basmak üzere, öyle değil mi?"

"Öyle. Son aşamaya gelinmiş vaziyette. Kapak tasarımını bile gösterdi."

"Ne olmuş kitabın ismi?"

"*İstiklal Harbimizin Esasları*."

"Zararsız bir isim gibi görünüyor. İçinde neler yazdığı önemli tabiatıyla. Eğer Cumhuriyet'in ideolojisinin tersine bilgiler ve yorumlar varsa, vah Sinan Bey'in haline."

***

Saffet ve Şükrü Beylerin konuşmaları daldan dala atlayarak devam edecekti. Konuşma konularından biri de her zamanki gibi Doktor Zeki Bey'in durumuydu.

"Neredeyse her gün konuşuyorum Zeki Bey'le. Eski enerjik hali yok ama bakanlığa gidip geliyor, işinin başında."

"İstanbul'a sık gelemiyor artık. TKŞ'nin işleri onun yokluğunda da yürüyor ama katkısı büyük oluyordu."

Saffet Bey hararetle destekledi arkadaşının son söylediklerini.

"Her toplantıya değişik bir ruh geliyordu onun sayesinde. Meselelere başka açılardan da bakabilmemizi sağlıyordu. Bütün kısır tartışmaların anahtarı gibiydi. Geçenlerde bunu kendisine de söyledim."

"Ne cevap verdi?"

"Güldü geçti. Cevap bile vermedi."

***

Saffet Bey'in tatlıyı es geçmesine, yemeği kahve ile bitirmesine anlam veremedi Matbaacı Şükrü Bey. Kendisi için kaymaklı ayva tatlısı sipariş verirken ağzının sularının aktığı belli oluyordu.

"Nasıl beceriyorsun tatlıdan böyle uzak durmayı? Sırrını söyle de ben de uygulayayım."

Güldü arkadaşının bu sözleri üzerine Saffet Bey.

Şükrü Bey hiç alınmadı. Önüne konulan kaymaklı ayva tatlısına gömüldü.

Saffet Bey kahvesini içerken arkadaşını gülümseyerek seyretti.

-85-

4 Haziran günü, akşamüstü, bu kez de telefonda konuşmuştu iki arkadaş.

Matbaacı Şükrü Bey kötü haberi alır almaz aramıştı Saffet Bey'i ve başsağlığı dilemişti Ahmet Haşim Bey'le* ilgili olarak.

Saffet Bey "Cenaze törenine katılacak mısın?" diye sormuştu bunun üzerine.

Şükrü Bey katılacağını söylemişti. Başka söyleyecekleri de vardı.

"Tedavi için Almanya'ya gitmiş ama hastalığını yenememiş. Çok büyük bir kayıp. Farkında mısın, Fecri Âticiler birer birer gidiyor."

"Edebiyatı ideolojinin değil, estetiğin emrine vermek isteyenler..."

Arkadaşı kendisini görmese de Şükrü Bey onun sözlerini başıyla tasdiklemiş, bir de eklemede bulunmuştu.

"Rahmetli, yüksek perdeden savunucusuydu Fecri Âti'nin. Empresyonizmin ve sembolizmin Türkiye'deki en iyi temsilcilerinden biriydi ayrıca."

"*Frankfurt Seyahatnamesi* yeni yayımlandı. Henüz okumaya fırsat bulamadım."

---

* Ahmet Haşim 1887-1933 yılları arasında yaşadı. Hukuk Fakültesi mezunuydu. Çanakkale Cephesi'nde savaştı. Savaştan sonra Duyun-u Umumiye'ye girdi, Osmanlı Bankası'nda çalıştı. Sanayi-i Nefise Mektebi'nde mitoloji, Mülkiye Mektebi'nde Fransızca öğretmenliği yaptı.

"Buluşuruz o zaman salı sabahı vapurda, beraber gideriz cenaze törenine."

***

Pazar günü akşamüstü telefonla konuşurlarken, salıdan önce, pazartesi günü, müthiş bir haber için bir araya geleceklerini akıllarının ucundan bile geçirmemişti iki TKŞ kurmayı.

Matbaacı Şükrü Bey, pazartesi günü öğlene doğru apar topar gelmişti Saffet Bey'in yazıhanesine. Nefes nefeseydi.

"Otur bir soluk al... Bir bardak su iç önce..."

Şükrü Bey suyundan ilk yudumu alır almaz "Öyle bir şey oldu ki inanamayacaksın!" demişti, gözlerini kocaman açarak.

Saffet Bey, en meraklı halini takınmıştı arkadaşının bu sözleri üzerine.

"Recep Zühtü geceleyin matbaayı basmış. Sinan Bey'i sabahleyin gördüm, perişan haldeydi zavallı."

Şükrü Bey detaylara girdikçe işin aslı ortaya çıkacaktı.

***

4 Haziran Pazar akşamı, Matbaacı Sinan Bey'in önce evi basılmıştı.

Recep Zühtü, yatma planları yaptığı için pijamalarını giymiş ev sahibine "Giyin, gidiyoruz!" demişti en sert haliyle.

Adamcağız nereden geliyorsunuz, nereye gidiyoruz, neden, gibi soruları arka arkaya sıralayınca, Recep Zühtü iyice sinirlenmişti.

"Üstüne bir şeyler giy, eşinle, çocuklarınla vedalaş! Yoksa seni böylece, tuttuğum gibi tıkarım otomobilin içine!"

***

Kükremişti adeta Recep Zühtü. Bu arada elini beline atmayı da ihmal etmemişti.

Kim olduğunu, neden gecenin bir yarısında Sinan Bey'in kapısını çaldığını haliyle söylememişti. Çünkü o, küçük dünyaları bizzat yaratmış olanlardandı. Hesap vermez, sorardı.

İstediğini, üstelik istediği zaman yapma yetkisini, bizzat kendisinden alırdı Recep Zühtü.

Gecenin istediği bir saatinde, bir matbaacıyı gerekirse yatağından kaldırabilir, öldürebilir, ölüsünü kimsesizler mezarlığına bile gömebilirdi.

Kim karışabilirdi ki Recep Zühtü'ye? İstanbul emniyet müdürü mü? İstanbul valisi mi? İçişleri bakanı mı? Başbakan İsmet Bey mi?

Vız gelir tırıs giderdi alayı!

***

Zavallı Sinan Bey yatak odasına güçbela dönmüş, elbiselerini titreyerek sırtına geçirmiş, cüzdanını ve anahtarlarını ceplerine zor yerleştirmişti.

Zaten yola koyulmuş adamı, pencereden bakmakta olan eşinin ve çocuklarının gözü önünde, itekleyerek beklemekte olan otomobile sokmakta hiçbir beis görmemişti Recep Bey.

Otomobilin arka koltuğuna, Sinan Bey'in yanına binip kapıyı kapatınca, bu sefer de şoföre "Yürü!" demişti en had bildiren ses tonuyla Recep Zühtü.

Şoför biliyor olmalıydı nereye gitmesi gerektiğini.

Unkapanı Köprüsü geçilmiş, Şişhane tırmanılmış, Taksim Meydanı geride bırakılmış, İstanbul Radyosu'nun karşısında bir binanın önünde durulmuştu.

"Demek..." diye düşünmüştü Sinan Bey. "Ne olacaksa burada olacak!"

Recep Zühtü, bu sefer de kolundan tutarak çekmişti dışarıya esir aldığı matbaacıyı.

***

Saffet Bey soluksuz dinliyordu Matbaacı Şükrü Bey'in anlattıklarını.

Şükrü Bey berbat görünüyordu. Önündeki sürahiden bardağına su koydu ve sonuna kadar içmeye çalıştı. Elleri titrediği için suyun bir kısmı üzerine dökülmüştü.

-86-

Zifiri karanlıktı. Gündüzleri vızır vızır işleyen caddeden bir Allah'ın kulu geçmiyordu. Hoş geçse de fark etmezdi ya.

Recep Zühtü'nün kapısını çaldığı 16 kapı numaralı evde ışıklar yanıyordu. Demir kapı derhal açıldı.

Sinan Bey'i eve, arkasından iterek Recep Zühtü soktu ve yine ite ite salona kadar götürdü.

İsteksiz misafir salonda Ali Kılıç Paşa'yı görünce çok şaşırdı. Oturduğu koltuktan kendisine ters ters bakan Kılıç Ali lakaplı adamın yüzünü, gazetelerde yayımlanan fotoğraflarından tanıyordu.

"Muzır kitap basıyormuşsun!"

İrkildi Matbaacı Sinan Bey.

"Hayır. Ben o tür kitaplar basmam."

"Kâzım Paşa'nın kitabını sen basmıyor musun?"

"Basıyorum ama muzır değil ki yazdığı kitap."

"İçinden geçtiğimiz günlerde muzırdır."

"Efendim, kitabı bizzat kendim okudum. Muzır sayılabilecek bir tek cümle bile yok."

"Sen bilmiyorsun da ondan. Kâzım Paşa senin bastığın kitabı Gazi Paşa'ya karşı yazdı. Bilmiyor musun kendisini zamanında İstiklal Mahkemeleri'nde yargıladığımızı?"

Gayet iyi biliyordu Sinan Bey Kâzım Paşa'nın İstiklal Mahkemeleri'nde yargılandığını. O zamandan bu zamana, Kâzım Paşa'ya büyük bir haksızlık yapıldığına inanmıştı. Neyse ki Gazi Mustafa Kemal'in isteğiyle beraat ettirilmişti.

Sinan Bey uzunca bir süre, Ali Kılıç Paşa'nın sözlerine nasıl karşılık verebileceğini düşündüyse de sessiz kalmayı tercih etti.

"Kaç tane bastın Kâzım Paşa'nın kitabından?"

"Üç bin tane."

"Neredeler?"

"Matbaamda."

Kılıç Ali ve Recep Zühtü üç bin rakamını duyunca küplere bindiler.

Recep Zühtü "Elinden bir muvafakatname alalım" dedi.

Kılıç Ali "İyi düşündün" diye karşılık verdi ve yardımcısından bir kalemle kâğıt getirmesini istedi.

***

Saffet Bey yazıhanesinde, nefesi giderek düzelmekte olan Matbaacı Şükrü Bey'in yüzüne şaşkınlıkla bakmayı sürdürüyordu.

Şükrü Bey biraz rahatlamış olarak konuşmasını sürdürdü.

"Ne yapsın adam ne söyledilerse yazmış önüne konulan kâğıda."

"Ne yazdırmışlar?"

"Kâzım Paşa'nın *İstiklal Harbimizin Esasları* isimli üç bin nüsha bastığım eserini, muzır bulduğum için imha ettim."

Saffet Bey "Hay Allah!" diyebildi sadece. Konuşamadıysa da düşünmeye devam edecekti.

***

TKŞ'nin ikinci adamı İstiklal Mahkemeleri günlerine geri döndü. Astığı astık kestiği kestik Kılıç Ali'nin o günlerini hatırladı.

Kılıç Ali, Kel Ali ve Necip Ali, İstiklal Mahkemesi günlerinde bir sacayağı oluşturmuşlardı.

Halk arasında, kurdukları mahkemeye Üç Aliler Divanı denir olmuştu. Ne tuhaftır ki, TBMM tarafından seçilmelerine rağmen üçünün de hukuk eğitimi yoktu.

Evet bir Kurtuluş Savaşı kazanmak kolay değildi ve yine evet bir Kurtuluş Savaşı'nı yerli yerine oturtabilmek zordan da öteydi.

Her şeye rağmen, İstiklal Mahkemeleri kantarın topunu kaçırmıştı.

Çünkü, mahkemeleri ve beraberinde yasasını önerenler, Fransa örneğinden hareket etmişlerdi.

Fransız İhtilali'nde başını giyotin sehpasına uzatanların sayısının kırk bini bulduğunu yazan kaynaklar vardı. En iyimser kaynaklarda bile, bu sayının on beş bin civarında olduğu zikrediliyordu.

Saffet Bey'in aklına, Kel Ali'nin bir sohbette, sadece ben beş bin iki yüz on altı kişiyi idam ettim dediği geldi. İçi acıdı.

Kâzım Paşa, Üç Aliler Divanı'ndan, o da Gazi Paşa'nın emriyle zor kurtaranlardandı.

Bugün, aynı takımın kendisine duyduğu düşmanlığın bir nedeni de bu olmalıydı.

"Acaba..." diye düşündü Saffet Bey. "Kâzım Paşa'ya akıllanmadığı için mi kızıyorlar?"

-87-

"Peki sonra?" diye sordu Saffet Bey.

"Sonrası film gibi."

***

"Gerisi bende" demişti Recep Zühtü.

Sinan Bey'in imzaladığı muvafakatnameyi dörde katlayıp ceketinin içcebine koymuş, adamı getirdiği gibi ite kaka evden çıkartmış, otomobile tıkmıştı.

Girişilecek operasyon için vali beyin kapısı önceden çalınmış olmasa, itfaiyenin kamyonu hazırda beklemezdi.

Recep Zühtü, hazırda bekleyen itfaiyecilere, kendi arabasını takip etme talimatı verdi. Sinan Bey de çaresiz bir ses tonuyla, matbaasının yerini tarif etmeye koyuldu.

***

İtfaiyeciler kısa bir süre içinde matbaadaki bütün Kâzım Paşa kitaplarını çuvallara doldurup kamyona attılar.

Matbaacı Sinan Bey dehşet içinde izliyordu olanları. Aklına, daha birkaç gün önce Nazilerin muzır olduğunu düşündükleri kitapları kent meydanlarında yaktıkları geldi.

Kâzım Paşa'nın *İstiklal Harbimizin Esasları* da acaba Yahudi ya da komünist aydınların kitapları gibi bir meydanda yani halkın önünde mi yakılacaktı?

***

Matbaadaki son kitap da alınınca, bu kez itfaiye aracı öne düşmüş, Fatih'e doğru yola koyulmuştu.

Kısa süren yolculuğun nihayetinde Hocapaşa Hamamı'nın kapısı çalındı.

Hamamcı uykulu gözlerle itfaiye kamyonundaki çuvallara baktı, onca kitabı külhanda yakmaya kalkarlarsa, bir süre sonra ızgaraların tıkanacağı, nihayetinin getirilemeyeceği konusunda Recep Zühtü Bey'i uyardı.

Peki, nerede yakabilirlerdi?

İtfaiyecilerden birinin aklına Topkapı'daki tuğla üretim tesisi geldi ve Recep Zühtü ile Sinan Bey'i taşıyan otomobil ve itfaiye kamyonu bu kez de Topkapı'nın dışına doğru harekete geçti.

***

Gece 02.00'ye kadar sürmüştü kitapların yakılması.

İşinin bittiğini düşünen Recep Zühtü, yanındaki Sinan Bey'e, biraz da şeytan dürttüğü için "Başka nüshası yok bu kitapların değil mi?" diye sormuştu.

"Var. Basım esnasında, basılan her formadan Kâzım Paşa'ya beş adet vermiştim."

Recep Zühtü "Bu şimdi mi söylenir be adam!" diye payladı Sinan Bey'i.

Seri bir hareketle itfaiyecilere döndü, "Hepsi kül haline gelmeden başından ayrılmayın!" diye son emrini verdi ve şoförüne "Emniyet müdürünün evine çek!" dedi.

Adam "Sonra Erenköy'e nasıl gideceğiz?" diye sorar sormaz ağzının payını aldı.

"Yürü sen! Vazifen olmayan işe karışma!"

***

İstanbul emniyet müdürünü yatağından kaldıran Recep Zühtü, kapının girişinde anlatmıştı kendisinden ne istediğini.

Birkaç resmi ve sivil polis memuruyla Kâzım Paşa'nın evini basacak, yasak yayın arayacaklardı.

Recep Bey laflarının arasına Ali Kılıç Paşa'nın ismini usturuplu biçimde yerleştirmeyi ihmal etmedi.

Ayrıca, kitapların yakıldığından vali beyin de haberi vardı ve kitabı basan matbaanın sahibi Sinan Bey'in muvafakatnamesi de cebindeydi.

***

"Sahiden film gibi" dedi Saffet Bey, olup biteni birinci elden dinlemiş ve şimdi kendisine nakletmekte olan Matbaacı Şükrü Bey'e.

Arkadaşının soluklanmasından istifade edip, muhtelif üniversitelerde gördüğü eğitim esnasında edindiği hukuk, devlet, adalet gibi kavramlar üzerine düşünmeye koyuldu TKŞ'nin iki numarası.

Bir kitabın toplatılması ve imha edilmesi öncelikle hukuksal bir süreci gerektiriyordu. Önce kitap kitapçılara ulaşmalı, sonra okuyanlardan biri nedenini de belirterek savcılığa şikâyet etmeli, bunun üzerine savcı iddianamesini hazırlayarak meseleyi yargıya intikal ettirmeli ve nihayetinde, hâkimler, konunun uzmanlarına da danışarak kitabı sakıncalı ilan etmeliydi.

Sakıncalı kitap olur muydu? Saffet Bey bu fikre hiç yakınlık duymuyordu ama velev ki olursa, izlenmesi gereken yol buydu. Recep Zühtü ve Kılıç Ali'nin izledikleri kısa yolun bir tane adı vardı, o da diktatörlük.

Yine çağdaş hukuk yaklaşımlarına göre, herhangi bir vatandaşın evinin polisler tarafından basılması ancak birçok aşamadan

geçilerek gerçekleştirilebilirdi. En azından savcılıktan alınacak bir arama emri bulunmadan, bırakın Kâzım Paşa gibi isim yapmış, toplum nezdinde saygı gören birini, sıradan bir yurttaşın evinin kapısı bile çalınamazdı.

Başbakanın ve içişleri bakanının görmezden geldiği bu tür uygulamalara birçok isim konulabilirdi belki ama hiçbiri evrensel hukuk düzeninin tariflerinden biri olamazdı.

Aklına Almanya, İtalya, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin kontrolü altında olan ülkeler ve beraberinde Türkiye geldi.

"Vah benim güzel vatanım!" diye söylendi Saffet Bey.

-88-

Kâzım Paşa'nın evine, sabah saat 04.00'ü çok az geçe ulaşılmıştı.

Yanında emniyet mensupları olduğu için, Recep Zühtü Sirkeci'den arabalı vapur kaldırmakta zorluk çekmemişti. Hoş yalnız başına da olsaydı fark etmezdi ya o da ayrı bir mesele. Çekerdi tabancasını, dayardı kaptanın kafasına, yürü derdi, o kadar!

Kâzım Paşa pijamalarının içinde, uykulu gözlerle karşılamıştı Recep Zühtü'yü. Zar zor, ne istediklerini öğrenmeye çalıştıysa da cevap alamamıştı.

Recep Zühtü "Çekil!" diyerek kenara itmişti anlı şanlı ve kendisinden on bir yaş büyük savaş kahramanı Kâzım Paşa'yı. Yetmiyormuş gibi, İstanbul emniyet müdürü tarafından ekibin başına konulan Polis Müdürü Fehmi Bey'i de hiçe saymış, polis memurlarına bizzat emir vermişti:

"Beni iyi dinleyin! Çalışma odası ve yatak odası da dahil olmak üzere, evde aranmadık hiçbir nokta bırakılmayacak! Anlaşıldı mı? Beş adet, ciltlenmemiş kitap arıyoruz!"

***

Kitap formaları bulunamayınca, Fehmi Müdür devreye girdi. İşini bilen bir adam olduğu için, daha kolay yoldan yürümeyi tercih etti.

"Paşam kitabın beş nüshasının sizde olduğunu biliyoruz. Ne olur işimizi kolaylaştırın."

Kâzım Paşa homurdanarak cevap verdi Fehmi Müdür'e.

"Refikam, o beş nüshayı, siz kapıyı çalınca yaktı. İsterseniz gidin ocağa kendiniz bakın."

Bakmıştı Fehmi Müdür mutfaktaki ocağa ama sıcak küllerden başka geride neredeyse hiçbir şey kalmamıştı.

Fehmi Müdür'e göre, büyük ihtimalle paşa haklıydı, çünkü küller sıcaktı. Yeni sönmüş oldukları her hallerinden belli oluyordu.

Yine de saatlerce ve didik didik arandı konağın içi. Ne yatak odaları kalmıştı aranmadık ne sandıkların içi. Tavan arasından odun ve kömür konulan bodruma kadar her yere bakılmıştı.

Recep Zühtü, aradığını bulamamış olmanın hırsıyla, allahaısmarladık bile demeden çıkmıştı Kâzım Paşa'nın evinden.

***

Saffet Bey, aklına bir milyon tane laf geldiyse de sadece "Vay arkadaş!" diye karşılık verebildi Matbaacı Şükrü Bey'e.

Şimdi düşünme zamanıydı.

TKŞ'nin iki numarası, biraz da akıl hocası gibi gördüğü Doktor Zeki Bey'i araması gerektiğini akıl etti.

"Önce biraz sakinleşelim, sonra doktoru arayalım. Her şeyi olduğu gibi ona da anlatalım. Bakalım ne diyecek?"

Hak verdi Şükrü Bey arkadaşına.

"Ne dersin, gelebilir mi acaba yarın Ahmet Haşim Bey'in cenaze törenine doktor?"

"Zannetmiyorum gelebileceğini. Birkaç gün önce konuştuğumda sesi çok kötü gelmişti. Yine de sorarız."

***

Telefonun öbür ucundaydı Doktor Zeki Bey. Matbaacı Şükrü Bey olup biteni kelime bile atlamadan bir kere de ona anlatmıştı. Şimdi, Saffet ve Şükrü Beyler, telefon ahizesine kulaklarını sıkı sıkı dayamış olarak onu dinliyorlardı.

"Saçmalık hep aynı saçmalık!"

Recep Zühtü'nün Sinan Bey ve Kâzım Paşa'ya yaptıklarını duyunca, öncelikle bu tepkiyi vermişti Doktor Zeki Bey.

Saffet Bey, doktorun haklı olduğunu düşünmüştü yine.

TKŞ kurmayları olarak, üzerinde yıllardır düşündükleri ve konuştukları bir konuydu devlet içinde devlet olma hali.

Bir kısmına göre, çaresiz bir durumla karşı karşıyaydılar. Aralarında bu düşünceye karşı çıkanlar, çare yaratmak zorunda olduklarını düşünenler de vardı.

Hepsi, çare yaratmaya çalışmanın, halihazırdaki devlet mekanizmasına başkaldırmak anlamına geleceğini bilecek yaşta ve eğitimdeydi.

Peki karşı çıkılamaz mıydı devlete?

Bir keresinde şöyle yaklaşmıştı bu meseleye Doktor Zeki Bey:

"Muhtelif mesleklerden bir grup vatanseveriz. Devletimizin, yaklaşmakta olan savaşa karşı, uzmanlıklarımızdan ya da konumlarımızdan kaynaklanan beklentileri var. Hepimiz kendi alanımızda, elimizden gelenin en iyisini yapmaya gayret ediyoruz. Başarılı olduğumuz da ortada. Öte yandan, devletin işleyişine dair hoşumuza gitmeyen durumlarla karşılaştığımız da oluyor. Şahsen ben, böyle zamanları hep, devlete kızabileceğimi ama ona küsemeyeceğimi düşünerek atlatıyorum."

Saffet Bey telefonda Doktor Zeki Bey'e bu sözlerini hatırlatmış ve bir de ilavede bulunmuştu.

"Yine, kızgınlıklarımızı içimize gömmemiz gerektiğini söylüyorsun yani doktor."

Doktor Zeki Bey, kendisinden görece genç arkadaşının, bir zamanlar kurmuş olduğu ve az önce tekrarladığı cümlelerini hatırlamasına ve hatırlatmasına sevinmişti.

"Öyle Saffet kardeşim. Çünkü, bugünden yarına aşamayacağımız bir durumla karşı karşıyayız. Devletin içinde derin bir devletin olduğunu görüyoruz ve bunu zımnen de olsa kabul ediyoruz. Öte yandan, biz de derin devletin bir parçası sayılmaz mıyız? Ne Recep Zühtü ve arkadaşlarının ne de bizim çağdaş devlet yönetimine ve hukuk sistemine göre olmamamız gerekiyor. Bu nedenle senin elyazısıyla aldığın ve zamanı geldiğinde ortadan kaldıracağın notlar hariç bir satır bile yazışma yapmıyoruz. Öyle değil mi?"

Saffet Bey derince içini çekti ve Doktor Zeki Bey'in sözlerinin arasına girdi.

"Doktor, bu söylediklerinde hemfikiriz. Peki, karşı çıkamaz mıyız bu duruma?"

"Kuşkusuz çıkabiliriz Saffet kardeşim. Ama inan bana, getirisi götürüsünden çok daha az olur."

Doktoru tanıyanlar, bir getiriden ya da götürüden bahsettiğinde, aklından kendisini zinhar geçirmediğini, devleti kastettiğini hemen anlarlardı.

Saffet Bey ve Şükrü Bey de böyle anladılar zaten.

Matbaacı Şükrü Bey "Üstelik yeni bir büyük harp kapımızdayken..." diyerek, hepsince malum, zamanında O'nun tarafından kurulmuş büyük cümleyi kurarak konuşmaya son noktayı kurdu.

-89-

"Örnektir milletlere açtığımız yeni iz
İmtiyazsız, sınıfsız, kaynaşmış bir kitleyiz
Uyduk görüşte bilgi, gidişte ülküye biz
Tersine dönse dünya yolumuzdan dönmeyiz."

Saffet Bey en çok bu son dörtlüğünü sevmişti Onuncu Yıl Marşı'nın.* Resmi Efendi ayrım yapamamıştı dörtlükler arasında. Hepsi anlam doluydu onun için.

***

Kuruluşun onuncu yılı şüphesiz çok önemliydi.

Devlet, 1933'ün ilk aylarından itibaren çalışmalara başlamış, Cumhuriyet'in onuncu yıldönümünü, ülkenin her yerinde, alabildiğine görkemli törenlerle kutlamak için kolları sıvamıştı.

***

Kadrocular da bu önemli yıla ve aya gereken önemi göstereceklerdi. Bunun için, ekim sayısında yayımlanmak üzere, Gazi'den minik de olsa bir yazı istemişler, gelmişti.

---

* Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun onuncu yıl kutlamaları için 1933 yılında Faruk Nafiz Çamlıbel ve Behçet Kemal Çağlar tarafından yazıldı. Bestesi Cemal Reşit Rey'e aittir. İstiklal Marşı'ndan sonra, milli duygulara en çok hitap eden marş olarak kabul edilir.

Kadro'nun ekim sayısının ilk sayfasına, Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın gönderdiği notu, olabilecek en büyük puntolarla koymuştu Kadrocular.

Şöyle diyordu gönderdiği yazıda Gazi:

"Hatırlıyorum ki, Kadro intişar ederken (yayın hayatına başlarken) maksadının Türk milletine has meslek ve metodun millet ve memlekette teessüs ve inkişafına (yerleşme ve gelişmesine) hizmet olduğunu yazmıştı. Kadro'ya bu maksadında geniş muvaffakiyet temenni ederim."

Genç Cumhuriyet'in yeni jenerasyon düşünür ve yazarları için yüreklendirici sözlerdi bunlar.

Kadrocular epeyce konuştular Gazi'nin gönderdiği not üzerine.

"Türk milletine has meslek ve metodun, millet ve memlekette yerleşmesi ve gelişmesi demiş Gazi Paşa."

"Bize nasıl bir paye verdiğinin farkındasınız değil mi?"

"Doğrusu, çok onur duydum bu sözlerinden."

"Düşünsenize, halkımızın kendisine özgü metodundan ve bunun bizim elimizle halka ve ülkeye yerleştirilmesinden ve geliştirilmesinden söz ediyor Gazi Paşa. Kelimelerini çok dikkatli seçtiğini, cümlelerini özenle kurduğunu düşünüyorum. Çok özel bir davranışta bulunmuş sahiden."

***

Gazi'nin gönderdiği mesaj Mahşerin Dört Atlısı'nı mutlu etmişti. Topu topu otuz beş yaş civarında genç insanlardı. Öte

yandan bir ülke kaybetmenin ne demek olduğunu yaşayarak görmüşlerdi. Bu nedenle, bir bayrak altında toplanmanın değerini en iyi anlayan ilk nesil olmuşlardı.

***

Aynı sayıda, İsmet Paşa da Başvekil İsmet imzasıyla *Kadro* için özel olarak "Fırkamızın Devletçilik Vasfı" başlıklı bir makale kaleme almıştı.

Kadroculara göre, cumhurbaşkanı ve başbakanın yazıları, rüştlerini ispat etmeleri yolunda önemli bir merhaleyi aştıkları anlamına geliyordu.

Biri Gazi'nin bizzat kendisi olmak üzere, ülkenin bir ve iki numaraları, *Kadro*'ya özel bir davranışta bulunmuş, dergiyi ve yazarlarını onore etmişlerdi.

"Anlaşılan..." diye düşünmüştü Kadrocular. "Bundan böyle yüreğimiz ağzımızda yazmak, yaşamak zorunda kalmayacağız."

***

Saffet Bey, Gazi ve İsmet Paşa'nın yazıları için arkadaşı Burhan'ı aradı ve tebrik etti. Konuşmasının devamını şöyle getirecekti:

"Bu arada senin yazını da çok beğendim Burhan. Çok yaratıcı bir çalışma olmuş. Gazi Paşa'dan hareketle, Gazi Cumhuriyet düşüncesini işlemene ve ayrıca Cumhuriyet'i on değil on üç yıl olarak değerlendirmene bayıldım. Ne tür tepkiler aldınız etraftan?"

Burhan Asaf arkadaşına teşekkür ettikten sonra, konuşabildiği herkesten çok iyi tepkiler aldığını söyledi.

Biraz ondan biraz bundan, uzun boylu sohbet etti iki arkadaş. Şevket Süreyya, Vedat Nedim ve İsmail Hüsrev'in kulaklarını bol bol çınlattılar.

Saffet Bey'in anladığı, Mahşerin Dört Atlısı'nın, ilk gün başlattıkları büyük koşuyu soluksuz ve her geçen gün tempolarını artırarak sürdürdükleriydi.

Dile kolay, *Kadro* iki yıla yakın bir zamandır yayımlanıyor, Cumhuriyet'in ideolojisine katkıda bulunuyordu.

Ayrıca Kadrocular sadece yazarak değil, devletin çeşitli kademelerinde çalışarak da ülkelerinin gelişimine katkıda bulunuyorlardı.

-90-

Saffet Bey, *Cumhuriyet* gazetesinde devam eden Ağaoğlu Ahmet ile Şevket Süreyya tartışmasını her gün olduğu gibi dikkatle okudu.

Aslında mevzu malumdu. Ağaoğlu Ahmet Bey, liberalizm fikrinin bayraktarlığını yapmayı sürdürüyor, *Kadro* ve Kadroculara, "tarihi ve diyalektik materyalizm" metodunu kullanmakla ve Marksist olmakla suçluyordu.

Geçen süre zarfında, Şevket Süreyya Bey'in Marksist olmadıklarını anlatmaktan dilinde tüy bitmişti.

Genç yazar, adı geçen metodu yöntem olarak kullanıyordu kullanmasına ama önüne koyduğu hedef Marx ya da Engels'in Avrupalılara önerdiği tarzda bir işçi sınıfı hareketi yaratmak, bir proletarya devrimi yapmak değildi. Ulusal kurtuluş savaşı vermiş ve vermekte olan ülkelerin ne yapmaları gerektiğinin tam olarak anlaşılması için bu metoda başvuruyordu. Çünkü, bugüne dair çıkarsamalarda bulunabilmek ve geleceğe dair planlar yapabilmek için, her meseleye tarih perspektifinden bakmak ve gerçeklere akıl yürüterek ulaşmak, düşünen insanlar için bir zorunluluktu. Tarihi ve diyalektik materyalizm de tam olarak bu demekti zaten.

Saffet Bey'e göre, Şevket Süreyya kendisinden yirmi sekiz sene fazla yaşamış Ağaoğlu Ahmet Bey'i kırmamak için, yazılarını aşırı nazik bir üslupla kaleme alsa da karşı taraftan cevaplar

en yüksek perdeden, hatta epey nobran ve küçümseyici tonda geliyordu.

***

Saffet Bey 22 Kasım tarihli *Cumhuriyet*'i katlayıp masanın kenarına koyarken, kâhyası salona elinde odun sepeti olmak üzere girdi.

"Resmi Efendi, okudun mu Şevket Süreyya'nın bugünkü cevabını?"

"Okudum. Çok da beğendim."

"Ben de beğendim ve artık hakikaten kızmaya başlıyorum Ağaoğlu Ahmet Bey'e. Çünkü, mesele karşılıklı fikir teatisi olmaktan çıktı. Şevket Süreyya ve Kadroculari küçük düşürmek için adeta çırpınıyor koca adam."

"Öyle. Farkında mısın, özellikle *Cumhuriyet* gazetesi, bana sanki her gün aynı şeyleri tekrarlıyormuş gibi geliyor. Gazi'nin Anadolu gezisi, güzellik yarışması ve Ağaoğlu Ahmet ile Şevket Süreyya'nın kapışmaları. Bu üç konu olmasa, sanki yazacak hiçbir şey bulamayacaklarmış gibi."

Saffet Bey kâhyasının bu sözleri üzerine *Milliyet* gazetesinde olanları hatırladı.

"İsmet Paşa'nın *Kadro*'da yazdığı yazıyı hatırlıyorsun değil mi? Cumhuriyet'in onuncu yılı münasebetiyle, CHF'nin devletçiliği hakkındaki yazısından söz ediyorum. İktisat Bakanımız Mahmut Celal Bey, *Milliyet*'te sanki ayağına basılmış gibi ciyaklamıştı hani. Yazı serisinin neden yarıda kesildiğini öğrendim."

Resmi Bey kızgın bir tonlamayla Saffet Bey'in lafını kesti.

"Eski İş Bankası müdürü olduğu için, kapitalizmi devletçiliğe karşı korumanın derdine düşmüştü. Neyse, anlat sen."

"Gazi meseleye el koymuş ve üçüncü günden sonra Mahmut Celal Bey'in yazılarını durdurmaları için *Milliyet* gazetesine telefonla talimat vermiş. Yahu arkadaş bir nefes al, biraz düşün, sen iktisat bakanıysan, yazısına itiraz ettiğin adam CHF'nin bir değilse iki numarası ve başbakan."

"İş Bankası'nı korumaya çalışıyor. Dertleri Türkiye'nin Batı misali kapitalistleşmesi değil ki, kendi ceplerini doldurmak. Paranın akış yönünün değişeceğinden korkuyorlar. Devletin değil, kendilerinin sermayesinin büyümesini istiyorlar."

"İşte tam da bu nedenle, gazetelerde *Kadro* eleştirilerinden, güzellik yarışmalarından ve cinayet haberlerinden başka bir şey yok. Oysa dünya yıkılıyor!"

***

Hakikaten öyleydi. Bütün dünya yeniden şekillenmek üzere adeta geriye doğru gün sayıyordu.

Almanya'da mesela, yasama yetkisinin yanı sıra bütçe denetimi ve anayasa değişikliği yapma yetkisi de hükümete devredilmişti. Halktan beklenen, Alman İmparatorluğu'na ve devlete hizmet etmekti, o kadar. Bu durumda ne milletvekillerine gerek vardı ne de başka bir kurum ya da kuruluşa. Artık ne başka bir siyasi partinin lüzumu vardı Almanya'da ne de sendikaların. Hepsinin kapısına birer birer kilit vuruluyordu. 1933'ün ortalarından itibaren, Almanya'da, devletin yeni biçimi, Führerlik olarak anılmaya başlanmıştı.

"Göreceksin Resmi Efendi, 1934'ün başından itibaren, Hitler bütün yetkiyi kendi elinde toplayacak ve topyekûn bir savaşın işaretini verecek."

"TKŞ-Alman masası da 1934 başı mı diyor?"

"Evet. Dün akşamki toplantıda Alman masasındaki herkes aşağı yukarı aynı şekilde düşünüyordu. Almanya kaz adımlarıyla yürümeye başladı ama Ağaoğlu Ahmet de, İş Bankası çevresi de, İktisat Bakanı Mahmut Celal de dünyada başka hiçbir konu yokmuş gibi *Kadro* ve Şevket Süreyya'ya saydırıyor."

***

Saffet Bey ve Resmi Efendi önce kahvaltılarını ederken, ardından çaylarını içerken uzun uzun *Kadro* dergisinden ve hedefe konulma nedenlerinden söz ettiler.

Saffet Bey'e göre, *Kadro* dergisi sadece Türk İnkılabı'nın ideolojisini berraklaştırma ve yerleştirme işlevi görmüyor, aynı zamanda bu önemli meseleyi kültürel bir zemine de taşıyordu.

"Yakup Kadri'nin ve Burhan Asaf'ın yazıları arka arkaya okunduğunda, bu önemli işlev eminim kavranacaktır."

Saffet Bey'in bu sözleri Resmi Efendi'yi ateşledi.

"Yakup Kadri Bey son sayıda, İnönü Muharebeleri esnasında İsmet Paşa ile Mustafa Kemal Paşa arasında gidip gelen telgraflardan söz etmiş ve bunun yeni bir üslup ve söz mimarisi olduğunu söylemiş. Tabii Fransız ve Rus devrimleriyle karşılaştırdıktan sonra etmiş bu lafı. Fransızlardaki giyotin, Ruslardaki kıyım söylemi yerine, Türk Devrimi'ne ruhunu, rengini, üslubunu verenin direnme, zafer ve övünme olduğunu anlatmaya çalışmış. Hatırlıyor musun Gazi'nin Nutuk'a da koyduğu o iki telgraf metnini?"

"Hatırlıyorum Resmi Efendi ama sen tekrarla istersen."

Resmi Efendi yerinden kalktı. Etajerin üzerinde duran iki Nutuk cildini aldı ve koltuğuna döndü. Ciltlerden biri Nutuk'un 1927 yılında Arap harfleriyle yapılan ilk baskısıydı. İkincisi ise

1928 yılında, Türk Tayyare Cemiyeti tarafından yapılan ilk Latin harfli baskıydı.

Yaşlı adam sehpanın üzerinde duran gözlüğünü taktı ve Latin harfleriyle basılmış Nutuk'u açıp sözünü ettiği yeri buldu.

İsmet Paşa'nın telgrafı:

"Bozüyük yanıyor. Düşman binlerce maktulleriyle doldurduğu muharebe meydanını silahlarımıza terk etmiştir."

Gazi'nin cevabı:

"Bütün tarihi âlemde, sizin İnönü Meydan Muharebesi'nde deruhte ettiğiniz (yerine getirdiğiniz) vazife kadar ağır bir vazife deruhte etmiş kumandanlar enderdir... Siz orada yalnız düşmanı değil milletin makûs talihini de yendiniz."

Resmi Efendi elindeki Nutuk'ları masanın üzerine bıraktıktan sonra Saffet Bey'in yüzüne baktı. Efendisinin bir şey söylemesine zaman tanımadan, bu kez de uzanıp *Kadro*'nun kasım sayısını aldı, Yakup Kadri'nin yazısının bulunduğu sayfayı açtı ve okumaya koyuldu:

"Ben o iki telgrafın ta içerisinden, o vakte kadar anadilimde hiç duymadığım taze ve asil bir şivenin müstesna tadını da almıştım. Öyle ki, bütün Milli Mücadele devrindeki neşriyatımda bu yeni ses benim için yepyeni bir milli estetiğin şiarı olmuştu."

-91-

Aralık ayının son cuma günü, Kadrocular ve eşleri, Şevket Süreyya Bey'le Leman Hanım'ın evinde toplandılar.

"Erken yeni yıl partisi" dedi kapıdan içeri girer girmez Burhan. Cebinden, üfleyince ileriye doğru uzayan bir düdük çıkardı ve öttürdü.

Salondakiler, Burhan Asaf'ın sayesinde yeni yıl havasına girdi.

Herkes "Ankara'da nasıl buldun bunu?" diye sordu düdüğü kastederek.

Burhan Asaf, Macaristan'dan gelirken, zevzeklik yapması gerektiğinde kullanmak üzere bavulunun bir kenarına attığını söyledi.

O düdüğünü çalarken, Jojo, çantasından el yapımı bir sürü yılbaşı süsü çıkardı ve sağa sola asmaya koyuldu.

Süs bebeği Jojo, kırık Türkçesiyle uygun renklerde kâğıt bulmakta ne kadar zorlandığını anlatmaya çalıştıysa da başarılı olamadı.

Neyse ki anlayışlı insanların arasında bulunuyordu.

***

Vedat Nedim'in Alman eşi Alice Hanım'ın Alman usulü yaş pastası meşhurdu. Yeni yıl için toplanacaklarını öğrenince pastayı kendisinin yapacağını söylemişti.

Kocaman bir kutunun içinden Alice Hanım'ın pastası çıkınca herkes el çırptı.

Pasta yemek masasının ortasına itinayla yerleştirildi. Tabak, çatal ve bıçak, şarap kadehi derken, yılbaşı seremonisi için gereken her şey tamamlanmış oldu.

Almanca, İngilizce, Fransızca, Macarca söylenen yeni yıl şarkıları eşliğinde pasta kesildi, şampanya bulunamadığı için kadehler beyaz şarapla doldurulduu.

Herkes birbirinin yeni yılını en içten dileklerle kutladı.

***

Kadınlar birbirleriyle ahbaplığa koyulunca, erkekler ayaklarının uçlarına basarak Şevket Süreyya Bey'in odasına çekildiler.

İlk feryat eden haliyle Burhan olacaktı.

"Vay, vay, vay, Gazi'den imzalı bir taltif yazısı. Bravo Şevket Süreyya!"

Kadrocuların tümü Burhan'ın işaret ettiği, çerçevelenmiş yazının etrafında toplandılar.

Gazi, 2 Kasım 1933 günü Ticaret Lisesi'ni ziyaret etmiş, okuldan ayrılmadan önce elyazısıyla bir yazı yazıp Şevket Süreyya Bey'e vermişti.

Şöyle diyordu Gazi Mustafa Kemal Paşa yazısında:

"2 İkinciteşrin 1933, Gördüklerim yüreğimi sevinç ve büyük umutla doldurdu. Türk çocuklarının yüksek kabiliyetine inancım tamdır, bunun bin bir delili görülebilir. Fakat bugün burada gördüğüm eser herhalde, görülmeye takdir olunmaya değer en kıymetli bir beşerattir (müjdedir). Bu bilgi yapısında yetişmek fırsatına erişen çocuklarımızı tebrik eder, memlekete faydalı olmalarını dilerim. Kıymet ve kudretini canlı eseriyle göstermiş bulunan Müdür Şevket Süreyya Bey'i takdir eder ve

*kendisinin daha geniş çalışma eserlerini iftiharla göreceğime olan inancımı beyan ederim. Gazi M. Kemal."**

***

Gazi'nin övücü cümleleri Kadroculların hepsini mutlu etmişti.

Şevket Süreyya'nın taltif edilmesi, bir anlamda hepsinin taltif edilmesi anlamına geliyordu.

Nihayetinde, Mahşerin Dört Atlısı olduklarını, yediklerinin içtiklerinin olduğu gibi yazdıklarının çizdiklerinin de ayrı gitmediğini, düşün dünyalarının paralel düzlemde seyrettiğini cümle âlem biliyordu.

Burhan Asaf "Bir dakika beyler!" diyerek dikkatleri üzerine çekti. Şimdi sormak istediği soruyu sorabilirdi.

"Böylece, devlet nezdinde yerimizi iyice kuvvetlendirmiş olduğumuzu söyleyebilir miyiz dersiniz?"

Genç Kadrocuya ilk cevap Vedat Nedim'den gelecekti.

"Siyaset rüzgârlarının ne zaman hangi yönde eseceği asla belli olmaz. Bugün için, ilk günden daha iyi durumda olduğumuzu belki söyleyebiliriz ama gelecek ne getirir bilinmez."

Temkinli adamdı Vedat Nedim. Şevket Süreyya için de aynı durum geçerliydi.

"İş Bankası çevresi gırtlağımızı sıkmak için aportta bekliyor. Haşmetli iktisat bakanımız da öyle. Seçkin beyefendilerin siyaset ve basın camialarındaki yandaşları da aynı şekilde hazır ol vaziyetindeler. Her gün gazetelerde çıkan eleştirileri görüyorsunuz. Bulsalar bir kaşık suda boğacaklar hepimizi. Birkaç eşimiz dostumuzun cılız sesi hariç, neredeyse herkes bize karşı."

* Halil İbrahim Göktürk, *Bilinmeyen Yönleriyle Şevket Süreyya Aydemir*, Arı Matbaası, 1977, s. 147

Burhan Asaf arkadaşının bu sözleri üzerine elini kaldırdı. Önce hep birlikte okumuş oldukları çerçevelenmiş taltif yazısını gösterdi, ardından kendisinden emin bir ses tonuyla konuştu.

"Gazi bizim arkamızda. İsmet Paşa'nın *Kadro*'ya verdiği yazıyı hatırlayın. Daha ne isteyebiliriz ki? Bence bırakalım gamlı baykuşlar misali geleceğe dair dertlenmeyi de 1934'te neler yapacağımızı konuşalım."

Vedat Nedim, İsmail Hüsrev ve Şevket Süreyya çaresiz hak verdiler Burhan Asaf'a, çalışma odasındaki geniş koltuklara oturdular, sigara içenler sigaralarını, pipo içenler pipolarını yaktı.

-92-

Sebottendorff yazdığı kitap nedeniyle Hitler'in gözünden düşünce, Almanlar Türkiye'deki operasyonlarını yönetebilecek etkili isim arayışına geçtiler. Cevat Rıfat bu isimlerin başında geliyordu.

"Musevi Avcısı lakaplı Julius Streicher kendisine bir mektup göndermiş ve Almanya'ya davet etmiş. Benim yeni haberim oldu."

"Nasıl haberin oldu peki?"

"Gazete çıkartmak üzere harekete geçtiğini duyunca kendisini aradım."

***

Saffet Bey'in de katıldığı TKŞ-Alman masasının toplantısında, Matbaacı Şükrü Bey uzun uzun anlattı Sebottendorff sonrası durumu.

Almanlar Türkiye'de illegal örgütlenme faaliyeti sürdüren ajanlarını feda etmek zorunda kalınca hem kendileri hem de TKŞ-Alman açısından her şey arapsaçına dönmüştü. Nazilerin Türkiye'de ne yapacaklarını bilemez hale gelmeleri çok önemli değilse de Türkler için para musluklarının kesilmiş olması büyük bir sorundu.

Cevat Rıfat Bey Almanların Türkiye'de ulaşabileceği üç önemli isimden biriydi. Ötekiler de Hüseyin Nihal ve Profesör Velidi Bey'di.

***

Matbaacı Şükrü Bey oldukça dertli girmişti TKŞ-Alman toplantısına.

Saffet Bey, arkadaşının bozulan moralini düzeltmesi, onu yüreklendirmesi gerektiğini düşündü.

"Bu sizin hatanız değil ki Şükrü Bey. İsminizin gizli kalması gerektiğini hep birlikte düşünmüştük. Sebottendorff'un devre dışı kalabileceği hiçbirimizin aklına gelmemişti. Şimdi kendimize yeni bir yol bulmamız gerekiyor."

Şükrü Bey'in Saffet Bey'e vereceği cevap bir hayli umutsuz olacaktı.

"Nasıl? Cevat Rıfat Almanya ile temas halinde. *Milli İnkılap* gazetesini çıkartmak için artık bize ihtiyacı yok."

Saffet Bey gülümsedi.

"Endişe etmeyin lütfen Şükrü Bey. Her şeye rağmen biz ona nereye kadar yürümesi nerede durması gerektiğini söyleriz. Çünkü, gücümüzü devletten alıyoruz."

Saffet Bey'in bu sözleri, Şükrü Bey de dahil olmak üzere, TKŞ-A için çalışan herkesin yüreğine su serpti.

"Ne yapacağız? Doktor Zeki Bey'den mi destek isteyeceğiz?"

"Olabilir. MAH başkanıyla da konuşabilirim. Cevat Rıfat Bey'i bir kenara çekip gereken konuşmaları yapar, milli güvenliğimiz gereği, sizin sözlerinizden dışarıya çıkmamasını kulağına fısıldarlar."

***

Toplantı dağıldıktan sonra, Saffet ve Şükrü Beyler bir süre daha kalıp durum değerlendirmesinde bulundular.

Jacob'un bir an evvel Trakya'ya müdahale edilmesiyle ilgili söylediği sözlerin gerçekçi olduğunun ikisi de farkındaydılar.

"Bugün değilse yarın" dedi Matbaacı Şükrü Bey.

Saffet Bey anlamıştı arkadaşının ne demek istediğini. Yoksa, Trakya'daki milliyetçiler bir bahane uydurup Yahudileri önlerine katıp kovalar, bu arada mallarını mülklerini yağma etmekten de geri durmazlardı. Çünkü Almanya'da yapılan buydu.

"Ne dersin, doktoru şimdi arayalım mı?"

"Bence arayalım."

Saffet Bey arkadaşının sözlerinden de güç alarak Doktor Zeki Bey'in telefonunu çevirdi. Karşısında yine o yorgun ses vardı. Olup biteni, tam da olup bittiği gibi anlattı.

***

Saffet Bey telefonu kapattığında, Matbaacı Şükrü Bey'i kendisine daha güvenli bakar buldu.

"Bence verimli bir seyahat olacak. Öte yandan, doktorun çok yorulmasından korkmuyor da değilim."

"Evet. Sesini duydun. Ne tuhaf değil mi hastalığının ne olduğunun bilinmemesi ve bir çare de bulunamaması?"

Şükrü Bey kendisinde cevap verecek gücü bulamadı.

"Haydi..." dedi. "Kalkalım, otobüsü kaçırmayalım. Benim yolum seninkinden yakın, Bebek'e gideceğim. Sen Türkiye'nin öbür ucuna, Sarıyer'e gideceksin."

Saffet Bey saatine baktı. Eminönü'nden kalkacak otobüsün Karaköy'den geçmesine daha epey vardı. Yine de kalktı, çantasını topladı. Yazıhanesine her gün çıkarken yaptığı gibi çekidüzen verdi.

-93-

Doktor Zeki Bey kapıdan içeriye en bitkin haliyle girdi ve hasretle sarıldı Saffet Bey'e.

"Hiç halim yoktu ama yine de gelmem gerekiyordu. İstanbul'daki işlerim dağ gibi birikmişti zaten ve tabii sizleri de görmek istedim."

Zeki Bey'in geleceğini bir gün önceden haber alan Şükrü Bey de matbaaya gitmeden onu görmek için Saffet Bey'in yazıhanesine uğradı.

TKŞ'nin sacayağı yine bir aradaydı işte.

"Size bir dolu haber getirdim Ankara'dan. Komiklerden mi, acıklılardan mı, yoksa ciddilerden mi başlayayım?"

Saffet Bey, "İçimiz dışımız ciddiyet. Varsa önce biraz dedikodu anlat doktor" diyerek seçimini yaptı.

Şükrü Bey de baş sallayışlarıyla arkadaşına katıldığını hissettirdi.

"Ankara küçük ve içedönük bir yer malumunuz. Milletvekilleri, bürokratlar, eğitimciler hepsi birbirlerini tanıyorlar. Başşehrin görünen hayatının arkasında onlarca kazan var kaynayan. Geçen gün bir müsteşar arkadaşımın evine yemeğe davetliydim. Başkaları da vardı ve laf lafı açtı, Jojo ile Fatma Medeniye Hanım'a kadar geldi. Kulak kesildim. İyi bir ikili olmuşlar anladığım kadarıyla. Müsteşar arkadaşımın eşi de arada bir buluşuyormuş onlarla. Recep Zühtü Bey, sevgilisi Fatma Medeniye Hanım'a, Boğaziçi'nde köşk almayı vaat etmiş."

Köşk lafını duyar duymaz Şükrü ve Saffet Beylerin gözleri fal taşı gibi açıldı.

Saffet Bey derhal, "Ciddi misin doktor?" diye sordu.

"Ben, bana söyleneni aktarıyorum. Müsteşar arkadaşımın eşinin yalancısıyım anlayacağınız. Recep Zühtü Bey, alacağı köşkün kapısından içeriye telli duvaklı gelin olarak sokacakmış Fatma Medeniye Hanım'ı."

Matbaacı Şükrü Bey duyduğu haberin şokuyla "Vay canına! Köşk ha!" dedi.

Saffet ve Zeki Beyler güldüler Şükrü Bey'in verdiği tepkiye.

Doktor Zeki Bey dedikodu vermeyi sürdürdü.

"Daha komik olan ne biliyor musunuz? Jojo telli duvaklı gelin lafını önce anlamamış, sonra anlayınca, kendisinin de Burhan Asaf'tan telli duvak ve köşk isteyeceğini söylemiş."

"Müsteşarın eşi hanımefendi Jojo'ya söylememiş mi *Kadro* dergisini çıkartmakla, devlette küçük bir memuriyetle köşk alınamayacağını?"

"Bilmem. Belki söylemiştir. Dedikodu bu arkadaşlar. Müsteşarın eşi hanımefendiyle o kadar da ayrıntıya giremem tahmin edebileceğiniz gibi. Söyleyin bakalım şimdi, nasıl buldunuz getirdiğim dedikoduyu?"

"Şahane doktor. Başka dedikoduların da var mı?"

"Var. Müsteşarın eşi hanımefendiden bu dedikoduyu aldıktan birkaç gün sonra, Meclis'in bir köşesinde birkaç milletvekilinin konuşmasına kulak misafiri oldum. İçlerinden biri İstanbul milletvekiliydi. Ne anlatıyordu ötekilere biliyor musunuz?"

"Nereden bilelim doktor? Anlat hadi."

"Recep Zühtü Bey İzzetabad Kasrı'nı* satın almış."

"Ne!" dedi iki Boğaziçili aynı zamanda.

Matbaacı Şükrü Bey kulaklarına inanamamış gibi "Akıntıburnu'ndaki kasırdan söz ediyorsun değil mi doktor?" diye sordu.

"İzzetabad adında başka bir bina var mı İstanbul'da?"

"Yok, hayır. Şaşırdığım için öyle söyledim. Son olarak Emlak Eytam Bankası'nın portföyünde görünüyordu diye hatırlıyorum."

"Evet. Zaten Recep Zühtü Bey de Akıntıburnu'na nazır bu kasrı Emlak Eytam Bankası'ndan sekiz taksitle satın almış."

"Hangi parayla? Milletvekili maaşı mı yoksa Eskişehir Şeker Fabrikası'nın yönetim kurulundan gelen üç beş kuruşla mı?"

Matbaacı Şükrü Bey'in bu önemli sorusu, Saffet Bey'in avukat yazıhanesinde, başka bir söyleyişle gayrinizami harp örgütü TKŞ'nin karargâhında, boşluğa asılı kaldı.

TKŞ kurmayları, dedikodu gibi görünmekle beraber, zaman içinde Türkiye'nin trajikomik gerçeği halini almış Recep Zühtü meselesi üzerine derin düşüncelere daldılar.

Uzunca bir sessizlikten sonra, Saffet Bey, "Nasıl oluyordu da oluyor?" diyebildi.

Doktor Zeki Bey onu "Gel, vazgeçelim istersen bu sorunun cevabını aramaktan" diye cevapladı.

Verdiği cevapta, çok aradık, bu yolda kanser bile olduk ama bulamadık sözcükleri hatta fazlası saklıydı.

* İzzetabad Kasrı Sadrazam İzzet Mehmet Paşa tarafından, iki yüz on yıl önce Sultan Üçüncü Selim için bir seyir kasrı olarak inşa ettirildi. Sonraki yıllarda pek çok sultan hanıma ev sahipliği yapan İzzetabad Kasrı 1917'de Feyziati Lisesi olarak Balkan göçmeni ailelerin çocuklarına hizmet vermeye başladı. Kasrı 1934 yılında, Recep Zühtü Bey Emlak ve Eytam Bankası'ndan satın aldı. Yirmi yıl sonra, 1964 yılında, Belgin Doruk ve Özdemir Birsel çiftine sattı. Yapı uzunca bir süre Belgin Doruk Köşkü olarak anıldı. 1968 yılında Murtaza Sadık Kâğıtçı tarafından satın alınan köşkün son sahibi Bayraktar Holding.

-94-

Resmi Efendi, İzzetabad Kasrı'nın Recep Zühtü tarafından satın alındığını duyunca şaşırmadı.

Dedikoduyu nakleden Saffet Bey'e "Ne bekliyordun?" diye sordu en sıkkın sesiyle.

Aslında, Saffet Bey de onun verdiği tepkiye şaşırmadı. Resmi Efendi sözlerini şöyle sürdürdü:

"Boş ver sen Recep Zühtü'nün İzzetabad Kasrı'nı nasıl aldığını da doktorun sağlığı nasıl ondan haber ver?"

"Hasta. Yine de gelecek Trakya gezisine. Vilayette birikmiş işleri olduğu için dün akşam benimle Sarıyer'e gelemedi ama ikna edebilirsem, Trakya gezisinden sonra birkaç gün bizde kalmasını isteyeceğim."

Resmi Efendi kafasından bir hesap yaptı.

"Trakya'dan İstanbul'a gelince Ankara'ya hiç dönmesin doktor. Birkaç gün daha burada kalsın. O'nun katılacağı toplantı da aynı zamana rast gelecek zaten."

"Dokuz ayın çarşambası aynı güne denk gelecek desene."

"Telaş etme, hepsini hallederiz. Doktoru çok az da olsa dinlenmeye ikna ederiz. Biraz yedirir içirir, bakımdan geçiririz. Ankara'da tek başına çile dolduruyor zavallım. Neymiş, vatanı ayağa kaldıracakmış!"

Sonra böyle konuştuğu için kendine kızdı Resmi Efendi.

"Anladın sen ne demek istediğimi!"

Saffet Bey, Resmi Efendi'nin kendi ettiği lafa kendisinin üzüldüğünü fark etti. Yaşlı adam, ağzından kaçan olumsuz deyişi düzeltmek için konuşmaya devam edecekti.

"Sen de bana, Recep Zühtü gibi kendini ayağa kaldırmanın peşinde olanlardan bahsediyorsun. Asıl hikâyesi anlatılacak olanlar Doktor Zeki Bey gibiler. Zamana direnecekse bu vatan, onun gibi, senin gibi, önce vatan diyenler sayesinde direnecek Saffet Bey. Recep Zühtü'ler sayesinde değil."

O kadar çok konuşmuşlardı ki bu konu üzerine, Saffet Bey kâhyasına cevap vermedi.

"Konakta O'nun da katılacağı toplantının tarihi yaklaşıyor malumun, hazırlansak fena olmaz."

İki adam masaya oturdular, ellerinde kalem önlerinde kâğıt, yapılacaklar listesini çıkardılar.

Sonra sıra alışveriş listesine geldi.

"Ben bugün Sarıyer'den yapılacak alışverişleri tamamlarım, yarın İstanbul'a birlikte ineriz. Ben Mısır Çarşısı'na giderim, sen yazıhaneye geçersin. Alışverişimi yapar birkaç yere uğrarım, akşamüstü vapurda buluşuruz seninle. Olur mu?"

Resmi Efendi'nin sorusu Saffet Bey'i güldürdü. Ayağına kadar gelmiş bu güzel fırsatı kaçıramazdı. En hin halini takındı.

"Olur Resmi Efendi. Kendine Berlin, Paris, Londra üniversitelerinden mezun, bilmem kaç tane uluslararası kuruluşun idarecisi, avukat eskisi, TKŞ kurmayı bir kâhya yamağı buldun ya, senden iyisi yok."

Resmi Efendi de hinlik meselesinde Saffet Bey'den aşağı kalmazdı.

"Tamam. O halde ben, bütün nevaleyi Mısır Çarşısı'ndan vapura ve iskeleden de konağa kadar kendim taşırım."

Saffet Bey düşmedi yaşlı adamın tuzağına.

"İyi madem" dedi gülerek.

Daha önce çokça konuşmuşlardı erzakları küfeciyle taşıtmayı ama ikisinin de kalbi elvermiyordu bu duruma. Mesele üç kuruş beş parada değildi kuşkusuz. Sırtında küfeyle yük taşıyan hamal fikrinden nefret ediyordu efendi de kâhya da. Arada bir, mal taşıtmadan sıkıştırıveriyorlardı bu tür insanların ellerine birkaç kuruş. Dilenciye para vermektense yoksulları, ama bir iş gördürmeden sevindirmek ikisine de iyi geliyordu.

Yine öyle yapacak, ağır misafirler bekleyen konağın nevalesini biraz zorlanarak da olsa kendileri taşıyacaklardı.

Saffet Bey, Resmi Efendi'nin iki kişinin yükünü tek başına taşıyacağından emindi. Kendisi de fena sayılmazdı bu konuda. Kâhyası tarafından sıkı bir eğitimden geçirildiği için, aynı elde üç beş file bana mısın dedirtemezdi.

"En baştan söyleyeyim Resmi Efendi, zeytinyağı tenekesini ben taşımam."

Sonra bastı kahkahayı. Resmi Efendi de güldü.

"Sanki bugüne kadar sana zeytinyağı tenekesi taşıtmışım gibi konuşuyorsun."

İki adam, Saffet Bey'in vapur saati gelene kadar, geçen defa ben taşımıştım, yok hayır ben taşımıştım diyerek epeyce söyleştiler.

-95-

O'nun katıldığı toplantıda, Resmi Efendi kurmaylığa terfi ettirilmişti.

Trakya'da ve Yahudi nüfusu Türkiye'ye göç ettirme operasyonlarında gösterdiği yararlılık nedeniyle, Resmi Efendi bizzat O'nun tarafından kurmaylar arasına atanmıştı.

Bundan sonra, toplantılarda, sol koltuğunun altında revolveri olmak üzere kapıyı beklemeyecek, içeride bulunacak, fikirlerinden de istifade edilecekti.

***

Trakya gezisi bir hayli verimli geçmişti. Dönüş yolculuğu süresince, bölgenin gazının biraz da olsa alındığı konuşulmuştu.

Hiç mi saldırı gerçekleşme ihtimali kalmamıştı peki? Kuşkusuz hayır.

Dönüş yolculuğunda, hiçbiri, Trakya'da milliyetçilerin Yahudilerin üzerine saldırmayacağını garanti edememişti. Ama Bulgaristan gibi de olmayacaktı. Çünkü, 19 Mayıs'ta Bulgaristan'da gerçekleşen darbeden sonra iktidar faşist cephenin eline geçmiş, ülkede Yahudiler kan kusmaya başlamıştı.

Trakya heyeti bölgede yetkililerin kulaklarını bükerken Bulgaristan örneğinden de hareket etmiş, milliyetçi önderlereyse Bulgaristan'a özenmemeleri sıkı sıkı tembih edilmişti. Yoksa hapsi boylar, bir daha da dışarıya çıkamazlardı.

Saffet Bey'in içinden bir ses, Trakya'nın şimdilik de olsa kontrol altında olduğunu söylüyordu.

***

O'nun da katıldığı kurmaylar toplantısı atlatıldıktan ve Doktor Zeki Bey Ankara'ya döndükten sonra, biraz dinlenecekti Resmi Efendi.

"Artık..." demişti yaşlı adam rahata erdikleri gün Saffet Bey'e. "Gazetelerime biraz daha fazla zaman ayırabilirim."

***

Efendisinin odasına elinde gazete tomarıyla giren Resmi Efendi her zamanki gibi önce ağır perdeleri açtı, pencereleri araladı, sonra gazeteleri efendisinin başucunda duran komodinin üzerine koydu.

"Sabah şeriflerin hayır olsun Resmi Efendi."

"Hayırlı sabahlar."

"Ne o, yüzünde güller açıyor bu sabah?"

Resmi Efendi dayanamadı bastı kahkahayı.

"Geçen gün sana, gazeteleri rahat okurum artık demiştim ya hani?..."

Saffet Bey kâhyasının cümlesini kesti.

"Ne oldu okuyamadın mı? Yoksa önemli bir şey mi oldu?"

"Yok hayır öyle değil. İlk gazeteyi açar açmaz Recep Zühtü haberini görünce lanetlendiğimi düşündüm, o kadar. Sonra baktım bütün gazetelerde aynı haber, vazgeçtim okumaktan. Hepsini hiç açılmamışlar gibi topladım ve sana getirdim."

Meraklandı Saffet Bey. Yataktan çıktı, pijamasının üstünü çıplak vücuduna geçirdi ve gazeteleri alıp pencerenin yanındaki koltuğa oturdu.

İlk gazetede, birinci sayfadaydı Recep Zühtü Bey'le ilgili haber.

Eskişehir Şeker Fabrikası Yönetim Kurulu adına Recep Zühtü ve Genel Müdür Kâzım Beyler, Bakanlar Kurulu kararıyla Almanya'ya şeker fabrikalarında araştırma gezisi yapmaya gönderileceklerdi. Bunun için kendilerine üç bin liralık tahsisat ayrılmıştı.

Resmi Efendi yatağı toplarken, gözucuyla gazeteleri okumaya koyulan Saffet Bey'i izliyordu. İlk gazeteyi okuyup topladığını görünce "Ne düşündün?" diye sordu.

"Ne düşündüğümü söyleyeceğim ama kızmayacaksın."

Resmi Efendi şöyle bir düşündü.

"Ayıp bir şey olmasın. Babana ve annene mahcup olmak istemem öteki tarafta."

"Hayır. Öyle bir şey değil. İzzetabad Kasrı'nı satın alacak kadar zengin bir adam, neden hâlâ harcırah alır? Neden tahsisata ihtiyaç duyar?"

Güldü Resmi Efendi, Saffet Bey'in bu sözleri üzerine.

"Yoksa sen, TKŞ'nin öteki kurmayları ve icracıları harcırah almıyor musunuz devletten?"

Gülme sırası Saffet Bey'e gelmişti.

"TKŞ diye bir örgüt, karşı casusluk teşkilatı filan yok ki devletin kayıtlarına göre. Hiç de olmayacak."

"Örtülü ödenek* diye bir şey var ama!"

---

* Osmanlı İmparatorluğu'nda fevkalade ve gizli hizmetler (tahsisat-ı şahane) adıyla anılıyordu. 1927'den itibaren Türkiye Cumhuriyeti'nde de yasal hale geldi. Mart 2015'te çıkartılan torba kanun ile Cumhurbaşkanlığı'na örtülü ödenek kullanma hakkı verildi. 2005 yılında yüz elli altı milyon TL olan örtülü ödenek miktarı 2021 yılında 3 milyar TL'ye yaklaştı.

"Resmi Efendi, TKŞ için çalışan insanların kimler olduğunu sen biliyorsun. Türkiye'nin en zengin birkaç adamından biri olan Saffet Lütfi Bey mi devletten harcırah alacak mesela? Benim bunca yıldır avukatlık yapamıyor olmamın maddi ve manevi karşılığı devlette var mı sence? Matbaacı Şükrü Bey'in cebinden harcadığı paraya ve verdiği zamana ne demeli? Ya da Doktor Zeki Bey, milletvekilliğinden kazandığı parayı sence acaba neye harcıyordur? Ankara'da kira köşesinde oturuyor adam. Dikili tek bir ağacı yok."

Güldü Resmi Efendi duyduğu bu sözler üzerine. Gülüşünde acı izleri saklıydı.

-96-

Ter içinde bindi Matbaacı Şükrü Bey Bebek'ten vapura.

Saffet Bey her zamanki yerinde, onu bekliyordu.

"Gördün mü gazeteyi? Seninki kapmış yine harcırahı."

"Dişinin kovuğuna bile gitmez o kadar para. Belki hayır işinde kullanır."

***

Şükrü Bey'in ilk cümlesi Recep Zühtü üzerine olmuştu. Matbaacı Şükrü Bey de gerisini getirecekti.

"Bizi, Bebek'ten Köprü'ye kadar idare edecek dedikodu biriktirdim senin için."

Hiç de dedikoducu bir adam değildi aslında Şükrü Bey. Böyle konuşması, önemli bilgilere sahip olduğunun işaretiydi.

"Önce neyle ya da kiminle ilgili olduğunu söyle."

"Kiminle ilgili olacak, Recep Zühtü ve Fatma Medeniye Hanım'la ilgili."

"Doğru ya, komşu oldunuz artık."

"Evet. Çaya bile gideriz belki günün birinde."

"Anlatsana neler öğrendiğini."

"Recep Zühtü İzzetabad Kasrı'na önce annesi ve babasını yerleştirmiş, ardından kardeşlerini ve ailelerini taşımış. Kendisi ve Fatma Medeniye Hanım için de bir daire dayayıp döşemiş. Hanımefendi ardık İzzetabad'da yaşayacakmış."

Saffet Bey arkadaşına, ne var bunda der gibi baktı.

Şükrü Bey hiç yadırgamadı arkadaşının bakışını.

"Daha dedikoduları anlatmaya başlamadım ki!"

Saffet Bey'in merak düzeyi tavan yapmıştı. Elindeki çay bardağından bir yudum bile almadan arkadaşının yüzüne bakmayı sürdürüyordu.

"Recep Zühtü Bey sevgilisini Ankara'dan kasra getirmiş ama kendisi geriye dönmüş. Gidiş o gidiş. Bizim bahçe işlerine bakan bir Arnavut var. Eşi de gerektikçe işlerimize koşturuyor. Fatma Hanım bizim Arnavut'un eşine ne kadar mutsuz olduğunu anlatmış. Şimdilerde, sabah kahvaltısını eder etmez giyinip kuşanıyor, takıp takıştırıyor ve çıkıyormuş İzzetabad'dan. Sonra geriye, gecenin bir yarılarında dönüyormuş."

Durumu gözünde canlandıran Saffet Bey'in yüzü asıldı. Şükrü Bey anlamıştı arkadaşının ne düşündüğünü.

"Recep Zühtü bu tür bir hayatı kabul edebilecek son Türk erkeği. Bunu birisi söylemeli Fatma Medeniye Hanım'a."

"Ben de aynı fikirdeyim."

***

Şükrü ve Saffet Efendi'nin dedikodudan artakalan zamanda konuştukları konu Soyadı Kanunu olmuştu.

Kanun 21 Haziran itibariyle yürürlüğe girmiş, Türk vatandaşları, kendileri ve aileleri için soyadı bulma arayışındaydılar.

Saffet Bey arkadaşına "Neler konuştunuz aile meclisinde peki? Hangi soyadları geldi öneri olarak?" deyince, Şükrü Bey üstdudağını altdudağının içine soktu ve iki elini ayaları yukarıya gelecek şekilde açtı.

"Vallahi bilmiyorum. O kadar çok öneri geldi ki şaşırdım kaldım. Ben Matbaacı soyadını önerdim herkes güldü. Ne

dedelerimizin kahramanlıkları ne babalarımızın şehitlikleri kaldı teklif edilmeyen. Aile büyükleri arasında kadı olanlar, müftü olanlar, generaller filan var. Hepsi rahmetle anıldı defalarca. Bu minvalde alınacak soyadlarının hepsi bana biraz büyüklenmek gibi geliyor. Sen ne düşünüyorsun?"

"Biz de Resmi Efendi'yle birlikte düşündük. Onun ailesi çiftçilikten geliyor, benimkilerse biraz asker biraz tüccar. Anne tarafımdan yürüyecek olsam aristokratik bazı sıfatlar da bulabilirim ama ismimin sonuna babamın adı haricinde ne koysam bana biraz tuhaf geliyor. Kahramanlık, kuvvet, kudret ve yüksek rütbe ifade eden soyadlarına dair söylediklerinin hepsine ben de katılıyorum."

"Ama acele etmemiz gerekiyor Saffet Bey. Millet nüfus müdürlüklerinin önünde kuyruk oluyormuş. Sonunda bütün soyadları kapılacak bize oğlu, gil, lar gibi ekler ya da öz, asıl filan gibi saçmalıklar kalacak. Matbaacı olacaksa mesela soyadımız, matbaacılar, matbaacıgil, matbaacıoğlu, matbaacıdır, matbaacıdırlar hatta asılmatbaacıdırlar filan gibi tuhaf bir soyadımız olacak."

İki arkadaş Soyadı Kanunu ve hangi soyadlarını alabilecekleri üzerine Köprü'ye kadar konuştular.

"Bu pilav daha çok su kaldırır" dedi son söz olarak Saffet Bey.

"Bizim evde durum pek öyle görünmüyor" diye cevapladı arkadaşını Şükrü Bey.

-97-

"Sanki asıl komplocu olan kendisi değilmiş gibi.."

***

Hitler'in Uzun Bıçaklar Operasyonu, temmuz ayında, dünyanın her yerinde, üzerinde en çok konuşulan konu olacaktı.

Adolf Hitler devletin tümünü kontrolü altına alınca, sayelerinde iktidara geldiği SA'den çekinmeye başlamıştı. Alman şansölyesi olmak, Almanya'nın Führer'ini, Fırtına Birliği'ne karşı çeşitli tedbirler almak zorunda bırakacaktı.

SA kıtası Nazi Partisi'nin güvenliğini sağlamak ve propaganda faaliyetlerini yaygınlaştırmak için kurulmuştu. SA'in en önemli işlerinden biri de seçmenlerin gözünü korkutmaktı. Ama artık buna gerek yoktu çünkü Hitler ve zihniyeti, ülkenin tümünü, bir daha seçimlere gitmemek üzere ele geçirmişti.

1924 yılından itibaren, ordu fazlası kahverengi gömlekleri giydikleri için kendilerine Kahverengi Gömlekliler de denilen kıtanın nüfusu inanılmaz sayıya ulaşmış, yüz bini geçmişti. Hitler, bu kıtayı yönetenlerin, zaman içinde kendisine rakip olabileceğinden endişe ediyordu. Bu nedenle, SA'in lider kadrosunu yok etmeye karar verdi. Ama önce, onun yerini alacak daha küçük ve daha etkili bir kıta kurdu. Yeni kıtanın ismi SS yani Koruma Birliği olacaktı.

31 Haziran 1934 günü, Adolf Hitler'e bağlı SS, içlerinden Ernst Röhm de olmak üzere SA'in seksen beş üst düzey yöneticisini önce etkisiz hale getirdi ve ardından idam etti. Gerçekleşen operasyona isim olarak Colibri, yani Sinekkuşu konulmuştu.

***

"Gerekçe net bir şekilde şöyle ifade edilmiş: SA'in devlete karşı komplo kurması!"

Matbaacı Şükrü Bey'in bu yorumu üzerine, TKŞ-Alman'ın icracıları hararetle konuşmaya devam ettiler.

"Aslında, Hitler'in bizzat kendisi devlete karşı komplo kurmuştu."

"Üstelik bütün komplolarını SA eliyle gerçekleştirmişti."

Hepsi gayet iyi biliyordu Hitler'in iktidara nasıl geldiğini. Çünkü, olup biten her şey TKŞ-Alman'ın yakın takibi altında gerçekleşmişti.

TKŞ-Alman masası, Uzun Bıçaklar Gecesi için yazdıkları, Saffet Bey'e teslim edecekleri rapora son halini, şu cümleleri ekleyerek verdiler:

"Hitler, Sebottendorff da dahil olmak üzere, yakın çevresinde bulunan herkesi yok etti. Çünkü etrafında rakip olabilecek, yüksek kalibrede kimse istemedi. Onların yerine kendi atadığı, kişilik olarak biat etmeye yatkın adamları getirerek konfor alanını genişletti. Führer, daha yolun başındayken, arkasını sağlam bir duvara dayamak istiyor..."

***

Saffet Bey TKŞ-Alman'ın Uzun Bıçaklar Gecesi'yle ilgili raporunu son derece doyurucu buldu. Eklenecek ya da çıkartılacak bir kelime bile yoktu.

Görüşünü almak için, metni telefonda bir kez de Doktor Zeki Bey'e okudu.

Ondan aldığı görüş de olumluydu.

"İyi o halde..." dedi son olarak. "Vapur saatinden biraz erken çıkıp postalarım TKŞ-Alman'ın raporunu O'na."

Doktor Zeki Bey hemen bırakmadı arkadaşını.

"Dur. Sana iki şey söyleyeceğim. Ankara'da tuhaf şeyler oluyor."

"Ne gibi doktor?"

"Recep Zühtü'nün İsmet Paşa'yı öldürmek için harekete geçtiği söyleniyor."

Uzun bir "Öyle mi?" çekti Saffet Bey arkadaşının verdiği bu bilgi üzerine ve düşünceye daldı.

"Kalakaldın. Ben de tıpkı senin gibi, Recep Zühtü'nün ne yapmaya çalıştığını anlamakta zorluk çekmiştim."

"Aslında şaşırmamalıyız doktor. Arkadaşımız arada bir ayaklanıyor birini vurmak için. Kâzım Paşa'yı da vuracaktı, o sefer de İsmet Paşa ve Gazi Paşa tarafından engellenmişti. Hatırlıyorsun değil mi?"

"Gayet iyi hatırlıyorum. Bu sefer de Gazi engellemiş zaten."

"Neden celallenmiş yine?"

"İsmet Paşa kişilere değil devlete inanıyor. Devlet mekanizmasının bireylerin inisiyatifiyle değil kurumlar vasıtasıyla yürütülmesinden yana. Recep Zühtü'yü ve benzerlerini ise biliyorsun, kendilerini devletin sahibi zannediyorlar."

Saffet Bey dilinin ucuna kadar gelen cümleyi kurmadı.

TKŞ'nin iki numarasının aklına, Fransız ve İngiliz gazetecilerin, Türkiye'ye gelen ve Türkiye'den gönderilen telgraf metinlerinin kendilerine nasıl ulaştığı geldi. SSCB, Fransız, İngiliz, Alman büyükelçiliklerinin telefonlarının dinlendiğini de biliyordu.

Doktor Zeki Bey arkadaşının söyleyecek epey lafının olduğunu ama telefonda konuşmak istemediğini anladı.

"Neyse. Geçeyim ikinci konuya. *Kadro* dergisi olumsuz anlamda çok dikkat çekiyor Saffet. Şeker fabrikalarıyla ilgili yazdıkları başlarını derde sokacak."

"Gazetelere de yansıyan tartışmaları kastediyorsun değil mi?"

"Evet. Kadrocular şeker işinin büyük ölçüde devlet eliyle yapılmasından yana. Hoş başka birçok konuda da böyle düşünüyorlar ama şeker meselesi tartışmada ağır basıyor. Şeker fabrikalarında İş Bankası'nın ve öteki bankaların hissesi giderek büyüyor. Bu da başta İş Bankası grubu olmak üzere bütün özel sektörcülerin homurdanmasına hatta seferber olmasına yol açıyor. Konu hem milletvekilleri ve bakanlar arasında hem de Gazi'nin sofralarında çok konuşulur hale geldi. Bilmeni istedim."

Saffet Bey arkadaşının özellikle son sözlerini dikkatle ve üzülerek dinledi.

"Kadrocular, eğer hiçbir şey söylemeyecek, düşüncelerini ifade edemeyeceklerse, neden dergi çıkartsınlar doktor?"

-98-

Doktor Zeki Bey'in kulağına gelen söylentilerden Vedat Nedim ve Şevket Süreyya da haberdar olmuşlardı.

Mahşerin Dört Atlısı, aldıkları dedikoduları bir öğlen yemeğinde değerlendirmeye karar verdiler.

Kadrocular, daha yemeklerini sipariş bile etmeden başladılar konuşmaya.

"Anladığım kadarıyla *Kadro*, Gazi'nin sofrasında, en önemli konulardan biri halini alıvermiş."

"Ben de öyle duydum. Gazi, etraftan gelen taşlamalar üzerine İsmet Paşa'ya yüklenmiş ama o ya duymamış Gazi'den gelen sözleri ya da duymazlıktan gelmiş."

"Gazi, konuşmasının bir yerinde İsmet Paşa'ya, gerçi sen seversin bunları bile demiş. Bu sözleri, İsmet Paşa'nın *Kadro*'ya verdiği yazı nedeniyle söylediği tahmin ediliyor."

Kadrocular, bilgilerini birbirleriyle paylaştıktan sonra, ne yapmaları gerektiği üzerine konuşmaya başladılar.

Dördü de *Kadro*'nun geleceğinin Gazi'nin iki dudağının arasında olduğunu bilecek kadar yaşamış ve görmüştü. Gazi yürümelerini istediği için yürüyebilmişlerdi. Ve eğer bir gün durmalarını isterse, elbette duracaklardı.

Şevket Süreyya "Kararını tabiatıyla bize değil Yakup Kadri Bey'e bildirecektir" diyerek, muhtemel gelişmenin nasıl gerçekleşeceğine dikkat çekti.

Ötekiler de onunla aynı fikirdeydiler.

Vedat Nedim meseleye başka bir açıdan yaklaşacaktı.

"Dilerim Yakup Kadri Bey'i kıracak tarzda bir istek olmaz bu. Çünkü adamcağız o kadar iyi niyetle çaba gösterdi ki her şey yolunda gitsin diye, o üzülürse hakikaten ben de üzülürüm."

Mahşerin Dört Atlısı yemek boyunca doluya koydular almadı, boşa koydular dolmadı. Tıkandıklarını hissedince, birbirlerine ne yapalım der gibi baktılar.

Her kafadan ayrı bir ses çıktıysa da Vedat Nedim hepsi tarafından kabul görecek bir öneride bulundu.

"Ankara dışında olduğu için, duyduklarımızı ve burada konuştuklarımızı mektup haline getireyim ve Yakup Kadri Bey'e postalayayım. Hem nasıl bir davranış içinde olmamız gerektiğini de sorarım kendisine."

Kadrocuların aklına yattı Vedat Nedim'in teklifi.

***

Kadrocuların Yakup Kadri'den bekledikleri cevap çok geçmeden geldi.

"12 Eylül 1934,

İki gözüm Vedat, Bahsettiğin hadisenin tafsilatını Vasıf'tan dinledim... Mesele şeker makalesinden çıkmış. Celal Bey sofrada bizzat şikâyette bulunmuş. Benim aleyhimde yazıyorlar demiş. Öteden Recep atılmış, devletin iktisadi siyasetini baltalıyorlar demiş ve bunun üzerine işittiğin kararlar verilmiş... Bilelim ki, aleyhtarlarımız kuvvetlidir ve her an bizi alaşağı etmek için ellerinden geleni yapmaktadırlar... Ben bu

*adi politikacılardan o kadar iğrenmişimdir ki, hatta kendimi onlara karşı müdafaa etmekten bile irkiliyorum... Bana ağabeyce mütalaalarda bulunmak hakkını verirseniz, her şeyden evvel ihtiyatla hareket etmeniz lüzumundan bahsedeceğim. Zira hepiniz hükümet cihazında birer vazife almış bulunuyorsunuz. Hele seninle Burhan'ın aldığı vazife çok nazik ve mühimdir... Şevket'in mektepteki vazifesi de böyledir..."**

Yakup Kadri, hiçbir noktayı karanlıkta bırakmadan anlatmıştı kulağına gelenleri.

Kadrocular tarafından zaman içinde ağabey olarak kabul edilen oturaklı, kültürlü, bilgili adam, kendilerine, aşırılıklara kaçmadan *Kadro*'yu çıkartmaya devam etmelerini tavsiye, geleceğin getirebileceği bütün olumsuzluklara karşı hazır olmalarını telkin etmişti.

Kadrocular mektubu okuduktan sonra ilk sözü Burhan Asaf aldı.

"Bir telefon konuşması yaptım kendisiyle, işlerini çabucak toparlayıp Ankara'ya doğru yola çıkacağını söyledi. Kız kardeşim Leman'la da konuştum, ona göre de Yakup Kadri kulağına gelenlerden çok rahatsızmış."

Burhan Asaf'ın bu sözleri üzerine Şevket Süreyya "Endişelenilmeyecek gibi değil" dedi ve devam etti.

"Yakup Kadri, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin en parlak milletvekillerinden biri. Son derece iyi bir yazarlık serüveni var. Etraftaki politikacıların büyük bir kısmıysa şark kurnazı. Adi

* Yakup Kadri'nin Vedat Nedim'e yazdığı 12 Eylül 1934 tarihli mektup, İlhan Tekeli ve Selim İlkin tarafından yazılan *Kadrocuları ve Kadro'yu Anlamak* isimli kitapta yer almaktadır. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s. 579

politikacılar demiş ya mektubunda, sonuna kadar haklı. Arkasından ne işler çevirecekleri hiç belli olmaz. Bence de bir an önce Ankara'ya dönüp meseleyi Gazi'yle yüz yüze konuşmalı. Belki de içeride edilen laflar dışarıya aksettirildiğinden farklıdır."

Vedat Nedim arkadaşına elini kaldırarak itiraz etti.

"Bir önceki gibi olmadığı belli Burhan, Gazi bu sefer İsmet Paşa'ya da yüklenmiş. Anladığım kadarıyla, Gazi'nin canına yetmiş *Kadro* meselesinin temcit pilavı misali masaya sürülmesi."

-99-

1934'ün yazı göz açıp kapayıncaya kadar geçmiş, kış kendini belli etmeye başlamıştı.

"Bizim Laz oduncuya birkaç ton odun tedarik etmesini söyledim."

"İyi yapmışsın. Geçen kışın sonuna doğru kazma kürek saplarını bile yakacaktık neredeyse."

"Nasıl da abarttın. Hâlâ iki çekiye yakın odunumuz var odunlukta."

"O zaman neden titrettin kışın ortasından itibaren?"

Resmi Efendi çok güldü Saffet Bey'in bu sözleri üzerine.

"Ne olur ne olmaz diye düşündüm. Ya kış daha uzun sürseydi? Doğru söylüyorsun, kışın ortasından itibaren biraz idareli yaktım sobaları ama seni hiç üşütmedim. Öyle değil mi?"

"Üşütmedin ama sen yine de bu sene bir ton fazla al."

***

Yugoslavya kralına suikast, İspanya'da iktidarın zorla el değiştirmesi ve ardından başlayan içsavaş, İtalya'da faşizmin yükselişi, Yunanistan ve Bulgaristan'da Nazi yanlılarının çıkarttıkları iç karışıklıklar gazeteleri dolduruyordu. Almanya ise tüm Avrupa'nın üzerine bir kâbus gibi çökmeye hazırlanıyordu.

Son günlerde, özellikle İngiliz ve Fransız gazetelerinde, harbin yakın olduğuna dair yazılar yayımlanmaya başlamıştı.

BBC, Woice of America gibi radyo istasyonlarını dikkatle dinleyen Saffet Bey, Moskova Radyosu'nu dinleyen TKŞ-Komünist masasından günü gününe rapor alıyordu.

Bütün bu gelişmeler ışığında, TKŞ'nin işleri giderek zorlaşacak gibi görünüyordu.

Sabahleyin Bebek'ten vapura binen Matbaacı Şükrü Bey, Saffet Bey'in yanına oturur oturmaz tam da onun aklından geçenleri söyledi.

"Galiba, TKŞ'nin işleri asıl şimdi başlıyor. Ne dersin?"

Şükrü Bey arkadaşıyla aynı fikirdeydi.

"O'nun asıl istediği, Türkiye'nin çıkacak büyük bir savaşa girmemesi, bunu sağlamak için gereken her şeyin yapılmasıydı. Dediğin gibi, ikinci büyük harp yaklaşıyor. Hoş biz bu arada Kadrocularla ilgilenmek de dahil bir sürü meseleyi de çözdük ya o da başka."

"Yahudiler için kurduğumuz Avrupa-İstanbul Koridoru'nu unutma. İstanbullu Yahudiler de çok emek verdiler bu iş için ama TKŞ-Alman masasının çabası mutlaka bir kenara not edilmeli. Başta Alman bilim insanları olmak üzere, dünya kadar Yahudi'nin Avrupa'dan Türkiye'ye gelmesinde önemli bir rol oynadık. Şimdiden sonra bu tür işlerimiz çoğalacak gibi görünüyor."

***

Şehir Hatları'nın en güzel vapurlarından biri olan *Tarzınevin* dalgalarla boğuşurken, iki TKŞ kurmayı yapılmayı bekleyen meselelerin üzerinden geçtiler.

Çay bardakları vapurun pencerelerinin önlerinde iyice hareketlenmeye başlayınca "Kış geldi!" dedi Matbaacı Şükrü Bey.

"Evet. Artık pardösüsüz çıkamayacağız anlaşılan dışarıya."

"Hatta şapka ve şemsiyelerimizi bile hazır etmemiz gerekecek."

***

Saffet Bey, *Tarzınevin*'i Köprü'ye ustalıkla yanaştıran çocukluk arkadaşını, inince iskeleden selamladı.

İki TKŞ kurmayı merdivenleri çıkıp Köprü'nün üzerinde vedalaştılar.

Saffet Bey, Tünel'in içinde bulunan gazete bayiine *Kadro*'nun gelip gelmediğini sordu. Gelmişti.

***

Yazıhanesine girip devasa çantasını açmadan çayını söyleyen Saffet Bey, *Kadro* dergisi elinde olmak üzere koltuğuna oturdu. Dergiyi açar açmaz acı gerçekle karşılaşacaktı:

"Arkadaşımız ve imtiyaz sahibimiz Yakup Kadri Bey'in bir ecnebi memlekette hükümetimizi temsil vazifesiyle aramızdan ayrılması üzerine Kadro, gelecek sayıdan itibaren neşriyatını bir müddet için tatil edecektir."

Saffet Bey "Oldu işte! Çanına ot tıkadılar *Kadro*'nun!" diye düşündü.

TKŞ kurmayına, bunca emek, çaba boşa gitmiş gibi geldiyse de çok geçmeden bu düşüncesinden vazgeçecekti.

1932'nin Ocak ayından, 1935'in Ocak ayına kadar, dolu dolu üç yıl boyunca, Türkiye'nin rotasına oynamıştı *Kadro* ve Kadrocular. Şimdiden sonra önemli olansa, her birinin bireysel olarak neler yapacaklarıydı.

Saffet Bey saatine baktı, Doktor Zeki Bey'i arama saatinin gelip gelmediğini hesaplayacakken telefonu çaldı.

"Günaydın kardeşim, nasılsın?"

"İyi değilim doktor. *Kadro* dergisini gördüğüm için."

"Ben de onun için aradım seni. Düşündüğümüz gibi oldu."

"Yakup Kadri'nin bir dış göreve gideceğini yazmış Kadrocular. Ne olacakmış yeni görevi?"

-100-

Kadrocular, Yakup Kadri Bey'in kendilerini evine oturmaya çağırdığını duyar duymaz *Kadro*'nun kapatılmasının söz konusu olabileceğini düşünmüşlerdi.

Çünkü bu konu Ankara'nın derinlerinde en çok lafı edilen meselelerden biriydi.

Vedat Nedim ve Şevket Süreyya'ya, çıkardıkları dergiyle ilgili olarak dünya kadar dedikodu geliyordu. Gelen bilgilerden büyük bir kısmı *Kadro*'yu beğenen, benimseyen, önemli bulan isimlerdendi.

"Neyse ne! Nereden inceldiyse oradan kopsun!" demişti Yakup Kadri'nin evine yaklaşırlarken Şevket Süreyya.

Vedat Nedim de onun gibi düşünmüştü.

"Al benden de o kadar!"

***

Derginin imtiyaz sahibi, herkes yerli yerine oturup çayları önlerine konulunca, kırık bir ses tonuyla konuşmaya başlamıştı.

"Gazi önce içişleri bakanından istemiş *Kadro*'nun kapatılmasını. İçişleri bakanı İsmet Paşa'yı işaret edince bu sefer ona dönmüş ve sorumluluğun kendisinde olduğunu söylemiş. Ayrıca, paşayı *Kadro*'ya yazı yazdığı için eleştirmiş."

Böyle olabileceğini defalarca konuşmuşlarsa da Yakup Kadri Bey'in bu açıklaması Kadrocuların yüzlerinin asılmasına yol açmıştı.

Derginin imtiyaz sahibine ilk soru kayınbiraderi Burhan Asaf'tan gelecekti.

"İsmet Paşa'yla şahsen görüştün mü peki?"

"Görüştüm. Gazi'nin emrine karşı gelmememi öğütledi. Şükrü Kaya'yla ilgili birkaç soru sordum, onun bu işten haberinin olmadığını da söyledi. Yine de aradım ve buldum Şükrü Bey'i. Öğlen sularıydı. O da zaten Çiftlik'e gidiyormuş, otomobiline aldı. Çiftlik'te İsmet Paşa da vardı. Hep birlikte Gazi'nin sofrasına oturduk. Masanın en sonuna gidip oturdum. Gazi, o kadar uzaklara gitme Yakup Kadri, gel şuraya otur diyerek yanına çağırdı ve Tiran'a elçi atandığımı bildirdi. Kendisinden, sağlığımı ileri sürüp Tiran'a gönderilmememi rica ettim. Akşam için bu sefer Köşk'e yemeğe davet etti. Yemekte Tevfik Rüştü Bey'i işaret etti ve şunları söyledi: Bak şu zata, bizim en muvaffak hariciye nazırımız. Kendileri kadın doktoru olarak yetişmişlerdir..."

Yakup Kadri, Gazi'nin sözlerini aktardıktan sonra konuşmasını şöyle sürdürecekti:

"Bana kalırsa, Gazi, ihtisastan bağımsız olarak, devletin ihtiyacı olan her yerde, her şekilde göreve hazır olunması gerekliliğine vurgu yaptı."

Kadrocular derginin imtiyaz sahibinden gereken mesajı almışlardı.

***

"Ekim sayısı matbaada, pek çok da birikmiş yazımız var."

"Müsaade ederseniz ekim sayısına, sizin yurtdışına atanmanız nedeniyle önümüzdeki sayının son sayı olacağına dair bir not koyalım. Elimizdeki yazılarla aralık-ocak sayısını yayımlayalım."

"Hem böylece, derginin ömrü tam üç yıl oldu da diyebiliriz."

Kadrocuların seslendirdiği düşüncelerin hepsi Yakup Kadri Bey'e makul gelmişti.

"Bunların hepsi iyi düşünceler. Benim Sovyet edebiyatı hakkında yazdığım yazı da aralık-ocak sayısına girer."

***

Mahşerin Dört Atlısı, Yakup Kadri'nin evinde yaptıkları toplantıdan sonra hızlarını alamayacak, baş başa konuşmak için bir gün sonra Şevket Süreyya'nın kulübesinde toplanmaya karar vereceklerdi.

Gazetelerin ve dergilerin yayın hayatına başlamaları ne kadar heyecan vericiyse, sona ermeleri de o kadar hüzünlüdür.

O akşam, Şevket Süreyya'nın kulübesinde de o hüzün olacaktı.

"Demek buraya kadarmış. Onlar kazandı, biz kaybettik."

"Ben öyle düşünmüyorum. Üç yıl süreyle, Türkiye'nin önüne, seçenek olarak devletçilik rotasını koyduk. Devlet sermayesiyle kurulan pek çok kuruluşta bu fikrin katkısı var."

"Planlama fikrinin gelişmesine önayak olduk. Kalkınma, tarım, enerji, tasarruf gibi konular, kapsamlı olarak, ilk kez *Kadro*'da dile getirildi."

Mahşerin Dört Atlısı için epey uzun bir gece olacaktı.

Konuşmalar dönüp dolaşıp aynı noktada düğümleniyordu.

İş Bankası çevresi ve özel sektörcüler *Kadro*'dan çok rahatsız olmuş, kapanmasını sağlamışlardı. Bu karar aynı zamanda, Türkiye'nin kapitalizm yolunda yürümeye karar verdiği anlamına da geliyordu.

Hasılı kelam, genç Cumhuriyet'in sınıfsız ve imtiyazsız bir toplum olma hayali 1935 yılı itibariyle geride kalmış olacaktı.

Mahşerin Dört Atlısı'na göre, genç Cumhuriyet güzel bir rüya görmüş ama bu rüyadan çabuk uyanmıştı.

-101-

"Şeytan da azapta gerek zaten!"

İstanbul'a doğru inerlerken, Rumelihisarı vapurun tam sancağındayken söylemişti bu sözleri Resmi Efendi.

Saffet Bey kâhyasının sıkça kullandığı bu özdeyişi bilirdi ama bu sefer neden dillendirdiğini anlamadı.

"Şimdi niye andın şeytanın adını Resmi Efendi?"

Yaşlı adam, kurduğu cümleyi Saffet Bey duysun diye söylememiş, kendiyle halleşirken ağzından kaçırmıştı. Cevap vermek yerine susmayı tercih etti.

"Söyle, söyle!"

"Yaşlılık işte Saffet Bey. Ağzımdan kaçtı."

"Olsun. Sen yine de söyle. Neden?"

"Yetmiş yedi yaşında bir adamım ben Saffet Bey, olur böyle kazalar."

"Sen yine de söyle."

Adamını tanıyordu Resmi Efendi, bir kere başladı mı sormaya, cevabını almadan asla durmazdı. Ikına sıkına cevaplayacaktı yaşlı adam efendisinin sorusunu.

"Kurmay oldum ya, onun için söyledim."

Saffet Bey kafasında önce ölçüp tarttı, sonra en yumuşak sesiyle, kâhyasının ne düşündüğünü anlamaya çalıştı.

"Kurmay oldun diye mi, şeytan da azapta gerek zaten dedin?"

Yaşlı adam iyice utanmıştı. Saffet Bey ağzından çıkacak herhangi bir olumsuz sözün yaşlı adamı kıracağını hissetti.

"Kurmaylığı bileğinin hakkıyla kazandığını biliyorsun değil mi Resmi Efendi? TKŞ'de başka bir tane bile örneği yok bunun. Sen de görüyorsun, TKŞ'ye katılım sadece teklifle oluyor ve katılanlar en baştan ya kurmay ya da icracı olarak seçiliyor. İcracı olarak başlayıp kurmaylığa terfi eden tek istisna sensin. Seninle ne kadar gurur duysam azdır."

Feleğin çemberinden de geçmiş olsa, duyduğu sözler yaşlı adamın hoşuna gitti, yüzüne kan yürüdü.

"Bebek'te Şükrü Bey de binecek vapura. Söyle bakalım sen bana şimdi, nasıl davranmalıyım TKŞ'nin kurmaylar toplantısında?"

"İçinden nasıl geliyorsa öyle Resmi Efendi. Doğruya doğru, yanlışa yanlış de. Aklına, masaya sürülenlerden farklı bir fikir, düşünce geliyorsa söyle. Hepimizin yaptığı gibi yap anlayacağın."

Resmi Efendi şöyle bir düşündü.

"Sizin aklınıza gelenler benim aklıma gelmez. Hepiniz okumuş insanlarsınız. Dünya görmüşlüğünüz var. Ben daha çok susarım."

Saffet Bey cevap vermeyince konu kapandı. Her iki TKŞ kurmayı içlerine döndüler.

***

Rumelifeneri'yle Bebek arasında geçen süre zarfında, Saffet Bey hep, Resmi Efendi'nin ilk kurmay olduğu gün söyledikleri üzerine düşünecekti.

Saffet Bey, o gün olduğu gibi şu anda da sadece Resmi Efendi'nin değil, insan türünün beyninin çalışış tarzı üzerine kafa yoruyordu.

Sarıyer'deki konakta gerçekleşen toplantıda, Resmi Efendi'nin kurmay ilan edilmesinden hemen sonra, ilk yalnız kaldıklarında, kâhyasının elini sıkıp tebrik ettiği dakikalar geldi yine aklına.

O minicik süre zarfında, Resmi Efendi'nin gözlerinden geçen pırıltıyı görmüştü Saffet Bey. O anda, kurmaylar heyetine layık görülmesinden ne büyük mutluluk duyduğunu hissetmişti koca adamın.

Saffet Bey o anda nasıl insan beyninin çalışma prensipleri üzerine düşündüyse, şimdi yine aynı mesele üzerine kafa yoruyordu.

Balkan Savaşları'nda ve Kurtuluş Savaşı'nda düşmanla göğüs göğüse çarpış... İstanbul'un derinlerinde İngilizleri, Fransızları, Yunanlıları bir köşe başından ötekine koştur. Sonra TKŞ'den aldığın kurmaylık rütbesinden mutluluk duy... Üstelik "Şeytan da azapta gerek zaten!" diyerek sana verilen bu paye ile, içten içe de olsa övün... Galiba insan, tam da bu demek...

Saffet Bey, vapur Bebek İskelesi'ne bordolarken düşüncelerinden sıyrıldı. Yanı başında oturmakta olan Resmi Efendi'nin koca elini kendisinin koca avucuna aldı, kuvvetlice sıktı ve bıraktı.

Yaşlı adam, gözpınarlarına doğru yürümeye çalışan yaşlara izin vermedi.

-102-

Saffet Bey, önünde *Kadro* dergisinin son sayısı olmak üzere, istemeyerek de olsa telefona uzanırken durakladı.

Numarayı çevirmeden önce ne diyeceğini düşünmesi gerekiyordu.

Nihayetinde, lafın lafı açacağına güvenerek "Alo Burhan!" dedi.

"Merhaba Saffet. Nasılsın?"

"Önümde *Kadro*'nun son sayısı varken nasıl iyi olabilirim?"

"Öyle. Bizim de canımız çok sıkıldı ama yapılabilecek hiçbir şey yok malumun."

"Son sayıdaki iki yazını da bayılarak okudum. Hele ikincisinin devamını, şimdiden heyecan içinde beklemeye başladım. 1935'in bir tür fantazyası, kronik çalışması, sübjektif tarihi olacağını söylemişsin. Başlıkta roman* dediğin için kafam karıştı. Tam anlamıyla bir roman olmayacak mı yazacağın?"

"Biraz seyahatname, dergi, gazeteyi de andıracak. Hem her şey hem hiçbir şey. Kırkambar gibi düşün. Yazdıklarımı en sonunda gözden geçireceğim, beğenmediğimi çıkartıp atacağım, eksik bulduğum yerleri dolduracağım."

Saffet Bey, arkadaşı konuşurken, "Tam Burhan..." diye düşündü. "Biraz ondan biraz bundan."

---

* Burhan Asaf Belge, 1935 yılında, *Kadro*'da ilk sayfalarını yayımladığı *1935'in Romanı* isimli çalışmasını bitiremedi.

Burhan, *Kadro*'nun son sayısında, "1935'in Romanı" başlıklı bir yazı yazmış, yazısının büyükçe bir kısmını yazmaya başladığı romana ayırmıştı.

Okurken bir hayli ilginç bulmuştu Saffet yazıyı. O düşünürken arkadaşı anlatmayı sürdürüyordu.

"Devamını nasıl getireceğimi bilmesem de başladım bir roman yazmaya. Hep birlikte göreceğiz nasıl bir şey olacağını."

"Kalemin çok kuvvetli. Eminim başarılı olacaksındır."

"Teşekkür ederim Saffet. Hep çok naziktin şimdi de öylesin."

"Bir de Yakup Kadri Bey'i merak ediyorum. O nasıl? Son sayı için onun yazdığı "Rus Edebiyatı" başlıklı yazıya da bayıldım."

"Çok kırıldı Tiran'a gönderilince. Biliyor musun, benim dedem Fizan sürgünüdür.* Leman'a durmadan, deden Fizan biz Tiran sürgünüyüz deyip duruyormuş. Bir de lakap taktı kendine bu arada. Zoraki Diplomat** diyor."

Saffet Bey'in en başta düşündüğü gibi olmuş, laf lafı açmıştı.

"Peki, Kadrocular yazın hayatlarını bundan sonra nasıl sürdürecekler? Senin, Şevket ve Nedim Beylerin yazmaya devam edip etmeyeceğinizi, yazacaksanız tavrınızın ne olacağını merak ediyorum."

"Değişen hiçbir şey olmayacak. Gazeteler ve dergilerde, düşüncelerimizi aynı minval üzere paylaşmaya devam edeceğiz. Ne

* Burhan Asaf Belge'nin dedesi Çorlulu Esad Efendi'dir. *Basiret* gazetesinin başyazarı olan Esad Efendi, yazılarıyla Mithat Paşa'yı desteklediği için Fizan'a ve Bitlis'e sürüldü. Hayatını, 1899'da sürgünde bulunduğu Bitlis'te kaybetti.

** Yakup Kadri Karaosmanoğlu, kırk beş yaşında elçi oldu. Yirmi yıl elçilik yaptı. *Zoraki Diplomat* isimli kitabında bu yıllarını ve mesleğine nasıl baktığını anlatıyor. *Zoraki Diplomat* ve yazarın bütün öteki kitapları İletişim Yayınları tarafından düzenli olarak basılıyor.

İş Bankası çevresi ne de devlet bizden tek tek rahatsız oluyordu Saffet. Onların rahatsız olduğu, *Kadro*'nun kurumsal kimliğiydi. *Kadro*'yu kendilerine rakip, bir tür seçenek olarak görüyorlardı. Emin ol, bundan sonra yazacaklarımızı zerre kadar bile umursamayacaklardır."

Aslında Saffet de aynı şekilde düşünüyordu. Düşüncelerini arkadaşıyla paylaştı. Bir de şaka yaptı.

"Milletvekilliğine adaylığınızı koymayacaksınız değil mi?"

Çok güldü bu soru üzerine Burhan.

Sonra İstanbul'a davet etti Saffet Burhan'ı.

Burhan da "Ankara'ya gelince uğra" diye karşılık verdi.

-103-

O gün vapura, yine Recep Zühtü Bey'e, daha doğrusu Fatma Medeniye Hanım'a dair bilgilerle bindi Matbaacı Şükrü Bey.

Saffet Bey arkadaşını görünce okumakta olduğu kitabın arasına ayracını koydu ve çantasına yerleştirdi.

Şükrü Bey paltosunu ve şapkasını askıya asarken, eliyle ve mimikleriyle, neler var neler diye işaret etti arkadaşına.

Güldü Şükrü Bey'in haline Saffet Bey. Koca adam, dedikoducu biri olup çıkmıştı. Gelip yanına oturunca, düşüncesini onunla da paylaştı.

"Sende de ne istidat varmış! Dedikoducu kesildin başımıza."

"Bu dedikodu sayılmaz. Memleket meselesi. Memleketimizin medarıiftiharı, anlı şanlı Recep Zühtü Bey'den haberler getiriyorum sana, sen karşılığında bana, dedikoducu diyorsun. 8 Şubat'ta yapılacak seçimlerde adam yine milletvekili olacak. Üstelik yüzde yüz. Var mısın Pandelli'de bir yemeğine iddiaya?"

Haklıydı söylediklerinde Şükrü Bey. Zühtü Bey'in ezkaza milletvekili olmaması demek, memlekette önemli değişiklikler oluyor anlamına gelirdi. En azından şimdilik, görünürde böyle bir durum yoktu.

"Bırak iddiaya girmeyi de anlat haydi."

"Anlaşılan sen de benim kadar meraklıymışsın dedikoduya."

Saffet Bey tersini söylerse dedikodudan mahrum kalacağını, kabul ederse kendi kendine dedikoducu sıfatını yapıştıracağını akıl etti, en iyisinin bir şey söylememek olduğunda karar kıldı.

O susunca Şükrü Bey anlatmaya koyuldu.

"Fatma Medeniye Hanım tutturmuş, ben İzzetabad Kasrı'nda oturmam diye. Nedeni malummuş, kasır bile olsa, Recep Zühtü Bey'in annesi, babası, kardeşleri ve kardeşlerinin eşleriyle aynı çatının altında yaşamak istemiyormuş. Sıkı dur şimdi burada! Recep Zühtü Bey ne yapmış dersin bunun üzerine?"

"Nereden bileyim? Söyle şunu, hem sen kurtul hem de ben kurtulayım."

"Fatma Medeniye Hanım'a Çengelköy'de bir yalı kiralamış."

"Ne dedin sen?"

"Yanlış duymadın, anlı şanlı milletvekilimiz sevgilisine bir kasır aldığı yetmiyormuş gibi bir de yalı kiralamış."

Saffet Bey şaşırıp kalmıştı.

"Doğru mu bu haber sahiden? Senin Arnavut'un eşi yanlış duymuş olmasın?"

"Yüzde yüz doğru. Geçen gün Fatma Medeniye Hanım'ın yalısına temizliğe gitmiş."

"Bir dakika, nasıl dayanmış döşenmiş koca yalı bu kadar kısa bir zamanda?"

"Eşyalı kiralamış Recep Zühtü Bey."

"Vay, vay, vay!"

Aldığı bilgi Saffet Bey'i iyice şaşırtmıştı. Kafasına takılan bir meseleyi arkadaşına sormadan edemedi.

"Yahu bu kıskanç bir adam, yalnız başına nasıl bırakıyor Fatma Medeniye Hanım gibi genç ve dünya güzeli bir kadını yalıda?"

"Birkaç kişi almış yalıda çalışsınlar diye. Bizim Arnavut'un tanıdığı bir bahçıvan varmış, o başlamış çalışmaya. Yemek yapsın

diye de yaşlı bir kadın bulmuşlar. Haftada birkaç kez de temizliğe bizim Arnavut'un eşi gidecekmiş."

***

İki TKŞ kurmayının işleri kuşkusuz Recep Zühtü Bey ve Fatma Medeniye Hanım'ın dedikodusunu yapmaktan ibaret değildi. Birer çay daha söyleyip önlerindeki meseleleri konuşmaya giriştiler.

"Milli İstihbarat'tan Fazıl Bey'le son konuşmayı yaptım. Ayrıca Satvet Lütfi Bey'le de konuştum. Daha evvel kendi aramızda kararlaştırdığımız gibi, cumartesi ve pazar gününü Sarıyer'de çalışarak geçireceğiz."

"Nasıl bir plan yaptın peki?"

"Yarın cuma. Ben şehre hiç inmem, gerekli hazırlıkları yaparım. Malum Resmi Efendi Joseph Bey'le Trakya'ya gitti. Onun için çıkıp alışveriş ve bazı hazırlıklar yapmam lazım. Sen ve Zeki Bey cumartesi sabahı erken bir saatte gelirsiniz. Oturur Fazıl ve Saffet Lütfü Beyler ile neler konuşacağımıza karar veririz."

"O zaman bu toplantı sadece TKŞ-Alman'ın işlerini halletmenin ötesine geçecek demektir. Milli İstihbarat'ın birinci adamıyla Türkiye'nin en zengin adamını bulmuşken, TKŞ'nin öteki işlerini de gözden geçirelim derim."

"Doğru söylüyorsun. Tam da bu nedenle Fazıl Bey'i pazar günü öğleden önce davet ettim. Onunla konuşacaklarımızı konuşur, ardından hep birlikte Satvet Lütfi Bey'i de aramıza alırız. Böylece, Satvet Lütfi Bey Milli İstihbarat'la konuşacağımız özel konuları duymaz. Fazıl Bey'in onunla gerçekleşecek konuşmalarımıza kulak misafiri olmasında bir sakınca olacağını düşünmüyorum."

"Haklısın."

-104-

11 Şubat Pazartesi günü, bazı küçük gazeteler o da kıyıya bucağa sıkıştırarak, Recep Zühtü Bey'in Fatma Medeniye Hanım'ı vurduğunun haberini vereceklerdi.

"Demek ki dün akşam oldu bu hadise" dedi Resmi Efendi.

Saffet Bey kâhyasının uyarısı üzerine adını verdiği gazetelere göz atmış, sonra çabucak giyinmiş ve kahvaltı salonuna inmişti.

TKŞ'nin iki numarası, gazete haberlerinin detaylarına kahvaltısını ederken daldı.

"Gözlerden itinayla saklanmış haber, farkında mısın Resmi Bey?"

"Evet. Recep Zühtü değil de sıradan bir vatandaş işleseydi suçu, birinci sayfadan kocaman harflerle yazarlardı."

Saffet Bey, gazetelerde çıkan yazıları bir kez daha okudu. Fatma Medeniye Hanım, Çengelköy'deki yalıda, bacaklarından ve başından vurulmuştu.

"Başından vurduğun birini ayrıca bacaklarından vurmazsın değil mi Resmi Efendi?"

"Manasız olur. Demek ki önce bacaklarından vurmuş, sonra hırsını alamayıp başına da ateş etmiş."

Saffet Bey "Hırsını alamamış" diye tekrarladı kâhyasının sözlerini.

TKŞ kurmayı iskeleye doğru yürürken ve sonra vapurda, durmaksızın, Şükrü Bey'den daha ayrıntılı bilgi alabileceğini düşündü.

***

"Okudun değil mi Fatma Medeniye Hanım'ın başına gelenleri?"

"Okudum."

"Sen gazetede yazılmayan kısımları da biliyorsundur."

"Pek de bir şey bilmiyorum. Sabah Arnavut'a bakındım ama göremedim. Çengelköy'e arkadaşını görmeye gitmiş olmalı."

***

Gazetelerdeki yazılardan tam olarak anlaşılmayan birçok şey vardı.

Sorulardan biri, Recep Zühtü'nün kadını ağır yaraladıktan sonra otomobiline koyup La Paix Fransız Hastanesi'ne bizzat kendisinin götürüp götürmediğiydi.

Eğer öyleyse, neden Üsküdar tarafında bir hastaneye yatırmamış da Şişli'ye taşımıştı? Kan kaybederek yolda ölsün diye mi?

Saffet Bey, zihnini kurcalayan bu soruları arkadaşına da soracaktı.

"Garanti La Paix'de bir tanıdığı vardır. Olay ayyuka çıkmasın, örtbas edilsin diye oraya götürmüştür."

"Bu kadar büyük bir olay örtbas edilebilir mi sence?"

"Vuran Recep Zühtü olunca edilir."

Şükrü Bey'in tahminlerini dikkatle dinlemişti Saffet Bey. Bu cevaplar kendisinin de aklına gelmişti ama emin olamazdı.

***

İki arkadaşın Fatma Medeniye Hanım'ın vurulmasına dair konuşmaları Köprü'ye kadar devam edecek, yazıhanesine ulaşan Saffet Bey öğrendikleriyle yetinmeyip Ankara'yı, Doktor Zeki Bey'i arayacaktı.

Zeki Bey de okumuştu gazeteleri. Olanlar kendisini hiç mi hiç şaşırtmamıştı.

"Recep Zühtü iki gün önce yapılan seçimlerde milletvekili seçildi biliyorsun. Yani dokunulmazlığı var. Öte yandan, söz konusu olan silahlı bir saldırı. Söylentilere göre, önce şoförüyle birlikte kadını hastaneye yatırmış, sonra Ortaköy'deki Şifa Yurdu'na gitmiş. Orada sinir hastalığı olduğunu söylemiş ve kendisini tedavi altına aldırmış. Sen de fark etmişsindir, bugünkü gazetelerde gözaltına alındığına dair hiçbir haber yok."

"Peki, bu konu bugün Meclis'te konuşuldu mu doktor?"

"Adalet Bakanlığı'ndan bir bilgi notu geldi ve Meclis'te okundu. Nottan anladığımız kadarıyla, cinayete teşebbüsün araştırılmasını Üsküdar Hâkimi Osman Nuri Bey yapmaya başlamış. Bu arada benim kulağıma gelen, Adalet Bakanlığı'nın Recep Zühtü Bey'i sorgulamak üzere İstanbul Altıncı Soruşturma Hâkimi Muhittin Bey'i görevlendirdiği. Muhittin Bey yapacağı soruşturma sonucunu Üsküdar hâkimine gönderecekmiş."

"Neden Üsküdar hâkimi bizzat yaptırmıyor soruşturmayı?"

"İşte onu bilmiyorum."

"Bir şey daha soracağım doktor. Milletvekili seçilmek, milletvekili olmak anlamına gelir mi?"

"Hayır. Bildiğim kadarıyla bir yıldan fazla hapis cezası alanlar milletvekili olamıyorlar. Zaten henüz hiçbirimiz kürsüye çıkıp yemin etmiş değiliz. Şu an itibariyle, bir önceki seçimi kazanmış olan milletvekillerinin dönemi devam ediyor."

***

Recep Zühtü ve Fatma Medeniye Hanım'a dair konuşmalarını tamamlayınca, Saffet Bey arkadaşına hafta sonu Sarıyer'de gerçekleştirecekleri toplantıyı hatırlattı.

Doktor Zeki Bey kendisini hiç iyi hissetmediğini ama yine de geleceğini söyledi.

"Gelip seni Haydarpaşa'dan almamı ister misin doktor?"

"Vali bey ilgilenecek benim ulaşımımla. Birkaç gün önce gelip Pera Palas'ta kalacağım. Her gün aldıracak ve bıraktıracak otele. Cumartesi sabahı Sarıyer'e gelmemi de sağlayacak."

-105-

Fatma Medeniye Hanım'ın öldüğü 12 Şubat Salı günü, Saffet Bey cinayetin nasıl işlendiğini arkadaşı Doktor Zeki Bey'den öğrenecekti.

"Olanları, cinayet gecesi Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün sofrasına davetli birinden dinledim. Recep Zühtü'nün Soyak'ın masadan hiddetle kalktığını görmüş."

"Bir dakika doktor, Soyak neyin nesi?"

"Gazi bizzat kendisi vermiş Recep Zühtü'ye Soyak soyadını."

Saffet Bey, Gazi'nin Atatürk soyadını aldığından haberdarsa da Recep Zühtü'ye Soyak soyadını verdiğini bilmiyordu. Öğrenince, arkadaşından devam etmesini rica etti.

"Her zamanki gibi Dolmabahçe'de yemekteymişler. Recep Zühtü'nün yanında oturmakta olan arkadaşı, o gün Fatma Medeniye Hanım'ı yanında bir erkekle uygunsuz vaziyette gördüğünü anlatınca, bizimki ayağa fırlamış ve Gazi dahil masada oturan hiç kimseye hiçbir şey söylemeden fırlayıp gitmiş. Sonradan anlaşılmış saraydan çıkış nedeni."

Saffet Bey düşündü. Recep Zühtü Bey sarayda görev yapan şoför ve otomobillerden biriyle Beşiktaş'a gitmiş, oradan bir motorla Çengelköy'e geçmiş olabilirdi. Bu durumda, kendi şoförü büyük bir ihtimalle Çengelköy'deydi.

"O zaman, Çengelköy'deki yalıda Fatma Medeniye Hanım'ı vurduktan sonra şoförüyle birlikte otomobile koymuş ve hastaneye götürmüş olmalı."

Doktor Zeki Bey, telefonun öteki ucundan "Muhtemelen" diye cevap verdi.

"Doktor, evde olup bitenlerle ilgili en ayrıntılı bilgiyi Matbaacı Şükrü Bey'den alacağız. Çünkü, o gece yalıda bulunan bahçıvan, Şükrü Bey'in bahçıvanının arkadaşı."

"Doğrusu merak ediyorum cinayetin nasıl işlendiğini. Bir şey öğrenirsen beni de ara lütfen. Ayrıca, Recep Zühtü'nün ünlü psikiyatr Mazhar Osman'dan* rapor almaya çalıştığını da öğrendim. Aklında bulunsun, belki o konuda da kulağına bir laf gelir."

Saffet Bey ve Doktor Zeki Bey, Recep Zühtü Soyak'ın işlediği cinayetin sonuçlarının neler olacağı üzerine epeyce konuştular. Konuşma konularından biri de soruşturmanın hukuk kuralları içinde gerçekleşip gerçekleşmeyeceğiydi.

"Ben, bu adamın bu işten de paçayı sıyıracağını düşünüyorum doktor. Kâzım Paşa'nın başına gelenler dün gibi aklımda."

"Kâzım Paşa konusunda haklısın Saffet ama bu konu örtbas edilemez, çünkü ortada bir cinayet ve genç bir kadının ölü bedeni var. Recep Bey'le ilgili dava bile açılamayacağını söyleyenler bile çıktı Meclis çevresinde. Halbuki Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Hasan Rıza Bey, bu arada onun da soyadı Soyak oldu, derhal meseleyi Atatürk'e nakletmiş."

"Nasıl oluyor da Hasan Rıza Bey ile Recep Zühtü Bey'in soyadları aynı oluyor doktor? Üstelik baba isimleri farklıyken."

---

* Ordinaryüs Profesör Mazhar Osman Usman 1884-1951 yılları arasında yaşadı. Türkiye'de modern anlamda ilk ruh ve sinir hastalıkları bölümünü kuran hekimdir. Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'ni İstanbul'a ve Türkiye'ye kazandırmasıyla tanınır. Aynı zamanda Türk Nöro-Psikiyatri Cemiyeti'nin, İçki ile Mücadele Cemiyeti'nin de kurucusudur. Akıl sağlığı ile ilgili çok sayıda kitabı vardır.

"Emin değilim. Meclis kütüğünde ikisinin de anne isimleri Fatma olarak görünüyor. Birinin baba ismi Hasan Basri, ötekinin baba ismiyse Ali Necip. Ne yazık ki daha fazla bilgim yok. İkisinin soyadının da Atatürk tarafından verildiğini biliyorum o kadar."

"Ailevi bir yakınlıkları olmuş ya da olmamış fark etmez. Aferin Hasan Rıza Bey'e, bu meseleyi korkmadan Atatürk'e aktarabilmiş."

"Daha önemlisi şu Saffet: Atatürk, kanuni işlem neyse o yapılsın demiş ve eklemiş Hiç müsamaha gözetmeden."

"İyi bir gelişme bu doktor. Öte yandan içimden bir ses hâlâ Recep Zühtü'nün her şeye rağmen paçayı sıyıracağını söylüyor."

"Mazhar Osman Bey'den psikolojik problemleri olduğuna dair raporu alamamış ama. Ne diyecek hâkime? Beni aldattı diye öldürdüm mü diyecek?"

"Bilmiyorum doktor. Yaşayacağız ve göreceğiz."

***

İki TKŞ kurmayı Recep Zühtü ve Fatma Medeniye meselesini tamamladıktan sonra biraz da o hafta sonu gerçekleştirecekleri toplantılar üzerine konuştular.

Satvet Lütfi ve Fazıl Bey'le konuşacakları konuları, ne tür yaklaşımlar göstereceklerini bir bir gözden geçirdiler.

"Bence hazırız hafta sonuna doktor" dedi son olarak Saffet Bey. Sonra içi rahat etmedi bir de eklemede bulundu:

"Kendini hiçbir şey için zorlama. Sağlığın hepsinden önemli."

-106-

Hafta sonunda Saffet Bey'in köşkünde gerçekleşen TKŞ toplantılarına, TKŞ'nin örgütsel işlerinin dışında üç önemli konu damgasını vuracaktı.

Bütün gazeteler gripten bahsediyordu ve okulların kapatılması gündemdeydi. Sinemalar için de kapatma kararı alınmak üzereydi. Çünkü İstanbul'da istisnasız herkes hafif kırıklık ve nezleden şikâyetçiydi.

Recep Zühtü Bey'in durumuna dair konuşmalar hafta sonuna damgasını vuran ikinci konuydu.

Üçüncü ve en önemli konuysa, Doktor Zeki Bey hakkında, o etrafta olmadığı zamanlarda, yapılan konuşmalardı. Hepsi, arkadaşlarının gözle görülür biçimde güçten düştüğünü düşünmüşlerdi.

O kadar ki, Satvet Lütfi Bey Zeki Bey'den bir de kendi doktoruna görünmesini rica etmişti.

Oturaklı adam, kendine has üslubuyla meseleyi tartışmaya bile açmadan halletmiş, doktorunu hemen ertesi sabah, erken saatlerde, Zeki Bey'in bulunacağı Pera Palas'a göndereceğini söylemişti.

Konu, Zeki Bey ağzını bile açamadan kapanmıştı.

***

Köşkte, TKŞ'nin işlerinin dışında en uzun konuşulan konu Fatma Medeniye Hanım cinayeti olmuştu.

Doktor Zeki Bey İstanbul'da olduğu için, vilayet cenahından epey bilgi edinmişti.

İstanbul'a hem vali hem de belediye başkanı olarak hizmet eden Muhittin Üstündağ güvenilir bir idareciydi. Valilik görevini emniyet genel müdürlüğünden sonra üstlenmişti ve kulakları alabildiğine delikti. Kentin hemen her yerinde, sözüne güvenebileceği arkadaşları vardı.

Doktor Zeki Bey en çok da bu nedenle, onunla yaptığı sohbetlere değer verirdi.

"Ne diyor Muhittin Bey Recep Zühtü'nün durumuyla ilgili olarak doktor?"

Saffet Bey bu soruyu yanlarında sadece Matbaacı Şükrü Bey varken sorduğu için, doktor tereddütsüz cevaplayacaktı kendisini.

"Recep Zühtü Bey Mazhar Osman Bey'e çok baskı yapmış. Hem bizzat kendisi aramış hem de adamlarını göndermiş ama Mazhar Bey Nuh demiş peygamber dememiş. Cinayet işlemiş bir adamın, cinayet işledikten sonra kendisinden psikiyatrik problemleri olduğuna dair rapor istemesini çok yakışıksız bulduğunu bile söylemiş."

Doktor sözlerini tamamlar tamamlamaz, Matbaacı Şükrü Bey "Tam bir bilim insanı işte!" dedi. Başka söyleyecekleri de vardı.

"Recep Zühtü'nün bahçıvanı, bizim bahçıvana olayı eksiksiz anlatmış. Zatıâlileri yalının bahçe kapısından bahçeye hışımla girmiş, evin kapısını bir tekmede açmış, yatak odasına çıkmış ve kadını önce bacaklarından, sonra da başından vurmuş."

Şükrü Bey nefes almak için durunca Saffet Bey heyecan içinde "Sonra?" sorusunu yapıştırdı.

"Sonra, yatak odasından dışarıya çıkmış, bir sigara yakmış, şoförüne seslenmiş. Bu arada bahçıvan da koşturmuş haliyle.

İki adam Fatma Medeniye Hanım'ı yaralı olarak otomobile taşırken, bizimki sigarasını tüttürmeye devam etmiş. Sonra şoförün yanına atlamış, bahçıvanı da yanına oturtmuş. Adam, Recep Zühtü Bey'in yüzünde ne üzüntüden ne de delilikten eser vardı dedi."

Şükrü Bey'in verdiği bilgi üzerine, Saffet Bey aklındakileri iki arkadaşıyla paylaştı.

"Küstah! Nasıl olsa kimse bana ceza veremez diye düşünüyor o esnada çünkü. Hatta Fatma Medeniye Hanım'ın kendisini aldattığını duyduğunda da aklına ilk gelen, eminim cezasız kalacağı olmuştur. İstediğimi yaparım, hatta öldürürüm, bana bir şey olmaz."

Zeki ve Şükrü Bey dikkatle dinlediler Saffet Bey'i. Yüzlerinden, kendisine büyük ölçüde katıldıkları belli oluyordu.

Zeki Bey "Bir yanılma payı bırak yine de bence" diye uyardı arkadaşını.

"Hiç de bırakmam" dedi karşılık olarak Saffet Bey.

Şükrü Bey "Ama bu sefer işin içinde cinayet var" diyerek, daha önce de uyardığı gibi uyardı arkadaşını.

"Yine de bırakmam. Göreceksiniz, Mazhar Osman Bey'den alamadığı raporu başka birinden alacak ve adaletin elinden kurtulacaktır. Ayrıca bir şey daha söyleyeyim mi size? Milletvekilliği bile yanmayacak. Kendinden emin olmasa, asla işlemezdi o cinayeti."

Doktor Zeki Bey ve Matbaacı Şükrü Bey dikkatle dinlediler, Saffet Bey'in tahminlerini. Sonra birbirlerine, acaba biz mi yanılıyoruz dercesine baktılar.

***

Netice itibariyle, TKŞ'nin üç kurmayı iki önemli konukla çok önemli görüşmeler gerçekleştirmiş, ilerleyen günlerde yürürlüğe konulacak kimi davranışlara dair sözler almışlardı.

Konağı daha önce de ziyaret eden Zeki ve Şükrü Beyler, Resmi Efendi'nin görev icabı İstanbul dışında olmasının kendileri için büyük kayıp olduğu düşüncesindeydiler.

Satvet Lütfi Bey her iki konuğun Resmi Efendi'yle ilgili anlattıklarını dikkatle dinledikten sonra, Saffet Bey'in sahip olduğu kâhyayı sahiden merak ettiğini söylemiş ve "Tanışırız elbet günün birinde" demişti.

Saffet Bey vereceği cevapla konuğunun kâhyasını daha da merak etmesine yol açacaktı.

"Kimin kime sahip olduğu biraz tartışmalı Satvet Bey. Ben olmasam Resmi Efendi yine kendisi olurdu ama o olmasaydı ben şimdiki ben olamazdım."

-107-

Doktor Zeki Bey'in ölüm haberi Saffet Bey'in içinden büyük bir parçanın yitip gitmesine yol açtı.

Haberi Matbaacı Şükrü Bey'e ağlayarak verdi ve bir de soru sordu:

"Ben yarın ilk uçakla Ankara'ya gideceğim, sen de gelir misin?"

"Gelmez miyim? Tabii ki gelirim. Meclis'te yapılacak törene yetişemeyiz belki ama camiden mezarlığa kadar eşlik ederiz Zeki Bey'in cenazesine."

***

İki TKŞ kurmayı Ankara'ya kadar hep Doktor Zeki Bey'den söz ettiler.

Bir ara, Doktor Zeki Bey'in, işgal altındaki İstanbul'da bir tıbbiyeli olarak yaşadıklarını hatırladılar.

Vakit buldukça ve eğer biraz çakırkeyifseler, kendisinden on yaş kadar genç arkadaşlarına, İstanbul işgal altındayken katıldığı yeraltı çalışmalarından söz ederdi Zeki Bey.

Samatya'dan Kumkapı'ya kadar bütün kumsalları ezbere bilirdi mesela. Tıpkı, Sarıyer'den Beşiktaş'a ve Rumelikavağı'ndan Üsküdar'a kadarki bütün derme çatma balıkçı iskelelerinin yerlerini ezbere bildiği gibi.

Gece karanlığında, silahları, ilaçları ve öteki her şeyi kayıklara nasıl yüklediklerini anlatırdı önce. Sonra sıra, küreklere

dönüşümlü olarak nasıl asıldıklarına gelirdi, kendilerini değil ama silahları tehlikeye atmamak için tek bir cigara bile yakmadıklarına vurgu yapardı. Bunları anlatırken, sanki tam da o anda kürek çekiyormuş ve silahların başına tam da o anda bir şey gelecekmiş gibi hissetmelerini sağlardı Matbaacı Şükrü ve Saffet Beylerin.

Anadolu yakasında kendilerini bekleyen arkadaşlarını gördüklerinde hissettikleri sevinçten ve silahları atlara ya da arabalara yerleştirirken duydukları heyecandan, sanki o çok özel anları tekrar yaşıyormuş gibi bahsederdi.

"Korktuğumuz ölüm değildi" demişti bir keresinde Doktor Zeki Bey ve şöyle devam etmişti sözlerine:

"Silahları ulaşması gereken ellere ulaştıramayacağız diye korkardık asıl. Size bir şey söyleyeyim mi, korkmak, bir kelime olarak kifayetsiz kaldı bu noktada. Ödümüz patlardı demeliydim. Bize güvenen Resmi Efendi misali o dövüşken, babayiğit adamlara mahcup olma ihtimali, fena halde tırsmamıza yol açardı biz tıfılların."

***

Bir muhabbetlerinde de cephede kendisi gibi gençlere ihtiyaç duyulduğunu hissettiği anda bir an bile tereddüt etmeden kendisini ateşe nasıl attığını anlatmıştı doktor.

Saffet Bey, aynı gün ondan dinlediği birkaç cümleyi zorlukla fısıldadı Matbaacı Şükrü Bey'in kulağına:

"O günden sonra, zafer kazanılana kadar, bütün adımlarımı tereddütsüz attım, her sipere koşarak gittim. Çünkü, zafer kazanılmazsa, geride bıraktıklarımın yaşayamayacaklarını, yaşasalar da perişan olacaklarını gayet iyi biliyordum."

Bu cümleyi kurduktan sonra derin bir nefes aldı Saffet Bey. Sonra, içtenlikle, bunun hakikaten takdir edilmesi gereken bir özveri olduğunu söyledi.

***

Ülkesi yeniden kurulurken de bir kenara çekilip izlememiş, elini taşın altına koymaktan bir an olsun kaçınmamıştı Doktor Zeki Bey. Devletin kendisine milletvekili ve bakan olduğu için verdiği parayı son kuruşuna kadar ülkesi için harcamış, bu davranışıyla etrafındaki herkese örnek olmuştu.

İki arkadaşa göre de gerçek bir aydın olması, en önemli özelliklerinden biriydi Doktor Zeki Bey'in. Son davranışıyla bir kere daha göstermişti bunu.

Ayakta durmakta bile zorluk çekerken Trakya'ya kendileriyle birlikte gelmiş, Türklerin ve Yahudilerin karşılıklı durumlarını yerinde tespit etmiş, onlarla ne yapmamaları, karşılarındaki insanlara nasıl davranmamaları gerektiğini ayrı ayrı konuşmuş ve bütün yetkili makamlara gereken talimatları bizzat kendisi vermişti.

***

İki TKŞ kurmayını Ankara'da Milli Emniyet'in bir numarası Fazıl Bey karşılamış, cenaze törenine hep birlikte katılmışlardı.

Doktor Zeki Bey'in bedeni, kalabalık değilse de içten bir topluluk tarafından verildi toprağa. Mezarlıkta bulunanların hepsi, onun yüce ruhunun kendileriyle birlikte sonsuzluğa yürüyeceğinin farkındaydı.

Saffet Bey, ilk kez, bir cenaze törenindeki istisnasız herkesin şeklen değil kalben orada bulunduğunu düşünmüş, Doktor Zeki Bey'le sahiden vedalaşmak için geldiklerini derinden hissetmişti.

Dönüş yolculuğunda bu düşüncesini paylaştı Matbaacı Şükrü Bey'le.

***

İstanbul'da uçaktan indiklerinde "Bir de şimdi bu haberi Resmi Efendi'ye vermek var" diye dert yanınca, Zeki Bey kendisiyle konağa gelebileceğini söyledi ve arkadaşının üzerinden büyük bir yük aldı.

***

Haberi Saffet ve Zeki Beylerden alan Resmi Efendi de çok üzüldü.

"Ben Trakya'dayken, o ölümle pençeleşiyordu demek. Ne zamansız ne sırasız bir ölüm."

Yaşlı adam son sözünü söyledikten sonra cebindeki sigara tabakasını çıkardı, "Benim tütünümü ve sardığım cigarayı Meclis'inkine tercih ederdi" diyerek bir tane yaktı. Yaşlı adam bu kez sigara dumanlarının arasından konuşacaktı.

"Son birkaç senedir iyi görünmüyordu ama son birkaç aydır iyice elden ayaktan düşmüştü. Öyle değil mi?"

Saffet ve Şükrü Beyler katıldılar yaşlı adamın sözlerine.

Sonra uzun uzun hep Doktor Zeki Bey'den bahsettiler.

***

Üç TKŞ kurmayı ertesi güne, Ters Kanatlı Şahin'in işlerinin kendilerini beklediğini, görevlerini ne kadar iyi yaparlarsa Doktor Zeki Bey'e o kadar layık olacaklarının farkında uyandılar.

SON

Kadro Hareketi'nin önderi olarak kabul edilen Şevket Süreyya Aydemir *Kadro* dergisi kapatıldıktan sonra Ankara Ticaret Mektebi'nde müdür olarak 1936'ya kadar görev yaptı. Sonra iki yıl Ankara Belediyesi'nin iktisat müdürlüğü görevini üstlendi. Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümünden sonra, İsmet İnönü iktidarında, İktisat Bakanlığı'nda çalıştı, İsmail Hüsrev Tökin ile bir kalkınma planı hazırladı. Plan kabul edilmedi. Aydemir, 1951 yılında yani Demokrat Parti iktidarında emekli edildi. Atatürk'ü konu alan *Tek Adam* ve İsmet İnönü'yü konu alan *İkinci Adam* isimli eserleri son derece önemlidir. *Suyu Arayan Adam* isimli otobiyografik denemesi türünün en iyi örneklerinden biri kabul edilir. Şevket Süreyya Aydemir, 27 Mayıs 1960 İhtilali'nden sonra sosyalist eğilimli *Devrim*, *Yön* gibi dergilerde yazılar yayımladı, *Cumhuriyet* gazetesinde yazdı. Çok sayıda kitabı var.

Vedat Nedim Tör *Kadro* dergisi kapandıktan sonra matbuat umum müdürlüğü, turizm müdürlüğü, Ankara Radyosu müdürlüğü görevlerinde bulundu. *Cumhuriyet*, *Vatan* gibi gazetelerde yazdı. Matbuat umum müdürlüğü sırasında *La Turque Kemaliste* dergisini yayımlayarak Türkiye'nin dünyada tanınmasını sağladı. 1943'te İstanbul Radyosu'nun kuruluşunu sağladı. 1944'te Yapı Kredi Bankası'nda kültür ve sanat danışmanlığı yaptı. Tiyatro eserleri kaleme aldı, oyunlarının birçoğu sahnelendi. Anılarını, *Yıllar Böyle Geçti* isimli kitabında anlattı. *Resim Öğretmeni* isimli bir romanı var. Ölümünden sonra Yapı Kredi Bankası onun

adına bir müze kurdu. Müzede etnografik ve nümizmatik koleksiyonlar ve elli beş bin parçalık madeni para koleksiyonu sergileniyor.

Burhan Asaf Belge *Kadro* kapanınca Matbuat Umum Müdürlüğü'ndeki görevine devam etti. İkinci Dünya Savaşı boyunca Ankara Radyosu'nda "Günün Meseleleri" başlıklı bir radyo programı hazırladı ve sundu. Matbuat Umum Müdürlüğü'nün yayını olan *Radyo Mecmuası*'nın başyazarıydı. 1945 yılında Matbuat Umum Müdürlüğü'nden ve CHP'den istifa etti, 1946'da Demokrat Parti'ye katıldı. Adnan Menderes'in isteği üzerine İzmir'de *Demokrat İzmir* gazetesini kurdu. 1948-1950 arasında *Haftalık Siyasi Mektup* isimli iki yapraklık gazeteyi yayımladı. 1950'de *Yeni İstanbul* gazetesine başyazar oldu. 1950-1953 yılları arasında yazı yazmadı. 1953'te dördüncü eşi Marion ile evlendi. 1955-1960 arasında Demokrat Parti'nin yayın organı *Zafer* gazetesinin başyazarlığını yaptı. 1957 yılında Demokrat Parti'nin Muğla milletvekili oldu. 1960 İhtilali'nde tutuklandı, idamla yargılandı, on beş yıl ağır hapis cezasına çarptırıldı, 1964 yılında salıverildi. Eşiyle birlikte Almanya'ya yerleşen Burhan Asaf Belge Alman Radyosu'nda çalıştı.

Recep Zühtü Soyak, Fatma Medeniye Hanım'ı tabancayla vurarak öldürdükten sonra, psikolojik problemlerinin olduğuna dair rapor almak için Mazhar Osman'ın ardından Fahrettin Kerim Gökay'a başvurdu. Fahrettin Bey o dönemde asistan doktordu. Recep Zühtü Bey'e, akıl ve sinir hastası olduğuna dair raporu verdi. Recep Zühtü Soyak bu rapor sayesinde yargılanmadı. Koca bir ülkenin önünde, işlediği cinayet örtbas edildi ve hiçbir şey olmamış gibi milletvekilliği yeminini etmesine izin verildi. Recep Zühtü Bey, Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün İstanbul'dan

Ankara'ya götürülmekte olan cenazesine ancak Eskişehir'e kadar eşlik edebildi. İsmet İnönü'nün emriyle trenden indirildi ve o tarihten sonra kendisine devlette hiçbir görev verilmedi.

Jojo (Zsa Zsa Gábor) 1938 yılında Burhan Belge'den boşandı, Hollywood'a gitti, ünlü otelci Conrad Hilton ile evlendi. Bu evlilikten kızı Francesca Hilton oldu. Zsa Zsa, Hollywood'da en çekici kadın unvanını aldı ve bu unvanı uzun yıllar taşıdı. 1949'da George Sanders, 1970'te Magda Gábor'la evlendi. 1986 yılında Prens Frederic von Anhalt ile evlenen ünlü sinema oyuncusu, Almanya'da Anhalt prensesi oldu. Zsa Zsa Gábor oyunculuğa 1952 yılında *Lovely to Look At* isimli filmle başladı. 2016 yılında ölünceye kadar onlarca filme başrol oyuncusu olarak imza attı. Bugün bile, Hollywood'un en özgün karakterlerinden biri olduğu söyleniyor.

BÜYÜK BİR MACERA, AŞK, TARİH VE KARŞI CASUSLUK...

İktidarı ele geçirmek elde sadece birdir. Asıl önemlisi, arkadan gelmesi beklenen devrimlerdir. Kimler ayak sürüyecek ya da vazgeçecek, kimler birer Anka misali yükselmekte olan güneşe doğru uçmaya devam edecektir?

Devrimin yıkmaktan çok kurmak, bunun da bir kültür ve ahlak meselesi olduğu, sıra şan, şeref ve zenginliğin paylaşılmasına geldiğinde anlaşılacaktır.

Osman Balcıgil'in bu romanında, en çok Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün adı geçiyor. Tam da hak ettiği gibi!

İstiklal Savaşı'nın en önemli isimlerinden Kâzım Karabekir Paşa'yla Gazi'nin yolları neden ayrıldı? Karabekir Paşa'ya ülkeyi neden ve nasıl dar etti?

İsmet Paşa kendisine yöneltilen öfkeden nasıl korundu?

Gazi, zamana direnebilme kabiliyetine sahip Türkiye Cumhuriyeti'ni, paletinde bütün renkleri bulundurduğu ve hepsini titizlikle kullanabildiği için kurabildi.

Attıkları her adımı, roman boyunca heyecan içinde okuyacağınız Şevket Süreyya Aydemir'in önderliğindeki Kadro Hareketi, Gazi'nin paletine koyduğu renklerden biridir. *Kadro* dergisinin imtiyaz sahibi ve yazarı Yakup Kadri Karaosmanoğlu da ona keza. Kadrocular, ekonomide devletçilik tezini savunuyorlardı.

Kadrocuların en büyük düşmanı ve kapitalizmin bayraktarı Celal Bayar da Gazi'nin renklerindendi. Onun eliyle önce İş Bankası'nın başına sonra iktisat bakanlığına getirildi.

İki cambazın bir ipte oynamayacağı üç yıl içinde anlaşılacaktı!

Osman Balcıgil, *Devrimciler ve Süs Bebekleri*'nde, Gazi'nin genç Türkiye Cumhuriyeti'ni rotasına nasıl koyduğunu, bir macera, aşk ve tarih romanı kıvamında anlatıyor. Hiç bilmediğiniz çevrelere girmeye, tanımadığınız kişilerle karşılaşmaya, duymadığınız dedikodulara kulak misafiri olmaya ve yanı sıra *nefes nefese bir karşı casusluk romanı* okumaya hazır olun. Kitabın sonuna geldiğinizde "Vay canına! Böyle mi olmuş?" diyeceğinizden emin olabilirsiniz.

DESTEK yayınları

KDV'den muaftır.
www.destekmedyagrubu.com
facebook.com/DestekYayinevi
x.com/destekyayinlari

THG 0868305 ZNB

DESTEK DÜKKÂN
www.destekdukkan.com

ISBN 978-625-8594-59-1
9 786258 594591